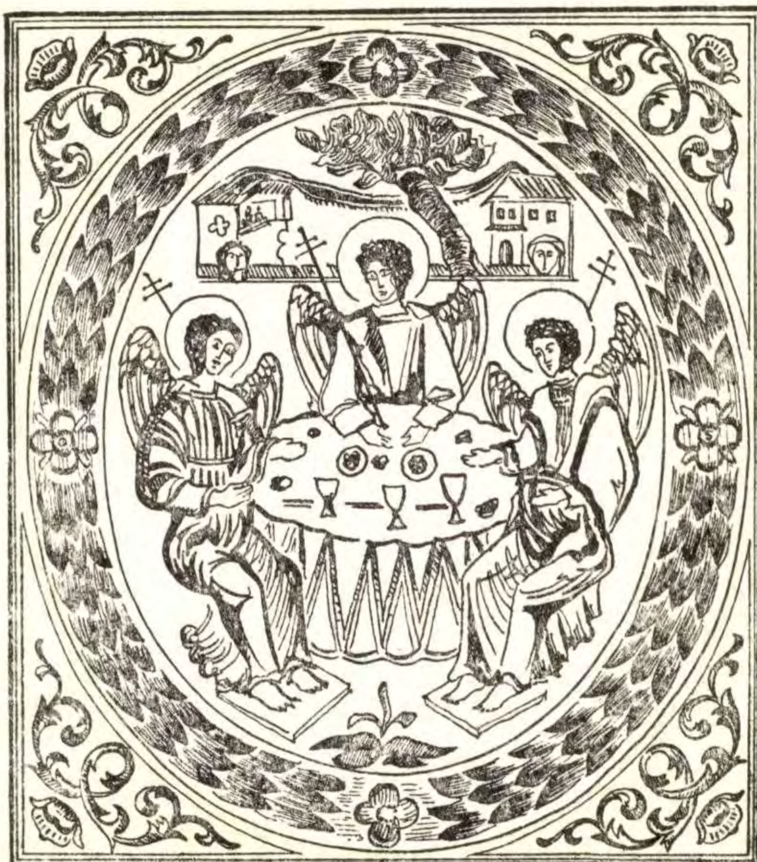
2x B

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi EPISCOPIEI ORADIEI

2

MARTIE—APRILIE 1987
ANUL XXXII
SIBIU

ex 6

MA 32

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTĂ OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi EPISCOPIEI ORADIEI

CUPRINS

Pag.

PASTORALE ARHIEREŞTI

ANIVERSARE

STUDII ŞI ARTICOLE

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTĂ OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ȘI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI ȘI EPISCOPIEI ORADIEI

ANUL XXXII, Nr. 2 MARTIE—APRILIE 1987

Redacția și Administrația: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ, SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA

Arhiepiscopia ortodoxă română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Pastorale arhierești

† ANTONIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU
ARHIEPISCOP AL SIBIULUI ȘI MITROPOLIT AL ARDEALULUI

Cinului monahal, prea cucernicilor protopopi și preoți și tuturor binecredincioșilor creștini, har, ajutor și pace de la Dumnezeu, iar de la noi arhierească binecuvîntare

Iubiți credincioși,

Ziua Învierii ne oferă și în anul acesta prilejul să ne amintim împreună acest mare eveniment petrecut acum aproape 2000 de ani, eveniment fără de care creștinismul n-ar exista. *„Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este propovăduirea noastră, zadarnică e și credința noastră"*, scria Sfîntul Pavel (I Cor. XV, 14), ca unul care, numai după întîlnirea cu Iisus cel înviat, se convertise la noua religie. Altfel, probabil n-am fi auzit niciodată despre vreun Pavel!

Noi nu mai avem însă șansa să-L întîlnim pe Cel înviat. Nu sîntem ca cei din a doua generație, care i-au crezut pe cei din prima generație de creștini, care L-au văzut pe Iisus mort și înviat. Prin credință așadar, putem totuși deveni contemporani cu Iisus. Fiecare din noi devine prin credință un Pavel convertit, care recunoaște în Iisus pe Fiul lui Dumnezeu și Mesia. Și nu numai un Pavel, ci și un Toma, un apostol, o mironosiță, unul sau una din cei care L-au văzut.

Anul acesta m-am gîndit să vă reamintesc mărturia despre Cel înviat a celor doi care au călătorit cu El, pe drum de seară, în Duminica Învierii, spre Emaus: *Luca și Cleopa.* Au vorbit cu El și unul din ei, Luca, a notat totul cu multe amănunte, ca martor ocular (Luca XXIV, 13—53).

Să ne reamintim faptele. Doi dintre ucenicii Domnului, nu dintre cei 12, mergeau pe jos, de la Ierusalim spre Emaus, o localitate „ca la 60 de stadii", nord-vest, spre coasta Mediteranei. Unul din ei era, desigur, chiar cel care relatează întîmplarea, ca martor direct, viitorul evanghelist și autor al Faptelor Apostolilor, *Luca,* iar celălalt, un necunoscut cu numele de *Cleopa,* poate, dintre cei 70.

Plecaseră înainte de amiază. Ca oamenii la drum pe jos, discutau despre una, despre alta, dar reveneau mereu la marea nenorocire la care participaseră neputincioși cu trei zile înainte: moartea iubitului lor Învățător, pe cruce!

Văzuseră în Iisus un *„prooroc, puternic cu fapta și cu cuvîntul înaintea lui Dumnezeu și a tot poporul"*. Le părea sincer rău că nu li se confirmaseră speranțele că El ar fi putut fi Mesia, cel profețit de prooroci și așteptat cu înfrigurare de tot poporul: *„Noi nădăjduiam că El este Acela, Care trebuia să izbească pe Israel"*. Pînă a treia zi tot mai așteptaseră să se petreacă o minune, probabil amintindu-și de unele cuvinte tainice ale Lui. *„Și totuși astăzi este a treia zi"*, se lamentau ei, și nimic nu s-a petrecut. E drept că niște femei, mergînd dis-dedimineață la mormînt, l-au găsit gol și răspîndiseră vestea că doi îngeri le-ar fi spus *„că El ar fi viu"*, dar au mers după aceea și unii dintre apostoli să verifice faptul. Au găsit mormîntul gol, dar n-au mai găsit nici îngeri, nici *„pe El nu L-au văzut"*.

Mormîntul gol le dăduse de gîndit, dar pentru aceasta se puteau găsi unele explicații. Întîlnirea cu El ar fi fost singura convingătoare. Chiar mai convingătoare decît afirmația îngerilor. Erau „triști" (Lc. XXIV, 17), dezamăgiți, descumpăniți.

Toată această discuție nu se purta însă numai între cei doi călători. Pe drum îi ajunsese din urmă un al treilea care mergea în aceeași direcție. Va fi intrat îndrăzneț între cei doi, sau se va fi alăturat smerit într-o margine, rămînînd un pas mai în urmă. Nu s-au uitatt prea atenți la Dînsul. Discuția îi interioriza și priveau mai mult în ei înșiși și în durerea lor, decît la noul tovarăș de drum. Era și spre seară, iar soarele, scăpătînd în depărtare în apele Mediteranei, așeza umbre tot mai pronunțate pe fețele lor, umbre care le scădeau văzînd cu ochii din precizia contururilor feței și le modificau culorile ochilor, ale frunții, ale obrazului și ale părului. Străinul a intrat și el în vorbă: *„Despre ce grăiți voi unul cu altul mergînd și pentru ce sînteți triști?"* Cleopa i-a răspuns într-un fel din care putem înțelege că era inimaginabilă o altă temă de discuție în zilele acelea, decît cea despre Iisus. Aceasta ne dă și dimensiunea evenimentului în conștiința publică. *„Au numai tu singur ești străin în Ierusalim și nu știi cele ce s-au petrecut în el în zilele acestea?"* Călătorul acesta părea a fi într-adevăr străin de Ierusalim, căci insistă: *„Ce s-a petrecut?"* Și atunci ei îi povestiră despre judecata, moartea și îngroparea lui Iisus, despre minunile și învățăturile Lui, despre speranțele ce-și puseseră în El că ar fi Mesia și despre dezamăgirea finală, deoarece Iisus fusese osîndit la moarte și răstignit de către căpeteniile religioase și civile, ceea ce nu mai corespundea cu gloria în care trebuia să-și termine Mesia misiunea. Erau evident încurcați și, în mințile lor, nu puteau împăca gloria vieții și învățăturilor Lui, a puterilor Lui manifestate prin atîtea fapte supranaturale, cu sfîrșitul Lui lipsit de glorie, în rușine pentru El și pentru ei, sfîrșit care răsturna irevocabil și credința și speranțele lor.

Și atunci, în chip neașteptat, străinul interveni în discuție, evident iritat de felul cum interpretau ei evenimentele, dovedindu-le nu numai că nu era străin de cele întîmplate în Ierusalim, dar chiar că știa despre evenimente mai multe decît știau ei, și avea și tîlcul lor cel adevărat, menit să-i scoată din încurcătura în care se aflau, cu privire la ceea ce pentru ei fusese un sfîrșit lipsit de glorie și o pierdere a speranței: *„O, nepricepuților, și zăbavnici cu inima a crede toate cele ce au grăit proorocii! Nu trebuia, oare, Hristos să pătimească acestea și să intre în slava Sa?"* Și evanghelistul povestește mai departe: *„Și începînd de la Moise și de la toți proorocii, le-a tîlcuit lor cele scrise despre El în toate Scripturile"*.

Ne găsim prin aceasta în fața Celui dintîi și a Celui mai competent exeget al teologiei mesianice a Vechiului Testament, și a celei dintîi aplicări exprese a acestei teologii la Sine.

Cînd a înserat bine, au ajuns în Emaus, iar străinul *„se prefăcea că vrea să meargă mai departe"*. Fascinați de adînca lui cunoaștere a Scripturii și, mai ales, de faptul că le dădea a înțelege că o anumită surpriză urma să le reînnoiască speranțele, că totul se petrecea după un program dinainte stabilit și că ultimul act nu era acela pe care îl credeau ei, adică moartea lui Iisus, erau desigur interesați să afle mai multe. Un asemenea om nu trebuia scăpat din mînă tocmai acum. Cine știe cîte tîlcuri și fapte viitoare nu le mai putea dezvălui? Așa că Îl rugară într-un glas: *„Rămîi cu noi, străine, căci ziua a trecut"*. Asupra nopții nu era bine de călătorit, și încă singur! Se lăsă înduplecat. Intrară în casă. Poate la unul din ei, poate la un prieten, poate la un han. Se așezară la masă și, atunci, se întîmplă ceva cu totul și cu totul neașteptat. El a luat pîinea și binecuvîntînd-o, a frînt-o și le-a împărțit-o. Și în clipa aceea: *„li s-au deschis ochii și L-au cunoscut"*. Era chiar Iisus!

L-au recunoscut în actul frîngerii pîinii și al binecuvîntării? L-au privit din pricina aceasta mai atenți, pentru că le amintise de El? Evanghelistul n-a îndrăznit să dea altă explicație decît că recunoașterea Lui în momentul frîngerii pîinii (Luca XXIV, 35) i-a copleșit ca pe niște orbi cărora li se redăduse vederea.

Așadar, încă doi martori. Iisus înviase!

Drept măritori creştini,

În afară de faptul că Luca şi Cleopa au devenit martori ai Învierii, întîlnirea lui Iisus cu dînşii mai are şi multe alte semnificaţii. Mai întîi, dacă urmărim evenimentul, vedem că tocmai în clipa în care cei doi, copleşiţi de entuziasm, ar fi vrut să-L îmbrăţişeze, să-I vorbească, să-L asculte, să I se închine, *„El s-a făcut nevăzut"*. Aşadar, o nouă minune. Un nou Iisus. Acelaşi şi totuşi Altul, căci avea acum puterea de a se face nevăzut.

Şi-apoi minunile s-au ţinut lanţ. Cei doi s-au întors *„în ceasul acela"*, la Ierusalim, ca să spună ucenicilor noutatea. Dar ucenicii o ştiau deja. Simon-Petru Îl întîlnise şi el (Luca XXIV, 34). Acum ştirile de la martori oculari veneau de pretutindeni, şi se confirmau şi se întăreau unele pe altele. Şi pe cînd îşi povesteau şi cei doi întîlnirea lor cu Dînsul, se întîmplă ceva care îi ului pe toţi. La Emanus se făcuse nevăzut, ca şi cum s-ar fi volatilizat, transformîndu-se în spirit sub ochii lor şi dispărînd. Acum, din nimic, fără să intre pe uşă, fără să vină de nicăieri, s-a conturat deodată *„în mijlocul lor"*, salutîndu-i cu salutul Său obişnuit: *„Pace vouă!"*

Nu trebuie să ne mirăm că *„toţi s-au spăimîntat şi s-au tulburat"*. Nu trebuie să ne mirăm că tuturora *„li se părea că vedeau duh"*, adică ceea ce nu se vede, ceva din lumea cealaltă. Iisus era acum, într-adevăr, din ambele lumi în acelaşi timp. Purta acum trup glorificat şi voia să li se arate în slava Sa, spre a le confirma Învierea, spre a le întări credinţa şi a le risipi orice îndoială sau interpretare greşită a reapariţiei Lui. Să nu-i treacă vreunuia prin minte că n-a fost mort cu adevărat, dar nici că, mort cu adevărat, n-ar fi înviat tot El, ci li se arată doar duhul Lui. Trebuia să-i apere de aceste două posibile explicaţii care n-ar fi fost adevărate. Apărînd în mijlocul lor la Ierusalim, tot aşa precum dispăruse la Emaus, a vrut să-i convingă că trupul Său, trecut prin moarte şi înviat, era *acum* transfigurat, căpătase însuşiri noi, printre care şi pe aceea de a se face nevăzut sau văzut, după dorinţă, ca şi pe aceea de a fi în acelaşi timp sau, în ciuda timplui pămîntesc, în mai multe locuri deodată, sau la mari distanţe dintr-o clipă într-alta, şi că uşile închise şi zidurile nu mai erau pentru El piedici de netrecut, cum sînt pentru un om obişnuit.

Ce trebuiau să înţeleagă ucenicii din toate acestea? Mai multe lucruri: mai întîi că nu era om ca toţi ceilalţi; apoi, că înviind şi-a descoperit pe înţelesul tuturor puterea dumnezeiască şi, în al treilea rînd, că acum dorea ca ei să fie convinşi, *dincolo de orice îndoială*, că El era Mesia, Fiul lui Dumnezeu, pentru ca pe această credinţă să clădească noua religie.

Şi ce mai trebuiau să înţeleagă ucenicii? Să nu cumva să lase uimirea să-i facă să-L creadă *duh*, deci trecut dincolo, şi nu întors aici aşa precum a fost, şi să considere astfel că Învierea era doar o înviere aparentă. Cei vechi credeau în apariţia duhurilor, dar aceasta nu era deajuns pentru a crede că Iisus fusese şi era Mesia, dacă li se adresa din lumea duhurilor, ca duh. Iată pentru ce Iisus voia să precizeze acest lucru, pentru că ştia că numai învierea adevărată, cu acelaşi trup, pe pămînt, cu trupul care fusese mort, numai aceasta îi putea convinge despre marea minune: *Învierea Sa din morţi*. De aceea, citindu-le gîndurile, îi chemă la El, mustrîndu-i cu blîndeţe: *„Pentru ce vă tulburaţi şi pentru ce se sfîrnesc asemenea gînduri în inimile voastre? Priviţi mîinile şi picioarele Mele, căci Eu însumi sînt: pipăiţi-Mă şi vedeţi că duhul n-are carne şi oase, cum vedeţi că am Eu"*. După aceea a şi mîncat peşte şi miere, în faţa lor. *„Şi lor tot nu le venea să creadă"*, spun evangheliştii cu sinceritate. Totul era prea extraordinar, prea neobişnuit, prea dumnezeiesc! Şi atunci Iisus, cum făcuse cu cei doi pe drumul Emausului, le explică şi lor toate proorociile vechi, necesitatea trecerii prin moarte tocmai pentru ca înviind, să le dea proba ultimă şi definitivă a dumnezeirii Lui. Şi Sfîntul Luca mărturiseşte că prin aceasta: *„le-a deschis mintea lor ca să înţeleagă"*. Şi au înţeles.

Şi au mai înţeles ceva: că Li s-a arătat, cum se va arăta mai apoi şi lui Toma (Ioan XXI, 24—29), şi lui Pavel (F. Ap. IX), ca să-i facă martori credibili ai Învierii, pentru generaţiile următoare, pentru noi cei de azi, pentru cei din

viitor. *„Iar voi* — le-a zis — *sînteți martorii acestor fapte"*. Ceea ce ei vor și propovădui toată viața lor, cei mai mulți murind pentru această mărturie, dar neputînd să n-o dea. *„Noi sîntem martorii Învierii"*, vor spune Petru și Ioan mulțimilor (F. Ap. III, 15; II, 32). Sau și mai limpede: *„Noi nu putem să nu grăim cele ce am văzut și auzit"* (F. Ap. IV, 20).

Fiind trup și duh, om și Dumnezeu, apărînd și dispărînd sub ochii lor, Iisus a vrut să-i mai învețe pe ucenici, și prin ei și pe noi, încă un lucru: că deși se va înălța la cer, va fi cu ei și cu noi în permanență; că poate fi în același timp în cer și pe pămînt; că nu trebuie să-L considerăm plecat, ci doar intrat în slava Sa, ascultîndu-ne rugăciunile și supraveghindu-ne, nevăzut, destinele. *„Iată, Eu sînt cu voi în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului"* (Matei XXVIII, 20).

Un semn al prezenței Sale permanente între noi e, desigur, Sfînta Euharistie. Nu întîmplător Luca și Cleopa L-au recunoscut în momentul frîngerii pîinii și nu întîmplător El s-a făcut nevăzut exact în același moment. Pleca și rămînea. Îi învăța cum să-L aibă cu ei și cînd nu este, și cînd nu va mai fi cu trupul. Și tot așa, nu întîmplător a apărut în mijlocul apostolilor și al altora (Luca XXIV, 33) întrupîndu-Se în fața lor din ceea ce lor li se păruse a fi din nimic. A vrut să le arate că este și va fi, chiar și atunci cînd li se va părea că nu este.

Aceste adevăruri ni le-au transmis *martorii Învierii*, în rîndul cărora se înscriu cu o mărturie puternică și plină de sensuri și Luca și Cleopa. Fie ca Mîntuitorul să ne deschidă și nouă mințile și inimile, pentru ca mărturia lor să lucreze și în noi aceeași credință, care a încolțit și a rodit în ei atunci, și prin ei, peste veacuri.

Iubiți credincioși,

Învierea Domnului se sărbătorește în fiecare an primăvara, cînd natura reînvie în chip miraculos și pămîntul și pomii încep să rodească, florile și fluturii își reaprind culorile, ca și cum ar vrea să ne ajute să înțelegem mai ușor minunea de acum aproape două mii de ani a Învierii Domnului și, prin ea, să credem și în învierea noastră. *„Căci dacă Hristos a înviat, există înviere, și atunci și noi vom învia"*, precum ne învață, cu logica sa riguroasă, Sfîntul Apostol Pavel (I Cor. XV, 12, 20, 22).

În numele acestei credințe să ne bucurăm de Înviere. Să ne iertăm unii altora greșelile, ca și Dumnezeu să ni le ierte pe ale noastre. Să ne ajutăm unii pe alții și, toți laolaltă, să fim uniți într-un cuget și o simțire, în păstrarea legii noastre ortodoxe și a pămîntului părinților noștri. Să ne apărăm adevărurile sfinte și drepturile dăinuirii noastre neîntrerupte pe vatra strămoșilor noștri daco-romani, care aici în Transilvania și-a avut inima. Să participăm cu elan la propășirea Patriei, la dezvoltarea ei multilaterală pentru binele și fericirea tuturor fiilor ei, pentru ca România să fie o țară tot mai bogată, puternică, liberă, independentă și suverană în rîndul națiunilor lumii. Iar în anul acesta, 1987, să sărbătorim cu cinste și cu bucurie cei 40 de ani care au trecut de la proclamarea Republicii, și să fim alături, cu gîndul și cu fapta, de conducătorii Patriei noastre scumpe și de toți cei care, la noi și în toată lumea, luptă pentru apărarea vieții și a păcii, aceste supreme daruri ale lui Dumnezeu și scumpe drepturi ale oamenilor de pretutindeni.

Fiți sănătoși cu toții!

Sărbătoriți Învierea Domnului potrivit tradițiilor noastre românești și ortodoxe bimilenare. Harul Domnului să vă umple sufletele, să vă binecuvînteze casele, munca, familiile și toate gîndurile și faptele cele bune.

Al Vostru, al tuturor, către Dumnezeu pururea rugător,

† ANTONIE

Arhiepiscop al Sibiului și
Mitropolit al Ardealului

† TEOFIL

DIN MILA LUI DUMNEZEU, ARHIEPISCOP AL EPARHIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI

Prea cinstitului cler şi tuturor dreptmăritorilor creştini din această Eparhie: Har şi Pace de la Dumnezeu-Tatăl şi de la Domnul nostru Iisus Hristos

«Vedeţi mîinile Mele şi picioarele Mele, că Eu însumi sînt...» (Luca 24, 39)

Iubiţi credincioşi,

De aproape douăzeci de veacuri, an de an, Biserica prăznuieşte cu nespusă bucurie învierea după trup a dumnezeiescului ei Întemeietor, animată de dragostea fierbinte ce o nutreşte faţă de El.

În cartea Apocalipsei, scrisă de sfîntul apostol şi evanghelist Ioan, este pomenit de mai multe ori cu preamărire Ierusalimul cel ceresc şi este socotit ca mireasă a Mielului. Acolo, despre Biserică găsim scris: «Şi eu am văzut coborîndu-se din cer de la Dumnezeu, *cetatea sfîntă, noul Ierusalim,* gătită ca o mireasă, împodobită pentru mirele ei... Apoi *unul din cei şapte îngeri...* a venit şi a vorbit cu mine şi mi-a zis: Vino să-ţi arăt mireasa, femeia Mielului!» (21, 2 şi 9). Ceva mai înainte putem citi acest îndemn al unui glas de gloată multă, ca vuietul unor ape multe, ca bubuitul unor tunete puternice, care zicea: «Aliluia! Domnul Dumnezeul nostru cel Atotputernic a început să împărtăşească, să ne bucurăm şi să ne veselim şi să-i dăm slavă! Căci a venit nunta Mielului; Mireasa Lui s-a pregătit...» (19, 6—7).

Dumnezeiescul Apostol Pavel ne descoperă desluşit că Mireasa lui Hristos sîntem noi creştinii, noi obştea cea mare a Bisericii. În acest înţeles el scrie Corintenilor: «Căci vă rîvnesc pe voi cu rîvna lui Dumnezeu, întrucît v-am logodit unui singur bărbat, lui Hristos, ca să vă înfăţişez Lui ca pe o fecioară neprihănită» (II Cor. 11, 2).

Nu poate exista mireasă care să-şi iubească mirele mai mult decît Biserica pe Iisus Hristos, Mirele şi Răscumpărătorul ei, pe Fiul lui Dumnezeu şi Fiul Omului.

Cum să nu se bucure Biserica la Paşti, cînd după ce a luat parte, cu gîndul şi cu inima, la nenumăratele batjocuri şi crîncene suferinţe îndurate de neprihănitul ei Mire, pe Golgota, sărbătoreşte pe Iisus, care s-a ridicat biruitor din mormînt, încununat cu multă mărire?

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Înviind din morţi, Hristos Domnul nostru se arată seara învăţăceilor săi reuniţi la un loc şi-i salută: «Pace vouă» (Luca 24, 36; Ioan 20, 19).

Dar lor nu le vine să creadă în realitatea apariţiei Învăţătorului iubit, închipuindu-şi că văd o fantasmă. Ca să-i încredinţeze despre realitatea prezenţei Sale şi despre adevărul Învierii Sale, Iisus îi invită să-i examineze rănile de la mîini şi de la picioare, îi invită să-L pipăie, îi cheamă să se convingă că El stă în faţa lor cu trupul Său din trecut, alcătuit — ca orice trup — din carne şi

oase: «Vedeţi mîinile Mele şi picioarele Mele» (Luca, 24, 39) li se adresează El cu dragoste, ca unor copii speriaţi şi tulburaţi peste măsură.

Invitaţia aceasta este mereu actuală ca şi toate cuvintele Celui fără de moarte. Ea ne interesează şi pe noi. Chemarea de a vedea mîinile şi picioarele rănite ale Mîntuitorului nostru iubit ni se adresează şi nouă, celor ce prăznuim sfîntă Învierea Lui. Le vom vedea cu ochii minţii noastre, le vom privi cu sfiala şi respectul cu care le-au privit apostolii. Le vom săruta în gînd cu setea cu care ei le-au sărutat, fericiţi de întîlnirea cu prea iubitul Dascăl şi Binefăcător al suferinzilor.

Dreptcredincioşi creştini,

Să nu uităm că Hristos a păstrat în trupul înviat nevindecate rănile de vineri, cu toate că prea uşor putea şterge orice urmă de la dureroasa şi crîncena Sa pătimire. Faptul că nu le-a şters din trupul Său este semn evident că ele nu trebuie să se şteargă din amintirea noastră. Dacă ele stăruie şi în trupul Său preamărit, nu mai puţin se cade să stăruiască în sufletele noastre credincioase. Dacă păstrarea lor are un rost mare înaintea lui Hristos, acelaşi rost trebuie să-l aibă şi în faţa noastră. Să vedem care este semnificaţia rămînerii lor în trupul înviat. Înainte de toate Iisus şi-a păstrat în trupul înviat semnele pătimirii Sale ca să dovedească în chip neîndoielnic că a ieşit din mormînt cu *acelaşi corp* care purta pecetea tuturor suferinţelor îndurate: scuipări, bătăi, biciuiri, sfîşierile pe lemnul de ocară al crucii.

În al doilea rînd rănile din trupul preamărit sînt tot atîtea *guri rugătoare* către mila cerului, de la care ne obţin haruri de întoarcere şi răgaz de pocăinţă. Şezînd de-a dreapta Tatălui şi arătîndu-şi rănile, Iisus îşi împlineşte slujba Sa de Mijlocitor (I Tim. 2, 5—6).

«Părintele meu, primeşte căinţa păcătoşilor ce se întorc! Ei sînt fraţii mei — prin întrupare m-am înfrăţit cu ei — am pătimit pentru izbăvirea lor — ei sînt fiii durerii mele. Să nu se piardă! Răscumpărarea lor am plătit-o scump, am plătit-o cu sîngele ieşit din aceste răni. Rogu-Te Părinte, ajută pe cei împietriţi să se pocăiască. *Dacă ei se pierd, sîngele Meu şi rănile Mele rămîn pentru ei zadarnice, nefolositoare, rămîn neroditoare. Părintele Meu, să nu fie!»*. acesta este glasul rănilor către Dumnezeu Tatăl, răni pe care Iisus ne cere să le privim.

Dar rănile marelui Arhiereu (Evrei 5, 5) nu se adresează numai lui Dumnezeu în favoarea omului, ci ele se adresează şi omului însuşi, în favorul lui propriu. Cicatricele din palme ne amintesc de braţele Sale întinse ca să ne îmbrăţişeze pe toţi în ocrotirea Sa atotcuprinzătoare. «Veniţi la mine toţi cei trudiţi şi împovăraţi şi Eu vă voi odihni pe voi» (Matei 11, 28).

Rana din coastă ne asigură de dragostea ce s-a revărsat permanent asupra noastră din inima cerescului nostru Prieten. Această rană făcută cu suliţa sutaşului ne amintesc că Iisus, din iubire faţă de noi, şi-a jertfit viaţa fără ezitare. «Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca viaţa Lui să şi-o pună pentru prietenii săi» (Ioan, 15, 13).

Iubirea cere iubire. «Fiule, dă-mi inima ta» (Prov. 23, 26). Răsplăteşte-mă cu slujire iubitoare, urmează pilda vieţii Mele din dragoste faţă de mine, care m-am jertfit pentru tine ca şi pentru toţi oamenii.

Iar tălpile rănite ne amintesc de drumurile bătătorite de *picioarele Păstorului celui bun, în căutarea oilor pierdute*. Toate căile din lungul şi latul ţării sfinte au fost străbătute cu dragoste de cel trimis să predice vestea cea bună a împărăţiei, *să vindece toată boala şi toată neputinţa în norod* (Matei 9, 35).

Aceste cinci răni, dimpreună cu celelalte vînătăi ale trupului bătut cu cruzime, alcătuiesc un cor de voci care ne cîntă aşa: Iată cît v-am iubit!

Iar datoria noastră de adevăraţi creştini, care de-a lungul celor şapte săptămîni ne-am străduit să trăim alături de Mîntuitorul nostru chinurile urcuşului înspre Golgota, este de a răspunde acestei iubiri pe măsura dărniciei cu care ne-a fost acordată.

Singura dovadă de iubire pe care Iisus ne-o cere, singurul balsam pe care I-l putem oferi pentru a-I vindeca rănile provocate de noi, este *căinţa* desăvîr-

şită pentru păcatele care au dus la torturile şi ţintuirea pe cruce a Mielului lui Dumnezeu, urmată de îngenuncherea noastră smerită în faţa scaunului spovedaniei. În conformitate cu gîndirea Sfinţilor Părinţi şi cu doctrina Bisericii noastre, noi creştinii avem la dispoziţie taina pocăinţei de care folosindu-se cum se cuvine, păcătosul înviază din moartea păcatului.

Omul-Dumnezeu, în starea Sa de biruitor al morţii şi al păcatului, este modelul întoarcerii creştinului, este pilda înnoirii lui sufleteşti. Orice păcătos convertit şi împăcat prin harul cel dumnezeiesc este şi trebuie să fie ca o copie şi prescurtare a Învierii Mîntuitorului.

Întoarcerea pe care o aşteaptă de la noi Stăpînul lumii va trebui să aibă însuşirile pe care le-a avut modelul ei, pe care le-a avut Învierea lui Hristos. Întoarcerea noastră va trebui să fie adevărată şi învederată. Apostolii şi însoţitorii lor din cenaclu au mărturisit celor întorşi de la Emaus: «A înviat Domnul cu adevărat şi s-a arătat lui Simon» (Luca 24, 34).

Iisus Hristos a înviat cu adevărat şi, după pilda lui, Tatăl nostru ceresc vrea ca întoarcerea noastră să fie adevărată. Şi după cum Învierea Sa nu a rămas ascunsă şi neştiută, la fel convertirea noastră nu poate rămîne secretă şi necunoscută. Veritabilă şi evidentă, mai bine zis adevărată şi învederată va să fie orice convertire, orice schimbare în bine a vieţii păcătoşilor.

În urma ieşirii Sale din mormînt, Iisus Hristos n-a mai trăit ca un pămîntean. Obligaţi să imităm pe Cel înviat, noi cei întorşi, noi cei convertiţi, avem chemarea sfîntă să nu mai trăim ca oameni trupeşti şi lumeşti, ci să ducem o viaţă duhovnicească curată şi dreaptă, o viaţă înnoită şi îmbunătăţită: «după cum Hristos a înviat din morţi... tot aşa şi noi să umblăm întru înnoirea vieţii» (Rom. 6, 4).

În faţa Bisericii şi a credincioşilor săi se ridică imperios obligaţia de a nu precupeţi nimic pentru a face ca sufletul acestei înnoiri să schimbe şi faţa lumii.

Biserica Ortodoxă Română, păstorind în mijlocul unui popor dotat cu vocaţia păcii, a sprijinit şi va sprijini şi în viitor toate măsurile care vizează rezolvarea problemelor cardinale din actuala conjunctură internaţională şi anume dezarmarea generală, în primul rînd nucleară, menţinerea păcii pe planeta noastră, lichidarea subdezvoltării, pentru ca în noua configuraţie a lumii create de Dumnezeu să înflorească imperativul divin: „Creşteţi şi vă înmulţiţi şi stăpîniţi pămîntul."

În felul acesta, Biserica noastră strămoşească, avînd în urmă o îndelungată tradiţie de slujire a poporului, spre binele şi prosperitatea tuturor fiilor acestei ţări, pentru buna înţelegere între oamenii de pe planeta noastră, se raliază şi de această dată activităţii atît de prestigioase a domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu, care, prin recentele sale vizite pe continentul asiatic şi african, a dus din nou mesajul de pace al poporului român, dornic să contribuie la instaurarea pe întreg globul a demnităţii umane, a echităţii şi păcii.

Pacea, buna înţelegere între oameni este şi mesajul sfînt al evangheliei lui Iisus Hristos cel înviat, pe care toţi creştinii sînt chemaţi să-l împlinească!

Iubiţi credincioşi,

Încredinţat fiind că Iisus cu rănile Lui ne-a vindecat pe toţi, îngenunchez smerit în faţa sfîntului altar şi mă rog biruitorului păcatului şi al morţii ca Sfîntă Învierea Lui să aducă în sufletele noastre belşug sporit de pace, sănătate şi zile îndelungate.

Cu aceste gînduri vă îmbrăţişez cu părintească dragoste şi vă zic:

HRISTOS A ÎNVIAT!

Al vostru al tuturor voitor de tot binele şi pururea către Domnul rugător,

† TEOFIL

Arhiepiscop al Vadului, Feleacului
şi Clujului

† EMILIAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL EPARHIEI ORTODOXE A ALBA IULIEI

Iubitului cler, cinului monahal și dreptmăritorilor creștini din această de Dumnezeu păzită Eparhie, Har, Milă și Pace de la Iisus Hristos Cel înviat, iar de la noi arhierești binecuvîntări.

„Și S-a răstignit pentru noi, în zilele lui Ponțiu Pilat, și a pătimit, și S-a îngropat și a înviat a treia zi, după Scripturi."

Iubiții noștri fii duhovnicești,

Luminatul Praznic al Învierii Domnului ne aduce an de an bucuria pe care au avut-o Sfinții Apostoli și femeile mironosițe în fața mormîntului gol unde fusese pus trupul cel de viață purtător al Mîntuitorului Hristos.

Noaptea sfîntă a Învierii se transformă în zi luminată de Hristos „Soarele Dreptății" care răsare din mormînt și prin aceasta ea este unică în cursul unui an. Nici o altă noapte nu are valoarea și bogăția de mister pe care o are noaptea Învierii. Realitatea aceasta, a nopții care devine zi, este exprimată în prima cîntare a Canonului Învierii, care deși se cîntă în miez de noapte, ne spune: „Hristos a înviat din morți... Ziua învierii să ne luminăm popoare..."

Acum ne întîmpinăm unii pe alții cu salutul „Hristos a înviat!" și nici un alt salut nu răsună mai sfînt și mai înălțător ca acesta. Niciodată nu sîntem mai solemni cînd intrăm în propria noastră casă sau cînd vin alții la noi decît atunci cînd rostim „Hristos a înviat!" Salutul cu numele Mîntuitorului Hristos este de altfel continuat de o parte din bunii credincioși din Transilvania pe tot parcursul anului aducînd laudă lui Iisus Hristos. De la cei mici și nevinovați, care așteaptă bucurii potrivit vîrstei lor și pînă la cei cu tîmplele cărunte care mulțumesc cu smerenie că au fost învredniciți să ajungă încă o dată să vadă luminata Înviere, pregătindu-se să plece pe calea veșniciei deschisă de Mîntuitorul prin Învierea Sa, cu toții trăim momente deosebit de înălțătoare. Mai mult decît atît, natura întreagă trezită la o nouă viață, pare să cînte într-un cor și o armonie divină „Hristos a înviat!"

Iubiții noștri credincioși,

Am trecut în cele șapte săptămîni ale Sfîntului și Marelui Post, printr-o perioadă de pregătire. Pe parcursul lui am fost impresionați de frumusețea slujbelor care s-au oficiat începînd cu prima săptămînă în care am cîntat Canonul cel Mare al Sfîntului Andrei Criteanul, repetînd mereu stihul „Miluiește-mă Dumnezeule, miluiește-mă!" Astfel credincioșii rîvnitori s-au ostenit cu postul trupesc, dar și cu cel sufletesc, printr-o viață mai curată, prin fapte bune, prin iertarea și împăcarea cu semenii. Apoi am îngenunchiat în scaunul mărturisirii curățindu-ne haina sufletului, împăcîndu-ne cu Dumnezeu și împărtășindu-ne de

Jertfa mîntuitoare, de Sfîntul Trup şi Sînge al Celui ce ne-a răscumpărat prin moartea Sa pe lemnul Crucii. Calea postului nu este o cale uşoară, dar este singura pe care putem ajunge să gustăm pe deplin bucuria Învierii.

Săptămîna Patimilor ne-a readus în faţa ochilor sufleteşti suferinţa Fiului lui Dumnezeu întrupat pentru mîntuirea noastră, Momentul culminant al acesteia a fost Vinerea cea Mare a Jertfei de pe Golgota. În slujirea Sa arhierească, Mîntuitorul Hristos aduce Jertfa cea cu desăvîrşire curată prin care împacă pe om cu Dumnezeu. Jertfa Mîntuitorului a însemnat restabilirea comuniunii între Dumnezeu şi oameni. Prin păcat, omul s-a îndepărtat de Dumnezeu, a ieşit din comuniunea cu Dumnezeu, iar moartea, ca ultimă consecinţă a păcatului, înseamnă îndepărtarea cea mai mare. De aceea, prin moartea Sa, care nu era o consecinţă a păcatului, Mîntuitorul Iisus Hristos, restabileşte comuniunea prin moartea şi Învierea Sa.

Puterea mîntuitoare a Jertfei lui Hristos constă în faptul că El era nu numai om ci şi Dumnezeu. Ca om aduce trupul Său Jertfă curată, iar ca Dumnezeu îmbracă acest trup în nestricăciune şi transformă moartea în biruinţă a vieţii. La temelia acestei Jertfe stă iubirea lui Dumnezeu pentru creatura Sa: *Căci aşa a iubit Dumnezeu lumea încît pe Unul-născut, Fiul Său, L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică"* (Ioan III, 16). Despre slujirea arhierească a Mîntuitorului, Sfîntul Apostol Pavel ne asigură că *„Un astfel de Arhiereu se cuvenea să avem: sfînt, fără de răutate, fără de pată, osebit de cei păcătoşi şi fiind mai presus decît cerurile"* (Evrei VII, 26). *„S-a adus lui Dumnezeu pe Sine Jertfă fără de prihană"* (Evrei IX, 14), fiind *„Mijlocitorul unui (nou) testament mai bun"* (Evrei VIII, 6). Acest adevăr este exprimat şi de Sfinţii Părinţi: *„Noi spunem că Acelaşi Hristos pe Care-l cunoaştem Făcătorul tuturor este şi făptură ... căci ştim că Acelaşi Hristos este şi Dumnezeu şi Preot şi Jertfă"* (Leonţiu de Bizanţ, Adv. Nest. V).

Prin natura Sa omenească, Hristos ne-a cuprins pe toţi în Jertfa Sa mîntuitoare, a oferit tuturor oamenilor mîntuirea, dar noi fiecare putem beneficia de acest dar numai prin Harul lui Dumnezeu, prin credinţă şi fapte bune, prin împărtăşirea cu vrednicie din această Jertfă.

Tuturor ne stăruie în minte şi în suflet Moartea şi Învierea Domnului, care deşi apar ca două momente deosebite, potrivit învăţăturii Bisericii noastre dreptmăritoare, între ele există o strînsă legătură interioară. Moartea şi Învierea lui Hristos alcătuiesc împreună un „tot", o unitate pentru că împreună săvîrşesc opera Răscumpărării. Jertfa Mîntuitorului îşi are sensul numai în Înviere, iar Învierea la rîndul ei se naşte în Jertfă. „Cu moartea pe moarte călcînd" cîntăm în troparul Învierii, adică învierea nu vine după ce s-a împlinit moartea, ci de cuvîntul morţii rostit de Mîntuitorul pe Cruce „săvîrşitu-s-a" este legat cuvîntul vieţii „a înviat", prin moartea Sa învingînd moartea. De aceea nici trupul Mîntuitorului n-a fost supus stricăciunii care urmează morţii, ci Hristos, *„lumina cea adevărată care luminează în întuneric"* (Ioan I, 5) pătrunde direct în locaşurile morţilor ca un biruitor *„pentru a sfărîma porţile cele de aramă"* după cuvîntul psalmistului (Psalm CVI, 16), şi a ridica pe drepţii Vechiului Testament.

Iată, iubiţi credincioşi, de ce în Ortodoxie, Crucea Mîntuitorului a apărut totdeauna luminată de Înviere. Chipul lui Hristos pe Cruce nu are o expresie de durere, cu privirea jalnică şi dezolată, ci este transfigurat, iar Crucea este înconjurată de raze. Aceste raze nu sînt altceva decît expresia clară că prin Cruce se ajunge la lumina Învierii.

Dar Mîntuitorul Hristos nu ne-a cuprins pe noi numai în Moartea Sa, ci deopotrivă şi în Învierea Sa. De aceea, pentru creştinul adevărat moartea este atunci cînd moare pentru păcat şi se naşte la viaţa în Hristos, atunci cînd intră în viaţa de Har, în starea de mîntuire, adică la Botez. Sfîntul Apostol Pavel exprimă acest adevăr în cuvintele: *„Au nu ştiţi că toţi cîţi în Hristos Iisus ne-am botezat, întru moartea lui ne-am botezat? Deci ne-am îngropat cu El în moarte, prin botez, pentru ca precum Hristos a înviat din morţi, prin slava Tatălui, aşa să umblăm şi noi întru înnoirea vieţii* (Romani VI, 3—4).

Aşa ar trebui să privim Învierea Domnului, ca pe o lumină care ne luminează şi ne călăuzeşte în viaţă, ca pe o certitudine a vieţii şi învierii tuturor. Sub lumina Învierii să ne străduim pe calea mîntuirii, pe calea desăvîrşirii creştine şi această lumină să ne facă limpezi şi clare lucrurile acestei vieţi.

Acest sens îl are mărturisirea pe care o facem în Simbolul de Credinţă: Credem în Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu Care, „S-a răstignit pentru noi în zilele lui Ponţiu Pilat, şi a pătimit, şi S-a îngropat şi a înviat a treia zi, după Scripturi."

Iubiţii noştrii fii duhovniceşti,

Avem marea bucurie ca în anul acesta întreagă creştinătatea să prăznuiască împreună Învierea Domnului. Astfel toţi creştinii sînt uniţi în a-L preamări pe Mîntuitorul Iisus Hristos înviat din morţi, unitate creştină pentru care Sfînta noastră Biserică se roagă neîncetat, şi se străduieşte în relaţiile ei cu celelalte Biserici creştine să se realizeze.

În octombrie—noiembrie anul trecut a avut loc cea de-a III-a Conferinţă Panortodoxă Presinodală, adică a tuturor Bisericilor Ortodoxe, în vederea pregătirii Sfîntului şi Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe, Conferinţă ce s-a desfăşurat la Centrul Ortodox de la Chambesy—Elveţia.

Conferinţa a adoptat patru hotărîri ce au fost trimise Bisericilor naţionale.

Prima dintre aceste hotărîri se referă la post, deci şi la această perioadă în care ne pregătim pentru Praznicul Învierii, şi la ţinerea lui astăzi, arătîndu-se valoarea postului pentru desăvîrşirea creştină, cu toate că în condiţiile vieţii de astăzi, nu toţi credincioşii pot să respecte rînduiala postului. Potrivit cu tradiţia ortodoxă — se spune în hotărîre — idealul desăvîrşirii duhovniceşti se află aşezat foarte sus şi cel care doreşte să-l atingă trebuie să se ridice în mod corespunzător... toţi avem datoria să nu părăsim lupta cea bună a postului, ci cu umilinţă şi cu conştiinţa stării noastre smerite să ne plecăm pentru iertare la mila lui Dumnezeu, pentru că viaţa spirituală ortodoxă este legată de lupta duhovnicească a postului şi de rugăciune.

A doua şi a treia hotărîre cuprind strădaniile Bisericii Ortodoxe pentru unitatea creştină şi poziţia ei faţă de Consiliul Ecumenic al Bisericilor şi în dialogurile bilaterale cu Biserica Anglicană, cu Biserica Vechilor Catolici, cu Bisericile Vechi-Orientale, cu Biserica Romano-Catolică, cu Biserica Luterană şi cea Reformată, subliniindu-se satisfacţia că aceste dialoguri se desfăşoară în general promiţător şi dătător de speranţe.

Cea de-a patra hotărîre este intitulată „Contribuţia Bisericii Ortodoxe la realizarea păcii, a dreptăţii, libertăţii, înfrăţirii şi iubirii între popoare şi la îndepărtarea discriminărilor rasiale şi de alte feluri". Textul hotărîrii este cuprinzător şi la el au contribuit uneori hotărîtor reprezentanţii Bisericii noastre, purtînd în suflet pacea adusă de Mîntuitorul Iisus Hristos, dar şi dorinţa de pace a poporului nostru. Această dorinţă de pace a fost afirmată de atîtea ori de distinsul nostru preşedinte Domnul Nicolae Ceauşescu şi dovedită în practică de întregul popor român prin hotărîrea luată la 23 noiembrie anul trecut, prin care au fost reduse cu 5% armamentul, efectivele şi cheltuilele militare.

Slujirea păcii şi bunei înţelegeri în lume o dovedim în primul rînd prin strădania noastră continuă şi devotată în societatea în care trăim. Fiecare la locul în care-şi desfăşoară activitatea se dovedeşte bun creştin şi bun cetăţean în măsura în care munceşte cu dăruire şi se jertfeşte pentru binele semenilor după pilda Mîntuitorului Care S-a jertfit pentru noi.

Cu atît mai mult în acest an în care vom aniversa 110 ani de la proclamarea independenţei de stat a României şi 40 de ani de la Proclamarea Republicii nădăjduim în împliniri tot mai mărețe.

Iubiţi fii sufleteşti,

Avem încredinţarea că luminatul Praznic al Învierii Domnului v-a adus şi în acest an alese bucurii şi împliniri duhovniceşti.

În cuvîntul nostru de învăţătură am încercat să vă arătăm cîteva aspecte ale Jertfei şi Învierii Mîntuitorului, ca şi legătura care există în aceste două momente esenţiale din istoria mîntuirii noastre. De asemenea am dorit să vă arătăm şi ce trebuie să reprezinte Învierea Mîntuitorului pentru viaţa creştinească a fiecăruia dintre noi.

Dorim cu toată dragostea părintească să petreceţi Praznicul Învierii Domnului şi perioada de bucurie a Cincizecimii pînă la Duminica Rusaliilor purtînd în suflet lumină din lumina Învierii Mîntuitorului Hristos şi să avem creştinească fericire în casele şi familiile noastre.

Împărtăşindu-vă arhierească binecuvîntare vă întîmpinăm cu creştinescul mesaj,

HRISTOS A ÎNVIAT!

Al vostru de tot binele doritor şi rugător fierbinte către Mîntuitorul Hristos Cel înviat,

† EMILIAN
Episcop al Alba Iuliei

† VASILE

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP DE DUMNEZEU PĂZITEI EPISCOPII ORTODOXE ROMÂNE A ORADIEI

Iubitului cler și dreptcredincioșilor creștini har, milă și pace de la Dumnezeu-Tatăl și de la Iisus Hristos, Domnul nostru, iar de la smerenia noastră arhierești binecuvîntări.

Hristos a înviat!

Iubiții mei fii sufletești,

Se cuvine, înainte de toate, să mulțumim bunului Dumnezeu și să ne bucurăm că am ajuns în pace și cu sănătate să sărbătorim și în acest an Paștile.

Se cuvine să venim cu evlavie în fața sfintelor altare ale Bisericii noastre străbune și să reaprindem credința noastră de la lumina Învierii lui Hristos. De la acest minunat și dumnezeiesc praznic primim puteri sufletești noi, care ne ajută să ne putem îndeplini rostul ce-l avem în lume și, mai ales, ne ajută să dobîndim mîntuirea sufletelor noastre.

Ziua Învierii Domnului este plină de lumină. Plină de lumina soarelui care strălucește pe bolta cerului și încălzește firea, plină de lumina soarelui vieții noastre veșnice, Hristos Domnul, care strălucește și luminează viața noastră cu darurile Sale dumnezeiești.

Cu drept cuvînt întreaga Biserică creștină cîntă: *„Cerurile după cuviință să se veselească și pămîntul să se bucure și să prăznuiască toată lumea cea văzută și nevăzută, că Hristos s-a sculat din morți, veselia cea veșnică."*

Aflîndu-ne sub bolta de har a Bisericii să zicem cu toții: *„Ziua Învierii și să ne luminăm cu prăznuirea și unul pe altul să ne îmbrățișăm și să zicem fraților și celor ce ne urăsc pe noi, să iertăm toate pentru înviere și așa să strigăm: Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcînd și celor din morminte viață dăruindu-le."*

Iubiți credincioși,

De la Paști pînă la Înălțarea Domnului la cer, adică vreme de patruzeci de zile, credincioșii se salută cu cuvintele: *Hristos a înviat!* și răspund: *Adevărat a înviat!* Așa făceau primii creștini, așa facem și noi. Aceste cuvinte nu sînt doar o dorință, un salut de binețe pe care ni-l dăm unii altora, cînd ne întîlnim. Ele exprimă însăși convingerea și vestea învierii, pe care au propovăduit-o cei dintîi martori, cărora li s-a arătat Hristos după Înviere. Ele reprezintă însăși temelia credinței creștine, cheia de boltă a creștinismului. Este mesajul netrecător că Fiul lui Dumnezeu, care a venit în lume ca om, asemenea nouă, în afară de păcat, și-a arătat dragostea și puterea Sa dumnezeiască, a suferit moarte pe cruce și a înviat a treia zi din mormînt, ca să ne împace cu Dumnezeu-Tatăl și să ne facă părtași de viața veșnică.

Sfintele Evanghelii ne înfățișează adevărul că Iisus Hristos S-a arătat după Înviere de multe ori Sfinților Apostoli, femeilor mironosițe și multora dintre cei ce crezuseră și îi urmau Lui.

Mai întîi femeile mironosiţe L-au văzut şi L-au auzit în dimineaţa zilei de Înviere, cînd s-au dus la mormînt ca să tămîieze mormîntul după datina Legii Vechi. Ele au văzut mormîntul gol, iar îngerul le-a zis: *„Ce căutaţi pe cel viu cu cei morţi?“* (Luca 24, 5). *„Nu este aici, căci S-a sculat precum a zis. Veniţi de vedeţi locul unde a zăcut şi îndată mergînd, spuneţi ucenicilor Lui că s-a sculat din morţi şi iată va merge înainte de voi în Galileea; acolo Îl veţi vedea“* (Matei 28, 6—7; Ioan 20, 11—18).

Doi dintre Apostoli, Petru şi Ioan, au alergat la mormînt şi s-au convins că mormîntul era gol. În aceeaşi zi Mîntuitorul S-a arătat celor doi ucenici, Luca şi Cleopa, care mergeau de la Ierusalim la Emaus. A vorbit îndelung cu ei despre cele înîtmplate, dar ei nu L-au cunoscut pînă ce au ajuns la Emaus şi a stat cu ei la masă, frîngînd pîinea, precum făcuse în Joia Mare. Ei L-au rugat să rămînă cu ei, dar El s-a făcut nevăzut (Luca 24, 13—31).

Seara, în ziua Învierii, S-a arătat celor zece apostoli, care erau adunaţi într-o casă de frica iudeilor şi le-a zis: *„Pace vouă!“* (Luca 24, 36). *Iar ei înfricoşîndu-se, Domnul i-a liniştit, zicîndu-le: „De ce sînteţi tulburaţi şi pentru ce se suie astfel de gînduri în inimile voastre? Vedeţi mîinile Mele şi picioarele Mele că Eu Însumi sînt. Pipăiţi-Mă şi vedeţi că duhul nu are carne şi oase precum Mă vedeţi pe Mine că am. Şi acestea zicînd le-a arătat mîinile şi picioarele Sale“* (Luca 24, 38—39).

Sfîntul Apostol Ioan spune că arătîndu-li-se, Iisus a *suflat peste ei Duh Sfînt şi le-a dat puterea de-a ierta păcatele oamenilor* (Ioan 20, 21—23).

La opt zile după Înviere, Iisus S-a arătat din nou Apostolilor. De data aceasta era împreună cu ei şi apostolul Toma, căruia i-a spus: *„Adu-ţi degetul tău încoace şi vezi mîinile Mele, şi adu mîna ta şi o pune în coasta Mea şi nu fi necredincios, ci credincios. Şi răspunzînd Toma, a zis: Domnul meu şi Dumnezeul meu, iar Iisus i-a răspuns: Pentru că M-ai văzut pe Mine, Tomo, ai crezut? Fericiţi cei ce n-au văzut şi au crezut“* (Ioan 20, 27—29).

Altă dată S-a arătat Iisus iarăşi la peste cinci sute de oameni (I Cor. 15, 6); apoi S-a arătat la Marea Tiberiadei, cînd a chemat din nou pe Petru la apostolat.

Mai la urmă, S-a arătat Domnul ucenicilor Săi pe Muntele Măslinilor, cînd S-a înălţat la cel şi le-a zis: *„Mergeţi în toată lumea şi propovăduiţi Evanghelia la toată făptură“* (Marcu 16, 15; Fapte 1, 8).

Sfîntul Apostol Pavel se numără şi el între cei ce L-au văzut pe Domnul înviat, cînd mergea pe drumul Damascului. În urma acestei întîlniri a devenit Marele Apostol al Neamurilor în locul zelosului prigonitor al creştinilor, cum fusese pînă atunci.

Toate aceste arătări sînt dovezi care nu pot fi tăgăduite. Ele ne întăresc credinţa în adevărul şi realitatea învierii lui Iisus. Cei ce L-au văzut pe Iisus s-au convins prin propriile lor simţuri că Acela ce a făcut atîtea minuni şi i-a învăţat vreme de trei ani şi jumătate, Acela care a fost răstignit pe cruce şi înmormîntat este acum viu. Nimeni şi nimic nu i-a putut clinti din această convingere şi au rămas martori şi vestitori ai învierii Domnului pînă la marginile lumii.

Acest adevăr îl mărturisim şi noi astăzi, zicînd: *„Învierea lui Hristos văzînd, să ne închinăm Sfîntului Domnului, Unuia celui fără de păcat. Crucii Tale ne închinăm Hristoase şi Sfîntă învierea Ta o lăudăm şi o mărim, că Tu eşti Dumnezeul nostru, afară de Tine pe altul nu ştim, numele Tău numim.“*

Iubiţi credincioşi,

Sărbătoarea Învierii Domnului aduce vieţii noastre o mare bucurie, o necuprinsă lumină şi o binefăcătoare pace şi linişte. Dintre multele daruri care se revarsă asupra noastră în aceste sărbători aş dori să ne oprim astăzi la două mari daruri: *darul luminii şi darul păcii pe care le-a adus Hristos prin învierea Sa.* Cîntarea bisericească ne încredinţează că *„astăzi toate sînt pline de lumină şi cerul şi pămîntul şi cele de dedesubt“.*

Cele dintîi cuvinte pe care le rostim în noaptea sfîntă a Învierii Domnului, încă înainte de a începe slujba Învierii, sînt: *„Veniți de luați lumină!"* Fiecare credincios se grăbește să-și aprindă lumînarea de la flacăra lumînării din altar. Întunericul nopții este străpuns de lumina ce pornește de la altar. Credincioșii merg cu lumînări aprinse la înconjurarea bisericii, apoi le pun cu mare grijă și le păstrează tot anul. În unele sate, ei le duc cu atenție aprinse pînă acasă. Acolo le așază într-un loc de cinste, de obicei la icoană. În timpul anului, ori de cîte ori sînt evenimente deosebite, de durere sau bucurie, de încercări sau izbînzi, ei aprind lumînarea de la Paști. Prin această datină mărturisesc legătura lor cu Hristos, conștiința vie că Hristos este cu ei în toate împrejurările.

Minunea Învierii Domnului este izvorul de lumină și pace în viața noastră. Chemarea la lumină în noaptea de Paști, precum și aprinderea făcliilor din lumînarea de pe sfîntul altar reprezintă legătura noastră cu Hristos Cel înviat și dorința de a trăi împreună cu El, în lumina învățăturii dumnezeiești adusă de El în lume.

El a spus despre Sine: *„Eu sînt lumina lumii, cel ce vine după Mine nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții"* (Ioan 8, 12).

Asemănarea Mîntuitorului cu lumina a fost proorocită încă de către profeți. Isaia spune despre Mesia: *„Te voi face pe Tine lumina popoarelor, ca să duci mîntuirea mea la marginile pămîntului"* (Isaia 49, 6).

Ziua Învierii lui este înfățișată astfel: *„Luminează-te, luminează-te, Noule Ierusalime, că slava Domnului peste tine a strălucit"* (Isaia 60, 1). Psalmistul David vorbește astfel despre lumina care vine de la Dumnezeu: *„Însemnatu-s-a peste noi lumina feței Tale, Doamne"* (Ps. 4, 6). *„Căci la Tine este izvorul vieții, întru lumina Ta vom vedea lumină"* (Ps. 35, 9).

Domnul nostru Iisus Hristos a venit în lume spre a fi *„lumina cea adevărată care luminează pe tot omul, care vine în lume"* (Ioan 1, 9). *„Întru El era viață și viața era lumina oamenilor"* (Ioan 1, 4).

El a adus lumina cunoașterii de Dumnezeu care a risipit întunericul închinării la zeități. El a venit ca o *„lumină spre descoperirea neamurilor"* (Luca 2, 32), iar cînd a început propovăduirea *„poporul care stătea în întuneric a văzut lumină mare și celor ce ședeau în latura și umbra morții lumină le-a răsărit"* (Matei 4, 16).

De aceea la praznicul Învierii Domnului putem exclama: *„Lumina lui Hristos luminează tuturor."*

Iubiți credincioși,

Între minunile pe care le-a săvîrșit Domnul nostru Iisus Hristos sînt amintite în Sfintele Evanghelii și unele despre vindecarea orbilor. A dăruit vedere celor doi orbi care veneau după El și strigau: *„Miluiește-ne pe noi Fiule al lui David!"* (Matei 9, 27). De asemenea a vindecat un orb din naștere, căruia i-a uns ochii cu noroi și l-a trimis să se spele în scăldătoarea Siloamului (Ioan 9, 6—7). Cît de minunate sînt aceste fapte! Ce este mai de preț decît lumina ochilor? Desigur, bucuria celor ce au primit vederea a fost mare, de necuprins. Cine ar putea-o tălmăci în cuvinte? Dar Fiul lui Dumnezeu a venit în lume nu numai pentru cei ce au trăit în acel timp și au fost vindecați de El. Iisus Hristos a venit să aducă o lumină mai mare, mai însemnată pentru toți oamenii. El a venit să ne arate pe Tatăl ceresc, precum și calea care duce la Dumnezeu. El a zis despre Sine: *„Eu sînt Calea, Adevărul și Viața"* (Ioan 14, 6).

Lumina învățăturii adusă de El a alungat întunericul păcatului, a aprins flacăra credinței, nădejdii și dragostei și călăuzește viața noastră spre lumina cea neînserată a vieții veșnice.

El a spus despre Sine: *„Atît cît sînt în lume, Eu sînt lumina lumii"* (Ioan 9, 5).

De aici și îndemnul pe care l-a făcut înainte de patima Sa: *„Credeți în Lumină, ca fii ai Luminii să fiți"* (Ioan 12, 36).

Cu ce vom putea oare asemăna lumina harului dumnezeiesc și a învățăturii aduse de Iisus pentru omenire?

Poate într-o mică măsură o putem asemăna cu lumina firească a soarelui de pe bolta cerului. Deşi această asemănare este nedeplină. Precum razele soarelui luminează şi încălzesc pămîntul cu cele ce sînt pe el, tot astfel lumina lui Hristos, adevărul şi iubirea Lui de oameni, luminează şi încălzeşte neîncetat viaţa noastră.

Precum lumina soarelui topeşte zăpezile de pe vîrfuri de munţi sau din văile adînci şi umbroase ale lor, tot astfel lumina harului divin luminează rosturile vieţii noastre pe pămînt, înlătură şi topeşte păcatele, care duc la îngheţul moral şi împiedică propăşirea binelui.

Precum lumina şi căldura soarelui de primăvară fac să reînvie natura şi o îmbracă în haină nouă, iar vara o îmbogăţeşte cu roade, tot astfel sămînţa învăţăturilor dumnezeieşti înnoieşte şi înfrumuseţează ogorul duhovnicesc al vieţii noastre. Lumina alungă tristeţea, înviorează puterile sufletului, sfinţeşte bucuriile face să răsară şi să aducă rod de pace şi bună înţelegere între oameni.

Iubiţi credincioşi,

Al doilea mare dar al praznicului Învierii Domnului este *darul păcii.*

Primele cuvinte pe care le-a rostit Domnul nostru Iisus Hristos după Înviere, către Apostoli au fost: *„Pace vouă."* Despre Învăţătorul lor, care fusese prins şi răstignit pe cruce nu mai ştiau aproape nimic. Ei înşişi, în afară de Ioan, L-au părăsit în timpul patimilor. Aflaseră de dimineaţă de la femeile mironosiţe vestea Învierii. Dar n-au crezut. Le-au spus Petru şi Ioan că au aflat mormîntul gol. În inima lor plutea îndoiala, neliniştea şi nesiguranţa zilei de mîine. Ce va fi cu ei? Deodată intră Iisus la ei, fiind uşile încuiate şi îi agrăieşte cu cuvintele: *„Pace vouă!"* Le dăruieşte tocmai ceea ce nu aveau, de care aveau acum mai multă lipsă, pacea care îi duce la linişte, pacea care este de absolută lipsă omului singuratic, precum şi popoarelor. Le aduce marele şi divinul dar al păcii. El, Cel ce era „viaţa lumii", vine să-i încredinţeze că însăşi viaţa lor are lipsă de pace, că fără pace nu se poate trăi, că pacea este o condiţie esenţială a vieţii.

De aici şi îndemnul pe care l-a făcut înainte de patima Sa: *„Credeţi în Lumină, ca fii ai Luminii să fiţi"* (Ioan 12, 36).

Cu ce vom putea oare asemăna lumina harului dumnezeiesc şi a învăţăturii aduse de Iisus pentru omenire?

Poate într-o mică măsură o putem asemăna cu lumina firească a soarelui de pe bolta cerului. Deşi această asemănare este nedeplină. Precum razele soarelui luminează şi încălzesc pămîntul cu cele ce sînt pe el, tot astfel lumina lui Hristos, adevărul şi iubirea Lui de oameni, luminează şi încălzeşte neîncetat viaţa noastră.

Precum lumina soarelui topeşte zăpezile de pe vîrfuri de munţi sau din văile adînci şi umbroase ale lor, tot astfel lumina harului divin luminează rosturile vieţii noastre pe pămînt, înlătură şi topeşte păcatele, care duc la îngheţul moral şi împiedică propăşirea binelui.

Precum lumina şi căldura soarelui de primăvară fac să reînvie natura şi o îmbracă în haină nouă, iar vara o îmbogăţeşte cu roade, tot astfel sămînţa învăţăturilor dumnezeieşti înnoieşte şi înfrumuseţează ogorul duhovnicesc al vieţii noastre. Lumina alungă tristeţea, înviorează puterile sufletului, sfinţeşte bucuriile, face să răsară şi să aducă rod de pace şi bună înţelegere între oameni.

Iubiţi credincioşi,

Al doilea mare dar al praznicului Învierii Domnului este *darul păcii.*

Primele cuvinte pe care le-a rostit Domnul nostru Iisus Hristos după Înviere, către Apostoli au fost: *„Pace vouă"*. Despre Învăţătorul lor, care fusese prins şi răstignit pe cruce nu mai ştiau aproape nimic. Ei înşişi, în afară de Ioan, L-au părăsit în timpul patimilor. Aflaseră de dimineaţă de la femeile mironosiţe vestea învierii. Dar n-au crezut. Le-au spus Petru şi Ioan că au aflat mormîntul gol. În inima lor plutea îndoiala, neliniştea şi nesiguranţa zilei de mîine. Ce va fi cu ei? Deodată intră Iisus la ei, fiind uşile încuiate şi îi agrăieşte cu cuvintele: *„Pace vouă!"* Le dăruieşte tocmai ceea ce nu aveau, pacea, de care aveau acum

mai multă lipsă, pacea care îi duce la linişte, pacea care este de absolută lipsă omului singuratic, precum şi popoarelor. Le aduce marele şi divinul dar al păcii. El, Cel ce era „viaţa lumii", vine să-i încredinţeze că însăşi viaţa lor are lipsă de pace, că fără pace nu se poate trăi, că pacea este o condiţie esenţială a vieţii.

Iată ce mare dar aduce Hristos omenirii prin jertfa Sa de pe cruce şi prin Învierea Sa! Cine altcineva poate da sufletului omenesc de atîtea ori frămîntat şi tulburat liniştea şi pacea necesară, decît Fiul lui Dumnezeu, care a venit în lume să împace pe om cu Dumnezeu, să înlăture zidul vrajbei şi povara păcatului ce apăsa asupra omenirii?

Cine oare putea să aducă un dar mai preţios întregii omeniri în afară de însuşi Fiul lui Dumnezeu, care a fost numit încă cu sute de ani înainte de către prooroci „*Domn al păcii*" (Isaia 9, 5), care a venit să aducă un „*Legămînt al păcii*" (Ezechil 34, 25), adică o lege nouă, legea iubirii şi a bunei înţelegeri între oameni şi popoare, şi care a avut misiunea să „*vestească pacea popoarelor*" (Zaharia 9, 10).

A avut oare omenirea în tot decursul istoriei ei o mai mare şi mai permanentă dorinţă decît dorinţa de pace, dorinţa de linişte în care să-şi poată împlini menirea ei?

Mîntuitorul Iisus Hristos a adus acest mare dar omenirii. El a spus: „*Pacea Mea o las vouă. Pacea Mea o dau vouă*" (Ioan 14, 27).

Dar aşa după cum atunci cînd îţi dă cineva un dar, ai obligaţia să-l îngrijeşti, să-l păstrezi, să-l aperi şi să-l fructifici, tot aşa şi darul divin al păcii trebuie îngrijit, trebuie păstrat, trebuie apărat să nu vină cineva să-l fure, să-l distrugă. Nu este de ajuns să primeşti un dar, şi cu atît mai vîrtos cînd darul acesta ţi-l dă Dumnezeu, fără să ai obligaţia, răspunderea de păstrare şi apărare a lui.

De aceea, Cel ce a zis: „*Pacea mea o dau vouă*", Iisus Hristos, a spus în Predica de pe munte cuvintele: „*Fericiţi făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema*" (Matei 5, 9). Prin aceste cuvinte ne-a chemat şi ne-a dat misiunea sfîntă de-a contribui la aşezarea păcii în lume, la păstrarea ei, la promovarea şi zidirea ei. Această lucrare aduce după sine o mare răsplată, o cinstire deosebită. Făcătorii de pace vor deveni „fiii lui Dumnezeu". Ce mare lucru este acesta! Ce minunată cale de a dobîndi calitatea şi demnitatea de fiu al lui Dumnezeu şi deci de a moşteni împărăţia lui Dumnezeu.

Vedem, aşadar, că la marele edificiu al păcii sînt chemaţi şi oamenii să aducă contribuţia lor. Fără această contribuţie pacea nu-i deplină, nu-i atotcuprinzătoare, nu se fac văzute roadele ei. O adevărată pace este numai atunci cînd îşi aduce şi omul contribuţia la realizarea ei, cînd iese din adîncul sufletului şi arată roadele păcii în viaţa oamenilor, în relaţiile dintre ei, în dragoste, dreptate, bună înţelegere, în întrajutorare.

Împăcarea cu Dumnezeu prin Iisus Hristos naşte pacea sufletului, iar aceasta devine o forţă care duce la împăcarea cu toţi oamenii.

Adevărata aşezare a păcii în lume este strîns legată de împlinirea dreptăţii. Dreptatea şi pacea nu pot fi despărţite una de alta. Dreptatea stă la temelia păcii, iar pacea este împlinirea dreptăţii, după cum spune Sf. Apostol Iacob: „*Roada dreptăţii se seamănă întru pace celor ce lucrează pacea*" (Iacob 3, 18).

În zilele noastre pe întreg globul pămîntesc oamenii se străduiesc să se aşeze o pace adevărată şi dreaptă în lume. Să se alunge norii cei grei ai unui război atomic, să dispară ura şi neînţelegerea dintre oameni şi popoare, să înceteze cursa înarmărilor, să dispară asuprirea, să dispară foametea şi lipsurile în care trăieşte o mare parte a omenirii, să ia fiinţă o mai bună şi mai dreaptă împărţire a bunurilor materiale şi să se nască o lume în care să domnească pacea, libertatea şi dreptatea tuturor popoarelor.

Poporul nostru, născut şi crescut pe aceste plaiuri, pe care le-a stăpînit neîntrerupt şi le-a făcut rodnice, se află în rîndul popoarelor iubitoare de pace. El a militat neîntrerupt pentru aşezarea unei păci drepte în lume. Dorinţa şi voinţa lui pentru pace s-a făcut cunoscută în toată lumea prin glasul preşedintelui ţării, *Domnul Nicolae Ceauşescu,* către popoarele lumii şi către conducătorii de state. Mai mult, ţara noastră a dat dovadă de o acţiune concretă în apărarea

păcii, hotărînd reducerea cheltuielilor militare, a efectivelor şi armamentelor numai şi numai ca omenirea să se poată bucura în linişte şi spre a se apăra bunurile materiale şi spirituale ale întregii planete. Sîntem conştienţi şi în acelaşi timp mîndri de marele rol pe care îl are poporul român în apărarea nobilei cauze a păcii.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Astăzi sărbătorim ziua cea mare a Învierii Domnului. *„Ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm şi să ne veselim într-însa"*. Astăzi preamărim pe Biruitorul morţii şi Stăpînul vieţii. Astăzi uşile raiului s-au deschis pentru toţi credincioşii. *„Unde îţi este moarte boldul? Unde îţi este iadule biruinţa?"*, exclamăm împreună cu Sfîntul Ioan Gură de Aur. Dar dacă ne vom opri cu prăznuirea numai la evenimentul istoric al Învierii Domnului, întîmplat oarecînd în istorie şi nu vom adăuga la aceasta hotărîrea noastră de ridicare şi de înviere din mormîntul păcatelor şi de sub povara răutăţilor în care cădem uneori, sărbătoarea noastră nu va fi deplină, nu va fi îndeajuns de binefăcătoare.

Drept aceea să facem din acest praznic un prilej de înnoire a vieţii, de îndreptare şi îmbunătăţire a ei prin credinţă, prin muncă cinstită şi prin fapte bune.

Firea întreagă s-a trezit din somnul iernii şi se înnoieşte necontenit sub razele binefăcătoare ale soarelui. Glasul ei ne cheamă la muncile de primăvară, fiindcă pămîntul cel binecuvîntat de Dumnezeu cu seminţe de multe feluri nu va putea rodi belşug de roade fără strădaniile noastre. Se ştie doar că de felul cum vom semăna vom şi secera, iar de rezultatele muncii noastre depinde prosperitatea patriei şi a noastră, a fiecăruia dintre noi.

Să luăm aminte la îndemnul Sf. Apostol Pavel: *„Părăsiţi faptele întunericului şi vă îmbrăcaţi în hainele luminii, căci Hristos ne-a chemat din întuneric la lumină, din moarte la viaţă şi de pe pămînt la cer"* (Romani 13, 12).

Străduiţi-vă să lucraţi cele plăcute lui Dumnezeu şi folositoare oamenilor, *„trăind în pace cu toţi oamenii"* (Romani 12, 18). Făcînd astfel *„Dumnezeul păcii va fi cu voi"* şi vă va binecuvînta spre tot lucrul bun.

Împărtăşindu-vă aceste învăţăminte creştineşti şi îndemnuri părinteşti, rog pe Dumnezeu să vă ajute să petreceţi cu pace şi sănătate sfintele sărbători, iar Domnul nostru Iisus Hristos să vă însoţească şi să vă ajute să împliniţi voia Tatălui ceresc în tot cursul vieţii, spre a voastră mîntuire.

HRISTOS A ÎNVIAT!

Al vostru al tuturor de tot binele voitor şi fierbinte rugător către Hristos, Domnul nostru.

† V A S I L E
Episcopul Oradiei

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE LA ÎMPLINIREA A 5 ANI DE ARHIPĂSTORIRE CA MITROPOLIT AL ARDEALULUI

În ziua de 7 februarie 1987, s-au împlinit cinci ani de la instalarea Î. P. S. Dr. Antonie Plămădeală, ca Arhiepiscop al Sibiului și Mitropolit al Ardealului. Cu această ocazie a avut loc la capela Institutului Teologic din Sibiu o ceremonie la care au participat profesorii și studenții Institutului, precum și vicarul, consilierii și funcționarii Centrului eparhial.

Festivitatea s-a deschis printr-un „Te-Deum" oficiat de profesori și de consilieri ai Arhiepiscopiei, după care P. C. Părinte Rector Constantin Voicu a ținut un amplu cuvînt de omagiere a personalității și activității Î. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală, mai ales din perioada păstoririi sale de la Sibiu.

P. C. Sa a vorbit despre anvergura activității Î. P. S. Sale ca teolog, ca arhipăstor duhovnicesc, ca om de cultură, amintind date concrete din toate aceste domenii de muncă și creație, oprindu-se asupra unor cărți ale Î. P. S. Sale din care se degajează cu evidență aportul concret adus de Î. P. S. Sa în cultura teologică și în cultura românească ca și în latura pastorală, predicile sale fiind adevărate evenimente în catedrala de la Sibiu și în eparhie în general.

De asemenea, P. C. Sa a reliefat activitatea fără precedent a Î. P. S. Sale, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române în cadrul Mișcării Ecumenice, în Consiliul Mondial al Bisericilor, în Conferința Bisericilor Europene, în dialogul cu romano-catolicii și în Conferințele preliminare ale Sfîntului și Marelui Sinod Ortodox în pregătire, ca și în activitatea de Exarh al românilor ortodocși din cele două Americi. De asemenea a evidențiat și rolul ce joacă Î. P. S. Sa în cadrul ecumenismului local din țara noastră și în activitățile obștești în care este angajat.

Răspunzînd, Î. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală a rostit un cuvînt ocazional care se publică mai jos, după stenograma noastră.

Ceremonia s-a încheiat cu imnul arhieresc „Pre Stăpînul" cîntat de corul studenților conduși de P. C. Prof. I. Popescu și cu imnul patriarhal cîntat în cinstea P. F. Patriarh Teoctist a cărui aniversare a nașterii a fost evocată la sfîrșit de Î. P. S. Mitropolit Antonie.

Pr. *Teodor Damian*

ÎNALT PREA SFINȚITUL DR. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, MITROPOLITUL TRANSILVANIEI, LA CINCI ANI DE ACTIVITATE LA SIBIU

Pentru Biserica Ortodoxă din Transilvania, această aniversare se înscrie în răbojul vremii ca un eveniment cu totul deosebit. Nimbul de strălucire al acestei sărbători are darul de a pune în evidență personalitatea multilaterală a conducătorului nostru spiritual de pe plaiurile transilvănene și de a-i descoperi opera pe care a ctitorit-o pînă la această dată. Aniversarea pe care o consemnăm ne

obligă să credem în destinul de seamă al unor oameni aleşi chemaţi de Dumnezeu să deschidă noi pîrtii de lumină şi să călăuzească nemijlocit îndrumînd spre binecuvîntatele culmi ale împărăţiei cerurilor. De fapt este vorba despre o personalitate întrupată în viaţa bisericească din Transilvania şi despre o operă care a fuzionat cu această personalitate.

Desluşind mersul vremii cu clarviziune şi făcîndu-şi un ideal din slujirea în care a fost rînduit, Înalt Prea Sfinţia Sa a înţeles să-şi consacre viaţa cu însufleţire acestei alese meniri, cinstind-o cu luminată înţelepciune, îmbrăţişînd-o cu înflăcărată simţire şi slujind-o cu jertfelnică faptă de credinţă. Cea dintîi întrebare pe care ne-o inspiră popasul sărbătoresc în care zăbovim, în mod firesc se formulează astfel: de unde această trezire şi nesfîrşită generozitate, din care ţîşneşte nesecatul izvor de fapte edificatoare ce se înscriu toate în ordinea marilor împliniri iniţiate la Bucureşti şi Buzău dar continuate la Sibiu? De la Tatăl cel ceresc, desigur, vistierul bunătăţilor care l-a înzestrat cu o minte luminată şi discernămînt suveran, conferindu-i astfel privilegiul de a pătrunde în adînc şi de a exprima convingător marile adevăruri ale credinţei creştine. Aceeaşi sursă de dotaţie spirituală excepţională explică însă, în acelaşi timp, şi revărsarea energiei realizatoare, în stare să transpună ideile în acţiune şi să le urmărească cu persecerenţă pînă iau contururi limpezi de viaţă. Virtuţile ce stau la baza acestor originale măsuri şi care constituie semnul evident al distinsei personalităţi a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Antonie ne obligă să schiţăm, cu cîteva date, profilul biografic al înaltului nostru ierarh.

Primul din cei cinci copii ai cîntăreţului bisericesc Vasile Plămădeală şi ai soţiei sale Elisabeta din Stolnicenii Lăpuşnei, a văzut lumina zilei la 17 noiembrie 1926, primind la botez numele de Leonida, pe care îl purtase şi un martir creştin, consemnat în calendarul ortodox la 5 mai.

Binecuvîntat din pruncie cu o cunună de alese virtuţi, creşte sub ocrotitoarea grijă a unor părinţi credincioşi şi se afirmă ca un elev sîrguincios şi talentat, de o conduită exemplară, distingîndu-se în egală măsură prin rezultatele strălucite pe care le-a obţinut la studii — în şcoala elementară din satul natal şi în Comuna Gemenea, precum şi la Seminarul Teologic „Gavriil Bănulescu-Bodoni" din Chişinău (primele şase clase) şi la Seminarul Teologic „Nifon Mitropolitul" din Bucureşti (ultimele două clase unde a şi obţinut Diploma de absolvire în 1945 — şi prin frumoasele aptitudini literare, pe care şi le-a descoperit de timpuriu, în „Luminătorul" (1937/39). Din perioada studiilor seminariale ies la iveală trăsăturile ce caracterizează inaugurarea unui mare destin: credinţa nestrămutată în Dumnezeu, precum şi dragostea faţă de Biserica strămoşească şi scumpa noastră Patrie. Prin frumuseţea aleasă şi prin buna lor mireasmă, aceste virtuţi nasc nezdruncinata nădejde că „celor ce iubesc pe Dumnezeu... toate li se luminează spre bine" (Rom. 8, 28). Între anii 1945—1948 a urmat cursurile Facultăţii de Teologie a Universităţii din Bucureşti, iar între anii 1948—1949, anul IV la Institutul Teologic de grad Universitar din Cluj, unde a trecut examenul de licenţă cu teza: „Importanţa antropologiei carreliene pentru o pedagogie creştină" întocmită sub îndrumarea ilustrului profesor dr. Nicolae Balcă, ale cărui exigenţe didactice au fost bine cunoscute. Cuvîntarea pe care a ţinut-o în faţa profesorilor şi a colegilor, cu ocazia absolvirii, anticipînd formularea idealului de propagare a luminii lui Hristos într-o lume nouă, care va dovedi putere de întrupare mai tîrziu, a fost remarcată de pe atunci şi publicată în presa vremii.[1] Considerăm că în ea se poate observa conştiinţa misionară a propovăduirii Evangheliei prin lumină, lumina însăşi însemnînd cultură.

Condus de chemarea slujirii monahale, se îndreaptă şi spre orizontul altor lumini, primind tunderea în monahism chiar în anul absolvirii Institutului Teologic, în 1949, la mănăstirea Prislop de lîngă Haţeg, unde a şi fost hirotonit diacon de episcopul Andrei Magieru. Firile devotate lăuntric de rîvna dăruirii

---

1 *„Cuvîntul studenţimii rostit de D-l Leonida Plămădeală"*, în „Renaşterea", Cluj, anul XXXVII, nr. 27—28, din 15 iulie 1949, p. 4.

totale nu sînt întrecute în generozitate decît de acela care, trăind tot pentru ajutorarea și luminarea altora prin rugăciune, nu așteaptă altă răsplată decît aceea de a avea certitudinea că au pășit pe drumul indicat de cuvintele Mîntuitorului: „Cel ce vrea să vină după mine să se lepede de sine...". Astfel, viitorul Mitropolit al Transilvaniei se consacră vieții călugărești în așezămintele monahale de la Prislop și Slatina, în 1923 fiind hirotonit ieromonah la mănăstirea Slatina, de către Episcopul Partenie Ciopron și închinoviat sub stăreția arhimandritului Ilie Cleopa. Aici a funcționat și ca profesor la Școala Monahală, îndeplinind totodată diferite funcții administrative. Experiența monahală a constituit, într-adevăr, pentru cel preocupat de marile probleme duhovnicești, piatră de hotar în orientarea vieții creștine într-o lume nouă. Avînd conștiința clară că menirea luminii este să lumineze, fiind în cauză o conștiință ce nu poate fi umbrită de nimic, urmează între anii 1956—1959 Cursurile de doctorat în teologie la Institutul Teologic Universitar din București.[2] În anul 1968 a fost trimis pentru continuarea studiilor și pregătirea tezei de doctorat în Anglia. Între decembrie 1968—iunie 1970 a frecventat Cursurile superioare de teologie și filozofie la „Heythrop College" Oxford, iar în perioada iunie—decembrie 1970 a studiat la același colegiu, mutat în cadrul Universității din Londra. E vorba despre o perioadă de efervescente preocupări spirituale și elaborări teologice.[3] Tot mai limpede apare grija pentru valorificarea în teologie, în condițiile proprii ale vieții noi pe care o trăim, a moștenirii Sfinților Părinți și tot mai mult se accentuează tendința de argumentare rațional-duhovnicească a adevărului creștin. De fapt, studiile teologice pe care le-a elaborat, într-un număr deosebite de mare, peste 20, și într-un timp atît de restrîns, publicate în revistele noastre teologice din țară sau unele peste hotare, s-au bucurat tocmai din această cauză de o reală prețuire și de un mare prestigiu, perioada aceasta, însăși încununîndu-se

---

2 În această perioadă a elaborat studiile: *„Preocupări dogmatice-simbolice în literatura teologică contemporană"*, în „Ortodoxia", nr. 2/1957, p. 296—317 și nr. 3/1957, p. 460—475; *„Rugăciune și cunoaștere în învățătura ortodoxă"*, în „Studii Teologice", nr. 3—4/1958, p. 216—224; *„Ideea de sacru la R. Otto din punct de vedere ortodox"*, în „Ortodoxia", nr. 3/1958, p. 430—440; *„Cîteva aspecte ale trăirii duhovnicești în Ortodoxie"*, în „Glasul Bisericii", nr. 3/1958, p. 236—244; *„Umanismul marilor filozofi chinezi"*, în „Glasul Bisericii", nr. 3—4/1960, p. 321—232; *„Studii și articole de literatură română veche"*, în „Munca", anul XXIV, nr. 6269 din 9 ian. 1968, p. 2; *„Mișcarea prozei"*, în „Munca", anul XXIV, nr. 6304 din 18 februarie 1968, p. 2.

3 *„Monahul Sofronie Vărnav"*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", nr. 7—8/1968, p. 409—421; *„Învățătura ortodoxă despre rai și iad"*, în „Studii Teologice", nr. 7—8/1968, p. 558—575; *„Adevăruri de credință, dogme, teologumene și păreri teologice"*, în „Altarul", Londra, nr. 1, 1969, p. 46—55; *„Cuprinsul teologic al „Învățăturilor lui Neagoe"*, în „Studii Teologice", nr. 3—4/1969, p. 245—272; *„Monastic Spirituality in Romania Today"*, în „Eastern Churches Review", Anglia, 2 (4), 1969, p. 376—385; *„Biserica Romano-Catolică într-un „ceas de neliniște"*, în „Ortodoxia", nr. 3/1969, p. 464—474; *„Chiese aggiornate"*, în „Biserica Ortodoxă Română", nr. 11—12/1969, p. 1236—1247; *„Ce speră un catolic de la dialogul cu Ortodoxia?"*, de prof. Robert Murray, în „Ortodoxia", nr. 1/1970, p. 146—152 (traducere);*„Cîteva probleme în legătură cu Ebed-Iahve în Deutero-Isaia. Preliminarii la o teologie a slujirii"*, în „Mitropolia Banatului", nr. 1/1970, p. 70—97; *„Ebed-Iahve în lumina Noului Testament. Preliminarii la o teologie a slujirii"*, în „Mitropolia Banatului", nr. 4—6/1970, p. 284—304; *„Prière et action dans l'optique de la tradition orthodoxe"*, în „Recherche oecumènique, priere et action", Tournai, 1970, p. 119—140; *„Contribution monastique au rapprochement oecuménique"*, în „Collectanea Cisterciensia", tom. XXXII, Belgia, 1970, p. 22—45; *„Monastische Spiritualität în heutigen Rumänien"*, în rev. „Erbe und Auftrag", Beuron, nr. 6/1970, p. 478—488; Alchin, rev. A. M.: *„România, loc al întîlnirilor", (traducere A. Plămădeală)* în „Ortodoxia", nr. 1/1970, p. 152—154; *„România, o geografie a spiritului"*, în „Tribuna", anul XIV, nr. 37 din 10 septembrie 1970, p. 5.

cu publicarea celor două teze de doctorat, una susţinută în Anglia la Oxford, cu titlul „Biserica slujitoare în gîndirea occidentală: o evaluare ortodoxă", întocmită sub îndrumarea Prof. Dr. Robert Murray, S. I., şi apreciată cu calificativul „magna cum laudae", iar a doua susţinută la Bucureşti cu titlul: „Biserica slujitoare în Sfînta Scriptură, Sfînta Tradiţie şi în teologia contemporană"[4] (1972), sub îndrumarea Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae. În mod surprinzător, în anul 1970, în Editura Mihai Eminescu, apare romanul „Trei ceasuri în iad", 415 p., cu un larg ecou în presa literară a vremii,[5] pe cînd autorul lui se găsea încă la studii teologice în străinătate. Romanul a fost tradus şi în limba bulgară, Sofia, 1972.

În timpul studiilor, în Anglia, a fost invitat să ţină conferinţe, comunicări şi cursuri universitare, în Spania (Salamanca şi Madrid), în Anglia (Oxford, Londra, Manchester, Liverpool), în Franţa (Paris, Avignon, Reims, Marsilia, Strassbourg), în Belgia (Gand, Eeklo), în R. F. G. (Bonn, Köln, Hannover, în cadrul Asociaţiei „Philoxenia"), în S. U. A., Suedia, Finlanda, Italia (Roma şi Assisi), etc. Multe din conferinţe şi prelegeri au fost publicate în revistele occidentale.

Dar oricît de frumoşi şi de rodnici au fost anii elaborărilor teologice şi literare, pe care i-am amintit, totuşi măsura excepţionalei vrednicii a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Antonie i-o dau mai ales realizările din perioada activităţii arhiereşti. Chemat din străinătate, unde se găsea, în ţară, a fost ales arhiereu la 15 decembrie 1970 şi hirotonit la 27 decembrie, ca episcop-vicar patriarhal,[6] încredinţîndu-i-se, în special, sectorul Relaţii Externe Bisericeşti. La

---

4 Recenzii de: Prof. I. Serafinceanu în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an XLIX, nr. 7—8, iulie—august, 1973, p. 523; Gh. Papuc, în „Telegraful Român", nr. 11—12/1974, p. 1.

5 C. A., în „Altarul — The Altar", Londra, an I, nr. 3—4, aprilie 1970, p. 26; Dana Dumitriu, în „România Literară", anul III, nr. 19 (83), din 7 mai şi 20 august 1970; Valeriu Anania, în rev. „Noi", Detroit, Michigan, U. S. A., nr. 6, iunie 1970, p. 4; Alexandru Ştefănescu, în „Luceafărul", anul XIII, nr. 24 (424) din 13 iunie 1970; p. 2; Boris Buzilă, în „România Liberă", an XXVIII, nr. 7984 din 24 iunie 1970, p. 2; C. Ungureanu, în „Orizont", anul XXI (194), nr. 6/1970, p. 80; Nicolae Manolescu, în „Luceafărul", anul XIII, nr. 27 (1234) din 13 iunie 1970, p. 3; V. Vancea, în „România literară", an III, nr. 28 din 9 iulie 1970, p. 8; Dan Muşatescu, în „Săptămîna", nr. 301 din 10 septembrie 1970, p. 3; Simion Bărbulescu, în „Transilvania", anul XII (LXXXIX), nr. 12/1983, p. 43.

6 Din această perioadă menţionăm următoarele lucrări, studii şi articole: *„Lucrările pregătitoare ale Sfîntului şi Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe"*, în „Biserica Ortodoxă Română", nr. 7—8/1971, p. 783—787; *„Monnikendon in Roemenië"*, în „Monastike Informatie", 1971, nr. 21, Nijmagen, Olanda, p. 222—235; *„Propos sur l'hésychasme"*, în „Collectanea Cisterciensia", tom. 33/1971, nr. 1, p. 107—112; *„Our lady in Orthodox Theology and Life"*, în „The Altar", London, 1971—1972, p. 29—40; *„Liberty and Tradition in Orthodox Monasticism"*, în „The Tradition of Life". London 1971, nr. 2, p. 33—48. *„Le monachisme dans la société moderne à partir de l'expérince orthodoxe"*, în „Collectanea Cisterciensia". Belgia, 1971, p. 20—37; *„Activitatea Bisericii Ortodoxe Române în întruniri intercreştine"*, în „Biserica Ortodoxă Română", anul XC, nr. 11—12/1972, p. 1170—1177; *„Hans Küng şi declaraţia „Mysterium Ecclesiae"*, în „Ortodoxia", nr. 1/1974, p. 5—69 (Recenzie de Pr. C. Buzdugan, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an LI, nr. 3—4/1971, p. 337); *„Patriarhia Ecumenică şi dialogul cu romano-catolicii"*, în „Ortodoxia", nr. 1/1974, p. 157—163; *„Bizanţ — Constantinopol — Istanbul, în istorie şi astăzi"*, în „Biserica Ortodoxă Română", nr. 9—10, 1974, p. 1087—1164; *„La pauverté. Expérience orthodoxe"*, în „Vie consacrée", nr. 2/1974, p. 78—88; *„Dublă sărbătoare a Bisericii Ortodoxe Române"*, în „Tribuna României", anul IV, nr. 73 din 15 noiembrie 1975, p. 12; *„Clerici ortodocşi, ctitori de limbă şi cultură românească"*, Bucureşti, 1977, 69 p. (Recenzii de: Dan Muşatescu, în „Săptămîna", nr. 336, din 13 mai 1977, p. 3; Pr. Scarlat Porcescu, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", anul LIII, nr. 7—9, iulie-septembrie 1977, p. 618; Dan Zamfirescu, în

1 septembrie 1971 a fost numit şi Rector al Institutului Teologic Universitar din Bucureşti. În urma trecerii la cele veşnice a Episcopului Antim de la Buzău, a ocupat scaunul Episcopiei Buzăului începînd de la 13 ianuarie 1980 şi pînă la 10 ianuarie 1982,[7] cînd a fost ales Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Sibiului şi Mitropolit al Ardealului.

În genere, contemporaneitatea nu are posibilitatea să aprecieze la justa lor valoare faptele omeneşti, dreptei judecăţi lipsindu-i o anumită perspectivă istorică necesară oricărei evaluări. Există însă şi fapte care se sustrag acestei legi acceptate îndeobşte, pentru că atît mărimea cît şi trăinicia lor, se impun de la sine, iar pe de altă parte ele sînt săvîrşite pe temeiul cunoaşterii lucide a realităţilor în care se înscriu, ca şi pe viziunea care anticipează înfăptuirea idealurilor pe care le urmăresc. Asemenea fapte sînt ale Înalt Prea Sfinţitului Mitro-

---

„România literară", an X, nr. 36 din 8 septembrie 1977, p. 8; Ioan Alexandru, în „Luceafărul", an XXIV, nr. 25 (999), din 20 iunie 1981, p. 1); *„Opinii asupra pregătirii Sfîntului şi Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe"*, în „Ortodoxia", nr. 2/1977, p. 232—257; *„Biserica Ortodoxă Română şi războiul de independenţă"*, în „Biserica Ortodoxă Română", nr. 5—6/1977, p. 535—550; *„Un episod important în lupta pentru limba română"*, în „Ortodoxia", nr. 3/1978, p. 417—464 (Prezentată în rev. „Istina", nr. 4/1979); *„A fi creştin în timp sau în contratimp?"*, în „Glasul Bisericii, nr. 7—8/1978, p. 707—714; *„Papirusul Bodmer II"*, în „Glasul Bisericii", nr. 9—12/1978, p. 1023—1028; *„Biblia de la Bucureşti. Cine a făcut traducerea?"*, în „Biserica Ortodoxă Română", nr. 9—10, 1978, p. 1004—1018; *„Maica Domnului în teologia şi viaţa ortodoxă"*, în „Biserica Ortodoxă Română", nr. 9—10/1978, p. 1113—1123; *„Maria Hociotă — Maica Mina de la Săliştea Sibiului, o „nouă Ecaterina Teodoriu" în războiul din 1916—1918"*, în „Biserica Ortodoxă Română", nr. 11—12/1978, p. 1274—1283; *„Românii americani anticipează Unirea din 1918"*, în „Biserica Ortodoxă Română", nr. 11—12/1978, p. 1302—1305; *„Biserica Ortodoxă Română în trecut şi astăzi"*, Bucureşti, 1979, 64 p. (l. română, franceză, engleză şi germană); *„Ca toţi să fie una"*, Bucureşti, 1979, 596 p.; *„Coordonate pentru o teologie a slujirii"*, în „Ortodoxia", nr. 1/1979, p. 168—181; *„Zece teze despre catolicitate şi etnicitate"*, în „Studii Teologice", nr. 1—4/1979, p. 301—315; *„Scopul vieţii după catehismele ortodoxe româneşti"*, în „Ortodoxia", nr. 2/1979, p. 377—390; *„Ecumenism and Church News"* (R. O. C.), nr. 3/1979, p. 7—23; *„Biblia de la 1936"*, în „Biserica Ortodoxă Română", nr. 3—4/1979, p. 414—442.

7 Din această perioadă notăm: *„Fericitul arhidiacon şi doctor în teologie şi legi Gheorghe Lazăr"*, în „Biserica Ortodoxă Română", nr. 1—2/1980, p. 145—166; *„Ecumenism şi relaţii externe bisericeşti"*, 1944—1979, în „Ortodoxia", nr. 1/1980, p. 159—170; *„Stolnicul Constantin Cantacuzino în istoria şi cultura românească"*, în „Biserica Ortodoxă Română", an XCVIII, nr. 5—6/1980, p. 636—655; *„Burebista"*, în „Glasul Bisericii", nr. 6—9/1980, p. 478; *„Dascăli de cuget şi simţire românească"*, Bucureşti, 1981, 547 p. (Recenzii de: Virgil Dan, în „Săptămîna", nr. 550 din 19 iunie 1981, p. 7; Mihail Diaconescu, în „România literară", anul XIV, nr. 29 din 16 iulie 1981, p. 8; Dan Ciachir, în „Săptămîna", nr. 553, din 10 iulie 1981, p. 3 şi 554 din 17 iulie 1981, p. 3; Alexandru Spînu, în „Albina", nr. 7 din iulie 1981, p. 7; Radu Popescu, în „România liberă", anul XXXIX, nr. 11.427 din 25 iulie 1981, p. 2; Mircea Basarab, în „Renaşterea", München, an V, nr. 1—4/1981; Gavriil Istrate, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an LVII, nr. 10—12, octombrie—decembrie 1981, p. 791; Dan Muşatescu, în „Telegraful Român", nr. 37—38/1981, p. 4; Viorel Ţigu, în „Anuar de etnologie-artă-istorie-lingvistică", vol. I, Timişoara, 1981, p. 186; M. Ungheanu, în „Luceafărul", an XXV, nr. 6 (1032) din 6 februarie 1982, p. 2; Mircea Muthu, în „Steaua" an XXIII, nr. 2/1982, p. 39; Constantin Crişan, în „Cronica", an XVII, nr. 31 (861) din 30 iulie 1982, p. 1; Paul Mihail, in „Révue des études sud-est éuropéennes", tom. XX, nr. 3, 1982, p. 351; Dan Ciachir, în „Romania de Hoy", nr. 8/1982, p. 43; Traian Vedinaş, în „Tribuna", an XXVI, nr. 37 (1343) din 15 septembrie 1982, p. 2; Pr. V. I. Miu, în „Telegraful Român", an 131, nr. 33—34 şi 35—36, oct. 1984, p. 7; Victor V. Grecu, în „Limbă şi literatură", vol. I, 1985, p. 157).

polit Antonie, alcătuind opera cu care personalitatea distinsului nostru ierarh intră în istoria Bisericii strămoşeşti din Ardeal.

În cadrul îngust al acestui articol nu ne putem permite decît să indicăm cîteva elemente caracteristice ale acestei opere, descoperind pecetea spectrului ei creator, de o vitalitate neistovită. Ele îl exprimă cu fidelitate pe autor. În acest sens, ca ierarh şi organizator al vieţii bisericeşti, Înalt Prea Sfinţitul Antonie ne apare un ctitor; ca teolog reprezintă glasul ortodoxiei străbune, rămînînd într-o lume nouă şi scurtînd temeiurile raţionale ale adevărurilor veşnice; ca un devotat al scrisului se afirmă drept un autentic „dascăl de cuget şi simţire românească", iar pe tărîmul ecumenismului se arată ca un apostol.

Avînd în vedere sensul autentic al termenului de ctitor, deşi acest cuvînt este folosit în general la figurat, ne referim la el pentru a afirma cu tărie că în persoana Chiriarhului nostru, Mitropolia Ardealului nu are în fruntea ei numai un călăuzitor înzestrat cu clarviziune, un conducător care îmbină îndrăzneala cu priceperea, ci pe unul din înnoitorii edificiului său spiritual, zidindu-şi întreg sufletul în el, pentru a-i aşeza noi pietre la temelie. Sub cîrmuirea noului arhipăstor totul se înnoieşte, dobîndind pecetea unei ctitorii. Sub semnul acestei ctitorii se înnoieşte lucrarea de îndrumare a centrului eparhial, se înnoieşte aşezămîntul teologic şi profesorii lui, se înnoieşte spiritul literaturii teologice pus în slujba catehizării credincioşilor, se înnoieşte metoda de păstorire a acestora, se înnoiesc construcţiile edilitare şi încă multe altele. Nu putem zăbovi asupra tuturor aspectelor pe care le prezintă „ctitoriile" Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Antonie, deopotrivă.

Vom începe cu învăţămîntul teologic, insistînd mai mult asupra acestei laturi înnoitoare.

Dacă la răscrucea fiecărei etape parcurse în desfăşurarea vremii, de către Institutul Teologic din Sibiu, se află personalitatea unui mare iarah, cum a fost mai ales aceea a Mitropolitului Andrei Şaguna, în pragul etapei culminante în care a ajuns acest învăţămînt prin înfiinţarea în cadrul lui a cursurilor de doctorat în teologie, se află ctitorul ei de acum, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Antonie. Promovînd tradiţia de două ori seculară a acestei şcoli, pe care o priveşte în perspectiva gîndirii teologice răsăritene, precum şi a lumii noi în care trăim, Înalt Prea Sfinţia Sa îşi transpune ideile îndelung cugetate în acţiuni imediate, menite să înlesnească o mai temeinică pregătire a clerului. În vederea înfăptuirii unui program atotcuprinzător de înnoire şi înviorare, de dezvoltare şi sporire a elementelor instituţionale moştenite, sînt vizaţi toţi factorii care concură la o bună pregătire teologică: vocaţia şi cultura, munca şi disciplina, educaţia şi rugăciunea. Titularizarea unor cadre didactice constituie o acţiune de înnoire înscrisă în acelaşi program.

Înnoirea însă nu se mărgineşte numai la Institut. Plecată dintr-un asemenea aşezămînt de cultură teologică la cateheză şi propovăduire, preoţimea nu e uitată în cîmpul misionar şi nu este lipsită de cunoştinţele trebuitoare muncii în ogorul spiritual. Armătura teologică şi tensiunea misionară îi este mereu împrospătată şi veşnic îmbogăţită de către publicaţiile religioase ale eparhiei, cum sînt „Telegraful Român", revista „Mitropolia Ardealului" şi „Îndrumătorul bisericesc", cărora Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Antonie le-a imprimat un elan nou. Prin ele, fiecare preot comunică direct cu Chiriarhul său. Aceluiaşi scop al desăvîrşirii preoţimii prin contact nemijlocit cu conducătorul ei spiritual îi sînt consacrate conferinţele preoţeşti cu caracter misionar şi administrativ. Chiar şi cursurile de scurtă durată, de îndrumare pastorală şi misionară, tot de grija luminată a Înalt Prea Sfinţiei Sale au fost iniţiate, pe cînd era episcop la Buzău şi a căror desfăşurare tot sub îndrumarea distinsului nostru ierarh se continuă încă şi acum. Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Antonie nu se mulţumeşte cu îndrumarea şi supravegherea lucrării pastorale şi predicatoriale a preoţimii, ci însuşi se găseşte, pentru a constitui un exemplu, în primele rînduri ale propovăduitorilor, în toate ocaziile posibile. Dacă pregătirea unui cler luminat şi devotat misiunii sale sfinte, reclamă atîtea reînnoiri în rîndul instituţiilor culturale tradiţionale, ea nu se poate face fără înzestrarea materială a tuturor acestor instituţii.

De fapt evlavia ortodoxă nu trăieşte numai în inimi, ci se întrupează şi în monumente arhitectonice. Pe această linie, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Antonie este, de asemenea un ctitor, un înnoitor. Spiritul realist de care este animat, îndrumînd cursul ascendent al vieţii duhovniceşti din Ardeal, limpezindu-i direcţiile şi fixîndu-i scopurile, priveşte şi grija faţă de latura administrativ-gospodărească, aşa cum a făcut şi în eparhia Buzăului unde a restaurat peste 100 de Biserici afectate de cutremurul din 1977 precum şi palatul episcopal.

În eparhia Sibiului ctitoria şi înnoirea, descoperă în Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Antonie un arhitect cu perspective de dimensiuni rar întîlnite şi orientări precise în latura construcţiilor materiale, prin reorganizarea Reşedinţei Mitropolitane, crearea de spaţii noi pentru şedinţe şi cazare; prin refacerea Schitului Păltiniş şi Predeal, a complexului muzeal al Bisericii Sf. Nicolae din Scheii Braşovului, organizarea unui muzeu lîngă reşedinţa mitropolitană în aşa numita „Casă Eminescu"; reamenajarea casei de odihnă de la Bazna; a viei şi gospodăriei, dar mai ales a tipografiei eparhiale care a fost dotată cu noi utilaje, devenind un centru modern capabil să execute toate operaţiile de tipărire alb-negru şi color, şi în acelaşi timp o tipografie ecumenică, deoarece aici se tipăresc nu numai lucrări ale centrelor eparhiale ortodoxe, ci şi ale altor culte. O grijă deosebită a arătat Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Antonie şi faţă de Institutul Teologic Universitar Sibiu, la care s-au adus îmbunătăţiri privind cazarea studenţilor, renovarea Aulei, a Capelei ş. a.

Mai presus de orice, marele realizator din ordinea vieţii spirituale şi materiale a Eparhiei Sibiului şi Mitropoliei Ardealului, este un teolog. Se ştie, menirea teologiei este cunoaşterea lui Dumnezeu şi a operei Sale, călăuzind gîndirea pînă în faţa misterului divin. Preocupările Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Antonie, revenind cu o insistenţă sporită după urcarea pe scaunul arhieresc, ne descoperă setea nepotolită după această cunoaştere, utilizînd toate sursele gîndirii umane şi tinzînd să se aşeze în centrul lucrurilor ultime, cu scopul de a le descifra sensul suprem. Istoria Bisericii româneşti nu cunoaşte un ierarh mai mult preocupat de acest specific teologic, fundamental şi apologetic, în acelaşi timp. Este suficient în acest înţeles, să urmărim scrisorile pastorale trimise clerului şi credincioşilor cu ocazia sărbătorilor împărăteşti. Aprofundarea teologică de acest fel, explorînd tainele existenţei, iar nu vidul metafizic, şi aplecîndu-se cu pasiune spre întreg complexul de teme ale vieţii religios-morale şi bisericeşti naţionale şi ecumenice, îmbracă inevitabil forma unei erudiţii cărturăreşti, care nu se transformă însă niciodată într-o speculaţie abstractă. Gîndirea teologică a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Antonie al Ardealului, operînd cu concepte clare şi descifrînd cu precizie sensurile lucrurilor şi ale evenimentelor, nu filozofează, ci construieşte.

Gînditor al realităţilor vii, al marilor aspiraţii şi nevoi ale Bisericii şi ale omenirii în vremea noastră, Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Antonie, pune şi rezolvă probleme teologice, în studii de cea mai riguroasă expunere ştiinţifică, în conferinţe şi în exortaţii pastorale, în eseuri de exegeză şi prezentări de evenimente, în ţară şi în străinătate, în funcţie de împrejurările vieţii, cerînd ele însele rezolvări practice în spiritul ortodoxiei şi al imperativelor unei lumi noi. Problema cea mai grea la cumpăna acestui veac, problema păcii, a înlăturării războaielor, în primul rînd al celui nuclear, a înfrăţirii oamenilor şi popoarelor, ca toţi să se poată bucura în tihnă şi siguranţă de binefacerile civilizaţiei, îşi află rezolvarea în gîndirea teologică creatoare despre care vorbim, una din noţiunile cheie ale acesteia fiind constituită, bunăoară, de ideea unei noi ordini morale internaţionale. „O nouă ordine morală internaţională este imperativul categoric al timpului nostru", se exprimă aforistic Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Antonie. Pe acest tărîm, gînditorul însuşi, înzestrat cu vers înaripat şi temeinic, îmbracă armură de luptător. Într-o singură notă de lucru, punct pe agenda de pregătire la o conferinţă pentru pace, schiţează 50 de principii şi orientări în sprijinirea destinderii, a creşterii încrederii între state şi a asigurării păcii în lume.

Pentru Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Antonie, misiunea teologiei, pe lîngă faptul că ea formează temelia spiritualităţii autentice, este şi una practică, după

cum am văzut. Ea privește, însă, deopotrivă, destinul omenirii și rostului Bisericii în lume, în special al Ortodoxiei. Ne întrebăm, așadar, ce înseamnă Ortodoxie? Este înainte de toate „viața în Hristos", care nu se lasă prinsă într-o formulă conceptuală. De aceea, Înalt Prea Sfințitul Antonie nu se mulțumește a spune că Ortodoxia este totalitatea acestora care mărturisesc, prin cuvînt și prin faptă, cu adevărat pe Hristos, ci pătrunzînd adînc în partea intim spirituală a alcătuirilor ei, dezvăluie caracterul propriu al Ortodoxiei exprimat prin îngemănarea dintre tradiție și libertate. Ortodoxia are o valoare în sine, este Hristos însuși și viața cea trăită împreună cu El, dar acest lucru nu înseamnă că ea ar putea fi gîndită în mod artificial și detașat de realități, ci numai ancorată în adîncul vieții, concepută deci ca tradiție, în priză strînsă și puternică cu lumea. Ideea „Bisericii slujitoare" tema tezei de doctorat a Înalt Prea Sfinției Sale, pune temeliile teologice ale gîndirii care vrea să cunoască modul în care spiritualitatea ortodoxă oferă posibilități nesfîrșite credincioșilor de a se afirma în slujirea idealurilor lumii contemporane, fie în condițiile de existență pe tărîm local, în ordinea vieții naționale, fie în contextul larg al multiplelor relații dintre oameni și popoare. Din primul punct de vedere, mărturia diaconală a clerului și credincioșilor noștri se înscrie în tradiția ortodoxă milenară de pe pămîntul străbun, tradiția însăși constituind locul sfînt de unde Dumnezeu vorbește neîntrerupt neamului, împărtășindu-i darurile Sale. De aici grija constantă a Înalt Prea Sfințitului de a pune în lumină și de a sublinia valorile ortodoxiei românești. Din al doilea punct de vedere, aceeași mărturie diaconală este privită în legătură cu inițierea și dezvoltarea unui apostolat social radical, care antrenează toate Bisericile creștine la refacerea unității ecumenice și le angajează în lupte pentru pace. De fapt, tema „Bisericii slujitoare" se asociază cu ideea despre o nouă ordine morală internațională, care nu se referă la un deziderat subiectiv, în ordinea valorilor umane convenționale, ci implică osaturi fixe în datele fluide ale existenței, respectiv structuri de relații drepte între diferitele comunități omenești, popoare și națiuni. Sîntem datori să subliniem faptul că, contribuțiile teologice, cu vădite note originale, sînt deosebit de numeroase și nu le putem nici cel puțin indica aici. Adînca și variata preocupare de a ne arăta teologia drept mărturie prin cuvînt și faptă a tainei vieții lui Dumnezeu ne este revelată în primul rînd printr-un stil original, înstelat de metafore surprinzător de frumoase, care ne demonstrează adevărul că în persoana Chiriarhului nostru, teologul nu poate fi separat de scriitor, de un dascăl al neamului.

Se cuvine să spunem, fără nici un echivoc, că Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Antonie este în aceeași măsură ctitor și în alte domenii în care s-a afirmat, cum sînt acelea ale literaturii și culturii românești și tocmai de aceea opera creată pînă la vîrsta de 60 de ani reprezintă o conștiință unitară, vie. Ierarh și apostol, teolog și gînditor, om de cultură și literat, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Antonie este un scriitor „înnăscut" ilustrînd la o mare altitudine cuvîntul românesc. Avînd ferma convingere că cultura românească în totalitate își are originea în spiritualitatea ortodoxă a înaintașilor noștri, și-a consacrat o parte însemnată din osteneli descifrării acestei culturi, restituind o serie întreagă de personalități și evenimente ale trecutului nostru eroic. Răsturnînd adesea termeni consacrați, pune problema monumentalului în cultura noastră bisericească, așa cum face în „Dascăli de cuget și simțire românească". Fiecare din acești „dascăli" constituie un univers spiritual inepuizabil, iar pentru a pătrunde în aceste universuri fiecare cititor este îndemnat să se ridice pînă la înălțimea acestora. Nici de data aceasta, scrisul Înalt Prea Sfințitului nu urmărește să judece, ci să construiască, bine știind că desăvîrșirea nu vine dintr-un examen continuu, ci din elanul ce ține aprins cultul față de trecut. Pe această linie de activitate scriitoricească și totodată literară, Înalt Prea Sfințitul Antonie se descoperă și ca un moralist fin, discret și adînc. Gîndul, efortul moral și sugestiv nu sînt în numeroasele „portrete în cuvinte alese", imagini ostentative, tezist zugrăvite și manifest impuse. Mai degrabă avem de a face cu o metodă literară de a prezenta credința, cu toate valențele ei morale, prin mijlocirea culturii. În acest fel, nu numai biografia Sfinților, care constituie modele mai deosebite de viață creștină,

ci şi a oamenilor de cultură, este folosită cu scopul ca orice cititor să poată găsi în ea un dumnezeiesc element de zidire spirituală. Toate acestea devin uşor de înţeles luînd în seamă faptul că Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Antonie este autorul unui roman de largă circulaţie, tradus şi în limba bulgară, avînd titlul: „Trei ceasuri în iad". Este vorba de o operă literară, cu caracter antifascist, care dă relief epocii în care sînt plasaţi eroii ei. Iată cum, scrisul Înalt Prea Sfinţiei Sale, situat la confluenţa dintre teologie şi cultură, estetică şi literatură propriu-zisă, reprezintă o combinaţie din cele mai interesante, academică şi literar-artistică, în acelaşi timp. Într-adevăr, profilul teologico-literar, talentul narativ, inimitabilele evocări, puritatea şi claritatea frazei, puterea de autosensibilizare şi emoţionare, mai ales prin lirismul ei, alcătuiesc împreună o mare forţă prin care se impun toate cărţile, studiile, eseurile şi scrierile literare ale Înalt Prea Sfinţitului nostru Mitropolit.[8] Autorul cărţii „Dascăli de cuget şi simţire românească" se aşează astfel el însuşi în rîndul acestor „dascăli".

---

8 În cei 5 ani de arhipăstorire la Sibiu au apărut următoarele lucrări şi studii: *„Istorie la Putna"*, în „Magazin istoric", an XVI, nr. 4 (181), aprilie 1982, p. 11; *„Nume şi fapte în istoria culturii româneşti* (sec. XVII—XIX) la Buzău", Bucureşti, 1983, 118 p. (Recenzii de: Pr. Prof. Dumitru Abrudan, în „Telegraful Român", an 131, nr. 43—44, 15 noiembrie 1983, p. 4; Pr. Gh. Cunescu, în „Biserica Ortodoxă Română", an CII, nr. 3—4, martie—aprilie 1984, p. 275, Pr. S. Porcescu, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an LX, nr. 7—9, iulie—septembrie 1984, p. 656; I. D. Lăudat, în „Glasul Bisericii", an XLIV, nr. 1—2, ianuarie—februarie 1985, p. 100); *„Spiritualitate şi istorie la întorsura Carpaţilor"*, Buzău, 1983, 2 vol., 420+409 p. (Recenzie de M. Bănescu, în „Mitropolia Banatului", an XXXIV, nr. 3—4/1984, p. 223); „Tradiţie şi libertate în spiritualitatea ortodoxă", Sibiu, 1983, 400 p. (Recenzii de: Virgil Cîndea, în „Tribuna României", an XIII, nr. 268, din 15 mai 1984, p. 4; Conf. P. I. David, în „Glasul Bisericii, an XLII, nr. 9—12, septembrie—decembrie 1983, p. 684; Pr. Asist. Dr. Nicolae V. Dură, în „Ortodoxia", anul XXXVI, nr. 2, aprilie—iunie, 1984, p. 303; Arhim. Prof. Vasile Prescure, în „Mitropolia Olteniei", an XXXVI, nr. 7—8, iulie—august 1984, p. 557; Ieromonahul Teofil Părăian, în „Mitropolia Ardealului", anul XXIX, nr. 9—10, septembrie— octombrie 1984, p. 713; George Alexe, în „Comuniunea românească", Detroit, Michigan, U. S. A., an XII, nr. 25—26, din octombrie 1984, p. 3; Pr. Gh. Cunescu, în „Ortodoxia", an XXXVI, nr. 4, octombrie—decembrie 1984, p. 546; M. G. în „Irenikon", Chevetogne, Belgia, nr. 4 din 1984, p. 580; Protos. Ştefan Guşă, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an LXI, nr. 10—12, octombrie—decembrie 1985, p. 805; Gheorghiţă Geană, în „Viaţa românească", an LXXXI, nr. 1, ianuarie 1986, p. 91); *„Alecu Russo, accente şi opţiuni în cîteva probleme controversate"* în „Luceafărul", an XXVII, nr. 7 (1137) din 18 februarie 1984, p. 6; *„Vocaţie şi Misiune creştină în vremea noastră"*, Sibiu, 1984, 457 p. (Recenzii de: Arhid. Gh. Papuc, în R. O. C. XVe année, nr. 3—4, juillet—déc. 1985, p. 142; Pr. Gh. Cunescu, în „Mitropolia Olteniei", an XXXVIII, nr. 1/1986, p. 142); *„Pagini dintr-o arhivă inedită"*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1984, 436 p. (Recenzii de: Pr. Dr. Viorel Ioniţă, în „Mitropolia Banatului", an XXXIV, nr. 11—12/1984, p. 802; Ion Dodu Bălan, în „Contemporanul", nr. 3 (1992) din 11 ianuarie 1985, p. 7; Calinic Argatu, în „Luceafărul", an XXVIII, nr. 2 (1184), din 12 ianuarie 1985, p. 1; Dan Ciachir, în „Tribuna", an XXIX, nr. 8 (1470) din 21 februarie 1985, p. 3; Nicolae Scurtu, în „Suplimentul literar-artistic" al „Scînteii tineretului", an V, nr. 13 (184) din 13 martie 1985, p. 4; Traian Vedinaş, în rev. „Steaua", an XXVI, nr. 3/1985, p. 57; A. I. Brumaru în „Astra", an XX (162), nr. 3/1985, p. 6; Mircea Anghelescu, în „Transilvania", an XIV (IXC), nr. 3/1985, p. 25; Gabriel Ţepelea, în „România literară", an XVIII, nr. 15 din 11 aprilie 1985, p. 8; Sorina Ianovici, în „Orizont", nr. 19 (891) din 10 mai 1985, p. 3; Pr. Gh. Cunescu, în „B. O. R.", an CIII, nr. 7—8, iunie—august, 1985, p. 637; Alexandru Melian, în „Limbă şi literatură", vol. IV/1985, p. 611; Gh. Bulgăr, în „Steaua", an XXXVI, nr. 12/1985, p. 54; Arhim. Calinic Argatu, în „Biserica Românească", Milano — Italia, an X, nr. 38/1985, p. 15); *„Două simpo-*

Privind la cei 5 ani pe care îi împlineşte Înalt Prea Sfinţitul mitropolit Antonie în fruntea Mitropoliei Ardealului, nu putem să nu admirăm, retrospectiv şi activitatea fără pereche, în Biserica noastră, pe care a depus-o pe diferite planuri, şi într-un timp relativ restrîns, în vederea refacerii ecumenice a creştinătăţii contemporane. A reprezentat Biserica Ortodoxă Română la „diferite adunări,[9] congrese[10] şi conferinţe[11] ale organizaţiilor intercreştine mondiale peste hotare, a făcut parte din înaltele delegaţii bisericeşti care au stabilit sau au aprofundat relaţii cu alte Biserici,[12] a adus însemnate aporturi în cadrul unor comisii de dialog

---

zioane (Eminescu) în America", în „România literară", anul XVIII, nr. 6 din 7 februarie 1985, p. 24; *„Prima traducere a „Manualului" lui Epictet în româneşte*", în „România literară", an XVIII, nr. 32, din 8 august 1985, p. 8; *„Lazăr-Leon Asachi în cultura română*" Sibiu, 1985, 524 p. (Recenzii de: V. S. în „Contemporanul", nr. 8 (2049) din 21 februarie 1986, p. 14; Gheorghe Munteanu, în „România literară", an XIX, nr. 11 din 13 martie 1986, p. 8; Pr. prof. D. Abrudan, în „Telegraful Român", nr. 17—18 şi 19—20 din martie 1986, p. 8; E. S. în „Révue des études sud-est éuropéennes", t. XXIV, nr. 3/1986, p. 301; Al. Zub, în „Mitropolia Banatului", anul XXXVI, nr. 2/1986, p. 115; Gh. Bulgăr, în „Limbă şi literatură", vol. II, 1986, p. 246; Alexandru Spînu, în „Contemporanul", nr. 26 (2067) din 27 aprilie 1986, p. 12; M. Petrescu, în „Romanian Today", nr. 6/1986, p. 55; Mircea Anghelescu, în „Transilvania", an XV (XCII), nr. 7/1986, p. 28; Traian Vedinaş, în „Steaua", an XXXVII, nr. 7/1986, p. 58; I. D. Lăudat, în „Convorbiri literare", nr. 8 din august 1986, p. 7; Alexandru Duţu, în „România literară", an XIX, nr. 36, din 4 septembrie 1986, p. 8; Al. Graur, în „România literară", an XIX, nr. 36 din 4 septembrie 1986, p. 8; Virgil Cîndea, în „Tribuna României", an XV (324) din 15 septembrie 1986, p. 4; N. A. Ursu, în „Cronica", an XXI, nr. 15 (1054) din 11 noiembrie 1986, p. 6; Mihai Rădulescu, în „Synthesis", XIII, Bucureşti, 1986, p. 10); *„Biserica slujitoare*", Sibiu, 1986, 328 p.; *„Lupta împotriva deznaţionalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vremea lui Miron Romanul (1874—1898), după acte, documente şi corespondenţe inedite*", Sibiu, 1986, 360 p. (Recenzie în „România literară", an XIX (52) din 25 decembrie 1986, p. 2). *„În focul revoluţiei alături de domnul Tudor*"", în „Magazin istoric", anul XX, nr. 2 (227) din februarie 1986, p. 7; *„Astra, ctitorii şi ctitoriile ei*", în „România literară", an XIX, nr. 37 din 11 septembrie 1986, p. 14; *„La Orlat în anul revoluţionar 1848*", în „Magazin istoric", anul XX, nr. 11 (236), noiembrie 1986, p. 7.

9 Adunările Generale ale Conferinţei Bisericilor Europene din 1971 (Nyborg — Danemarca); 1975 (Engelberg — Elveţia); 1979 (Creta) 1986 (Stirling — Scoţia); Adunările Generale ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor din 1975 (Nairobi — Kenya); 1983 (Vancouver — Canada); Adunările Generale ale Asociaţiei ecumenice „Sf. Sergiu şi Sf. Alban" din Anglia (1969, 1972, 1973); Adunarea Generală a Bisericilor Valdeneze (Torre Pellice, Italia, 1974);

10 Congresul mondial al Asociaţiei tineretului ortodox, „Syndesmos", Geneva — Elveţia, 1970; Congresul Internaţional al Rectorilor Facultăţilor de teologie, (Salamanca — Spania, 1973); al II-lea Congres al Facultăţilor de Teologie Ortodoxă (Atena — Grecia 1976); Congresul Mondial al dominicanilor (Madrid — Spania 1973);

11 Conferinţa episcopilor romano-catolici din Europa (Roma — Italia); Conferinţa Institutelor Nordice (Uppsala — Suedia). A prezidat Conferinţa europeană a Bisericilor în sprijinul întîlnirii de la Helsinki a şefilor de state din Europa, S. U. A. şi Canada (Engelberg — Elveţia); Conferinţa Religiilor pentru Pace de la Moscova; Conferinţa pentru Pace de la Uppsala; Conciliul Păcii de la Kirchberg — R. F. G. (1986); Conferinţa unităţii I-a a C. E. B. de la Potsdam, R. D. G. (1986).

12 A condus prima delegaţie oficială a Bisericii Ortodoxe Române într-o vizită la Papa Paul al VI-lea (1972); a făcut parte din delegaţiile oficiale care au vizitat şefi de Biserici şi state din: R. F. G., Suedia, Belgia, U. R. S. S., Turcia,

teologic interconfesional și interreligios,[13] făcînd cunoscute pozițiile Bisericii Ortodoxe Române în problemele de doctrină teologică sau în cele ce preocupă omenirea contemporană.[14] Pentru competența și rezultatele acestei bogate activități a fost ales în forurile cele mai înalte de conducere ale unor organizații creștine internaționale.[15] A acordat interviuri presei și a vorbit la radio și televiziune.[16] Activitatea pe care a desfășurat-o, pînă acum, cu atîta competență, i-a fost apreciată prin acordarea de distincții din partea unor Biserici surori.[17]

Ecumenismul este o activitate spirituală specifică vremii noastre, ea se înscrie în dimensiunea veacului nou pe care îl trăim. În cadrul acestei mișcări, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Antonie este un adevărat apostol. La baza acestui apostolat așează însă explorarea teologică. Numai o teologie corectă este în măsură să conducă pe creștini din locurile lor de naufragiu la fluxul „filantropiei" Tatălui ceresc și numai o Biserică pe drept cuvînt ecumenică poate fi luată în serios de către creștinătatea contemporană. Mișcarea ecumenică apare, deci, ca un spațiu în care Ortodoxia poate să comunice cu celelalte Biserici, descoperindu-și autenticitatea tradiției sale.

În această perspectivă, Înalt Prea Sfințitul se referă nu numai la exigențele dialogului ecumenic teologic, ci și la „credibilitatea" mărturiei ortodoxe în lumea de azi. Altfel Ortodoxia riscă să rămînă necunoscută. Credibilitatea însăși este opera iubirii și a sfințeniei. Acestei „unități în Hristos", căreia Înalt Prea Sfințitul i-a închinat două din cărțile sale („Ca toți să fie una" și „Vocație și misiune creștină în vremea noastră"), acestei koinonii, ce nu poate fi pregătită decît printr-o revărsare a iubirii și sfințeniei, îi este subordonat țelul apostolic al mîntuirii lumii, cu alte cuvinte, misiunea Bisericii în lume. Iată pentru ce orice atitudine negativă și orice tentativă prozelitistă căutînd convertirea altuia, apare

---

Israel, Grecia, S. U. A., Canada, India, Bulgaria, Ungaria, Finlanda, Italia, Elveția, R. D. G. etc. A făcut parte din delegația cultelor religioase din România care a vizitat S. U. A. la invitația organizației „Apel la conștiință". În 1986 a vizitat Zairul, avînd întrevederi cu conducători religioși și de stat. Tot atunci a vizitat și Congo-Brazaville. În 1983 a participat la festivitățile aniversare a 500 de ani de la nașterea lui Martin Luther, organizate de Bisericile protestante din R. F. G. și R. D. G.

13 Din 1981 este delegatul B. O. R. în Comisia internațională mixtă de dialog cu Biserica Romano-Catolică.

14 Membru fondator al unei „Mese rotunde" internaționale și interreligioase privind problema dezarmării și păcii, începînd din 1980. A reprezentat Biserica Ortodoxă Română la numeroase conferințe pentru pace: S. U. A. (Princenton); U. R. S. S. (Moscova); Suedia (Uppsala, Stockholm, Sigtana); Anglia (Cardif, San Albans); Elveția (Geneva, Zürich, Montreux); Grecia (Atena). Ca reprezentant al Conferinței Creștine pentru Pace, a conferențiat în 1978 în Japonia (Tokio, Kioto, Canazawa, Osaka, Hiroșima ș. a.). A conferențiat la ramura din Suedia a Asociației „Sf. Sergiu și Sf. Alban" în 1974, la Uppsala, cu tema: „Coordonatele slujirii Bisericii în lumea contemporană."

15 Membru în Comitetul Central, Comitetul Executiv și Comitetul financiar al Consiliului Ecumenic al Bisericilor; unul din Președinții Conferinței Bisericilor Europene și membru în Comitetul financiar al aceleiași Conferințe ș. a.

16 În Spania, Italia, S. U. A., Austria, India, R. F. G., Anglia, Elveția, Suedia, Canada, Scoția.

17 Ordinul „Sf. Mormînt" al Patriarhiei Ierusalimului; Crucea Papală, din partea Papei Paul al VI-lea, în 1972; Crucea de aur Sf. Rombault, din partea Bisericii Belgiei; Ordinul „Sf. Chiril și Metodiu", din partea Patriarhiei Bulgare; Ordinul „Sf. Serghei de Radonej", din partea Patriarhiei Moscovei; Medalia „Martin Luther" din partea Bisericilor Protestante din R. F. G.; Crucea Federației Protestante din Franța ș. a. A fost ales „Honorary Fellow" de către Society of Anticuaries, din Edinbourg, Scoția (1980), iar în 1984 a primit Diploma și i s-a acordat titlul de Membru de onoare în conducerea Asociației „Pro Oriente" din Viena.

ca deplasată şi discordantă. Parusia însăşi presupune Cincizecimea preliminară a unităţii creştine. Optimismul pe care îl afirmă Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Antonie cu privire la restaurarea acestei unităţi este ireductibil. Descoperindu-l ca atare în comunicările pe care le face iubitului şi iubitorului său popor credincios, rostite mai ales în mijlocul vastei Catedrale din Sibiu, constituie o latură a uneia şi aceleiaşi prestigioase activităţi ecuemniste. La aceasta se adaugă experienţa ecumenică locală, realizată prin înţelegerea exemplară dintre toate comunităţile creştine istorice din Transilvania.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Antonie este, însă, şi ierarhul vremurilor noastre, ierarhul care răspunde chemărilor epocii noastre, chemărilor Patriei noastre, aducîndu-şi aportul, cu seriozitate şi cu dăruire, la înfăptuirea marilor idealuri ale poporului nostru, de progres şi prosperitate, de pace şi de fericire, fapt pentru care a fost ales — de la început — membru în Consiliul Naţional al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, iar ca Mitropolit al Ardealului, deputat în Consiliul Popular Judeţean Sibiu. A fost decorat cu „Ordinul 23 August, clasa a III-a"; Medalia „25 ani de la Proclamarea Republicii" şi Medalia „30 de ani de la eliberarea României de sub dominaţia fascistă".

Aducînd Înalt Prea Sfinţitului nostru Mitropolit Antonie, cu ocazia împlinirii a 5 ani de rodnică activitate la Sibiu, respectul şi profundul nostru omagiu, nu punem în lumină numai o operă care a intrat de pe acum în istoria teologiei româneşti şi nici numai faptele distinsei sale personalităţi, care va intra, cu toată strălucirea lor, în istoria Bisericii, ci o sursă inepuizabilă de meditare la adevărurile veşnice, precum şi o prezenţă călăuzitoare spre limanurile fericirii din veacul de acum şi cel viitor, de pe pămînt şi din cer.

Arhid. prof. dr. *Constantin Voicu*
Rectorul
Institutului Teologic Universitar
din Sibiu

MĂRTURII ŞI ÎNDEMNURI LA UN POPAS PE DRUMUL PASTORAL DE LA SIBIU

Fiind o sărbătoare personală m-am gîndit că e bine să-i demitizez caracterul oficial şi să stăm de vorbă sincer şi simplu, de aceea voi sta jos. În timp ce vorbea P. C. Rector, mă gîndeam ce semnificaţie are acest număr de ani al aniversării de azi, pentru că cifra cinci nu face parte din numerele sacre. Există cele 5 cărţi ale lui Moisi, dar numărul nu e nici măcar de valoarea lui patru, în legătură cu care ştim că au existat 4 Evanghelişti, sînt patru anotimpuri, patru puncte cardinale cu patru s-au format cele 40 de zile de post din viaţa Mîntuitorului, cei 40 de ani de peregrinare a evreilor în pustie etc., dar cinci? Să zicem că e o jumătate dintr-o cifră rotundă (10)! Mă mai gîndeam în timp ce vorbea P. C. Rector cu o oarecare jenă că e destul de penibil să auzi despre tine vorbindu-se tot felul de lucruri care pot fi adevărate, în parte sau doar pe jumătate, că trebuie să fii înţelept şi să iei doar ceea ce este adevărat din tot ceea ce se spune şi mă mai gîndeam şi la un alt aspect, necromantic, deşi n-am asemenea pasiuni. Aveam senzaţia că aşa s-ar vorbi despre mine dacă aş fi întins pe un catafalc aici, în mijlocul dv.! Pot deci considera că mi-am ascultat în mod anticipat necrologul. Numai că eu nu prea am încredere în necrologuri. Sînt prea multe vorbe de circumstanţă în ele. *De mortuis nil nisi bene!* Aşa

că se mai spun și minciuni pioase, se mai descopăr calități de departe absente din viața celui petrecut pe ultimul drum! Că, de! E ultimul. Ai zis și ai terminat!

Eu cred de aceea că sancțiunea ultimă asupra unui om o dă istoria. Și asupra mea se va pronunța cîndva istoria, și prin aceasta nu vreau deloc să-l dezic pe P. C. Rector. Dînsul a făcut ceea ce trebuia. Ceea ce aș fi făcut și eu în locul lui. Numai de nu l-ar contrazice mai tîrziu istoria! Unde nu am eu norocul acesta! Am avut prilejul să conducem pe ultimul drum oameni mari precum unii socotiți sfinți, care au rămas totuși la zăceală! Adică așteaptă ca timpul și istoria să-i valideze. Așadar, rămîne să vedem ce va selecționa istoria din ceea ce se spune despre noi cît sîntem în viață! Totul e să lucrăm în așa fel, încît să ne pregătim pentru această judecată care nu greșește niciodată — istoria, așa cum nu dă greș Dreptul Judecător, ultima instanță care se va pronunța asupra noastră, e drept pentru veacul viitor!

Într-o asemenea zi, ești cumva așezat la mijloc. Toată lumea privește la tine, și-ți analizează în amănunt activitatea. Chiar dacă se fac eforturi și se apelează la artificii ca să te scoată basma curată, îți vine totuși, dintr-un rest de decență, să încerci să te explici. Sigur că o explicație exhaustivă e greu de făcut, pentru că sinceritatea nu e un lucru simplu și laudele gîdilă și-ți vine să te scuzi. De obicei mulți dintre oameni, scriitori, ierarhi, politicieni, lucrători în cîmpul obștesc, fac acest lucru în jurnale personale. Se explică în fața urmașilor, și vor să pară că se explică sincer. Unii se explică scuzîndu-se, cînd au evident pentru ce, alții acuză. De obicei lasă să se creadă că tot ceea ce au scris în taina jurnalului e destinat posterității și poartă girul sincerității, dar fiecare are grijă să se aranjeze puțin cu istoria. E, așadar, mai obiectivă istoria, decît ... auto-istoricii.

Un exemplu, fără a blama deloc personalitatea în cauză, sînt însemnările din „Jurnalul" lui Octavian Goga, marele nostru poet, incontestabil, exponent al sufletului transilvan. Dar era și el om ca toți oamenii, și s-a mai amestecat și în politică, și a avut relații cu politicienii, prieteni și adversari, între alții cu Miron Cristea, pe care istoria l-a chemat să joace și el anumite roluri politice. Goga face în însemnările lui despre Miron Cristea aprecieri scandalos de inexacte. Cum face și despre alții de ex. despre Iorga, Titulescu, oameni politici cu care el a venit în contact și cu care avînd conflicte s-a răzbunat pe ei în „Jurnal". M-am bucurat zilele trecute, văzînd că un bun istoric contemporan, M. Mușat, remarcă în *„Revista de istorie și teorie literară"* partizanatul lui Goga și subiectivismul lui răutăcios în aceste aprecieri.

Eu n-am totuși intenția să mă explic acum împotriva celor spuse de P. C. Rector, care doar m-a lăudat. Ce să fac? Să mă blamez? Nu merge. Aș gîndi să spun cu toate acestea ceva despre mine, mai mult din motive să zicem pedagogice, dat fiind auditoriul de față, alcătuit mai ales din studenți. Biografiile și autobiografiile au fost întotdeauna un gen literar de succes! Așa că subtil, aș vrea să mai adaug încă, dacă mai e posibil, cîte ceva la cele spuse le Părintele Rector! Să-mi pregătesc și istoria. Poate s-o și înșel puțin! Dar asupra acestui lucru veți judeca mai bine dv.

Dacă mi-aș lua singur acum, un interviu imaginar, m-aș întreba în primul rînd care a fost momentul ce m-a frapat cel mai mult în viață și care mi-a deschis o perspectivă nouă. Mă gîndeam la aceasta în timpul Te-Deumu-lui și căutam cu repeziciune acest moment. Cred că n-aș greși prea mult dacă aș zice că acesta a fost atunci cînd părinții m-au trimis la Seminar și am intrat dintr-o dată într-o nouă familie, alta decît cea căreia îi aparținusem pînă atunci și pe care o crezusem unică, o familie mult mai largă, care a creat de îndată alte relații și responsabilități, care mi-a deschis alte orizonturi, și acest sentiment a persistat și persistă pînă azi în viața mea. Sfera familiei s-a lărgit de la cercul casei, la cel al clasei, apoi al școlii, apoi al Bisericii. Într-un cuvînt, prima mea revelație a fost cea a intrării în comuniune cu alții. Și foarte intens. Ori de cîte ori mă întîlnesc și acum cu unul din colegii de atunci, de la acel început de clasa I — de seminar, am sentimentul că mă întîlnesc cu un frate, ca și cu frații

mei de sînge. Cred că acest lucru l-a experimentat fiecare din dv. şi e bine să ştiţi să vi-l puneţi în valoare în viaţă. El îţi dă conştiinţa că nu eşti numai al tău, ci al unui cerc mai larg, că ai responsabilităţi mai largi. Îţi dă sentimentul frăţietăţii, al legăturii fireşti cu ceilalţi oameni. Atunci ne simţim bine, cînd sîntem în legătură cît mai trainică cu alţii. Aceasta se numeşte *prietenie*, şi cît de mult ar trebui s-o preţuim! Şi cît de mult nu ştim s-o preţuim! V-aş indica să citiţi o carte a lui Romain Roland despre aceasta: *Jean Christoph*. Multe aţi înţelege despre rostul şi valoarea prieteniei.

Dacă mi-aşi pune întrebarea cum aş rezuma în cîteva cuvinte trecerea mea prin viaţă pînă acum, cred că aş răspunde că m-am socotit şi mă socotesc încă, precum un fel de bloc din rocă tare, din care încerc clipă de clipă să descopăr statuia celui ce trebuie să fiu eu. E ceea ce, de altfel, facem toţi prin gîndirea şi munca noastră, prin contactul cu şcoala, cu ideile, cu lumea. Ne tot sculptăm ca să ajungem la chipul acela al destinului nostru, care să fie cît mai conform cu ceea ce poate însemnat rostul trimiterii noastre în lume de către Dumnezeu. Căci pe toţi ne-a trimis cu un rost. Nimic nu e întîmplător, nimic nu e gratuit. Dumnezeu nu face fapte şi opere gratuite.

Sigur că munca de sculptură nu e întotdeauna egală; uneori dăm de rocă tare, alteori mai moale; uneori dăm de nisip uşor de îndepărtat, alteori de granit rezistent dar, oricum, munca la acest autoportret nu trebuie să se oprească nici-odată. Numai atunci, la terminarea portretului putem zice: „Acum slobozeşte" ...

Dar să nu ajungem repede la aceasta. Un astfel de portret nu trebuie dus numai pînă la formele lui obişnuite, clasice, academice, ci pînă la descoperirea esenţelor lui spirituale, pînă la formele imaginate de Brîncuşi, care reduc totul la esenţă, la formele pure, cum e de pildă capul Domnişoarei Pogany, sau Pasărea măiastră, care nu mai exprimă materia, ci iradiază spirit, esenţe, principii, paradigme. Aşa se nasc sfinţii!

Dacă m-aş întreba care sînt defectele mele (toţi ar trebui să ne punem des această întrebare şi nu numai cu ocazia bilanţurilor), n-o să spun ca acela care a zis că cel mai mare defect al lui, era că avea numai calităţi, deşi toţi sîntem tentaţi s-o spunem şi dacă n-o spunem, cu siguranţă o gîndim, dar nici n-o să-mi descopăr defectele, pentru că sînt destui care o fac şi o vor mai face! Şi ce fac ei e de ajuns, ba chiar cu vîrf şi îndesat! Nu-i credeţi chiar în întregime. Ca şi cu calităţile, se mai exagerează şi cu defectele. Şi chiar mai mult, pentru că dezvăluirile „sigure" şi „sincere" se fac de obicei în ascuns!

Dacă m-aş întreba care sînt exigenţele mele, acelea care vin din structura sufletului meu; dacă m-aş întreba ce mă supără mai mult în viaţă, de exemplu, aş zice că cel mai mult mă supără lipsa de punctualitate şi de caracter. Modul cum consider lipsa de punctualitate e fără îndoială unul din marile mele defecte. Ar trebui să fiu mai îngăduitor. Să nu trădez orientalul din mine. Dar cum să înlătur ceea ce mă face să sufăr?

Eram student la Oxford şi era acolo obiceiul ca atunci cînd cineva voia să se deplaseze undeva, nota aceasta pe un caiet care se afla pe un geam, precizînd ora la care voia să meargă şi la care ar fi avut nevoie de o maşină. Un administrator venea şi bifa cererea şi dacă însemnarea ta era bifată, însemna că maşina îţi va fi pusă la dispoziţie. Dacă nu, însemna că nu erau posibilităţi şi trebuia să revii. Într-o zi am vrut să merg la o capelă ortodoxă din Canterbury-Road, 1. Eram în primele săptămîni la Oxord — şi am notat lucrul acesta în caiet cu oarecare îndoială. Ştiam cam cum era pe la noi! Mi-am fixat plecarea pentru ziua următoare la ora 2. A doua zi, potrivit rînduielilor de acasă, unde punctualitatea nu prea era de bun gust, am ajuns la locul de îmbarcare la ora 2 şi 5 minute. Maşina nu era acolo. Nu m-am impacientat. La ora 2,30 încă nu venise. Am început să gîndesc că nici aceştia nu prea stăteau bine cu punctualitatea. După încă un timp de aşteptare, a venit la mine un bătrîn care probabil mă văzuse pe fereastră, din biroul administraţiei şi întrebîndu-mă ce aştept, i-am explicat puţin supărat că aşteptam maşina comandată pentru ora 2 care încă nu venise după vreo trei sferturi de oră. Am rămas stupefiat cînd bătrînul mi-a răspuns că la ora 2 fix maşina fusese acolo şi negăsindu-mă a plecat, crezînd că m-am

răzgîndit. „Aici 2 înseamnă 2!", mi-a mai zis, și a plecat fără nici o altă mîngîiere! De atunci m-am învățat să fiu punctual, iar lipsa de punctualitate mă supără cel mai mult. Mă înfurie. Mă îmbolnăvește!

Acum 5 ani, la prima întîlnire cu Administrația de aici am spus că nu-mi place să spun un lucru de 2 ori. A doua oară, dacă-l spun, să fie considerat drept observație. Nu prea am fost luat în serios. Vă spun și acum ca o mărturisire, că atunci cînd spun a doua oară un lucru, o spun cu o mare suferință interioară. Socotesc ca o dovadă a lipsei de respect și de seriozitate. Am foarte multe lucruri de făcut și cînd am dat o dispoziție, socotesc problema rezolvată. Uneori o și uit. Dar îmi aduc aminte întotdeauna și atunci se dezlănțuie în sufletul meu catastrofa. Chiar cînd nu se vede, este!

Dacă m-aș întreba ce mă bucură cel mai mult, pot să spun că e descoperirea unui om care se respectă pe el mai întîi, un om în care conștiința e vizibilă. Un om care se respectă pe el, e imposibil să nu respecte și pe alții, și să nu creeze o ambianță pozitivă, armonioasă, în viața socială.

Ne place să trăim într-o ambianță socială plăcută, să ne trăim viața creator, în mulțumire, fără tensiuni inutile, căci viața este una singură, și dacă o trăiești în supărări, invidii, înșelătorie etc. ți-ai compromis-o iremediabil și irecuperabil. Există în viață și tensiuni care sînt necesare, de ex. tensiunea unuia care fierbe în el pentru faptul că nu are timp suficient pentru a învăța cît mai mult; tensiunea către desăvîrșirea morală, lupta cu impulsurile negative etc. Una e să te frămînte acestea, alta e să te frămînte celelalte. Pe unele trebuie să le cultivăm, pe celelalte trebuie să le corectăm.

Vă spuneam la sărbătoarea Sfinților Trei Ierarhi despre celulele gînditoare care intră în compoziția trupului nostru, cu memoria tuturor luminilor prin care au trecut, sens în care, zicea autorul cărții citate, (Pierre Charon: *L'Esprit cet inconnu*) că se poate vorbi de o reîncarnare (nu în sensul budist, desigur). Sarcina noastră este să aducem toate aceste celule cu istoria și memoria lor despre viețile prin care au trecut, la unitate, făcînd să strălucească în noi acele particule ce sînt lumină, fotonii, debarasînd sufletul și trupul nostru de tot ceea ce este negativ și nearmonic. Se vede că sfinții, la o astfel de eliberare ajung, atunci cînd reușesc să răspîndească lumina fizică pe care o vedem în jurul capului lor. Există un mitropolit în India, cu care sînt bun prieten, Paulos Mar Gregorios de New Delhi, care studiază în mod special această problemă, reușind să facă fotografii cu aureola care reflectă în afară purificări interioare ajunse la retransformarea materiei în energie, așa cum fusese la început și cum o spune astăzi din ce în ce mai mult știința. V-aș mai putea mărturisi că am un mare respect față de toți creatorii de idei și de frumos și față de sfinți, ei fiind modelele cele mai apropiate de noi, întrucît sînt oameni. Cu sentimente identice trebuie să-i privim însă pe toți marii creatori de artă, de literatură etc. Efortul lor intelectual e un efort al spiritului și n-are alt rost decît de a crește în noi cantitatea de spirit, marea și suprema înțelegere, marea și suprema întoarcere la izvor.

Acești 5 ani petrecuți la Sibiu, cît se împlinesc astăzi, au însemnat pentru mine o experiență frumoasă și aceasta este o mărturisire sinceră. Experiența administrativă o începusem mai de mult, alături de Patriarhul Justinian și am continuat-o alături de Patriarhul Iustin, timp în care m-am străduit să înțeleg gîndirea, mai ales a Patriarhului Justinian, referitoare la situarea Bisericii în noul context politic și social de după războiul al doilea mondial. A fost un om mare, care a știut să țină în mîini frînele Bisericii și să nu lase corabia nici să se scufunde, nici să se lovească de stînci, ci a găsit un mod de comunicare cu lumea nouă de la noi, înțelept și eficient. Aceasta a fost o experiență nouă, cu totul originală și reușită.

Am putut face apoi o scurtă experiență la Buzău. Buzăul l-am luat în primire dărîmat de cutremur. Seminarul, Reședința eparhială și aproape 200 de biserici au trebuit restaurate complet.

Trebuie să ne punem în gînd să îmbunătățim și să creștem potențialul spiritual al umanității.

Aş vrea să-i îngăduiţi la acest popas aniversar să vă mărturiesc că întreaga mea experienţă de la Sibiu a fost numai pozitivă. La Bucureşti, activitatea mea s-a caracterizat, rezumată în cîteva cuvinte, prin înfiinţarea de parohii peste hoare, prin pregătirea şi trimiterea multor studenţi şi a preoţilor, cu burse în străinătate, prin organizarea atelierelor bisericeşti etc. Tot acel timp a fost un timp comod. E comod să fii vicar, şi nu şef. Cînd am ajuns la Buzău, şi am luat singur asupra mea, întreaga răspundere pentru viaţa eparhiei, situaţia s-a schimbat. Nu e uşor să fii factor de decizie. Toate consecinţele îţi umblă prin conştiinţă şi nu e comod să fii permanent cu conştiinţa încărcată de răspundere. Oare cum va fi? Oare ce va zice cutare? Cum va răbda? Cum se va acomoda cînd l-ai transferat disciplinar? Oare n-ai greşit? Şi altele şi altele.

Experienţa de la Buzău a fost utilă, dar scurtă. Cînd am venit aici, nu eram la primul contact cu Transilvania. Mi-am luat licenţa la Cluj, intrarea în monahism am făcut-o la Prislop, încă în timpul războiului, simţindu-mă atras de Transilvania, am plecat cu doi colegi s-o vedem. Am ajuns şi la Sibiu, unde am dormit în gară, pe două ziare întinse pe ciment, sub teama bombardamentelor. De două ori a fost alarmă aeriană şi ne-am refugiat într-un spaţiu liber. Deci aveam vechi legături cu Transilvania. Acum cinci ani, cînd am venit aici, poate că eram puţin speriat, dar eram aşa, mai ales apăsat fiind de mulţimea sarcinilor pe care le întrevedeam, gîndindu-mă la naţionalităţile de aici, la confesiunile numeroase şi la multele probleme administrative pe care le ştiam îngheţate de ani de zile.

Acum pot însă spune: momentele petrecute la Sibiu au fost momente de bucurie. În primul rînd pentru că sufletul transilvan cu care am lucrat aici e deschis la tot ceea ce este creator, frumos şi util. Inerentele mici necazuri cu unii preoţi nu trebuiesc luate în tragic. Nici nu sînt prea multe. Am aici parte de o colaborare frumoasă. Cele mai multe lucruri, în realitate, se datorează unei bune colaborări, unei înţelegeri spontane din partea tuturor, unei angajări imediate în munca din administraţie şi de la Institutul Teologic din Sibiu, unde avem un corp profesoral foarte bine selecţionat, ceea ce este un lucru deosebit de important, întrucît avem nevoie de preoţi buni şi adevăraţi. Rămîn la convingerea profundă că preoţii au un mare rol de jucat în societatea noastră, în păstrarea ţinutei morale a poporului, căci ţinuta morală este cea care garantează vitalitatea poporului nostru, aşa cum a fost şi în trecut.

Avem nevoie de preoţi ai vremurilor noastre. Toţi avem mandatul de la Hristos să fim păstori într-un timp şi într-un loc anume. Nici un preot nu se hirotoneşte fără un altar. Nici un preot nu se hirotoneşte în afara istoriei. De aceea, pregătirea preoţilor cere exigenţă, adaptare, înţelegere. Eu, dacă aş putea să impun în conştiinţa preoţilor de acum şi de mîine acest lucru: să fie preoţi ai vremii noastre, aş considera că mi-am îndeplinit sarcina spirituală.

E important să scrii şi să faci şi alte lucruri, dar mai important este ca tot ceea ce faci, să aibă un impact imediat cu viaţa de azi. De aceea preotul trebuie să fie la curent cu noutăţile care apar în toate domeniile vieţii, ale culturii şi cu atît mai mult în Teologie. La noi se scrie mult şi se scrie bine. Avem o teologie românească bună. Mai bună ca în alte părţi. S-o scoatem din cărţi şi reviste şi s-o instalăm în minţile şi inimile noastre. Şi să nu minimalizăm nevoia de cultură generală. Cultura generală se face acum. Dacă n-o faci acum, prin lecturi de tot felul, rămîi oarecum infirm pe toată viaţa. Mie însumi lucrurile pe care nu le-am adîncit în vremea studenţiei, îmi fac greutăţi şi azi, şi trebuie să muncesc în plus pentru a mă documenta şi a le recupera. De aceea folosirea timpului la maximum este o necesitate de prim ordin. Nu risipiţi timpul. Veţi regreta!

Mulţumesc tuturor pentru ideea de a fi organizat această întîlnire cu prilejul împlinirii a cinci ani de arhipăstorire la Sibiu. Mulţumesc Părintelui Rector pentru frumoasele şi cuprinzătoarele cuvinte cu care mi-a făcut bilanţul activităţii. Mulţumesc tuturor pentru concursul pe care mi l-aţi dat în aceşti cinci ani de muncă. Vă mulţumesc pentru răbdarea de a-mi fi ascultat aceste confesiuni improvizate.

Închei, dar nu înainte de a vă ruga să acceptați să mutăm puțin centrul și accentul zilei de azi pe altceva. Să ne facem o datorie de suflet, amintindu-ne că azi Patriarhul nostru Teoctist își serbează ziua de naștere (n. 7 februarie 1915). Am trimis o telegramă de felicitare în numele dv. al tuturor și al meu personal, și doresc ca întîlnirea noastră de acum să fie un prilej de a ne ruga lui Dumnezeu să-i dea sănătate, înțelepciune, putere de muncă, pentru a conduce cum trebuie corabia Bisericii noastre.

Din felul cum o conduce cîrmaciul, ea își desfășoară viața în pace, liniște și siguranță. Noi cei ce l-am ales în funcția de Patriarh, am apreciat că are toate calitățile necesare pentru această mare răspundere. Rugăm pe Dumnezeu să-i întărească puterile pentru a răspunde chemării în demnitatea supremă ca al V-lea Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Să-i facem tradiționala urare: „Mulți ani trăiască!"

† ANTONIE
Mitropolitul Ardealului

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ŞI ECUMENISMUL

Rememorări la împlinirea unui sfert de veac de la intrarea în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, 1961—1986

Oikumene desemna odinioară lumea în înţelesul ei geografic. Patriarhia Constantinopolului, după ce a rămas împreună cu tot Răsăritul singura reprezentantă a Bisericii — una, şi a dreptei credinţe din primul mileniu — s-a numit şi se numeşte şi astăzi *Patriarhia Ecumenică*, preluînd în principiu sarcina globală, pan-creştină, de simbol al unităţii de credinţă şi de lider *primus inter pares*. Dar aşa cum catolicismul — de la katholiki=universal — nu este în realitate universal, nici *oikumene*, limitat la Constantinopol sau numai la Răsărit, nu mai desemnează în fapt întreaga lume, împărţită de mult între marile confesiuni şi, mai nou, şi în cele aproape sau peste o mie de alte denominaţiuni.

Pe acest fond s-a născut la începutul secolului nostru, al XX-lea, *Mişcarea Ecumenică*, apărînd ca o dorinţă a restabilirii în fapt a unităţii creştine din întreaga *oikumene*.

Biserică mare, acoperind un teritoriu vast şi cuprinzînd un număr mare de credincioşi, cu o tradiţie de viaţă creştină care vine din timpurile apostolice — Sf. Andrei a evanghelizat pe pămîntul românesc — cu o teologie, cu teologi şi clerici luminaţi, *Biserica Ortodoxă Română* a dovedit o sensibilitate cu totul deosebită faţă de ecumenism, şi de foarte timpuriu.

Înainte ca *„Faith and Order"* şi *„Life and Work"*, reunite, să formeze în 1937 *Comitetul provizoriu pentru Consiliul Ecumenic*, noi aveam deja o tradiţie ecumenică, exprimată prin contacte interconfesionale la scară europeană şi chiar mai mult decît atît.

Arhimandritul Iuliu Scriban şi Vasile G. Ispir, ambii profesori de teologie, au fost printre primii noştri ecumenişti.

În 1914 Scriban scria în revista „Viitorul" din Iaşi un articol despre *„Constituţiunea Bisericii engleze"*,[1] dînd ample informaţii despre anglicanism şi încercînd uşoare comparaţii şi posibilităţi de apropiere. În acelaşi an, aflîndu-se încă la studii la Oxford, Vasile G. Ispir a trimis aceleiaşi reviste un articol intitulat: *Prepararea unui Sinod ecumenic*.[2] *„Ceea ce împiedică amar ideea creştină de a se realiza complet, e doar dezunirea ce există în lagărul ei"*, scria el. Evident, nu avea încă viziunea unei *Mişcări ecumenice* în sensul de mai tîrziu, şi nici a unui *Consiliu Ecumenic al Bisericilor*, dar nu era departe de ele. El o vedea realizată printr-un *Sinod ecumenic*. El arată că ideea ecumenică s-a născut în America, şi îl numeşte printre iniţiatorii pe J. P. Morgan, care şi-a pus averea în slujba acestei cauze. Mai tîrziu va propune un *Sinod ecumenic* şi Patriarhul Miron Cristea, scria în acest sens Patriarhiei din Constantinopol, dar el va înţelege prin aceasta un *Sinod ecumenic al Ortodoxiei*, idee care se urmăreşte şi astăzi prin pregătirile ce se fac de vreo 20 de ani, ajungîndu-se acum la a III-a Conferinţă Preconciliară.[3]

---

1 În rev. „Viitorul" din Iaşi, 1914, XVII, nr. 1—2, p. 12—13.

2 *Idem*, p. 4—5.

3 1986, Chambesy, Elveţia, la care cel ce scrie a condus delegaţia Bisericii Ortodoxe Române.

Vasile G. Ispir imagina *un Sinod al tuturor Bisericilor*, probabil cam cum se va defini în 1948 *Consiliul Ecumenic al Bisericilor*, la prima Adunare generală de la Amsterdam. El avertiza că acest Sinod nu urma să fie realizarea vreunui compromis teologic, ci un mijloc de mai bună cunoaştere reciprocă şi de contacte pozitive. *„Lăsînd la o parte unele lucruri neesenţiale, noi vom ridica sus stindardul punctelor esenţiale în o nouă viaţă creştină"*.[4] În aceeaşi revistă a mai scris şi sub titlul *„Unirea Bisericilor"*[5] respingînd ideea unora că unitatea ar fi imposibilă şi că se poate vorbi despre ea doar ca despre o utopie, deşi recunoaşte că sînt de trecut unele greutăţi. Din cele scrise de el putem cu uşurinţă observa că a anticipat cu clarviziune ceea ce va putea fi şi ce trebuia să fie *Mişcarea ecumenică*.

În 1915 a avut loc un schimb de scrisori ecumenice între un preot italian, romano-catolic, Giulio Mazini şi Mitropolitul primat Konon Arămescu-Donici.[6]

În 1918 un grup de preoţi din Graz, Austria, romano-catolici, i-au cerut lui Konon să colaboreze la înfrăţirea popoarelor printr-un dialog în vederea unităţii.[7]

Iuliu Scriban ne informează că în aprilie 1919 mulţi americani şi englezi de alte confesiuni au vizitat Biserica noastră pentru contacte şi *„s-au stabilit între Răsărit şi Apus nişte legături bisericeşti cum n-au mai fost în trecutul apropiat"*.[8]

În 29 ianuarie 1919 preotul H. J. Fynes-Clinton, secretar general al *Asociaţiei Anglicano-Răsăritene*, îi scria din Londra lui Iuliu Scriban. Îl informa că Nicolae Velimirovici, ieromonah şi viitor episcop de Ohrida (Serbia) a primit permisiunea primatului Angliei de a predica în bisericile anglicane şi a folosi aceste biserici pentru sîrbii care vor liturghie ortodoxă. La Colegiul din Cuddesdon erau vreo 60 de studenţi sîrbi care făceau practică în parohii anglicane, ceea ce era socotit drept minunat. Asociaţia invitase la Londra şi pe pr. român Cicerone Iordăchescu, în 1918, şi acesta ţinuse acolo o interesantă conferinţă.[9]

În ianuarie 1921 Arhim. Iuliu Scriban a făcut o vizită la Londra unde s-a întîlnit, printre alţii, cu episcopul Gore, şi scrie că i-a spus acestuia că înainte de realizarea unităţii, e nevoie de cîteva trepte de pregătire: *„trebuie să apucăm înainte prin alte lucrări — zicea el —: 1. — Să ne cunoaştem unii pe alţii; 2. — să intrăm în legături personale, să comunicăm, să ajungem buni cunoscuţi şi prieteni; 3. — feluritele Biserici să intre în colaborare practică, adică, mai înainte de a fi ajuns la unitate de principii şi a avea acelaşi crez, să aibă unitate de acţiune pe terenul practic. Sînt atîtea chestiuni ale moralei creştine, unde principiile sînt comune şi la unii şi la alţii. Întemeiaţi pe ele, nu putem noi avea şi o acţiune comună şi să păşim în lume ca un corp activ unitar? Un trecut de muncă comună ne va apropia mai mult decît simple discuţiuni teoretice, care au dus controversele între feluritele tabere, mii de ani, fără nici un rezultat"*.

Episcopul Gore a fost de acord cu aceste propuneri, ne informează Scriban. Aceleaşi idei i le-a comunicat Scriban şi Dr. Aurelio Palmieri din Roma, directorul revistei *„L'Europe Orientale"*. Acesta îi scria: *„Ca şi Dvs. şi eu sînt de părere că mai întîi trebuie să începem a ne cunoaşte, pe urmă a ne ajuta unul pe altul, apoi a ne iubi, şi cînd ne vom fi cunoscut mai bine, atunci ne vom preţui mai mult, ne vom iubi, iar iubirea va face să pară mici barierele pe care veacuri de polemică le-am ridicat între Apus şi Răsărit"*.[10]

---

4 „Viitorul", *idem*, p. 5, col. 2.

5 „Viitorul", XVII, nr. 3—4, 1914, p. 12—13.

6 Vezi „Viitorul", 1915, XVIII, nr. 13—14, p. 15.

7 Vezi rev. „Biserica Ortodoxă Română", seria a II-a, XL, 4, 1922, p. 387.

8 Rev. „Biserica Ortodoxă Română", seria a II-a, XL, 4, 1922, p. 387.

9 Rev. „Biserica Ortodoxă Română", seria a II-a, anul XLI, nr. 9, 1923, p. 649—650.

10 *Idem*, p. 653—654.

Iuliu Scriban va fi surprins să afle după aceea că ideile lui coincideau cu cele ale unei enciclici a Sinodului Patriarhiei de Constantinopol, trimisă cu un an înainte spre Europa, dar pe care el nu o cunoscuse din cauza războiului care întrerupsese comunicaţiile normale dintre Biserici.[11] Publică enciclica în „Biserica Ortodoxă Română" [12] sub titlul *„Apropierea Bisericilor"*, arătînd că ea a fost provocată de o scrisoare a episcopului de Harrisburg, James Henry Darlington reproducînd şi scrisoarea lui Dorotei al Brusei, locţiitor de Patriarh ecumenic, către acesta. De asemenea, publică şi proiectul unui *Concordat* între Biserica Ortodoxă pe de o parte, şi ceva vechi catolică şi anglicană pe de altă parte, desigur toate comentate de I. Scriban.

La 30 martie 1921 John episcop de Gibraltar îi scria lui Iuliu Scriban o scrisoare ecumenică în legătură cu asistenţa bolnavilor şi înmormîntarea celor decedaţi, de confesiune ortodoxă, din ţări în care nu există ortodocşi. Catolicii pretindeau — cazul concret era cu un anume căpitan de vapor, Constantinescu, spitalizat şi apoi mort în Malta — că numai ei au dreptul să dea asistenţă religioasă într-un asemenea caz, fiind cei mai apropiaţi de ortodocşi. Părerea lui John de Gibraltar era că acest lucru îl poate hotărî numai Mitropolitul primat al Bisericii Ortodoxe Române, ceea ce era corect. Pînă la urmă catolicii s-au dus abuziv la spital, dar la înmormîntare s-a dus preotul anglican, pentru că cel catolic n-a mai vrut.[13]

De la cel viu putea spera o convertire la catolicism! De la un mort nu mai avea ce cîştiga!

Tot atît de puţin cunoscut e şi faptul că în aceeaşi perioadă, 1922, s-a întemeiat o *Internaţională creştină*, care avea o reprezentantă în România, *Elined Prys*. Această nouă organizaţie şi-a ţinut Congresul la Sonntagberg, în Austria, între 7—14 august. În Chemarea dată publicităţii se cerea luptă pentru unitatea creştinilor, pentru încetarea războiului dintre Biserici şi *„pentru o rînduială socială nouă după duhul lui Hristos"*. La acest Congres a fost invitat şi Arhim. Scriban care, deşi n-a putut merge, i-a urmărit îndeaproape lucrările.[14]

În acelaşi an, un preot anglican din Statele Unite, Robert H. Gardiner, devenit repede o mare personalitate în ecumenism, cerea ospitalitate în revista B. O. R., pentru a scrie *„cu privire la reunirea creştinătăţii"*.[15]

Şi tot în 1922, Arhim. Scriban dădea în revista oficială a Bisericii Ortodoxe Române [16] largi informaţii despre o relativ proaspăt înfiinţată organizaţie creştină (1914) numită *„World Alliance of promoting Friendship among the Nations through the Churches"*.[17] Nu era încă ecumenism propriu-zis, dar era o certă presimţire şi pregătire a lui, mai ales a ceea ce numim noi astăzi *ecumenismul practic*. La a treia Adunare, în august 1922, am avut şi noi doi delegaţi: pe prof. Vasile G. Ispir, pe atunci secretar general la Ministerul Cultelor, şi pe prof. Dr. Dragomir Demetrescu. În spiritul ecumenismului local — de pe atunci — a participat împreună cu cei doi şi un german protestant din Transilvania, Lutz Karodi. Au participat în total 120 de delegaţi, din 25 de naţiuni.

Important e că Preşedinte al Alianţei a fost ales primatul Bisericii Anglicane, iar *Vice preşedinte Mitropolitul primat Miron Cristea al Bisericii Ortodoxe Române*. Acestea sînt fapte mai puţin cunoscute şi fără circulaţie astăzi, fiind

---

11 *Idem*, p. 654, col. 2.

12 Rev. „Biserica Ortodoxă Română", seria a II-a, anul XLI, 1923, nr. 10, p. 712—716.

13 *Idem*, p. 303—304.

14 Vezi „Biserica Ortodoxă Română", 1922, anul XL, nr. 11, p. 867—868.

15 Vezi scrisoarea lui Aurelio Palmieri, directorul revistei istaliene *l'Europa Orientale*, care intervenea la redacţia rev. „Biserica Ortodoxă Română" pentru Gardiner, XL, nr. 12, sept. 1922, p. 881.

16 Rev. „Biserica Ortodoxă Română", seria a II-a, XL, nr. 11, p. 867.

17 Alianţa Mondială pentru promovarea prieteniei dintre naţiuni prin Biserici.

uitate, dar ele merită să fie scoase din uitare, mai mult decît să repetăm mereu ceea ce știe toată lumea!

În 1923 Arhimandritul Scriban ține o conferință în București și o publică apoi în „Biserica Ortodoxă Română“ [18] sub titlul: *„Apropierea Bisericilor“* din care aflăm amănunte extrem de importante. Astfel aflăm că în 1913 a ținut două conferințe în București, cunoscutul teolog — cel ce va fi mai tîrziu decanul facultății protestante din Paris — *Raoul Allier*, iar în acel an, 1923, au conferențiat profesorul *Dartigue* din Geneva și *dra Bidgrain* din Paris, „ale căror cuvinte au fost foarte bine primite“, și se afla la București, chiar în acel moment, episcopul anglican *Charles Gore*, unul din marii teologi ai Bisericii Anglicane.[19] Mai aflăm că în anul 1922 a vizitat Bucureștii episcopul de Gibraltar John Greig.

I. Scriban dă în conferința sa știri multe despre *The Anglican and Eastern Association* (Asociația anglicano-răsăriteană), înființată în 1906 la Londra și care publica revista *„The Christian East“* (Răsăritul creștin), Asociație aflată de mult în legătură și cu Biserica Ortodoxă Română chiar prin el.[20]

I. Scriban povestește despre spiritul nou care se făcea simțit încă din acea vreme între Biserici: *„lucruri care n-au mai fost și care arată niște relațiuni cu totul noi între Biserici“*.[21]

Pe vremea aceea, faptul că *Primatul Angliei* a asistat la slujba înmormîntării locțiitorului de Patriarh Ecumenic *Dorotei al Brusei*, mort la Londra în cursul unei călătorii, și a zis chiar: *„Pace tuturor“* și i s-a sărutat mîna, sau faptul că Mitropolitul Atenei a stat în mantie într-o catedrală anglicană, Sf. Paul din Londra, erau lucruri de necrezut! Scriban citea curent nu numai revistele engleze citate, și *The Church Times*, ci și de pildă *Federal Council Bulletin, The Missionary Review of the World*, care apăreau la New York.

În aceeași conferință a dat referințe bogate și despre *World Alliance for promoting international Friendship through the Churches*,[22] despre care scrie mai pe larg în revista „Biserica Ortodoxă Română“,[23] arătînd că și la Conferința din 24 august 1920 a luat parte și prof. Dragomir Demetrescu, iar Primatul Angliei Sir W. H. Dickinson, ales președinte, după aceea, în cîteva vizite la București, i-a oferit Primatului Bisericii Ortodoxe Române vice-președinția, printre vice-președinți mai fiind și Nathan Söderblom, pastorul Wilfred Monod, arhiepiscopul Atenei și locțiitorul de Patriarh ecumenic.[24]

În același an, 1923, relatînd despre o Conferință *Faith and Order* care se pregătea în America pentru anul 1925, Arhim. Scriban arăta concepția sa despre metodologia desfășurării discuțiilor și despre felul cum urmau să fie adoptate hotărîrile, anticipînd ceea ce va deveni mai apoi, după 1948, lege și practică în Consiliul Ecumenic al Bisericilor.[25]

În 1925 la Conferința „Life and Work“ de la Stockholm, a participat Arhim. Iuliu Scriban.

Biserica Ortodoxă Română a urmărit de aproape activitatea mișcării *„Faith and Order“* (Credință și Constituție). Pr. *Trandafir Scorobeț* a scris despre Adu-

---

18 Seria a II-a, anul XLI, nr. 9, iunie 1923, p. 647—658.

19 Vezi și *„Times“*, Londra, 6 aprilie 1923.

20 Vezi mai înainte despre schimbul de scrisori din 1919 cu H. J. Fynes-Clinton, secretarul general al Asociației. Despre legăturile Bisericii anglicane cu Bisericile Ortodoxe, vezi și Ghenadios Arabadjoglu, *Union cu rapprochement des églises chrétiennes*, Constantinopol, 1920.

21 *Loc. cit.*, p. 650, col. 2.

22 P. 54.

23 Nr. 10, 1923, p. 715—716.

24 Despre Conferința de la Copenhaga a Alianței — 6—10 august 1922 — I. Scriban scrie în rev. „Biserica Ortodoxă Română“, nr. 11, 1923, p. 773—777 tot sub titlul *Apropierea Bisericilor*.

25 Vezi rev. „Biserica Ortodoxă Română“, seria a II-a, XLI, 15, 1923, p. 1068—1070.

narea de la Lausanne (3—21 august 1927) în patru numere ale „Telegrafului Român"[26] sub titlul *„În zarea ecumenicităţii"*, făcînd o descriere amănunţită a ceea ce s-a discutat acolo de către cei 500 de participanţi. De menţionat că prin titlul său, Trandafir Scorobeţ anticipa — „în zare" — ceea ce se va întîmpla peste 20 de ani, cînd *Mişcarea* se va numi oficial *ecumenică*, şi în care se va integra şi *„Faith and Order"*.

La Lausanne trebuiau să meargă preoţii de mare cultură Gala Galaction şi Tit Simedrea. Întîrziindu-se la Bucureşti cu luarea deciziilor, Mitropolitul Ardealului Nicolae Băian, care participase în 1926 la Berna, la lucrările de pregătire a Conferinţei de la Lausanne, a trimis acolo trei delegaţi de la Sibiu: pe preoţii profesori: Dr. Gr. Cristescu, Nicolae Colan şi pe consilierul Trandafir Scorobeţ. De la Bucureşti abia în ziua a cincea a Conferinţei a sosit Mitropolitul Bucovinei Nectarie Cotlarciuc. Acesta a şi vorbit, salutînd Conferinţa şi exprimînd interesul Bisericii Ortodoxe Române pentru ecumenism.[27] La Lausanne au participat printre marile personalităţi ortodoxe ale vremii, Bulgakov şi Arseniev.

Sub titlul *„Românii la Congresul creştinesc de la Lausanne"*, traducînd pe *„Faith and Order"* cu *„Credinţă şi întocmire"*, a scris şi Arhim. Scriban.[28] Luîndu-şi informaţiile din „Telegraful Român", a scris şi după Congres, sub titlul: *„Ce a fost la Lausanne"*.[29]

Scriban urmărea în revista Biserica Ortodoxă Română tot ce se întîmpla în ecumenismul vremii, dînd ştiri din revista *„Irénikon"* şi din alte reviste occidentale. Cel care avusese în mînă multă vreme mişcarea *„Faith and Order"*, Robert Gardiner, n-a mai apucat Conferinţa de la Lausanne, murind în 1924. În 1926 au mai trecut la cele veşnice trei alţi pionieri ai ecumenismului: Cardinalul Mercier (ianuarie 1926) din Belgia, abatele Portal din Franţa şi Aurelio Palmieri (octombrie 1926) din Italia.

Un articol lung, în limba franceză (apărut întîi în româneşte) publică Scriban în 1927 sub titlul *„L'Eglise et la Chrétienté en 1926"*.[30] În acelaşi număr, la „Cronica externă" scrie un lung articol despre Conferinţa *Faith and Order* preotul Ioan Bucevschi, din Bilca-Cernăuţi, în care povesteşte despre corespondenţa lui cu Robert H. Gardiner din 1923, şi tot de acolo aflăm că,în 1918, a vizitat Bucureştii o delegaţie ecumenică americană compusă din episcopul Lord Peter Anderson din Chicago, episcopul Boyd Vincent din Southern Ohio, episcopul Reginald Weller din Fond du Lac, arhidiaconul Dr. Talbot Rogers şi preotul Dr. Eduard Parson. La Bucureşti au fost primiţi de episcopul-vicar Nifon Ploieşteanul, zic ei, dar Scriban într-o notă spune că vicar era Platon. Oricare ar fi fost, acela s-a interesat de ecumenism, tot aşa făcînd şi ministrul cultelor, Dr. Anghelescu. Sinodul Bisericii Ortodoxe Române, din cauza războiului, nu s-a putut aduna. Această delegaţie avea misiunea de a pregăti Conferinţa de la Lausanne. I-a primit şi Papa Benedict al XV-lea, dar le-a înmînat o declaraţie scrisă, un *non possumus*, afirmînd că Biserica romano-catolică nu va putea participa la Conferinţă, deoarece ea înţelege unitatea numai ca unire cu Roma şi cu condiţia recunoaşterii primatului papal.

Preotul Ioan Bucevschi se vedea la ora aceea foarte receptiv la refacerea unităţii: *„În privinţa aceasta,* scria el, *Occidentul iubitor de reforme îi poate ajuta foarte mult Orientului conservativ. În multe privinţe, se poate cu drept cuvînt afirma, că ce-i lipseşte Occidentului posedă Orientul, şi tot aşa, ce n-are Orientul, are Occidentul. Numai în unire vom afla deplina realitate şi frumuseţe."*[31] Articolul e interesant şi pentru că dă lista tuturor Bisericilor din lume care, la

---

26 Numerele 61, 62—63, 64—65, 66—67 din august 1927.

27 Vezi ziarul „Universul" din 18 august 1927 şi rev. „Biserica Ortodoxă Română", seria a II-a, XLV, 8, 1927, p. 496—497.

28 Rev. „Biserica Ortodoxă Română", seria a II-a, XLV, nr. 8, 1927.

29 *Idem*, nr. 9, 1927, p. 558—559.

30 *Idem*, nr. 3, 1927, p. 129—136.

31 *Idem*, p. 181.

17 iulie 1919, şi-au dat adeziunea de participare la Conferinţa *Faith and Order*. Dintre Bisericile orientale sînt numite: *Constantinopol, Antiohia, Alexandria, Ierusalim, România, Grecia, Cipru, Bulgaria, Serbia, America* şi *Biserica Coptă*.

Pe aceeaşi temă a pregătirii acestei Conferinţe au mai scris Dr. Orest Tarangul şi Arhim. Scriban, în revista „Candela" din Cernăuţi.[32]

În 1927 revista oficială „Biserica Ortodoxă Română"[33] face publicitate unei Conferinţe *„la care au participat şi ortodocşi": Compte-Rendu sur la Conférence chrétienne de Winchester* (Angleterre 2—23 juillet 1927, 40 p.).

În 1928 Papa Pius al XI-lea a publicat enciclica *Mortalium animos*, cerînd întoarcerea tuturor la catolicism. Au fost reacţii vii în lumea necatolică. Nathan Söderblom (Suedia) şi Ghermanos de Theiatira, reprezentant al Patriarhiei Ecumenice au fost printre primii. La noi preotul, profesor de teologie, Mihail Bulacu a scris în rev. „Biserica Ortodoxă Română"[34] bine înţeles respingînd şi el teza romano-catolică.

Între 1—8 iunie 1935 a avut loc la Bucureşti o Conferinţă între teologi anglicani şi ortodocşi români care a studiat validitatea hirotoniilor anglicane şi care a continuat apoi chiar cu o vizită a patriarhului Miron în Anglia (1936).[35]

Aceasta ne prilejuieşte şi amintirea altului ecumenist de avangardă de la noi, şi anume a lui Gala Galaction, profesor de teologie şi clasic al literaturii române, şi care i-a pregătit lui Miron Cristea cel puţin prima versiune a cuvîntării din 1933.[36]

E drept că validitatea hirotoniilor anglicane fusese recunoscută anterior şi de alte Patriarhii. După studii serioase şi îndelungate, la 28 iulie 1922, Patriarhul Meletie al Constantinopolului îl informa printr-o scrisoare pe Arhiepiscopul de Canterbury că Sinodul constantinopolitan *recunoaşte* validitatea hirotoniilor anglicane, dar nu angaja decît propria sa Biserică. Pentru o recunoaştere din partea Ortodoxiei, era nevoie de un consens unanim al tuturor Bisericilor Ortodoxe.[37]

Biserica Ortodoxă Română a fost printre cele dintîi, în 1935, care şi-a pus şi a rezolvat şi ea problema, desigur tot numai pentru ea, pînă la consens. Validitatea hirotoniilor anglicane a mai fost recunoscută şi de Bisericile Alexandriei, Ierusalimului[38] şi Ciprului. Despre aceasta s-a discutat mult în 1948, între 8—18 iulie, la Moscova, unde s-a încercat dezaprobarea *„actelor separate"*, adică a dialogurilor bilaterale. Reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Române, episcopul Antim al Buzăului şi prof. Petre Vintilescu, au susţinut teza contrarie care a şi biruit, şi care e şi azi în uz, adică aceea a libertăţii dialogurilor bilaterale şi multilaterale.[39]

Important este însă că încă din 1922 avem o reacţie românească la problemă din partea arhimandritului Iuliu Scriban. El avertiza[40] că nu poate fi vorba încă de *intercomuniune*, nici măcar între cele două Biserici, ortodoxă şi anglicană, pentru intercomuniune fiind necesare şi alte condiţii, şi anume o mărturisire comună de credinţă sub toate aspectele.

---

32 Nr. 3—4, 1924, cf. 1924, cf. *idem*, p. 182 şi nota 2.

33 Seria a II-a, anul XLV, nr. 11, p. 704.

34 Seria a III-a, XLVI, nr. 2, 1928, p. 167. Vezi şi nr. 1, p. 82 şi nr. 9, p. 842.

35 Vezi şi cuvîntul rostit de Patriarhul Miron la primirea delegaţiei engleze, la 1 iunie 1935, în vol. *Pastorale, predici şi cuvîntări* de Dr. Miron Cristea, patriarh al României, vol. V, Bucureşti, 1938, p. 189 şi urm. În acelaşi volum şi cuvîntările ţinute de el în 1936 în catedrala din Lincoln, Anglia, şi la clubul „Athenaeum" din Londra, p. 228—235.

36 Vezi textul lui Gala Galaction descoperit de noi în ms. şi publicat în „Telegraful Român", nr. 25—26 şi 26—27, 1986, p. 1.

37 Vezi scrisoarea în rev. „Biserica Ortodoxă Română", nr. 1922, p. 942.

38 Vezi rev. „Biserica Ortodoxă Română", seria a II-a, XLI, nr. 15, 1923, p. 1057—1058.

39 Vezi *Actes de la Conférence des Eglises autocéphales ortodoxes*, Moscou, vol. I, 1950, p. 315—340 şi vol. II, 1952, p. 245—247, p. 262—263 şi 282—283.

40 Rev. „Biserica Ortodoxă Română", 1922, p. 942—943.

Pozţia lui Scriban a rămas valabilă pînă astăzi, şi nu numai în dialogul cu anglicanii, ci cu toate celelalte confesiuni creştine cu care sîntem în dialog.

În ceea ce priveşte *Mişcarea ecumenică* propriu-zisă, încă din perioada de tatonare, la Utrecht în 1938, a luat parte şi un preot român din America, *Ioan Truţia*, de sub jurisdicţia Patriarhiei Române. Au avut loc şi schimburi de scrisori între patriarhul Miron Cristea şi J. R. Mott, militant ecumenic de mare însufleţire, ca şi între vicarul-patriarhal Irineu Mihălcescu şi Visser't Hooft, viitor secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Se ştie că un *Comitet provizoriu ecumenic* a funcţionat între Conferinţele de la Utrecht 1938 şi Amsterdam 1948, aceasta din urmă marcînd momentul primei *Adunări generale* şi al naşterii propriu-zise a *Consiliului Ecumenic al Bisericilor*.

*

Precum am văzut din cele de mai sus, înfiinţarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor nu este tot una cu începutul *Mişcării Ecumenice* care, trebuie dus mult înapoi şi, în eforturile de pregătire, reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Române au fost nu numai spectatori interesaţi îndeaproape, ci participanţi activi.

Pe aceste antecedente s-a clădit apoi ecumenismul local românesc, şi intrarea Bisericii noastre în Consiliul Ecumenic al Bisericilor în 1961, la Adunarea Generală de la New-Delhi, India.

Împrejurările de după război au făcut ca Patriarhia Română să nu poată răspunde scrisorii din 2 iulie 1947 a Dr. Wisser't Hooft, de participare la Adunarea Generală de la Amsterdam (22 august—4 septembrie). Patriarhul Nicodim a şi murit între timp, iar patriarhul Justinian a fost ţinut pe loc de o hotărîre semi-pan-ortodoxă, „*Ortodoxia şi Mişcarea Ecumenică*" (Moscova, iulie 1948), deşi delegaţii noştri, mai ales prin prof. I. G. Coman, pledaseră pentru intrarea în Mişcarea Ecumenică.

Conversaţiile epistolare au continuat mai mulţi ani între Bisericile Ortodoxe pe de o parte, între Wisser't Hooft şi patriarhul Justinian pe de altă parte. Prof. Teodor M. Popescu scria despre această perioadă: „*Deşi Biserica noastră nu participă momentan la Mişcarea Ecumenică, principiile şi acţiunile acesteia ne interesează de aproape şi e bine să fie cunoscute.*"[41]

Patriarhul Justinian a anunţat prima deschidere spre intrarea în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, într-un interviu dat presei din Grecia, spunînd că „*unirea Bisericilor creştine este posibilă şi necesară*" şi că Biserica Ortodoxă Română e gata să se angajeze.[42] A urmat între 8—10 iulie 1961 o vizită a Mitropolitului Iustin Moisescu şi a profesorului Gh. Moisescu la sediul Consiliului Ecumenic de la Geneva, dar patriarhul Justinian răspunsese la 1 aprilie 1961 că e gata să trimită un „observator oficial" la a treia Adunare Generală de la New-Delhi, 20 noiembrie 1961. În fapt au mers doi: Mitropolitul Iustin Moisescu şi pr. Alexandru Ionescu, prilej cu care Biserica noastră a fost primită în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, împreună şi cu alte Biserici ortodoxe. La 16 decembrie 1961 Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a luat act de aceasta, după ce totul fusese precedat de o serie de scrisori în dublu sens între Wisser't Hooft şi Patriarhul Justinian.

Mitropolitul Iustin Moisescu — din 1977—1986 — a fost ales la New-Delhi şi la următoarele Adunări generale, inclusiv la Nairobi, membru în Comitetul Central al Consiliului Ecumenic, poziţie în care a fost reales mereu pînă cînd s-a retras în 1977, devenind Patriarh.

În Comitetul Central au mai fost aleşi Mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului (la Nairobi, 1975, Vancouver, 1983), Mitropolitul Nicolae Corneanu al Banatului (1977 Geneva, 1982 Geneva), Arhiepiscopul Victorin Ursache de la De-

---

41 Rev. „Ortodoxia", X, 1958, nr. 1, p. 143. Mai pe larg despre această perioadă şi cea următoare la Pr. prof. Dr. Ion Bria, *Patriarhia Română şi Consiliul Ecumenic al Bisericilor*, Geneva, 1986, xerografie, p. 8 şi urm.

42 Rev. „Ortodoxia", XI, 1959, nr. 3, p. 458—359.

troit (1972 Utrecht), Episcopul Vasile Tîrgovişteanul (1983 Vancouver), prof. Liviu Stan (1968 Uppsala), prof. N. Chiţescu (1969 Canterbury, substitut pentru Liviu Stan).

Mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului a fost ales la Nairobi (1975) şi Vancouver (1983) şi în Comitetul Executiv şi în Comitetul Financiar. Din 1985 a fost ales şi Moderator al Unităţii I-a.

La toate Adunările Generale, după New-Delhi, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de numeroşi delegaţi, ierarhi, profesori şi monahii.

Astfel: la a patra Adunare generală, cu tema *„Iată, Eu înnoiesc toate"*, Uppsala, Suedia, 4—20 iulie 1968: Mitropoliţii Iustin al Moldovei şi Nicolae al Banatului, profesorii Liviu Stan şi Nicolae Chiţescu, Arhim. Bartolomeu Anania, George Ed. Ursul.

La a cincea Adunare generală, cu tema: *„Hristos eliberează şi uneşte"*, Nairobi, Kenya, 23 noiembrie—10 decembrie 1976: Mitropolitul Iustin, Episcopii Antonie, vicar-patriarhal, Lucian Făgărăşanul; profesorii Dumitru Popescu, Dumitru Abrudan, Alexandru Stan, Aurel Jivi, Pr. Dumitru Soare, consilier-patriarhal, Dumitru Coravu, Viorel Ioniţă; monahiile Nazaria (Mănăstirea Văratec), Lucia (Mănăstirea Pasărea).

La a şasea Adunare generală cu tema *„Iisus Hristos — Viaţa lumii"*, Vancouver, Canada, 24 iulie—10 august 1983: Mitropolitul Antonie al Ardealului, Arhiepiscopul Victorin (Detroit), episcopii Epifanie al Buzăului şi Vasile, vicar-patriarhal, Profesorii Dumitru Popescu, Emilian Popescu, Viorel Ioniţă, Aurel Jivi, Ioan Vasile Leb, Pr. D. Soare, director al Institutului Biblic, Vergil Vîlcu, Cezar Vasiliu, monahiile Nazaria (Mănăstirea Văratec), Eufrasia (Mănăstirea Dealu), Cecilia (Mănăstirea Moldoviţa). Într-una dintre sesiunile plenare ale adunării, Maica Eufrasia a introdus printr-o expunere teologică unul dintre subiectele temei centrale, anume *Viaţa în deplinătatea ei. Experienţa monahală.*

Schimbul şi colaborarea dintre Patriarhia Română şi Consiliul Ecumenic s-au manifestat sub diverse forme. Pe de o parte, delegaţii români au fost prezenţi şi şi-au adus contribuţia la mari conferinţe şi consultaţii ecumenice, după cum urmează:

Conferinţa mondială a Comisiei *Credinţă şi Constituţie,* Montréal, Canada, 16—26 iulie 1963: Mitropolitul Iustin, episcopul Teoctist al Aradului, actualul Patriarh, profesorii Nicolae Chiţescu, membru al comisiei, Nicolae Nicolaescu.

Conferinţa Departamentului *Biserica şi Societatea,* Geneva, 12—26 iulie 1966: Mitropolitul Iustin, Prof. N. Nicolaescu, Pr. D. Fecioru, consilier-patriarhal.

Conferinţa mondială misionară *„Mîntuirea astăzi"*, organizată de Comisia Misiune şi Evanghelizare, Bangkok, Tailanda, 29 decembrie 1972—12 ianuarie 1972: Prof. Ion Bria.

Conferinţa Comisiei *Credinţă şi Constituţie* cu tema *„Să dăm mărturie de speranţa care este în noi"*, Bangalore, India, 16—30 august 1978: Profesor Dumitru Popescu, membru al comisiei permanente, şi Pr. Prof. Ion Bria.

Conferinţa Departamentului *Biserica şi Societatea,* cu tema *„Credinţă, ştiinţă şi viitor"*, Institutul de Tehnologie din Massachusetts, Cambridge, S. U. A., 12—14 iulie 1979: Pr. Prof. Ion Bria, Dr. Dan Ilie Ciobotea, Constantin Simionescu.

Conferinţa mondială a Comisiei *Misiune şi Evanghelizare* cu tema: *„Vie împărăţia Ta"*, Melbourne, Australia, 12—24 mai 1980: Episcopul Antonie al Buzăului, Pr. Dumitru Găină (Melbourne), Pr. Prof. Ion Bria.

Consultaţia reprezentanţilor Bisericilor Ortodoxe cu conducătorii Consiliului Ecumenic, Sofia, Bulgaria, 23—30 mai 1981: Episcopul Antonie, profesorii Ioan Coman şi Ion Bria.

Sesiunea plenară a Comisiei Credinţă şi Constituţie, Lima, Peru, 1—15 ianuarie 1982, cînd s-a adoptat documentul *Botez, Euharistie, Preoţie:* Pr. prof. Ion Bria.

Simpozionul interortodox, organizat de Comisia *Credinţă şi Constituţie* şi Grupul de lucru ortodox, cu tema: *„Botez, Euharistie, Preoţie"*, Brookline, Boston, 11—18 iunie 1985: Mitropolitul Antonie, Pr. Prof. Ion Bria.

Pe de altă parte, o serie de seminarii şi consultaţii teologice a fost organizată de Consiliul Ecumenic în România, la invitaţia şi cu ospitalitatea Patriarhiei Române, ca de pildă:

Seminarul Comisiei *Credinţă şi Constituţie*, cu temele: *„Însemnătatea Euharistiei — Taina unităţii Bisericii"* şi *„Hristos cosmic, în cadrul istoriei universale"*, organizat la Bucureşti între 27 şi 28 martie 1964. În urma acestor convorbiri teologice la care au participat reprezentanţii Comisiei respective, profesori de la Institutele teologice ortodoxe din Bucureşti şi Sibiu, împreună cu teologi protestanţi, s-au adoptat texte comune cu privire la subiectele examinate.

Consultaţia misionară ortodoxă cu tema: *„Mărturisirea lui Hristos astăzi"*, organizată de Comisia *Misiune şi Evanghelizare* a Consiliului Ecumenic, s-a ţinut la Mănăstirea Cernica, între 4 şi 8 iunie 1974. Documentele finale ale acestei consultaţii au constituit material pregătitor pentru studierea temei generale: *„Hristos eliberează şi uneşte"* a celei de-a V-a Adunări a Consiliului Ecumenic, ce s-a ţinut la Nairobi, Kenya, 23 noiembrie—10 decembrie 1975. Aceste documente rămîn pînă astăzi texte de referinţă pentru teologia şi practica misionară ortodoxă.

Conferinţa Departamentului *Biserica şi Societatea*, cu subiectul: *„Ştiinţa şi tehnologia pentru viitorul dezvoltării umane"*, a fost organizată la Bucureşti, în cadrul Institutului teologic, între 24 iunie şi 2 iulie 1974.

Seminarul ortodox organizat de Departamentul Educaţie al Consiliului, cu tema: *„Tradiţie şi înnoire în învăţămîntul teologic ortodox"* s-a ţinut la Mănăstirea Neamţ, în cadrul Seminarului teologic, între 6 şi 10 septembrie 1976.

Consultaţia ortodoxă organizată de *Secretariatul pentru femei*, cu tema: *„Rolul femeilor ortodoxe în Biserică şi în societate"*, a avut loc la Mănăstirea Agapia, între 11 şi 17 septembrie 1976.[43]

Atît Patriarhii Justinian şi Iustin, cît şi secretarii generali Dr. W. A. Wisser't Hooft (1948—1966), Dr. Eugene Carson Blake (1966—1972), Dr. Philip Potter (1972—1984), Dr. Emilio Castro (din 1985) au vizitat, cei dintîi Geneva, ceilalţi Biserica Ortodoxă Română. Aceştia din urmă au putut constata nu numai o Biserică ortodoxă activă şi liberă, ci şi un ecumenism local exemplar, cu cîte trei Conferinţe interconfesionale anuale, la Bucureşti, Sibiu şi Cluj-Napoca, ajungînd acum la cea de-a 48-a, ţinută la Sibiu în 1986.

Profesorul Ion Bria a lucrat mulţi ani în sfatul Consiliului de la Geneva, ca secretar al Comisiei *„Misiune şi Evanghelizare"*, iar din ianuarie 1987 este director al comisiei *Reînnoire şi Viaţă Creştină.*

Delegaţii Bisericii Ortodoxe Române în diferitele Comitete şi Comisii ale Consiliului, şi-au adus întotdeauna un aport remarcat, mai ales cînd a fost vorba de probleme şi documente de mare importanţă, cum a fost cazul în ultima vreme cu documentul de la Lima: *„Botez, Euharistie, Preoţie"*, spre a nu mai intra în alte amănunte, destul de cunoscute în lumea ecumenică.

La cele de mai sus ar trebui să mai adăugăm şi dialogurile bilaterale dintre familii de Biserici, sau dintre Biserici locale, Biserica noastră fiind angajată în toate, inclusiv în dialogul cu Biserica romano-catolică.

O prezenţă activă dovedeşte Biserica noastră şi în *Conferinţa Bisericilor Europene* în care, în *Prezidiu*, a fost un număr mare de ani fostul Mitropolit al Moldovei şi Sucevei şi apoi patriarh, Iustin, iar în *Comitetul Consultativ* fostul Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, patriarhul de azi, *P. F. Teoctist Arapaşu.* În *Comitetul Consultativ* este din 1971 Mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului (pe atunci vicar-patriarhal, apoi episcop al Buzăului), iar din 1986, la Adunarea generală de la Stirling, a fost ales unul din *Preşedinţii* Conferinţei, episcopul Nifon Ploieşteanul, fiind tot atunci ales membru în *Comitetul Consultativ.*

În *Conferinţa Creştină pentru Pace* au desfăşurat o activitate îndelungată Mitropoliţii Nicolae Corneanu al Banatului şi Nestor Vornicescu al Olteniei, împreună cu pr. Ilie Georgescu, consilier la Arhiepiscopia Bucureştilor şi Mitro-

---

43 Acestea la I. Bria, *op. cit.*, p. 13—15.

politul Antonie Plămădeală care a fost invitat spre a vorbi despre pace într-un turneu de conferinţe în Japonia.

Cele de mai sus au schiţat doar jaloanele angajării în ecumenism a Bisericii Ortodoxe Române, dar din ele sperăm să se poată vedea cu prisosinţă deschiderea Bisericii noastre faţă de eforturile care s-au făcut şi se fac în continuare pentru unitatea creştină.

Actualul Patriarh, P. F. Teoctist Arapaşu, are o largă exptrienţă ecumenică, locală şi internaţională şi, în programul său de activitate, ecumenismul a fost anunţat ca una din priorităţile căreia îi va da cea mai mare atenţie. Ecumenismul urmărind unitatea, iar din punct de vedere practic urmărind conjugarea eforturilor tuturor Bisericilor în lupta pentru o lume mai bună, mai dreaptă şi cît mai aproape de principiile scumpe inimii creştine, este în acelaşi timp o luptă pentru bunaînţelegere dintre oameni şi popoare, pentru promovarea frăţietăţii şi a păcii.

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului

SINODUL CONSTANTINOPOLITAN DIN 1285 ŞI ÎNVĂŢĂTURA DESPRE SF. DUH A PATRIARHULUI GRIGORIE II CIPRIOTUL ÎN CONTEXTUL CONTROVERSEI ASUPRA LUI „FILIOQUE" *

(la 700 de ani de aniversare, 1285—1985)

În august 1985 s-au împlinit 700 de ani de cînd, prin lectura publică şi semnarea în cadrul unei ceremonii solemne desfăşurate în Marea Biserică a Sfintei Sofii din Constantinopol a unui important „Tomos" sinodul redactat de patriarhul ecumenic de pe atunci, Grigorie II Cipriotul (1283—1289), luau sfîrşit lucrările marelui Sinod desfăşurat începînd din februarie 1285 în Palatul imperial din cartierul Vlaherne al capitalei bizantine.

Piatră de hotar în istoria Bisericii şi a teologiei bizantine din sec. XIII, Sinodul din 1285 depăşeşte cu mult simpla valoare de reper inevitabil în înţelegerea complexelor tensiuni şi reacţii generate în societatea bizantină prin impunerea cu forţa de către basileul Mihail VIII Paleologul (1259—1282) a pseudo-„unirii" între Bisericile greacă şi latină proclamate de conciliul de la Lyon (1274). Aceasta cu atît mai mult cu cît „Tomul" Sinodului din 1285 constituie *unicul* document *sinodal* oficial al Bisericii Ortodoxe care elucidează *pozitiv*, în toată complexitatea ei, problema *dogmatică* reală creată prin introducerea unilaterală de către Biserica apuseană în textul articolului pnevmatologic al Simbolului constantinopolitan din 381 a adaosului „Filioque", dat fiind că „Enciclicele" patriarhilor Fotie (867) şi Mihail Kerularie (1045) sînt ambele texte de factură net polemică şi denunţătoare, iar marele Sinod fotian de la Constantinopol din 879—880, care a anulat deciziile Sinodului antifotian din 869—870, s-a limitat în decretul său, de dragul reconcilierii Bisericilor, la simpla proclamare a neschimbabilităţii Simbolului din 381 şi la condamnarea generală, fără nici o specificare, ca necanonice, a oricărui adaos şi emisiuni operate în textul lui. În aceste condiţii, importanţa dogmatico-simbolică a „Tomului" Sinodului din 1285 abia dacă mai trebuie subliniată — ceea ce face cu atît mai inexplicabilă desăvîrşirea lui absentă din absolut toate colecţiile de texte simbolice reprezentative pentru Ortodoxie editate pînă acum, inclusiv din monumentala şi valoroasa ediţie a prof. I. Karmiris, 1960, care şi-a făcut un titlu de merit din recuperarea ca atare a „Tomurilor" sinoadelor palamite din 1341, 1347, 1351 — necesitatea şi oportunitatea studierii lui detaliate justificîndu-se dincolo de rutina şi conjuncturalul unei simplu pretext aniversar.

Dar înţelegerea adecvată a acestei importanţe şi semnificaţii în toate articulaţiile şi conexiunile ei necesită o cunoaştere avizată a subtextului şi contextului atît *istoric* cît şi *sistematic* al întregii problematici a lui „Filioque" în geneza ei istorică şi implicaţiile doctrinare. Abia acest demers conjugat va putea adeveri în ce măsură „Tomul" Sinodului constantinopolitan din 1285 reprezintă răspunsul autentic şi peren al Bisericii Ortodoxe răsăritene la această îndelungată contro-

---

* Lucrare de seminar întocmită şi susţinută la catedra de Teologie dogmatică şi simbolică, sub îndrumarea P. C. Pr. dr. Ioan I. Ică, care a dat şi avizul pentru publicare.

versă ce scindează pînă azi creştinătatea răsăriteană de cea apuseană, revelîndu-ne în acelaşi timp şi care ar putea fi şansele lui *ecumenice* actuale.

Aşa după cum arată învestigaţiile de istorie a dogmelor, fondul în care au apărut primele formule „filioquiste" este constituit din dificultăţile în care s-a elaborat pnevmatologia şi triadologia patristică în epoca anteniceeană. În ce priveşte pnevmatologia ele se explică în mare măsură prin caracterul ambiguu al apelativului biblic de „Duh Sfînt" conferit în Noul Testament celei de-a treia Persoane a Sf. Treimi. Astfel, numele de „duh" şi de „sfînt" pot desemna la rigoare atît natura divină în sine şi în manifestarea ei harică (în iconomia istoriei mîntuirii de la creaţie la Parusie), cît şi fiecare din Persoanele treimice deopotrivă, termenul „purcede" putînd fi înţeles atît cu referire la actul de obîrşie al Persoanei Duhului Sfînt, cît şi la actul de manifestare prin Aceasta a naturii divine ca „Duh sfînt".[1] Într-o măsură hotărîtoare, divergenţele şi ulterior opoziţiile ireconciliabile între pnevmatologiile şi triadologiile orientală şi occidentală provin din rezolvarea diferită a indeterminării expresiilor biblice referitoare la Duhul Sfînt, în care, dacă le luăm „într-un sens pozitiv, găsim mai degrabă imaginea iconomiei celei de-a Treia Persoane treimice decît a caracterului ei ipostatic: purcederea unui duh sau puteri divine ce împlineşte sfinţirea".[2] Caracterul „iconomic" şi mai degrabă „anonim" din punct de vedere personal al numelui Biblic al Duhului Sfînt se explică prin aceea că El este „prin excelenţă Ipostasul manifestării divine, Persoana prin Care cunoaştem pe Dumnezeu-Treime. Persoana Sa rămîne disimulată pentru noi în profunzimile Dumnezeirii pe care El o manifestă. „Kenoza personală" a Duhului Sfînt în planul manifestării şi iconomiei, face dificilă sesizarea de către noi a existenţei sale ipostatice".[3] Ori „în ordinea manifestării divine Ipostasurile sînt imagini nu ale diversităţilor personale ci ale naturii comune: Tatăl îşi revelează natura sa *prin* Fiul iar divinitatea Fiului este manifestată *în* Duhul Sfînt. De aceea în acest aspect al manifestării Dumnezeirii se putea stabili o ordine *(taxis)* a Persoanelor (treimice".[4]

În ce priveşte triadologia, dificultăţile teologiei anteniceene reflectau impasul în care se găseau formulele lor trinitare cînd trebuiau să exprime simultan şi cu egală intensitate cele două laturi antinomice ale misterului treimic: atît realitatea ireductibilă a celor Trei Persoane divine cît şi desăvîrşirea lor unitate de fiinţă. Accentuîndu-se unilateral unitatea fiinţială, se confundau Ipostasurile şi se cădea spre erezia iudaizantă a monarhianismului modalist al lui Sabelie sau dinamic al lui Paul de Samosata. Reliefîndu-se excesiv ireductibilitatea Ipostasurilor, se diviza fiinţa şi se cădea în ereziile de tip elenizant-politeist ale triteismului sau,

---

1 Pentru enunţurile introductive şi de fundal ale studiului nostru folosim rezultatele investigaţiilor dogmatice şi istorice sintetizate de Vl. Lossky, *La procession du Saint-Esprit dans la doctrine trinitaire orthodoxe* (1947), reprodus în volumul postum de studii al acestuia. *A l'image et à la ressemblance de Dieu*, Paris, 1967, p. 67—93; hierom. Ath. Jevtic, *Introduction à la théologie du Saint-Esprit chez les Pérès Cappadociens*, „Messager de l'Exarchat du Patriarche Russe en Europe Occidentale", 22 (1974), nr. 83—84, p. 145—162; archiprêtre Vs. Palachkovsky, *La controverse pneumatologique*, „Messager", 22 (1974), nr. 85—88, p. 71—98; unele analize şi sugestii ale lui J. M. Garrigues O. P., *Procession et Ekporèze du Saint-Esprit. Discernement de la tradition et reception oecuménique*, „Istina", 17 (1972), nr. 3—4, p. 345—366 (reluarea aceluiaşi studiu publicat iniţial sub titlul „*Le sens de la procession du Saint Esprit dans la tradition latine du premièr millenaire*, „Contacts", 23 (1971), nr. 3, p. 283—309); *Reflexions d'un théologien catholique sur le Filioque*, în *Le II-e Concile Oecuménique; Signification et actualitè pour le monde chrétien d'aujourd'hui*". (Etudes Théologiques de Chambésy), Chambésy-Genève, 1982, p. 289—298; şi reflecţiile critice ale pr. prof. D. Stăniloae, *Studii recente despre Filioque*, „Studii teologice", 25 (1973), nr. 7—8, p. 471—505.

2 Lossky, *op. cit.*, p. 70—71.

3 *Ibidem*, p. 88.

4 *Ibidem*, p. 89.

dacă divizarea fiinţei se conjuga cu ideea neoplatonică de emanaţie prin degradare succesivă, în cele ale subordinaţianismului gnostic şi arian. Că orientalii mărturiseau fără echivoc realitatea distinctă a celor „Trei Ipostasuri" (formulă creată de Origen) dar nu exprimau întotdeauna suficient unitatea fiinţei divine, neexcluzînd orice tendinţă spre subordinaţionism, iar apusenii, exprimînd net identitatea fiinţială a naturii divine (termenul de „consubstantialitas" apare încă la Tertulian) aveau dificultăţi în a mărturisi realitatea obiectivă şi ireductibilă a Ipostasurilor, o demonstrează cu pregnanţă polemica intervenită la mijlocul sec. III între episcopii Dionisie al Romei (259—268) şi Dionisie al Alexandriei (ucenic al lui Origen), ce se acuzau reciproc de înclinare spre subordinaţianism şi respectiv modalism trinitar.

Luptînd împotriva subordinaţianismului gnostic şi ulterior arian, ce concepea Treimea ca pe o emanaţie în degradare succesivă a esenţei divine supreme, Tertulian (155—220) şi apoi Augustin (353—430), favorizaţi de echivocul expresiilor pnevmatologice biblice, comiteau o confuzie decisivă pentru întreaga evoluţie ulterioară a pnevmatologiei şi triadologiei occidentale pînă astăzi, şi comună într-un fel întregii teologii anteniceene: ei au identificat ordinea manifestării naturii sau a vieţii divine comunicate în iconomia mîntuirii oamenilor de la Tatăl prin Fiul şi Sf. Duh cu ordinea fiinţei divine însăşi, sau, altfel spus, au proiectat procesul manifestării esenţei divine a Treimii în esenţa divină însăşi identificîndu-o cu aceasta. Eliminînd ideea gnostică a degradării, ei au păstrat însă motivul filosofic (filosofema stoică şi neoplatonică) al emanaţiei sau procesiei naturale în interiorul esenţei divine însăşi, concepînd Treimea ca pe un proces natural de derivaţie consubstanţială desfăşurat în interiorul esenţei divine după o ordine necesară şi inevitabilă: din substanţa divină în sine a Tatălui iese *(procedit)* sau emană Fiul, iar din substanţa divină comună a Tatălui şi Fiului iese *(procedit)* sau emană Duhul Sfînt, care realizează unitatea dintre Tatăl şi Fiul ca Treime în esenţa divină cu care se identifică. (Lăsăm aici de o parte detaliile acestui proces înţeles de Tertulian în mod fizic ca izvor — rîu — apă, rădăcină — ramură — fruct, sau soare — rază-lumină, iar de Augustin în mod psihologic: din Intelectul patern care se gîndeşte pe Sine însuşi iese Cuvîntul iar din voinţa lor comună ca Iubirea şi Darul Lor comun iese Duhul). Substanţa însăşi a Tatălui se scurge în Fiul, iar din amîndoi se manifestă în Duhul, care o comunică oamenilor. Din această proiectare a procesului manifestării divine în însăşi esenţa divină, a rezultat însă pentru teologia latină drept consecinţă inevitabilă, înscrisă în logica interioară a modelului trinitar emanaţionist adoptat, disoluţia Persoanelor divine ca momente ale procesului intern de automanifestare a esenţei divine în Tatăl, Fiul şi Duhul Sfînt. Resorbţia manifestării esenţei divine în însăşi esenţa divină şi corolarul ei, disoluţia persoanelor în procesul automanifestării acestei esenţe alcătuieşte ceea ce ce s-a numit, pe drept cuvînt, „esenţialismul" filosofic al triadologiei latine, care a deschis cale largă speculaţiei raţionale şi katafatismului în întreaga teologie occidentală. Într-adevăr, motivul filosofic al automanifestării esenţei divine ca un proces în trepte succesive — chiar dacă nu degradate, dar inevitabile — nu mai poate face altă distincţie între actele naşterii şi purcederii Fiului respectiv Duhul — pe care le subsumează categoriei generale a „emanaţiei" *(processio)* — decît aceea că naşterea Fiului e prima etapă a acestui proces iar Duhul a doua, derivînd din prima; mai mult, Duhul are nevoie ca purcederea Sa să fie şi din Fiul ca aceasta să se poată distinge de purcederea Fiului care e nemijlocit şi direct din Tatăl. Se înţelege că într-o asemenea perspectivă esenţialist-emanaţionistă formula *„Spiritus Sanctus qui ex Patre Filioque (ab utroque) procedit"* era nu numai inevitabilă dar implicată cu necesitate de forma de gîndire trinitară asumată de teologia latină. Trebuie însă precizat, că termenii acestei formule înseamnă fiecare în parte cu totul altceva decît în patristica răsăriteană: astfel: *„spiritus Sanctus"* desemnează nu atît Persoana divină a „Duhului Sfînt" cît esenţa divină şi ea „duh sfînt" în care se realizează automanifestarea sa ca Treime, „Tatăl" vizează nu atît Persoana divină a Tatălui cît calitatea sa de izvor al esenţei divinei iar *„procedit"* nu originea şi proprietatea ipostatică incomunicabilă şi inconfundabilă a Duhului Sfînt, ci procesul de automanifestare a esenţei divine ca emanaţie în trepte succesive (chiar dacă nu degradate).

La Sinodul I Ecumenic de la Niceea (325) rezolvarea marii crize generate în Biserică de subordinaţianismul arian, care radicaliza sub inspiraţie neoplatonică tendinţa subordinaţionistă din teologia răsăriteană a unui Origen, a venit din partea teologiei occidentale. Episcopii latini, ca Hosius de Cordoba, Lucifer de Cagliari ş. a., beneficiind de sprijinul împăratului Constantin (307—337) au reuşit să impună în Simbolul de credinţă adoptat de Sinod pe lîngă termenul *„homooúsios* (vechiul *„consubstantialitas“* din gîndirea lui Tertulian), şi ideea procesiei eterne a Fiului prin derivaţie esenţială cuprinsă în precizarea că Acesta se naşte *„ek tês ousiàs toû Patròs“* (din substanţa Tatălui); totul pe fundalul confuziei terminologice între conceptele de *„ousià şi „hypóstasis“* exprimată în anatematisma cu care se încheia Simbolul şi care condamna pe toţi „cei ce zic că Fiul e din alt ipostas *sau* substanţă (decît Tatăl)“.[5] Departe de a aduce pacificarea Bisericilor Orientului, aceste expresii, diferit apreciate, au provocat tulburări şi mai grave încă, şi care au dominat tot intervalul dintre 325—381. Majoritatea episcopatului răsăritean nearian a preferat expresia echivocă *„homoioúsios“* („de o substanţă similară“) celeia de *„homooúsios“* considerînd că prin ultima Sinodul de la Niceea a oficializat de fapt în Biserică monarhianismul episcopului Paul de Samosata a cărui doctrină unitariană, combătută de Origen, a fost condamnată ca eretică de marele sinod de la Antiohia din 268 împreună cu termenul *„homoúsios“*, utilizat de acela în sprijinul tezei că Fiul şi Duhul sînt de fapt simple puteri ale Tatălui consubstanţiale cu El. Temerea episcopilor răsăriteni era cu atît mai justificată cu cît sub masca termenului de „consubstanţialitate“, Marcel de Ankyra reactiva la mijlocul sec. IV vechiul modalism sabelian, susţinînd că în Dumnezeu există de fapt o singură persoană divină, Tatăl Fiul şi Sf. Duh nefiind altceva decît simple roluri *(prósopa)* iconomice, consubstanţiale dar temporale ale acestei persoane unice în care se vor resorbi odată cu sfîrşitul lumii. Semnificativ este că în pofida faptului că Marcel de Ankyra a fost condamnat de mai multe sinoade răsăritene, Roma a manifestat o simpatie vădită faţă de persoana şi doctrina acestuia pe care le-au proclamat ortodoxe în sinoadele de la Roma (340) şi Sardica (343) şi, cu toate avertismentele unui Vasile cel Mare, a stat în comuniune cu el pînă în 382. Această insensibilitate teologică a Apusului faţă de pericolul eretic din doctrina modalistă a lui Marcel de Ankyra, care a dus printre altele la eşecul reconcilierii episcopatului latin cu cel oriental la Sinodul de la Sardica (343), ca şi rezerva distantă a Romei faţă de teologia Părinţilor Capadocieni suspectaţi serios de semiariamism, în vreme ce în Sinodul de la Alexandria (362), Sf. Athanasie cel Mare recunoştea ca perfect ortodoxă în conţinutul ei teologia „homoiousiană“ a episcopilor răsăriteni reprezentată de Vasile de Ankyra deşi suferise nenumărate persecuţii din partea acestora, sînt elocvente de la sine. Continuînd eforturile Sf. Athanasie, Părinţii Capadocieni (Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz, Grigorie de Nyssa, Amfilohie de Iconium) au luptat atît împotriva versiunii radicale a subordinaţianalismului arian reprezentată de un Eunomie, faţă de care au apărat valoarea de neînlocuit a „consubstanţialităţii“ ca expresie a identităţii de fiinţă a Treimii, cît şi împotriva neomodalismului lui Marcel de Ankyra, susţinînd prin termenul de *„hypóstasis“* (preluat de la Origen şi „homoiousieni“), pe care l-au disociat definitiv de cel de *„ousiá“*, obiectivitatea ireductibilă a celor Trei Ipostasuri treimice (mai presus decît cel de simple „roluri“ succesive ale unui unic subiect divin). În acest scop, ei au operat în echivocul formulelor biblice şi în ambiguitatea expresiilor teologice anteniceene două distincţii decisive pentru întreaga triadologie şi pnevmatologie răsăriteană pînă astăzi: 1) au distins în expresia iconomică „duh sfînt“ pe „Duhul Sfînt“ cu majusculă ca Persoană divină de „duhul sfînt“ ca manifestare energetică prin El a naturii divine; 2) au disociat în acelaşi timp „purcederea“ *(ekpóreusis;* In. 15, 26) *numai* din Tatăl ca atribut distinct şi incomunicabil al Persoanei Duhului Sfînt de „ieşirea“ *(proiénai)* „Duhului Sfînt“ de la Tatăl *prin* Fiul ca manifestare iconomică comunicabilă a naturii divine, accesibilă ca energie divină creaturii. Distingînd riguros între ele Persoanele trei-

5 H. Denzinger, *Enchiridion Symbolorum,* 24—25, Freiburg i. Br., 1943, nr. 54.

mice prin proprietăţile incomunicabile ale nenaşterii, naşterii şi purcederii (*agennesía, génnesis, ekpóreusis*), Părinţii Capadocieni n-au căzut, prin „personalismul" lor teologic, în extrema opusă simetric sabelianismului, care era triteismul, primul dizolvînd persoanele în fiinţă ca moduri succesive de manifestare ale acesteia, iar ultimul considerînd unitatea fiinţei divine nu ca identitate numerică ci ca una de specie, Sf. Treime devenind trei indivizi divini exteriori unii altora şi uniţi prin voinţă. Aceasta pentru că în concepţia lor biblică, în cadrul celor trei Persoane treimice Ipostasul Tatălui deţine o poziţie specială: El şi numai El reprezentînd unica obîrşie (*monè archè=„monarchía"*), principiu sau cauză, prin actele eterne şi simultane ale naşterii şi purcederii, pentru Persoanele consubstanţiale ale Fiului şi Duhului. Spre deosebire de teologia occidentală, unde esenţa divină se automanifestă ca Treime în ordinea necesară şi inevitabilă a procesiilor naturale consubstanţiale după logica unui model filosofic emanaţionist, pentru Părinţii Capadocieni nu persoanele sînt în esenţa divină ca manifestări ale acestora, ci fiinţa divină subzistă întreagă şi deodată întreitipostaziată în cele Trei Persoane divine, care se disting între ele prin relaţii strict ipostatice, nicidecum prin ordinea ocupată cu necesitate în derivarea consubstanţială naturală a esenţei divine. Dumnezeu este deodată în mod paradoxal, antinomic şi apofatic, Unire şi Treime fără intervenţia mediatoare a vreunei „doimi" intermediare care supune misterul logicii katafatice a opoziţiilor binare. Fideli perspectivei trinitare „personaliste" răsăritene, opusă „esenţialismului" latin, la Sinodul II Ecumenic din Constantinopol (381) Părinţii Capadocieni au operat în textul Simbolului nicean mici dar decisive modificări, care înregistrează marele progres realizat de ei în teologia trinitară. Menţinînd pe *„homoúsios"* ca indispensabil împotriva subordinaţianismului arian, Sinodul a eliminat, pe lîngă anatematisma finală ce conţinea confuzia între conceptele de „fiinţă" şi „ipostas", şi pasajul „esenţialist" ce spunea că Fiul se naşte „din fiinţa Tatălui" afirmînd numai aceea că El „se naşte" iar Duhul „purcede" din eternitate pur şi simplu „din Tatăl". Se vede limpede că pentru gîndirea trinitară răsăriteană „Filioque" e nu numai inutil şi de loc necesar, ba chiar de-a dreptul periculos, întrucît la nivelul „personalist" în care gîndeau Treimea Părinţii Capadocieni, aceasta ar fi însemnat — după cum va sintetiza ulterior patriarhul Fotie — fie distrugerea „monahiei" Tatălui şi introducerea „diarhiei" (a două principii personale) în Treime, fie o formă de „semisabelianism" prin confuzia proprietăţilor ipostatice ale Tatălui şi Fiului, totul avînd drept rezultat o degradare inevitabilă a Persoanei şi naturii Duhului Sfînt similară celei a „pnevmatomahilor" macedonieni. Total inacceptabil la nivelul intern al fiinţei divine şi al purcederii Ipostasului Duhului Sfînt, formula „şi de la Fiul" sau „prin Fiul", era însă perfect justificată la nivelul „ieşirii" sau manifestării energetice a naturii divine ca fiind toată „duh sfînt". Căci Părinţii capadocieni au făcut totdeauna o distincţie, care nu era nici separaţie dar nici confuzie, între natura divină total inaccesibilă incognoscibilă şi incomunicabilă creaturii şi care este comunicată din eternitate de Tatăl numai Fiului şi Duhului Sfînt prin actele simultane ale naşterii şi respectiv purcederii, şi slava ei eternă în care se manifestă şi devine accesibilă şi „în afara" fiinţei divine — exterioritate care nu are de loc sens spaţial ci unul ontologic — iradierea externă a conţinutului natural comun ipostaziat de cele Trei Persoane divine. Distincţia fiinţă — energii apare astfel ca şi corolarul simetric al distincţiei purcedere ipostatică — iradiere naturală, chiar dacă ultima nu apare întotdeauna marcată terminologic distinct, cele două acte fiind deseori desemnate cu apelative comune. După cum preciza sintetic Vl. Lossky, în gîndirea răsăriteană, definitivată de Capadocieni, „aceeaşi monarhie a Tatălui condiţionează atît purcederea ipostatică a Duhului, existenţa Sa personală *„ek mônou toû Patròs"*, cît şi purcederea manifestatorie, naturală a divinităţii comune exteriorizate în Duhul — *„dià toû Hyoû"*.[6] „În existenţa Sa ipostatică, Duhul Sfînt purcede numai din Tatăl şi această purcedere inefabilă ne permite să mărturisim diversitatea absolută a celor Trei Persoane, treimice, adică

6 Lossky, *op. cit.*, p. 88.

credința noastră în Dumnezeu-Treime. În ordinea manifestării naturale, Duhul purcede de la Tatăl prin Fiul și această purcedere revelează slava comună a celor Trei Persoane treimice, strălucirea eternă a naturii divine".[7]

Istoria arată însă că nu se poate vorbi de o autentică recepție dogmatică a Sinodului II Ecumenic și a teologiei Părinților Capadocieni în Occident.[8] Din cauza atitudinii diferite a papalității față de rezolvarea schismei „meletiene" ce sfîșia pe atunci Biserica Antiohiei (și în care Roma era din nou de partea lui Paulin de Antiohia, pe care Sf. Vasile cel Mare îl considera ca sabelian, și împotriva lui Meletie pe care același Părinte îl susținea ca ortodox), Sinodul din 381 convocat din inițiativa împăratului Theodosie I (379—395) s-a ținut în absența delegaților papei și a episcopatului occidental. Pe de altă parte tot în 381 la Mediolanum, Aquilea și Roma, Ambrozie și papa Damasus (366—384) țineau sinoade paralele cu cel din Constantinopol împotriva pnevmatomahilor. Fidel liniei esențialiste clasice a Sinodului de la Niceea și triadologiei apusene, sintetizată cîțiva ani mai tîrziu (între 399—416) de Fer. Augustin în monumentalul său tratat „*De Trinitate*", „Tomul papei Damasus" definea că „Spiritus Sanctis de Patre esse vere ac proprie *sicut* Filium, *de divina substantia*", et vere Deum".[9]

Recepția, pur formală, a Sinodului constantinopolitan de către Biserica apuseană a avut loc abia în 451, la Sinodul IV Ecumenic de la Chalcedon. Dar atunci pe prim plan era controversa hristologică. Este de altfel sigur că, traducînd termenul „*ekporeuòmenon*" („cel ce purcede") care desemna în Simbolul din 381, conform principiului regulator al triadologiei capadociene care este „monarhia" Tatălui, obîrșia și proprietatea ipostatică incomunicabilă a Duhului Sfînt ca Persoană ce există ca atare numai din Tatăl, cu termenul latin de „*procedit*", care exprima emanația sau derivația consubstanțială a esenței divine în trepte succesive, Biserica occidentală nu putea să nu introducă adaosul „*Filioque*" (ceea

---

7 *Ibidem*, p. 90.

8 Garrigues, *Procession et Ekporèze*, p. 361 ș.u.; *Reflexions*, p. 295—297: „Recepția ecumenică a Sinodului din 381 de către Occident nu este deci terminată" (p. 297). Pe de altă parte, așa cum just preciza Jevtic (*op. cit.*, p. 61) „cînd vorbim de triadologia și de pnevmatologia Părinților Capadocieni nu e vorba de „teologia" unei anumite școli, ci de mărturisirea teologică a însăși Bisericii *soborniceşti* și universale a lui Dumnezeu. Este caracteristic faptul că Capadocienii nu se identifică cu nici una din „școlile teologice" cunoscute, ei sînt „dascălii ecumenici" ai Bisericii pentru că începuseră prin a fi ucenici smeriți ai credinței soborniceşti în Tradiția Bisericii Apostolice. Teologia Duhului Sfînt ca și ansamblul triadologiei lor, adoptate în mod sobornicesc ca regulă și criteriu al credinței Bisericii în Sf. Treime și puse ca fundament al mărturisirii *hristologice* anterioare a Bisericii — formula lor triadologică „o natură, trei ipostasuri", a pus bazele formulei hristologice chalcedoniene „un ipostas, două naturi", Capadocienii luptînd cu succes și împotriva primei erezii hristologice a apolinarismului (n. n.) — nu pot fi nicidecum considerate pe același plan cu ale oricărui teolog (fie el un Origen sau un Augustin) sau a nu importă cărei școli teologice (fie ea antiohiană, alexandrină sau occidentală), cum ar vrea să facă unii teologi romano-catolici contemporani. Pe de altă parte, a ignora sau neglija teologia trinitară capadociană, a căuta alte căi în afara căii tradiționale și încercate a Bisericii înseamnă fără nici o îndoială o îndepărtare de adevărata credință bisericească și de teologia Sfintei Treimi a Bisericii. Acesta a fost cazul Fer. Augustin și al teologiei sale triadologice". Un exemplu de interpretare istoricizantă minimalizatoare a înțelesului profund și originar al realizării ecumenice a Părinților Capadocieni care este Simbolul constantinopolitan din 381, mai ales al articolului lui pnevmatologic, care n-ar fi urmărit să definească modul personal al purcederii Sf. Duh ci exclusiv divinitatea Lui, și a făcut aceasta în formule ambigue și echivoce care ar fi putut fi semnate și de un pnevmatomah, la A. de Halleux, *La profession de l'Esprit-Saint dans le Symbole de Constantinople*, „Revue théologique de Louvain", 10 (1979), nr. 1, p. 5—39.

9 Denzinger, *op. cit.*, nr. 74.

ce conciliul Toledo II a făcut cu binecuvîntarea papei Leon I încă din 447), acesta fiind reclamat cu necesitate de logica interioară a modelului trinitar esenţialist-emanaţionist în care se fixase teologia latină încă cu Tertulian. „Filioque" apare astfel *nu* ca şi *cauză*, ci ca *simptom* al unei înţelegeri trinitare deficiente.

Din cele expuse se poate presupune cu destulă certitudine dacă cele două triadologii s-ar fi întîlnit în sec. IV—V, schisma dintre Apus şi Răsărit s-ar fi produs cu şase secole mai devreme, făcînd imposibile deciziile dogmatice de la Efes şi Chalcedon. „Este providenţial că Biserica şi-a putut elabora în prealabil hristologia. Dacă însă atunci necunoaşterea reciprocă a pnevmatologiilor a salvat Biserica de la schismă, aceasta trebuia să sosească mai devreme sau mai tîrziu".[10]

Occidentul latin, ignorînd precizările triadologiei Părinţilor Capadocieni şi ale Sinodului din 381, a continuat să dezvolte şi aprofundeze, radicalizînd-o, linia sa trinitologică filioquist-esenţialistă, favorabilă unei abordări excesiv raţional-filosofice şi katafatice. Anselm de Canterbury (1033—1109), Thoma de Aquino (1225—1274) şi scolastica medievală au desăvîrşit concepţia Treimii ca automanifestare trinitară a esenţei divine după muodelul psihologic augustinian antropomorfizat al autorealizării spiritului uman ca intelect şi voinţă, cunoaştere şi iubire de sine. Persoanele deveneau simple relaţii de opoziţie reciprocă binară intervenite între cele două momente ale procesului etern al manifestării divine. Misterul *treimic* este explicat şi pozitivat ca „juxtapunere a două diade de opoziţie: Tatăl naşte pe Fiul; Tatăl şi Fiul împreună, ca un singur principiu, spirează pe Duhul; schemă care implică în prima diadă absenţa celei de-a Treia Persoane, iar în a doua confunzia Persoanelor cu esenţa: cînd Tatăl şi Fiul *împreună* fac să purceadă pe Duhul, se resorb în esenţa comună, în principiul unic care nu poate fi în realitate decît comun celor Trei".[11] Pe de altă parte, pe lîngă reducţia Persoanelor divine în simple relaţii survenite în procesul automanifestării esenţei divine, resorbţia manifestării esenţei divine în interiorul esenţei divine însăşi „a făcut de acum imposibil pentru teologii romano-catolici să admită manifestarea energetică a Treimii fără să atingă simplitatea divină. Nu va mai fi loc pentru energiile Treimii: în afara esenţei divine nu va mai fi nimic decît efecte create, acte de voinţă analoge actului creaţiei. Teologii occidentali vor trebui să profeseze caracterul creat al slavei divine, al graţiei sanctificatoare, să renunţe la îndumnezeire, şi în aceasta, ei vor fi foarte consecvenţi cu premizele triadologiei lor".[12] Dată fiind poziţia centrală şi cheie a dogmei treimice în doctrina creştină, consecinţele acestei regresiuni trinitare a-personaliste şi a-energetice, au fost incalculabile, soldîndu-se cu grave repercursiuni atît pe plan soteriologic cît şi eclesiologice.[13] Dezechilibrul survenit între aspectul hristologic şi pnevmatologic al mîntuirii şi Bisericii a avut drept consecinţă transformarea hristocentrismului vieţii creştine într-un hristomonism apnevmatic, la înţelegerea mîntuirii ca un proces juridic, exterior, de satisfacţie a majestăţii divine ultragiate prin păcat în care nu mai era vorba de spiritualizarea şi îndumnezeirea reală a naturii umane într-o viaţă reală în Hristos prin Duhul Sfînt, ci doar de perfecţionarea sa umană printr-o „imitaţie" eticist-pietistă din exterior şi de la distanţă a modelului umanităţii netransfigurate pnevmatic a lui Iisus sub tutela şi supravegherea vicarului acestuia pe pămînt — papa. Estomparea aspectului pnevmatologic al Bisericii a dus la crearea unui periculos dezechilibru eclesiologic între instituţie şi harisme, libertate şi comunitate etc. ale cărui tensiuni aveau

10 Palachkovsky, *op. cit.*, p. 94.

11 O. Clément, *Le schisme entre l'Orient et l'Occident chrétiens et les tentatives d'union an Moyen-Age*, „Messager", 19 (1971), nr. 73—84, p. 24—26, aici p. 33.

12 Lossky, *op. cit.*, p. 93.

13 Ele au fost relevate pentru prima dată pe larg şi în mod sistematic de L. P. Karsavin (1882—1952), *Orientul, Occidentul şi ideea rusă* (ruseşte), Petersburg, 1922; trad. franceză parţială de M. J. Le Guillou, „Istina", 17 (1927) nr. 3—4, p. 311—344. Prin Lossky (1944, 1947), critica lui Karsavin a trecut apoi la majoritatea teologilor ortodocşi contemporani.

să izbucnească în sec. XVI în grava dezbinare internă a creştinătăţii apusene care e Reforma şi apariţia prin Renaştere şi Iluminism a unei culturi ne- şi anticreştine. Biserica devenise în Evul Mediu o instituţie pur terestră cu obiective sociale şi politice proprii în aprigă luptă pentru supremaţia universală cu Imperiul occidental dar însuşindu-şi obiectivele expansioniste ale creştinătăţii occidentale asupra Orientului ortodox. Căci înainte de descoperirea Americii „prima sferă de colonizare a Occidentului a fost Răsăritul creştin".[14] În acest gigantic „Drang nach Osten" occidental, „Filioque" a servit drept instrument ideologic de justificare a planurilor agresive, imperiale şi papale, ale Occidentului latin şi germanic asupra Orientului „eretic" şi „schismatic". Fapt foarte important însă, deciziile dogmatice majore implicate de „Filioque" au fost luate de Occident cu mult *înainte* de izbucnirea controverselor propriu-zise între cele două Biserici, a căror desfăşurare interesînd mai mult istoria politică şi bisericească decît cea a dogmelor, se eşalonează în trei etape corespunzătoare expansiunii treptate a Occidentului spre Orient. Astfel:

— în sec. IX, cu ocazia rivalităţii manifestate de Imperiul caroligian împotriva Imperiul bizantin şi a imixtiunii papalităţii în Bulgaria creştinată de Bizanţ, „Filoque" — oficializat în Biserica apuseană prin Codicile de la Toledo III (589), Heathfield (680), Gentilly (767), Frankfurt (794), Friuli (796), Aachen (806) etc. — a fost prezentat de teologii franci ai lui Carol cel Mare şi ai papei Nicolae I[15] drept demonstraţia clară a faptului că, devenind „eretici", grecii şi-au pierdut dreptul de a fi continuatorii legitimi ai Imperiului roman constantinian, drept preluat de Imperiul occidental. În două rînduri, în urma intervenţiei misionarilor latini în Bulgaria, şi după eşecul reconcilierii din 880,[16] patriarhul Fotie — în „*Enciclica*" (867) şi „*Mystagogia*"[17] (886) sa — atrage atenţia răsăritului asupra înţelesului eretic (semisabelianism, diarhie, subordinaţianism pnevmatomah) al formulei filioquiste în cadrul gîndirii trinitare personaliste a Părinţilor Capadocieni, dar spre deosebire de aceia nu aminteşte nimic despre vreo manifestare energetică a naturii divine nici de formula patristică „prin Fiul". Argumentele sale vor fi reluate periodic de „scolastica" bizantină din sec. XI—XII dar, detaşate de contextul patristic, sub formă silogistică, pur polemică, ele riscau blocarea gîndirii teologice într-o opoziţie prea mare între planul *etern* al purcederii Duhului *numai* din Tatăl şi planul *pur temporal* al trimiterii sale iconomice şi al împărtăşirii harismelor sale *prin Fiul*.

— în sec. XI, cu prilejul ciocnirii intereselor Bisericii bizantine (patr. Mihail Kerullarios) şi ale papalităţii germanice reformatoare (Leon IX; cardinalul Humbert) aliate cu normanzii pentru hegemonia eclesiastică asupra Italiei de Sud (conciliile de la Bari 1048, 1098) pe primul plan au stat diferenţele liturgice şi canonice (azima, celibatul, postul etc.), „Filioque" fiind tratat mai mult din

---

14 *Clément, op. cit.*, p. 26.

15 Referinţe detaliate la M. Jugie, *Theologia dogmatică chiristianorum orientalium ab Ecclesia romana dissidentium* I, Paris, 1926, p. 161—223, 245—263); cf. Rr. Haugh, *Photius and the Carolingians. The Trinitarian Controversy*, Belmont (Massachusetts), 1975, ca şi opera de demitizare şi demistificare istorică a lui F. Dvornik, *The Photian Schism. History and Legend*, Cambridge (Massachusetts), 1948.

16 *Cf.* J. Meijer, *A Succesful Council of Union. A Theological Analysis of the Photian Synod of 879—880*, (Analekta Vladadon 23), Tessalonike, 1975; pentru sinodul antifotian din 869—870 anulat de sinodul fotian din 879—880 vezi D. Stiernon, *Constantinople IV* (Histoire des Conciles Oecuméniques 5), Paris, 1967.

17 *Encyclica*, P. G. 102, 722—742 (trad. rom. adnotată de prof. T. M. Popescu, „Studii teologice", seria veche, I (1930), nr. 2, p. 58—76); *Liber de Spiritu Sanctu Mystagogia* (96 de paragrafe), P. G. 102, 280—392; un scurt rezumat în 13 puncte al „Mystagogiei", care apare şi ca titlul 23 din „Panoplia dogmatică" (P. G. 120) a lui Euthymios Zygabenos (înc. sec. XIII), *ibidem*, col. 391—400.

punct de vedere al legitimităţii introducerii sale în Simbol (acceptate şi de Roma în 1014) decît în fondul lui dogmatic.[18]

— în sec. XII—XIII marea ofensivă şi expansiune „colonialistă" — economică (republicile maritime italiene), militară (statele cruciate) şi eclesiastică (papalitatea) — asupra Orientului ortodox din epoca Cruciadelor (I—VII; 1096—1291) şi al cărei punct culminant l-a constituit cucerirea în 1204 a Constantinopolului de către cavalerii Cruciadei a IV-a şi înfiinţarea Imperiului şi patriarhatului latin de Constantinopol, — avea să aducă consumarea schismei din 1054 trecută neobservată ca atare de către contemporani. De altfel în tot intervalul dintre 1073—1300 papalitatea a alternat (în funcţie de mersul cruciadelor), în politica sa faţă de Biserica răsăriteană tactica unei uniri *convenite*, pe cale politică şi tratative, speculînd dificultăţile Imperiului bizantin strîmtorat de asalturile turcilor selgiucizi şi ulterior otomani, cu cea a unei uniri *forţate*, pe cale armată, aprobînd şi favorizînd multiplele planuri occidentale de cucerire a Constantinopolului.[19] Cu toate acestea, „unirea" pe cale militară n-a putut avea garanţia scontată în fondarea efemerului Imperiu latin în capitala bizantină. Violenţele exercitate asupra grecilor n-au făcut altceva decît să adîncească dezbinarea creştinătăţii, agravînd pînă la paroxism ostilitatea şi ura naţională şi confensională între cele două naţiuni şi Biserici.

După recucerirea Constantinopolului de către bizantini în 1261, principalul efort politic al basileului Mihail VIII Paleologul (1259—1282) a avut drept scop prevenirea restaurării Imperiului latin printr-o nouă revanşă cruciată al cărei promotor tenace de-a lungul întregii sale domnii a fost Carol de Anjou, regele francez al regatului celor două Sicilii (1256—1285).[20] Singura soluţie a situaţiei era să ofere el însuşi papalităţii de bună voie „unirea" Bisericilor, ceea ce lua astfel proiectului cruciadei antibizantine platforma şi justificarea ideologică. Este ceea ce basileul bizantin a şi făcut întreţinînd negocieri şi tratative intense cu toţi cei 9 papi din intervalul 1261—1282. Pe lîngă ameninţarea constantă a revanşei cruciate şi apariţia la graniţele estice ale Imperiului a turcilor otomani, Mihail VIII mai era prins şi într-o gravă criză internă generată de opoziţia populară manifestată împotriva sa pentru ascensiunea sa nelegitimă la tron prin uzurparea şi orbirea prinţului moştenitor legitim, Ioan IV Laskaris, opoziţie al cărei suflet şi simbol devenise patriarhul Arsenie I Autoreianos (1254—1260; 1261—1264; † 1275), tutorele prinţului minor detronat. Din cauza atitudinii sale prolascaride, împăratul îl depune pe motiv de înaltă trădare, dar, ca urmare a acestui act, partizanii Laskarizilor şi ai lui Arsenie organizîndu-se în Biserică proprie, sepa-

---

18 *Cf.* S. Runciman, *The Eastern Schism*, Oxford, 1955; T. M. Popescu, *Sentinţa de excomunicare de la 16 iulie 1054. I. Versiunea greacă. II. Versiunea latină*, „Studii teologice", seria I (1931), nr. 1, p. 49—68; nr. 2, p. 35—46; izvoare şi materiale pentru controversa din sec. XI, editate de A. Michel, *Humbert und Kerullarios*. I—II, Paderborn, 1925—1930; referinţe sistematizate la Jugie, *op. cit.*, p. 286—311; 354—372; şi „Ortodoxia", 6 (1954), nr. 2—3 (număr consacrat împlinirii a 900 de ani de la Marea Schismă), studiile prof. T. M. Popescu, D. Stăniloae, E. Branişte şi L. Stan.

19 Pe larg detaliile istorice la T. M. Popescu, *Cucerirea Constantinopolului de către Latini ca mijloc de Unire a Bisericilor*, (sec. XI—XIV), „Studii teologice", seria veche, I (1929), nr. 1, p. 48—132.

20 *Ibidem*, p. 103—104. Izvorul principal pentru istoria epocii 1259—1310 rămîne Gheorghios Pachymeres, *Historia byzantina* (13 cărţi), P. G. 143, 443—995; 144, 1—716, şi primele 6 cărţi din *Historia byzantina* (37 de cărţi), a lui Nikephor Gregoras, P. G. 148, 132—329; monografii istorice recente: S. Runciman, *The Sicilian Vespers. A History of the Mediteranean World in the late XIII-th Century*, Cambridge, 1958; D. J. Geanakopoulos, *Emperor Michael Paleologus and the West (1258—1282). A. Study of Byzantine-Latin Relations*, Cambridge (Massachusetts), 1959; A. E. Laiou, *Constantinople and the Latins Policy of Andronicus II* (1282—1328), Cambridge (Mass.), 1972; K. M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204—1571)). I. The XIII-th and XIV-th Centuries*, Philadelphia, 1976.

rată de cea oficială, au intrat în „schismă" rezistînd în atitudinea lor din 1264 pînă în 1310, interval în care au considerat pe toţi patriarhii aleşi de la Iosif I (1265—1275; 1283) la Athanasie I (1289—1293; 1303—1310) drept necanonici şi uzurpatori.[21]

În faţa acestei situaţii disperate Mihail VIII era dispus a face toate concesiile spre a-şi asigura alianţa papalităţii în vederea consolidării dinastiei sale şi a asigurării teritoriului Imperiului împotriva revanşei latine. Profitînd de situaţie, papa Clement IV (1265—1268) răspunde în 1267 propunerilor de unire ale basileului trimiţînd la Constantinopol o mărturisire de credinţă[22] detaliată ce trebuia acceptată necondiţionat de bizantini (împărat, cler, popor). În schimbul împiedicării expediţiei lui Carol de Anjou, papa viza capitularea necondiţionată a Bisericii Bizantine şi alinierea ei integrală pe poziţiile dogmatice ale Bisericii latine (primat, purgator, filioque, etc.). În timpul vacanţei pontificale dintre 1268—1271 Imperiul a scăpat ca prin miracol de cruciada antibizantină a lui Carol datorită opoziţiei ferme faţă de acest proiect al fratelui acestuia, regele Ludovic IX cel Sfînt al Franţei († 1270 în cruciada a VII-a la Tunis) şi a noului papă Grigorie X (1271—1276), ambii adepţi ai renunţării la restaurarea Imperiului latin de Constantinopol şi a unei uniri negociate a Bisericilor ca etapă preliminară în organizarea unei mari cruciade comune latino-bizantine în Ţara Sfîntă.

Unirea Bisericilor, noua cruciadă şi reforma Bisericii latine urmau să fie discutate la un mare Conciliu „ecumenic" occidental convocat la Lyon[23] pentru

---

21 Principalele studii asupra schismei arsenite rămîn încă cele ale lui I. E. Troitsky, *Arsenij i Arsenity*, 1867—1871, reed. de J. Meyendorff, London, 1973; ale lui S. Eustratiades, „Hellenika", 1 (1928), p. 78—94 şi I. Sykroutes, *ibidem* 2 (1929), p. 257—322; 3 (1930), p. 15—44; 5 (1932), p. 107—111; şi V. Laurent, *Les grandes crises religieuses à Byzance: la fin de la schisme arsenite*, „Bulletin de la Section Historique. Académie Roumaine", 26 (1945), pt. 2, p. 225—284.

22 Textul în Denzinger, *op. cit.*, nr. 461—466. Ea este alcătuită din 2 părţi: I. prima reproduce mărturisirea trinitară (inclusiv „Filioque") şi hristologică (plus cîteva scurte articole despre Biserică, Botez, Înviere, acelaşi autor al V. T. şi N. T.) a papei Leon IX (1049—1054) trimisă în 1053 patriarhului Petru al Antiohiei; II. a doua parte conţine o replică la „erorile grecilor" bazată pe tratatul „*Contra errores Graecorum*" (1263) a lui Thoma d'Aquino, în 5 puncte: 1—2 eshatologie (purgator; învierea şi judecata universală); 3—4 teologie sacramentală (7 taine — pentru prima dată clar enumerate — cu accent pe practicile deosebitoare: confirmarea ca punere a mîinilor de către episcop; maslul ca „extrema unctio", Euharistia cu azimă şi ca transsubstanţiere; legitimitatea celei de a 2-a şi a 3-a căsătorii în caz de deces al unui soţ); şi 5, primatul Bisericii romane care deţine „summum et plenum primatum et principatum super universam Ecclesiam", pontiful roman, care în calitate de succesor al lui Petru deţine „plenitudo potestatis" are drept de jurisdicţie universală şi instanţă supremă de apel; toate Bisericile îi sînt supuse lui („omnes ecclesiae eidem sunt subjectae") şi îi datorează „oboedintiam et reverentiam"; prerogativele Bisericii romane trebuie recunoscute de toate bisericile patriarhale care-şi primesc privilegiile de la ea. Cf. I. Karmiris, *Mărturisirea de credinţă latină atribuită lui Mihail VIII Paleologul* (grec.), „Archeion Ekklesiastikou kai Kanonikou dikaiou", 2 (1947), p. 127—147 şi H. Holstein în H. Wolter S. J. — H. Holstein S. J. *Lyon I et Lyon II* (Histoire des Conciles Oecuméniques 7), Paris, 1965, p. 162—171.

23 Pe lîngă sinteza lui H. Holstein (1965) cuprinsă în lucrarea citată în nota anterioară, p. 131—233 (cf. bibliografia p. 299—305) care depăşeşte pe Hefele-Leclercq, *Histoire des Conciles VI*, 1, Paris, 1914, p. 153—218 şi articolul lui J. Vernant din „Dictionnaire de la théologie catolique" (presc. D. Th. C.) IX, 1 (1929), 1347—1391, a se vedea şi A. Franchi, *Il Concilio II di Lione (1274) secundo la „Ordinatio concilii generalis Lugdunensis". Edizione del testo e note*, Roma, 1965; pentru relaţiile Conciliu-greci, V. Grumel, *Le IIe Concile de Lyon et la reunion de l'Eglise greque*, D. Th. C. IX, 1, col. 1391—1410 şi mai ales *monografia* lui B.

primăvara lui 1274 şi la care era invitată şi Bîserica bizantină. Desigur, cu toată bunăvoinţa papei faţă de „greci", „unirea" nu putea însemna nici în concepţia sa discuţii asupra punctelor controversate între cele două Biserici; ele fuseseră tranşante deja de mărturisirea papei Clement din 1267 şi orice repunere a lor în discuţie ar fi echivalat cu o contestare implicită a autorităţii papale, ceea ce Roma, aflată pe atunci la apogeul gloriei sale medievale, nu putea tolera sub nici o formă. Ştiind foarte bine acestea, Mihail VIII s-a decis pentru tactica jocului dublu. Pe de o parte, într-un „hrisov" din dec. 1273,[24] declara că unirea se va face prin aplicarea principiului „iconomiei" bisericeşti pe o bază strict canonică, Biserica bizantină trebuind să facă Bisericii romane numai 3 concesii, recunoscîndu-i primatul *(proteîon)*, şi dreptul de apel *(ékkléton)* şi de pomenire *(mnemósynon)* la Liturghie, toate în sensul şi limitele prevăzute de canoanele Sinoadelor Ecumenice, angajîndu-se totodată solemn să garanteze menţinerea neschimbată a tuturor dogmelor şi riturilor Bisericii răsăritene. Şi astfel la 24. dec. 1273 basileul obţine o „declaraţie"[25] oficială în care circa o treime din membrii Sinodului îşi dădeau consimţămîntul lor la întreprinderea „unirii" *numai (mónon)* pe baza celor 3 „capete" *(kephálaia)* amintite, fără discuţii teologice, şi cu respectarea strictă a dogmelor şi obiceiurilor tradiţionale ale Bisericii ortodoxe. Nefiind de acord cu această procedură, patriarhul Iosif I (1265—1275) pentru care o eventuală „unire" era de neconceput în afara unui Sinod Ecumenic în toată regula cu prezenţa delegaţilor tuturor celor cinci patriarhate şi discutarea în fond a tuturor punctelor dogmatice şi canonice litigioase,[26] s-a retras în semn de protest la mănăstirea Peribleptos dînd însă un *„pittákion"*[27] prin care îngăduia episcopilor să se exprime liber faţă de iniţiativa imperială şi făgăduia să se retragă din scaun în cazul realizării „unirii" la Lyon. Pe de altă parte însă, delegaţia bizantină trimisă la Lyon şi formată din ex-patriarhul Germanos II (1264—1265), mitropolitul Teofan II al Niceeii şi marele logothet Gheorghios Akropolites primise un consemn cu totul diferit. Ea a înmînat papei la sosirea ei, ce a avut loc la 24 iunie, după ce Conciliul ţinuse deja primele sale sesiuni, trei scrisori oficiale: două din partea basileilor (Mihail VIII şi Andronic II, fiul minor al acestuia, coregent) care, transcriind integral textul mărturisirii de credinţă al papei Clement — care a intrat cu acest prilej în procesele verbale ale Conciliului cu titlul de act conciliar ca „professio fidei Michaelis Palaeologi" — declarau totodată că o acceptă integral şi fără rezerve, recunoscînd primatul Bisericii romane şi făgăduind ascultarea papei, cerînd însă ca Biserica greacă să-şi păstreze neschimbate Simbolul de credinţă, dogmele şi riturile, ca unele ce nu contravin Sinoadelor Ecumenice; şi una din partea episcopatului, mult mai rezervată şi ambiguă şi care nu menţiona decît cele 3 puncte canonice din declaraţia sa din 1273. Şi astfel, în şedinţa a IV-a din 6 iulie 1274, după ce în urma lecturii scrisorilor în traducere latină Gheorghios Akropolites în numele Împăratului a abjurat solemn schisma şi a jurat credinţă Bisericii romane, după care s-a recitat Crezul alternativ în latină şi greacă de conciliu şi delegaţie, „Filioque" fiind repetat de trei ori, iar papa Grigorie X a proclamat „Unirea Bisericilor realizată. Dar aşa cum se poate observa, Biserica Ortodoxă nu a fost practic reprezentată la Conciliul de la Lyon. Delegaţia bizantină era de fapt una imperială cu misiunea de a ratifica o înţelegere convenită de Papă şi

---

Roberg, *Die Union zwischen der griechischen und der lateinischen Kirchen auf dem II. Konzil von Lyon (1274)*, Bonn, 1964; vezi şi O. Clément *Byzance et le concile de Lyon*, „Kleronomia" 7 (1975), pt. 2 p. 254—272.

24 J. Gill. S. J., *The Church Union of the Councif of Lyons (1274) Portrayed in Greak Documents*, „Orientalia Christiana Periodica", 40 (1974), pt. 1, p. 5—45, aici p. 12—18; şi V. Laurent-J. Darrouzès, *Dosier grèque de l'Union de Lyon)1273—1277)* (Archives de l'Orient chrétien 16), Paris, 1976, p. 317—321.

25 Gill, *op. cit.*, p. 18—20; *Dossier*, p. 321—323.

26 Vezi *„Răspunsul"* oficial dat împăratului de patriarhul Iosif I şi *„Enciclica"* sa din iunie 1273, în *„Dossier"*, p. 134—301; 303—311.

27 Gill, *op. cit.*, p. 20—21; *Dossier* p. 323.

Basileu fără consimțămîntul Sinodului, iar mărturisirea de credință pe lîngă aceea că nu-l angaja decît pe împărat personal, nu era un text conciliar propus spre discuție, ci unul impus spre a fi acceptat necondiționat. Așa cum recunoaște istoriografia romano-catolică mai nouă (A. Franchi, H. Holstein)[28] e zadarnic să ne imaginăm discuții teologice serioase la Conciliul de la Lyon, cu toată prezența unui Bonaventura și Albert cel Mare (Toma de Aquino murind în drum spre Conciliu), mai ales că mica delegație bizantină nu era alcătuită din teologi de marcă. Ceva discuții tot trebuie să fi fost însă, de vreme ce în ședința a VI-a și ultima a Conciliului din 17 iulie, papa a promulgat o constituție dogmatică „*Cum Sacrosancta*" (unica constituție dogmatică a Conciliului, celelalte 31 fiind canonice), în care, răspunzînd principalei obiecții „fotiene" a răsăritenilor, cum că „Filoque" introduce două principii sau cauze în Treime, „Sacrosancta Romana Ecclesia, quae Deo auctore mater est omnium fidelium et magistra", dogmatiza pentru prima dată într-un document „ecumenic", „*quod Spiritus Sanctus aeternaliter ex Patre et Filio non tanquam ex duobus principiis, sed tanquam ex uno principio, non duabus spirationibus, sed unica spiratione procedit*" și condamna *(damnamus et reprobamus)* pe toți cîți ar îndrăzni să nege că Duhul Sfînt purcede în mod etern „*ex Patre et Filio*", cît și pe cei ce susțin cu îndrăzneală cutezătoare că Duhul Sfînt purcede din Tatăl și Fiul ca din două principii, și nu ca dintr-un principiu unic.[29]

Fiind rezultatul unei inițiative imperiale și a unei politici duplicitare nu e de mirare că pseudo-„unirea" de la Lyon a stîrnit un val de nemulțumiri și proteste în toată Biserica și societatea bizantină, putînd fi impusă numai cu forța. Întrucît opoziția antiunionistă, organizată într-o adevărată „Biserică mărturisitoare", contesta Împăratului nu numai justețea politicii sale dar și legitimitatea dinastică prezentîndu-l nu numai ca pe un trădător al credinței dar și ca pe un uzurpator al tronului Mihail VIII a luat măsuri forte împotriva ei, operînd numeroase arestări, întemnițări, biciuiri, orbiri și exilări, fără a putea însă reduce la tăcere dat fiind caracterul ei larg popular (pe lîngă totalitatea laicilor simpli, a monahilor și clerului inferior, ce nu puteau uita silniciile cruciadei a IV-a și ale ocupației latine, ea cuprindea și majoritatea episcopatului, și senatului, ba chiar și membrii ai familiei imperiale, ca însăși sora basileului, monahia Irina — Evloghia). La compromiterea și în cele din urmă, eșecul „unirii", au contribuit, pe lîngă violențele represiunii imperiale, și intransigența crescîndă a papilor francezi sprijinitori ai lui Carol de Anjou, ce au urmat lui Grigorie X. Astfel Inocențiu V (ian-iun. 1276), Nicolae III (1277—1280) și Martin V (1280—1285) vor pretinde bizantinilor o supunere eclesiastică totală Scaunului apostolic, reclamînd introducerea în Simbol a lui „Filioque", jurămînt personal de fidelitate față de Roma și Conciliul de la Lyon din partea întregului cler, epurarea clerului de elementele antiunioniste, reforma cultului după modelul

28 Holstein, *op. cit.*, p. 179. „În timpul conciliului din 1274 nu a existat nici un dialog afară de cel al supunerii reclamate și consimțite" (*Ibidem*, p. 225), de aceea „trebuie recunoscut loial faptul că pe plan ecumenic, conciliul a fost eșec care a făcut mai profundă sciziunea ce diviza Biserica cea una a lui Hristos" (p. 226).

29 Versiunea originală a constituției dogmatice „*Cum sacrosancta*" în traducere greacă și retroversiune latină la Gill, *op. cit.*, p. 22—23. În colecția constituțiilor conciliare publicată în toamna lui 1274 însă, constituția apare datorită unei inversiuni stilistice, cu „*incipit*"-ul schimbat, ca: „*Fideli ac devota professione* fatemur quod Spiritus Sanctus acternaliter..." (Denzinger, nr. 460). Așa cum arată Holstein, *op. cit.*, p. 195—196, constituția „*Cum sacrosancta*" n-a fost promulgată în ședința II (18 mai) a Conciliului, înaintea sosirii delegației bizantine, cum eronat conchidea Hefele, VI, 1 p. 259, urmat și de istorici și teologi ortodocși (de exemplu Clément, 1971, *supra*, nota 11, p. 37 și 1975, *supra* nota 23, p. 259, ori A. Papadakis 1983, *infra* nota 40, p. 16), ci abia în ședința finală, a VI-a, în prezența delegației bizantine, ceea ce nu schimbă cu nimic faptul că „constituția dogmatică a fost un acord între greci și latini mai degrabă suferit decît consimțit de cei dintîi". (Holstein, *ibidem*).

celui latin și stabilirea la Constantinopol a unui cardinal ca legat papal permanent cu misiunea de a supraveghea personal aplicarea „unirii" în conformitate cu instrucțiunile papale — ceea ce echivala cu „latinizarea" totală a Bisericii Ortodoxe. Dacă la 19 febr. 1277 un Sinod condus de noul patriarh Ioan XI Bekkos (1275—1282)[30] — fostul hartofilax și colaborator al patriarhului Iosif I, inițial adversar decis al „unirii", convertit însă brusc la unionism[31] prin lectura în închisoare a tratatelor despre purcederea Sf. Duh scrise de unioniștii Niketas din Maroneia[32] (hartofilax patriarhal și mitropolit al Tesalonicului la mijloc. sec. XII) și Nikephoros Blemmydes[33] († 1272) — redacta un ton *(tomographía)*[34] care arunca anatema asupra tuturor celor ce refuzau să accepte cele 3 „capete" de unire din 1273, în 1279 Sinodul refuza categoric să satisfacă celelalte pretenții papale rămînînd strict la ideea unei „uniri" prin „iconomie" canonică și nu „acrivie" dogmatică. În același timp însă, Bekkos, secondat de colaboratorii săi din administrația patriarhală, arhidiaconii Constantin Melitiniotes[35] (hartofilax) și Gheorghios Metochites,[36] redactînd numeroase tratate și ținînd mai multe sinoade, căuta să acrediteze ideea posibilității unei uniri dogmatice reale între cele două Biserici. Echivalînd expresia patristică „prin Fiul" *(di'Hyoû)*, pe care Sf.

30 *Cf.* L. Petit, „D. Th. C.", VIII, - (1924), 656—660; L. Bréhier, „Dictionnaire de histoire et de géographie eçclésiastique" VII (1934), 354—364; M. Jugie, *Theologia dogmatica,* I (1926), p. 418—421 și II (1933) p. 345—353; J. Gill, *John Beccus, Patriarch of Constantinople (1275—1282),* „Byzantina" 7 (1975) p. 253—266; N. I. Xenaki, *Ioan Bekkos și concepțiile lui teologice* (grec.), Atena, 1981. Opera sa teologică editată în P. G. 141.

31 *Cf.* Pachymeres, *de Mich. Paleol.* V, 15—16; VI, 23; P. G. 143, 830—832, 836—837, 937—938.

32 *Cf.* M. Jugie, „D. Th. C." XI, 1 (1931), 473—477 și *Theologia dogmatica* I, p. 141 și mai ales analiza teologiei lui din II, p. 313—326; din cele *6 Dialoguri* între un grec și un latin asupra lui „filioque" (cod. Vatic. gr. 1115) sînt editate doar primul, în P. G. 139, 169—202, și următoarele trei (2—4), în revista „Bessarione", 1912—1915 (inaccesibilă).

33 *Cf.* V. Grumel, „D. Th. C." XI (1931), 441—445 și *Nicéphore Blemmydes et la proccesion de Saint-Espirt,* „Revue des sciences philosophiques et thélogiques", 18 (1931), p. 344—366; analiza teologiei lui și la Jugie, II, p. 327—343. Dacă în tratativele de la Nymphaion (1234) și Nikaia (1250), Blemmydes apărase împotriva latinilor punctul de vedere ortodox în controversa despre „Filioque", după 1261, probabil sub influența lecturii „dialogurilor" lui Niketas din Maroneia, în 2 tratate consacrate purcederii Sf. Duh (P. G. 142, 533—565; 565—584) s-a apropiat net de poziția latină, susținînd categoric o mediere necesară a Fiului în purcederea Duhului și negînd expres existența vreunei distincții între purcederea și manifestarea sau strălucirea Duhului prin Fiul. „Facile credam Nicephorum ad doctrinam catholicam accessise ex lectione dialogorum Nicetae, sicut postea Ioannes Veccus catholicus factus este legendo et Nicetam et Blemmidam" (Jugie II, p. 341).

34 Text la Gill, *op. cit.,* (*supra* n. 24), p. 22—28. În februarie și aprilie 1277 Bekkos trimite papei Ioan XXI (Petrus Hispanus) 2 epistole cu „mărturisirea sa de credință": prima mai scurtă, Gill, *op cit.,* p. 35—41; a doua mai dezvoltată cu ample citate din mărturisirea papei Clément din 1267, în P. G. 142, 943—950. Semnificativ este faptul că ele reprezintă expresia credinței personale a patriarhului pentru care Bekkos nu avea un consimțămînt al Bisericii. (Gill, *op. cit.,* p. 44—45).

35 *Cf.* S. Vaihè, „D. Th. C." III, 1 (1923), 1226—1227.

36 *Cf.* S. Salaville, „D. Th. C." VI, 1 (1923), 1238—1239.

Părinţi[37] raportau la planul manifestării naturii divine ca „duh sfînt" (energie) de la Tatăl prin Fiul în Sf. Duh, cu formula latină „Filioque" dogmatizată la Lyon cu referire însă la obîrşia Duhului Sfînt ca Persoană de la Tatăl şi de la Fiul, Bekkos şi tovarăşii lui urmăreau să impună ideea că cele două formule nu reprezintă altceva decît două expresii diferite ale aceleiaşi credinţe şi ca prin urmare, latinii nu sînt eretici întrucît învaţă acelaşi lucru cu Părinţii greci, schisma neavînd o bază dogmatică reală, obiectivă, ci una pur nominală. Comiţînd însă exact aceeaşi eroare ca şi latinii, de a confunda ordinea manifestării naturii divine cu natura divină însăşi cu toate consecinţele ce rezultă de aici, Bekkos şi tovarăşii lui îşi meritau pe deplin numele de *„latinophrónes"* sau latinizanţi, care le-a fost acordat în epocă. Datorită lor însă, toate discuţiile teologice din perioada de criză internă a Bisericii bizantine generate de „Unirea" de la Lyon, s-au centrat în jurul interpretării şi semnificaţiei autentice a expresiei patristice „prin Fiul". Se confruntau două mari opinii: cînd nu o înţelegeau ca o interpolare (macedoniană) a textelor patristice sau ca simplă expresie a consubstanţialităţii Duhului cu Fiul, adversarii „unirii" o considerau, în conformitate cu poziţiile lor „neofotiene", ca referindu-se exclusiv la trimiterea Sa *temporală* şi la împărtăşirea harismelor, în vreme ce „latinofronii", dîndu-i un sens pe planul *etern*, îi dădeau o interpretare cauzal — ipostatică care punea în cauză principiul „monarhiei" Tatălui şi „personalismul" trinitar al Părinţilor Capadocieni. Şi unii şi alţii nu dădeau seama cum trebuie de manifestarea eternă a naturii divine în Duhul prin Fiul, primii considerînd manifestarea ca ceva exclusiv temporal, ultimii resorbînd-o în natura divină însăşi, lăsînd astfel nerezolvată problema naturii harismelor Duhului.

Între timp însă, nori grei se adunau la orizontul Bizanţului. Nemulţumită de eşecul impunerii dominaţiei sale asupra Bisericii bizantine pe calea tratativelor, papalitatea relua ideea unei soluţii militare definitive. La 18 nov. 1281, Martin IV excomunică pe Mihail VIII ca sperjur şi trădător, binecuvîntînd marea coaliţie occidentală a lui Carol de Anjou împotriva Constantinopolului, coaliţie în care regele francez al celor două Sicilii atrăsese şi pe vecinii balcanici ai Imperiului, pe sîrbi, şi pe bulgari, ba chiar şi pe despoţii bizantini din Epir şi Tesalia. „Coaliţia devenea formidabilă şi părea să distrugă Imperiul bizantin dintr-o lovitură... Restabilirea Imperiului latin şi supunerea bisericească a grecilor părea deci, acum definitiv asigurată şi programată, chiar, pentru aprilie 1283".[38] Dar la 30 martie 1282, revolta normanzilor din Sicilia care fuseseră, ironie a soartei, în 1073, 1110, 1150 primii iniţiatori şi instigatori ai cruciadei occidentale împotriva Bizanţului — îndreptată împotriva francezilor, şi cunoscută sub numele de „Vecerniile siciliene", conjugată cu expediţia victorioasă a regelui Pedro de Aragon care va răpi Sicilia dintre posesiunile regelui angevin — ambele finanţate de aurul bizantin — năruie definitiv sub ruinele de la Monreale şi Palermo, bazele de operaţiuni ale flotei aliate împotriva Constantinopolei, şi ambiţiile expansioniste ale lui Carol de Anjou şi salvează, ca printr-un miracol, Imperiul bizantin de la catastrofa iminentă pregătită de uriaşa ofensivă occidentală. Odată cu Vecerniile siciliene şi moartea, la 11 dec. 1282, a lui Mihail VIII, excomunicat atît de Biserica latină cît şi de cea greacă, se prăbuşea definitiv şi „unirea" de la Lyon.

Tînărul Andronic II Paleologul (1282—1328) şi-a dat repede seama că în noua conjuctură politică externă securitatea dinastiei sale depindea hotărîtor de restaurarea Ortodoxiei. Şi astfel încă la 30 dec. 1282 Bekkos era depus împreună

37 *Cf.* Greg. Nyss, *ad Ablabium quod non sint tres dii;* P. G. 45, 133 BC; *Contra Eunomium* I; P. G. 45, 369 A. 416 C. 464 BC; *adv. Macedonianos* 6, *ibidem*, 1308 B; Cyril Alex., *de adorat in spiritu et veritate* I; P. G. 68, 148 A; *Thesaurus de Trinitate* 34; P. G. 75, 585 A; Maxim. Confes., *Quaest ad Thalassium*, 63; P. G. 90, 672 CD; Tarasios, *ep. 5* (*Synodica* confirmată de Sondul VII Ecumenic 787), P. G. 98, 1461 C (Mansi, XII, 1122); Ioan Damas. *exp. fidei orth.* 12 B; P. G. 94, 848 D;*dialog contra Manich.*, *ibidem*, col. 1512 B; *ep. de hymno Trisagio*, P. G. 95, 60 D.

38 T. M. Popescu, *op. cit.* (*supra* n. 19), p. 115—116.

cu Teofan al Niceii — unicul supravieţuitor al delegaţiei de la Lyon — cu colaboratorii săi apropiaţi, Meliteniotes şi Metochites, şi cu tot clerul unionist, iar pe scaunul patriarhal era readus în triumf, deşi grav bolnav, Iosif I (30 dec. 1282—23 mart. 1283). La 8 ian. 1283 în cadrul unui sinod ţinut la Sfînta Sofia şi prezidat în numele lui Iosif I de patriarhul Athanasie III al Alexandriei (1276—1316), refugiat la Constantinopol, sînt arse scrisorile către papă ale lui Mihail VIII şi minorului Andronic împreună cu scrierile lui Bekkos şi ale tovarăşilor lui care semnează totodată un „libel" în care-şi recunosc şi abjură sub semnătură erorile dogmatice „latinizante", mărturisesc credinţa ortodoxă în chestiunile controversate şi acceptă ca legală sentinţa de caterisire pronunţată asupra lor, după care sînt trimişi în exil.[39]

La 11 aprilie 1283, în urma morţii lui Iosif I, este hirotonit patriarh, după ce fusese trecut în cîteva zile prin toate treptele ierarhiei, Grigorie II Cipriotul (1283—1289).[40] Născut în 1241 într-o familie distinsă din insula Cipru, aflată din 1192 sub dominaţia latină a Lusignanilor, tînărul Gheorghe, cum se numea după Botez, urmase iniţial şcoala latină din Nicosia (9—15 ani) după care, neadmis de Nikephor Blemmydes la şcoala lui de la Efes (17 ani) şi dezamăgit de nivelul scăzut al şcolilor de la Niceea, fusese între 1266—1274 în Constantinopolul recucerit elevul lui Gheorghios Akropolites. Însuşindu-şi temeinic o vastă cultură umanistă (filosofia aristotelică, geometria euclidiană şi aritmetica nicomahică) şi retorică clasică, tînărul Gheorghe a devenit în scurt timp unul din principalii restauratori ai „atticismului" sau purismului stilistic antic în cultura bizantină a vremii şi, ca atare, unul din marii reprezentanţi a ceea ce s-a numit prima „renaştere paleologă". După terminarea studiilor, în timpul cărora a fost hirotesit citeţ al Apostolului *(protoapostolários)* la Capela imperială, Gheorghe Cipriotul ce trăia pe lîngă mănăstirea Pantocrator, devine profesor de exegeză biblică (Epistolele pauline) la Şcoala patriarhală avînd drept elevi, printre alţii, pe viitorii mari logotheţi (prim-miniştrii) Teodor Muzalon şi Nikephor Choumnos, pe umanistul Maxim Planudes — traducătorul în greceşte al lui *„de Trinitate"* a lui Augustin şi *„de consolatione philosophiae"* a lui Boethius — şi pe principesa Theodora Raoulaina — Paleologhina, de a căror admiraţie şi protecţie se va bucura toată viaţa.

În ce priveşte poziţia sa în cadrul conflictelor politice şi teologice din Bizanţul vremii, Gheorghe Cipriotul nu se raliase nici unui partid, nefiind nici unionist din oportumism, nici „latinofron" convins ca Bekkos, dar nici tradiţionalist rigid „neo-fotian", ca arseniţii. E adevărat că în 1273 păruse să favorizeze linia partidei unioniste, făcînd parte împreună cu Constantin Melitiniotes şi Manuel Holobos dintr-o comisie teologică numită de Mihail VIII ca să dovedească Sinodului „ortodoxia" latinilor. În ciuda calomniilor ulterioare ale „latinofronilor" care, spre a-l discredita, îl vor trata ca pe un oportunist interesat şi trădător cauzei lor, faptul că a putut fi ales patriarh chiar în momentul restaurării Ortodoxiei, arată limpede că — spre deosebire de ceilalţi doi membri ai respectivei comisii — Gheorghe (Grigorie) nu era compromis în ochii intransigenţi

39 Pachymeres, *de Andr. Paleol.* I, 3—11; P. G. 144, 43.

40 Afară de ampla *„disertatio historica et dogmatica de praecipuis Gregorii Cyprii gestis, deque processione Spiritus Sancti a Petre et a Filio seu per Filium"* (153) a lui B. M. de Rubeis (Rossi) O. P. reluată în P. G. 142, 47—142, utilă încă, şi de articolele lui B. A. Müller, din Pauly-Wissowa, „Realenzyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft", VII (1912), 1852—1857; F. Cayrè, „D. Th. C." VI, 1 (1923), 1231—1235); şi St. Papadopulos, „Threskeutikè kaì ethiké enkyklopaideia", IV (1964), 731—734, singurul studiu de amploare asupra persoanei şi teologiei lui Grigorie Cipriotul era cel al lui I. E. Troitsky, „Christianskoe Chtenie", 69 (1889), pt. 1, p. 338—377, 581—605; pt. 2, p. 280—352, 520—570. Lacuna istoriografiei ortodoxe asupra patriarhatului lui Grigorie Cipriotul a fost strălucit completată de monografia lui A. Papadakis, *Crisis in Byzantium. The Filioque Controversy in the Patriarchate of Gregory II of Cyprus (1283—1289),* Fordham Univ. Press, New-York, 1983 pe ale cărei investigaţii şi rezultate ne bazăm în continuare.

ai arseniţilor şi iosefiţilor tradiţionalişti, care nu i-ar fi iertat un angajament unionist declarat anterior. Deschis unei soluţii teologice reale şi pozitive a problemei lui „Filioque", Grigorie Cipriotul era în acelaşi timp opus atît tradiţionalismului „neo-fotian" ultraconservator şi fanatic al antiunioniştilor, cît şi compromisului teologic acomodaţionist al „latinofronilor" unionişti. Soluţia teologică de echilibru prin care Grigorie căuta să scoată problema purcederii Sf. Duh din blocajul polemic în care se fixase între 1274—1282, încerca să dea dreptate adevărului parţial cuprins în fiecare din aceste poziţii contrare, să nu mai opună ca ireconciliabile purcederea eternă a Duhului „(numai) din Tatăl" şi manifestarea Lui „prin Fiul" coborînd pe ultima exclusiv la nivelul iconomiei temporale — cum făceau neo-fotienii", menţinînd adică relaţia Duhului cu Fiul în planul existenţei sale eterne, fără a compromite însă printr-o interpretare cauzală, filioquistă, a lui „prin Fiul" ca „din Fiul", „monarhia" Tatălui în Treime — cum făceau „latinofronii".

Pe de altă parte, alegerea ca patriarh a unui „out-sider" şi om de echilibru şi sinteză ca Grigorie Cipriotul, Andronic II şi marele logothet Teodor Muzalon, urmăreau să menţină un echilibru în rivalitatea ireductibilă a celor două facţiuni opuse ale arseniţilor şi iosefiţilor ce se duşmăneau între ele tot atît de mult pe cît urau împreună „unirea" de la Lyon. Vrăjmăşia acestora ameninţa cu destabilizarea o situaţie internă şi aşa destul de explozivă ca urmare a izbucnirii pasionale a reacţiei antiunioniste, postscriptum natural al violenţelor şi persecuţiilor imperiale „unioniste" vreme de 8 ani de zile. Sarcina primă a zilei, imperios reclamată de rigoriştii arseniţi şi iosefiţi, era lichidarea „unionismului",[41] şi ea s-a realizat în 2 etape în sinoadele dn 19 aprilie (Lunea Luminată), condus de arsenitul Andronic de Sardes devenit duhovnic al basileului, şi din ianuarie 1285, soldîndu-se cu depunerea tuturor clericilor (episcopi, preoţi, diaconi) ridicaţi în cler sub Bekkos sau care au sprijinit „unirea" şi persecutat pe ortodocşi. N-au lipsit nici excesele şi violenţele deplînse însă sincer de patriarh în scrisorile sale.

Anii 1283—1285 au fost marcaţi de două evoluţii,[42] previzibile de altfel. Pe de o parte de destrămarea solidarităţii iniţiale a antiunioniştilor prin reizbucnirea violentă a opoziţiei arseniţilor, mai ales ca urmare a canonizării de către Grigorie II Cipriotul a patr. Iosif I ca „mărturisitor pentru Ortodoxie" pentru opoziţia sa faţă de politica lui Mihail VIII — măsură susţinută şi de Andronic II, care fusese încoronat împărat de Iosif I, ca un act de considerare a legitimităţii sale dinastice, contestată de arseniţii prolaskarizi — şi a eşecului tratativelor de reconciliere a acestora cu Biserica oficială şi Imperiul desfăşurate în 1284 la Adramytion. Arseniţii vor deveni astfel cei mai înverşunaţi duşmani ai patriarhului Grigorie II a căror retragere o vor reclama cu tenacitate şi exercitînd presiuni din ce în ce mai violente. În ochii lor atît el cît şi Iosif I, ca să nu mai amintim de Ioan XI Bekkos, nu erau altceva decît uzurpatori necanonici ai scaunului patriarhal considerat de ei vacant din 1265, unica soluţie a crizei fiind, după ei, alegerea ca patriarh a unui membru al facţiunii lor. Pe de altă parte, pe fondul confuziei întreţinute de arseniţi, se înscrie şi campania susţinută în anul 1284 de ex-patriarhul Bekkos, exilat la Brusa, împotriva patriarhului Grigorie Cipriotul[43] şi pentru revizuirea cazului său; el reclama cu insistenţă întrunirea unui sinod care să-i acorde şansa unei audieri publice

41 Pachymeres, *de Andr. Paleol.* I, 12—16; P. G. 144, 43—62; Papadakis, *op. cit.*, p. 48—51.

42 Papadakis, *op. cit.*, p. 51—57 (Pachymeres, *op. cit.*, I, 21—23, 31; col. 66—74, 94—97).

43 Este vorba de o *„enciclică"* din exil a lui Bekkos împotriva unui *„tratat antiretic împotriva blasfemiilor lui Bekkos"* scris de Gheorghe Cipriotul între ian.—apr. 1283, înainte de ascensiunea sa la patriarhat, pierdut astăzi, „enciclică"-tratat editată în P. G. 141, 896—924 sub titlul fals de *„oratio secunda in tomum Cyprii et in novas eius haereses"*. (cf. L. Petit, *supra* n. 30, col. 657—658; şi F. Cayrè, *supra* n. 40, col. 1238—1239).

asupra poziţiei sale dogmatice, de care a fost privat „cu brutalitate" de Sinodul din ian. 1283. Dornic să se ajungă la o reconciliere definitivă a Bisericii şi societăţii bizantine, Andronic II decide în ian. 1285 la propunerea patriarhului Grigorie II convocarea sinodului reclamat de Bekkos.

Deschis la 5 februarie 1285 în sala triclinului Alexiakos a Palatului imperial din Vlaherne în prezenţa împăratului, a primului ministru, Teodor Muzalon, a Senatului şi oficialităţilor imperiale şi patriarhale, în prezenţa patriarhului Athanasie III al Alexandriei, şi prezidat de patr. ecumenic Grigorie II Cipriotul, acest cel mai reprezentativ Sinod bizantin din sec. XIII şi-a desfăşurat lucrările în 5 sesiuni, grupate în două faze distincte:[44] prima, cuprinzînd primele 4 sesiuni desfăşurate în februarie 1285, în care au avut loc audierea poziţiilor dogmatice ale lui Bekkos şi colaboratorilor lui, şi dezbaterile în contradictoriu cu reprezentanţii poziţiei ortodoxe a Sinodului, fără însă ca vreuna din părţi să reuşească să convingă pe cealaltă; a doua, în august 1285, a cuprins latura formală a procedurii: lectura solemnă de pe amvonul Sfintei Sofii şi ceremonia de semnare a „Tomului" sinodului redactat din însărcinarea Sinodului de patriarhul Grigorie Cipriotul. Deşi procesele verbale ale Sinodului s-au pierdut, dispunem, totuşi, pentru prima sesiune, de o relatare detaliată şi obiectivă datorată diaconului patriarhal şi istoricului Gheorghios Pachmyeres[45] participant la Sinod. Dezbaterile acestei prime şedinţe s-au concentrat în special asupra interpretării ortodoxe a pasajului damaschinian „(Tatăl) este Mintea, abisul raţiunii, Născătorul Cuvîntului, iar prin Cuvîntul Purcezător al Duhului revelator *(kai dià Lógou proboleùs ekphantorikoù Pneúmatos)*",[46] prezentat de Bekkos ca justificare a teologiei sale filioquiste, iar în general asupra hermeneuticii autentice a textelor patristice în care apare expresia „prin Fiul". Se confruntau patru opinii diferite: 1. cea a „latinofronilor" (Bekkos, Melitiniotes şi Metochites) pentru care „*dià*" era înţeles ca referitor la planul existenţei eterne şi personale a Duhului, expresiile patristice fiind traduse exact în sensul dogmei de la Lyon că „Duhul Sfînt (ca Persoană) îşi primeşte existenţa de la Tatăl prin sau din Fiul" ca dintr-un singur principiu în acelaşi timp neprincipiat (Tatăl) şi principiat (Fiul); 2. cea a patr. Athanasie III al Alexandriei care reprezenta punctul de vedere al antiunioniştilor tradiţionalişti şi conservatori şi care cerea renunţarea la orice interpretare a formulei patristice şi realinierea pe poziţiile fotiene anterioare disputei („*dià*" înseamnă fie consubstanţialitatea Duhului cu Fiul, fie trimiterea Lui temporal-iconomică prin Fiul); 3. cea a hartofilaxului Gheorghios Moschabar[47] care pe de o parte, contesta autenticitatea întregului capitol în care se găsea pasajul damaschinian disputat, întrucît nu se găsea decît în unele manuscrise, iar pe de alta, echivala prepoziţia „*dià*"+GEN=„prin" cu prepoziţiile „*metà*"+GEN (nu AC) şi „*syn*" sau „*ama*"+DAT, care toate înseamnă, „împreună cu, deodată" (ambele sale opinii au fost respinse de sinod: prima ca neîntemeiată, a

44 Papadakis, *op. cit.*, p. 62—73.

45 *De Andronico Paleologo* II, 1, P. G. 144, 121—127. În ce priveşte relatarea lui Gheorghios Metochites, *Historia dogmatica*, ed. A. Mai; *Nova Bibliotheca Patrum* VIII, pt. 2, Roma, 1874, p. 132—161, datorită stilului pătimaş este dificil de deosebit în textul ei relatarea istorică de apologia personală şi prolatinofronă; iar rezumatul confuz al lui Gregoras, *Historia byzantina* VI, 2, 2—5; P. G. 148, 316—320 este total eronat în privinţa sensului general al Sinodului din 1285 pe care-l atribuie în principal „invidiei" patr. Grigorie Cipriotul faţă de Bekkos.

46 *Expos. fidei orth.* I, 12 b; P. G. 94, 848 D (trad. rom. pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1943, p. 65). Studiile lui J. Gregoire, *La relation éternelle de l'Esprit au Fils d'après les écrits de Jean de Damas*, „Revue d'histoire ecclésiastique", 64 (1969), p. 713—755 şi G. Hoffmann, *Johannes Damaskenos, Rom und Byzanz (1054—1500)*, „Orientalia Christiana Periodica", 16 (1950), p. 177—190 nu ne-au fost accesibile.

47 *Cf.* V. Laurent, „D. Th. C." X, 2 (1929), 2508—2509 şi *Un polémiste grec de la fin du XIII e siècle. La vie et les oeuvres de George Moschabar*, „Echos d'Orient", 28 (1929), p. 129—158.

doua ca insuficient de lămuritoare); și 4. cea a patr. Grigorie II Cipriotul care, operînd o distincție subtilă între *„hyparxin échein“* și *„hyparchein“*, adică între „a avea existența (din cineva)“ și „a exista“ (pur și simplu), disocia net între „Duhul“ ca Persoană care își are existența și ființarea *(tò eînai)* numai din Tatăl“ și „Duh sfînt“ ca manifestare și strălucire eternă *(aídios ékpansis, éklampsis)* a naturii divine de la Tatăl în Duhul „prin Fiul“, ordine eternă implicată nemijlocit și în dăruirea, împărtășirea, trimiterea *(dósis, choregia, apostolè)* temporală a acestei manifestări eterne în Iconomia mîntuirii. Întrucît, ca și în sesiunea întîia, nici celelalte trei sesiuni, ținute la scurt timp după prima în febr. 1285 — și despre care nu avem relatări istorice, dar a căror problematică se poate presupune cu relativă certitudine din tezele dogmatice condamnate în „Tomul“ Sinodal — n-au dus la nici un consens pozitiv între „latinofroni“ și Sinod, Sinodul și-a amînat ședința finală pentru august spre a da lui Bekkos și tovarășilor lui timp de gîndire înainte de a se lua asupra lor o decizie irevocabilă. Întrucît aceștia s-au arătat inflexibili, patriarhul Grigorie a fost însărcinat de Sinod cu redactarea „Tomului“, care să condamne opiniile „latinofronilor“ filioquiști și să prezinte răspunsul oficial al Bisericii ortodoxe în chestiune.

Textul *„Expunerii Tomului (Credinței ortodoxe) împotriva lui Bekkos“* (P. G. 142, 233—246)[48] se deschide cu un scurt *preambul* (233 A—235 B) în care se arată că tulburările recente produse în Biserică au avut drept cauză pretinsa „pace“ și „iconomie“ a „unirii“ Bisericilor (de la Lyon), căci sub pretextul ei și în pofida asigurărilor oficiale solemne, Ioan Bekkos s-a străduit să introducă în Biserică dogma străină a lui „Filioque“, susținînd că „Duhul purcede și de la Fiul ca și de la Tatăl și că Cel-Unul-Născut este și El cauză a Duhului ca și Tatăl Care L-a născut pe Fiul“. Datorită eforturilor lui Bekkos „această dogmă ce își are geneza nu recent, și la alții nu la noi“, a înflorit și la noi „ca o ciumă (plagă) străină“ vreme de 8 ani. Dar Dumnezeu a ridicat un basileu credincios (Andronic II) care a scos pe Bekkos din scaun, iar „dogma autentică despre Duhul Sfînt ia îndrăzneală iarăși“. Dar ca stabilitatea Bisericii să fie asigurată și pe viitor e nevoie de două lucruri: a) ca dogma ortodoxă să fie înscrisă ca pe un stîlp sau monument al dreptei credințe *(kathàper tina eusebeias stélen)* vizibil de departe, iar b) dogma străină să fie demascată în perfidia și primejdia ei spre a putea fi ușor evitată.

După aceasta, urmează *mărturisirea de credință a Sinodului* (235 C—236 C), în 13 articole, reprezentînd o parafrază ușor amplificată a Simbolului niceoconstantinopolitan (1—7) urmată de o scurtă mărturisire a celor două naturi, două voințe și două lucrări „din care, în care și care“ sînt Ipostasul unic al Cuvîntului întrupat (8), și a venerării „prin relație nu prin adorare“, a Icoanelor lui Hristos, ale Maicii Domnului și ale tuturor Sfinților, și o respingere a procedurii „unirii“ de la Lyon (11); a dogmei sale filioquiste (12), și a tuturor susținătorilor lor (13): „Respingem încă și „pacea“ cu nume mincinos făcută cu puțin înainte, ca pe una ce ne aduce vrăjmășie față de Dumnezeu; pentru că sub chipul plăsmuit al „iconomiei“ a sfîșiat și devastat Biserica urmărind, prin neghiobia și deturnarea spiritelor ce căutau slava lor proprie și nu pe cea a lui Dumnezeu, clătinarea ei de la Ortodoxie și de la învățătura cea sănătoasă a Părinților, și prăvălirea ei în prăpastia kakodoxiei și a blasfemiei. Respingem și expresiile primejdioase rostite de aceia despre purcederea Sf. Duh, căci învățați fiind de Însuși Dumnezeu-Cuvîntul că Prea Sfîntul Duh purcede din

48 Ediția princeps a „Tomului“ a fost dată de A. Banduri, *Imperium Orientale sive antiquitates constantinopolitanae*“ II, Paris, 1729, p. 652—668, de unde a fost reluată în P. G. 142, 233—246; o traducere rusă a dat Troitsky, „Christianskoe Chtenie“, 69 (1889) pt. 1, p. 344—366 și una engleză Papakadis, *op. cit.*, p. 153—167 care, în note, a îmbunătățit în multe locuri textul din P. G. 142, confruntîndu-l cu textul din Cod Paris gr. 1301, f. 87 r-102 v. Identificarea referințelor patristice de la notele 52—54 ne aparține.

Tatăl (In 15, 26) mărturisim că El îşi are existenţa Sa din Tatăl şi că are drept laudă faptul de a avea în ce priveşte fiinţa aceeaşi cauză a fiinţării ca şi Fiul, iar pe Fiul îl ştim şi credem că are drept bogăţie faptul de a avea drept cauză şi obîrşie naturală a Sa pe Tatăl şi acela de a avea consubstanţial şi conatural (cu Sine) pe Duhul Cel din Tatăl; dar cu toate acestea El nu este cauză a Duhului nici singur nici împreună cu Tatăl, pentru că Prea Sfîntul Duh nu-şi are existenţa Sa prin Fiul şi din Fiul după cum gîndeau şi dogmatizau cei ce se silesc pe ei înşişi spre pierzanie şi îndreptare de Dumnezeu. Iar de la cei ce nu au o opinie ortodoxă despre credinţa cea sănătoasă ci blasfemiază vizibil cugetînd şi grăind învăţături răstălmăcite (F. A. 20, 30) şi continuînd să lucreze ceea ce e foarte cu anevoie şi insuportabil chiar şi numai a le auzi, ne întoarcem şi îi tăiem din comuniunea noastră", (236 BC) căci aceştia fiind din neamul şi Biserica grecească, s-au arătat mai răi faţă de ea decît vrăjmaşii ei naturali. Mai ales Ioan Bekkos, care părînd a se pocăi şi dînd Sinodului „libel ortodox" (un atestat ortodox) s-a bucurat de filantropia Sinodului, ca apoi să se întoarcă iarăşi la vanitatea blasfemiei lui (1 Pt. 2, 22). „Dar trebuie expus aici însă acel libel pentru ca toţi cei ce ascultă („Tomul") să judece dacă a fost osîndit după dreptate". Urmează apoi literal textul *libelului ortodox dat de Bekkos în 8 ian. 1283 (237 B—238 B)*, în care acela recunoştea că promovînd în mod hazardat pretinsa „iconomie" şi „pace" a Bisericilor, a susţinut, el însuşi şi nu un altul, în scrieri şi tratate că „Duhul Sfînt are drept cauză a existenţei Sale pe Tatăl şi pe Fiul", formulă pe care a echivalat-o cu cea patristică a purcederii Duhului de la Tatăl „prin Fiul" considerînd că Duhul purcede de la amîndoi ca dintr-o cauză îndepărtată şi apropiată *(porrhothèn kaì prosechès)* fără însă ca aceasta să fie 2 cauze separate, ci constituind „o unică cauză a Duhului care îşi are fiinţarea din Ei ca dintr-o obîrşie şi izvor unic"; acum însă, retractînd solemn cele scrise anterior, crede la fel ca şi Sinodul că Tatăl este, prin naştere şi purcedere, cauza unică a Fiului şi Duhului, iar expresia „prin Fiul" nu înseamnă nicidecum că Fiul este cauză a Duhului, fie singur, fie împreună cu Tatăl, nici că Tatăl şi Fiul constituie o cauză unică în purcederea Duhului; întrucît însă a cutezat astfel împotriva dumnezeieştilor dogme, acceptă sentinţa de caterisire pronunţată asupra lui ca făcută „în mod legiuit şi canonic" făgăduind totodată să nu mai încerce să recîştige vreodată preoţia. Cu toate că a semnat această declaraţie cu propria sa mînă, Bekkos s-a întors iarăşi mai cu tărie la dogmele sale bolnave şi blasfemitoare răspîndindu-le în continuare în numeroase cărţi şi tratate. Drept pentru care a fost chemat în acest Sinod şi înaintea basileului ca să dea seama de raţiunile întoarcerii sale de la adevăr iarăşi la blasfemie. Din cuvintele sale „a devenit clar că era ataşat de kakodoxia sa şi că nici un cuvînt nu va putea să-l convingă să se depărteze de ea".

De aceea Sinodul s-a văzut nevoit ca „aducînd asupra lor (a lui Bekkos şi tovarăşilor lui) hotărîrea şi osînda pe care au luat-o asupra lor ei înşişi (în ian. 1283) în caz că ar mai cuteza unele ca acestea, să-i taie dintre mădularele întregi ale ortodocşilor considerîndu-i proscrişi din Biserica şi turma lui Dumnezeu", formulă ce se repetă stereotip în finalul fiecăreia din *cele 11 anatematisme* (239 B—243 B) — nucleul dogmatic al Tomului — prin care Sinodul condamnă succesiv: 1) persoanele latinofronilor Ioan Bekkos, Constantin Melitiniotes şi Gheorghios Metochites ca trădători ai predaniilor Părinţilor şi Bisericii Ortodoxe şi activitatea lor de introducere de inovaţii heterodoxe în „mărturisirea apostolică" a Bisericii, 2) opt teze şi argumente dogmatice ale lor cu răspunsul şi interpretarea ortodoxă corespunzătoare (3—10) şi una generală — metodologică, de hermeneutică patristică (11). Analizînd teologia latinofronă, anatematismele dogmatice condamnă şi răspund, succesiv, la următoarele teze filioquiste:

3. că „Tatăl este cauza Duhului (numai) prin Fiul" sau altfel zis că „Tatăl dă Duhului existenţa şi fiinţarea *(tèn hyparxin kai tò einai)* prin Fiul, de unde urmează că (Fiul) este introdus împreună cu Tatăl ca o împreună cauză *(synaítios)* a fiinţări Duhului"; pasajul damaschinian care zice că Tatăl este „purcezător prin Fiul al Duhului revelator" [49] invocat în sprijinul acestei teze „nu duce

49 Vezi *supra*, nota 46.

nicidecum la acest înțeles ci vrea să înfățișeze limpede manifestarea prin Fiul a Duhului ce-și are existența Sa din Tatăl *tèn di Hyou toû Pneúmatos phanérosin ek Patros tèn hyparxin échontos),* pentru că același Damaschin n-ar fi învățat în chiar același capitol că „singura cauză" în Treime „este Dumnezeu — Tatăl",[50] negînd prin cuvîntul „singură" cauzalitatea celorlalte două Ipostasuri, nici n-ar fi zis iarăși în alt capitol că „zicem că Duhul Sfînt este Duh al Fiului, dar nu zicem că este din Fiul" (239 B—230 B).[51]

4. că „Duhul își are existența *(tèn hyparxin échei)* prin Fiul"; expresia patristică: „Duhul există *(hypárchei)* prin Fiul și din Fiul", invocată în sprijinul acestei teze, „evidențiază însă pe de o parte *(mèn)* strălucirea și manifestarea *(tèn éklampsin kai phanérosin)* Lui de acolo (din Fiul), căci în mod recunoscut, Mîngîitorul Însuși strălucește și se arată în mod etern prin Fiul *(di Hyoû aïdiòs eklámpei kai anadeíktai)* precum (strălucește și se arată) lumina din soare prin rază; iar pe de alta *(dè)* arată împărtășirea, dăruirea și trimiterea Lui la noi *(tèn eìs hemâs choregían kai dósin kai apostolen), nu* însă și aceea că El subzistă prin Fiul și că își primește ființarea (tò eînai) prin El, fiindcă aceasta ar însemna că (Duhul) are drept cauză și obîrșie (principiu; *arché*) și pe Fiul după cum El are și pe Tatăl, ca să nu zic că (are drept cauză) mai degrabă pe Fiul decît pe Tatăl, căci se zice că lucrul din care fiecare își trage existența acela este crezut a avea drept bogăție (proprie) faptul de a fi obîrșie (principiu) și cauză a ființării acestui (lucru)" (240 B—C);

5. că în „teologhie" (Dumnezeu-Treime în Sine) prepoziția „prin *(dià)* este echivalentă *(isodýnamos)* sau are peste tot aceeași semnificație cu prepoziția „din" *(ék)*, de unde urmează că nu există nici o diferență între a zice că „Duhul purcede prin Fiul" și a zice că „purcede din Fiul, iar drept concluzie Duhul își are existență și înfiinţare *(hyparxin kai ousiósin)* din Fiul, avînd o cauză atît unică cît și dublă întrucît Fiul ar fi unit cu Tatăl în rațiunea cauzalității; acestea însă sînt „lucruri" care întrec orice blasfemie, căci nu există în Treime alt Ipostas din care să-și aibă existență și înființare (Persoanele) consubstanțiale decît Tatăl, iar potrivit opiniei comune a Bisericii și a Sfinților (Părinți), Tatăl este rădăcina și izvor *(ríza kaì pegè)* al Fiului și Duhului, Tatăl este unic izvor și cauză unică *(monè pegè kaì mónos aítios)* a Dumnezeirii; chiar dacă se zice de către unii Sfinți că Duhul Sfînt purcede prin Fiul, expresia „prin Fiul" vrea să însemne aici *(entaûtha)* în mod limpede ieșirea la manifestarea eternă *(tèn eìs aídion ékphansin próodon)* și nu cea spre ființare *(oû tèn eìs tò eînai) a* Duhului ce-și are existența Sa din Tatăl, pentru că altfel s-ar tăgădui Tatălui faptul de a fi cauza unică și unicul izvor al Dumnezeirii, iar Grigore Teologul care zice că „toate cîte le are Tatăl sînt ale Fiului afară de cauzalitate",[52] ar fi dovedit și respins ca un teolog neadevărat" (240 D—241 A);

6. „că ființa și Dumnezeirea unică *(he ousia kai theôtes)* a Tatălui și Fiului este cauza existenței Duhului", ceea ce nici unul dintre cei ce au minte nu s-a arătat a fi grăit sau cugetat vreodată, căci nu ființa și natura comună este cauză a Ipostasului deoarece în sine ființa comună inerentă în mod natural indivizilor nici nu naște nici nu purcede, iar ființa împreună cu însușirile proprii indică potrivit Marelui Maxim[53] încă și potrivit Marelui Vasile,[54] ipostasul în sine, căci și acela definește „ipostasul" drept „ceea ce înfățișează și circumscrie prin proprietăți epifenomenale ceea ce e comun și necircumscris într-un lucru", de aceea individul aparținînd unei ființe naște și purcede un (alt) individ, iar individul care naște trebuie să fie ca și cel născut, iar cel ce purcede ca și cel purces, ființa Tatălui și Fiului însă deși este unică nu este ca un individ întru totul". (241 B—C);

---

50 *Exp. Fid. orth.* 12 b; P. G. 94, 849 B (tr. rom. p. 66).

51 *Ibidem* 8; col. 832 B (tr. rom. p. 53).

52 Greg. Naz., *or.*, 34, 10; P. G. 36, 252 A.

53 Maxim. Confess., *opusc. theol. polem.* 23 c: *capita de substantia et natura, deque hypostasi et persona,* P. G. 91, 265 D.

54 Bas. Magn. (de fapt, cum au demonstrat R. Hübner, 1972, și J. Fedwick, 1978, Greg. Nyssa) *ep. 38 de differentia essentiae et hypostasi;* P. G. 32, 328 B.

7. „că Tatăl şi Fiul sînt cauză a Duhului nu ca două principii şi două cauze, ci Fiul este cauză numai cît implică prepoziţia „prin"; dar a zice că într-un fel este cauză Tatăl şi într-un fel Fiul potrivit diferenţei prepoziţiilor înseamnă a introduce numărul şi multiplul în cauza Duhului" (241 C—D);

8. „că Tatăl este cauză a Duhului Sfînt nu prin raţiunea ipostasului ci prin raţiunea naturii *(ou tô lógô tês hypostaseos, tô dè lògô tes physeos)*, de unde rezultă că Fiul e cu necesitate cauză a Duhului întrucît are aceeaşi raţiune a naturii cu Tatăl; ori din această premiză falsă rezultă 3 consecinţe absurde: a) şi Duhul trebuie să fie cauză a cuiva întrucît are aceeaşi raţiune a naturii cu Tatăl, b) se multiplică cauzalitatea lor (în Treime) întrucît cîte ipostasuri participă la natură atîtea vor participa şi la cauzalitate, şi c) fiinţa şi natura comună devine cauză a ipostasului, ceea ce interzice orice logică şi însăşi natura (lucrurilor) împreună cu ea" (241 D—242 A);

9. „că aşa cum în („Iconomia") creaţiei *(demiougías)* Tatăl creează lumea prin Fiul, dar Fiul este nu mai puţin „cauză primară"[55] a creaţiei, tot aşa şi în „Theologia", dacă Tatăl e cauză a Duhului prin Fiul, Fiul nu e mai puţin şi El cauză a Duhului; dar expresia „prin Fiul" însemnează aici ieşirea Duhului la manifestarea şi la strălucirea *nu* pe cea ca existenţă, pentru că dacă n-ar fi aşa n-ar fi deloc uşor de comentat cîte absurdităţi rezultă de aici" (242 A—C);

10. că Fiul este numit „izvor al vieţii *(pegè zoês)* (unde „viaţa" = „Duhul Sfînt") în acelaşi mod în care este numită „izvor al vieţii" Fecioara Maria, care, născînd Persoana divină a lui Dumnezeu-Cuvîntul, „viaţa cea adevărată", după umanitate, a devenit „izvor al vieţii" fiind cauză a dumnezeiescului Lui trup; ori „viaţa" pe care ne-o cauzează Hristos nu e Persoana, ci harul sau lucrarea Duhului: „iar Fiul este numit „izvor al vieţii" pentru că ni s-a făcut nouă celor omorîţi de păcat cauză a „vieţii" aducînd această (viaţă) tuturor ca pe o curgere a unui rîu, şi pentru că celor ce cred întru El li se împărtăşeşte prin El ca dintr-un izvor al ei Duhul şi ţîşneşte însuşi harul Duhului, care nu este lucru nici nou nici străin de obiceiul Scripturii dacă este numit în mod omonimic „duh sfînt", căci lucrarea *(energeía)* poate să-şi improprieze numele lucrătorului, aşa după cum nu refuzăm a numi „soare" strălucirea şi iluminarea soarelui" (241 C—242 A);

După anatematisma 11 care condamnă pe „latinofroni" pentru că nu iau expresiile şi textele Părinţilor în sensul lor autentic şi bisericesc ci le forţează spre un înţeles în dezacord cu contextul şi învăţătura Bisericii (242 A—B), „Tomul" insistă într-o serie de interogaţii retorice asupra dezacordului lui Bekkos cu teologia Părinţilor, rezultat al hermeneuticii lui defectoase a textelor patristice (243 B—244 A). El se încheie printr-o nouă condamnare generală a dogmelor şi persoanelor „unioniştilor" (neghine, spini şi cuiburi de vipere în ogorul Bisericii) (244 A—B) ca şi a procedurii necinstite şi hazardate a „Unirii de la Lyon şi a „unionismului" bizantin, în caz că cineva va voi să o reînnoiască vreodată (244 B—245 A), urmate de o scurtă exhortaţie către credincioşii ortodocşi să se ferească de dogmele şi persoanele „latinofronilor" bizantini condamnaţi pentru blasfemie şi nepocăinţa lor (245 A—B) şi cu observaţia finală că deciza luată nu rămîne irevocabilă în sine, putînd fi revizuită şi cazul întoarcerii celor vizaţi de ea înapoi la sînul Bisericii prin pocăinţă (245 B—246 B).

Citit de pe amvonul Marii Biserici a Sfintei Sofii, „Tomul" patriarhului Grigorie Cipriotul a fost semnat în cadrul unei solemne ceremonii de 41 de mitropoliţi şi episcopi,[56] printre care amintim pe Teodor al Byziniei, Nikephor al

55 *„aitia prokatartiké"*, Ioan Damasc. *exp. fid. orth.* 12 b; P. G. 94, 849 A (tr. rom. p. 65); în contrast cu Fiul, Duhul este numit *„aitía telesiourgiké"*, „cauză desăvîrşitoare" a creaţiei *(ibidem)*.

56 Pe larg la V. Laurent, *Les signataires du second synode des Blakhernes (été 1285)*, „Echos d'Orient", 26 (1927), p. 129—149.

Cretei, Ignatie al Tesalonicului, Teolipt al Filadelfiei,[57] Ioan al Efesului — ultimii patru ridicați la episcopat de Grigorie II —, Gherasim al Heracleei și Neofit de Brusa — simpatizanți arseniți.

Ca denunțare oficială a „Unirii" și ca răspuns responsabil la dogma filioquistă de la Lyon, Sinodul și „Tomul" din 1285 au însemnat lovitura de grație dată „unionismului" bizantin „latinofron" din sec. XIII, care încetează de a mai constitui o problemă în politica eclesiastică a vremii, cu toate că din exilul lor, fiecare din cei trei condamnați de la 1283 și 1285 vor continua să-și difuzeze teologia în numeroase alte tratate polemice și apologetice. Fiecare din ei este, printre altele și autorul cîte unei *„Respingeri a Tomului"*[58] din 1285 în care se străduiau, și nu fără un larg ecou la contemporani, să acrediteze ideea că „purcederea" și „manifestarea eternă" a Duhului prin Fiul sînt de fapt expresii sinonime și tautologice, calomniind totodată pe Grigorie Cipriotul ca pe un trădător al cauzei „unioniste": patriarhul era acuzat în subtext a nu susține sub aparența teoriei „manifestării eterne" altceva decît o altă versiune a teoriei „dublei purcederi" a latinofronilor. Datorită acestor calomnii, „Tomul" a devenit, curînd după promulgarea lui, subiect de grave neînțelegeri și aprige contestații[59] în rîndurile partidei antiunioniste conservatoare, în primul rînd din partea clerului inferior și a oficialităților patriarhale cu rang neepiscopal, mai ales diaconi. Din „Tom" lipsesc astfel semnăturile patriarhului Atanasie III al Alexandriei — care a refuzat să mai concelebreze cu Grigorie II — ca și cele ale celor mai înalte ranguri din administrația patriarhală — marele iconom, skevofilax și sakelar — iar cele 30 de semnături ale celorlalți diaconi din administrația patriarhală au fost obținute numai în urma unei asigurări *(asphaleía)* solemne date acestora de episcopat cum că teoria „manifestării eterne" este ortodoxă, întrucît pe fondul ignoranței lor teologice și a calomniilor lui Bekkos, aceasta li se părea dacă nu identică, cel puțin favorabilă teologiei „latinofronilor". În spatele opoziției insidioase a diaconilor patriarhali se aflau și intrigile și mașinațiile de culise ale hartofilaxului Gheorghios Moschabar care, jignit în orgoliul propriu de dezavuarea opiniilor sale de Sinod în febr. 1285, nu s-a dat în lături de a-și camufla ostilitatea personală față de patriarh sub aparența luptei pentru Ortodoxie. Neîndrăznind un atac frontal asupra „Tomului", pe care-l semnase totuși, Moschabar a preluat calomniile lui Bekkos care echivalau manifestarea eternă cu purcederea eternă a Duhului prin Fiul continuînd să-și difuzeze opinia, respinsă de Sinod în 1285, că unica interpretare autentică a expresiei „prin Fiul este înțelegerea ei ca „împreună, deodată cu Fiul". Respingerea tuturor acestor calomnii și obiecții ale lui Bekkos și Moschabar, formează conținutul *„Apologiei Tomului"*[60] din 1285 redactată de Grigorie Cipriotul între 1286—1287.

Dacă campania de denigrare a „Tomului" susținută de diaconii patriarhali (Moschabar, Mihail Eskamatismménos și Ioan Pentekklesiótes) a reușit în cele din urmă să cîștige o minoritate influentă a ierarhiei, faptul se datorează, în prin-

57 *Cf.* J. Gouillard, „D. Th. C." XV, 1 (1946), 339—341, (acolo și bibliografia). Alături de patr. Atanasie I (1289—1293, 1303—1310), succesorul lui Grigorie Cipriotul, și Nikifor din Singurătate, al cărui ucenic a fost, Teolipt al Filadelfiei († 1326) este unul din principalii precursori ai marii renașteri spirituale isihaste din sec. XIV (cf. Grigorie Palama, *Triade* I, 2, 58 și *II, 2, 3*, ediția P. Christou, *Syngrámmata* I, Thessalonike, 1962, p. 405, 509) și cel care l-a inițiat personal pe tînărul Palama în practica rugăciunii minții (cf. Philotheos Kokkinos, *Encomionul Sf. Grigorie Palama,* P. G. 151, 561 A); două scrieri ale sale în traducere, precedate de o notă introductivă utilă, a dat păr. Stăniloae în *„Filocalia românească"* VII, 1977, p. 35—72.

58 Ioan Bekkos, *Confutatio Tomi Gregorii Cyprii*, P. G. 141, 864—896; Gheorghios Metochites, *supra* n. 45, VIII, pt. 2 (1874), p. 179—227; Constantin Melitiniotes, inedită: Cod. Paris gr. 1303, 82 r-143 r.

59. Detaliile controverselor pe larg la Pachymeres, *de Andr. Paleol.* II, 2—10; P. G. 144, 127—148 și Papadakis, *op. cit.*, p. 102—111, 115—127, 132—137.

60 P. G. 142, 251—261; cf. Papadakis, *op. cit.*, p. 109—112.

cipal apariţiei în cursul anului 1288 a unui mic opuscul *(gramma, chârtion)* — pierdut astăzi — scris în apărarea „Tomului" de un oarecare Marcu — evreu obscur, devenit creştin şi monah, fost elev al patriarhului, dar fără o cultură teologică aprofundată — şi difuzat de acesta ca avînd aprobarea expresă a patriarhului Grigorie. Bazat pe o lectură falsă a textului anatematismei a 5-a din „Tom", Marcu susţinea în *„Comentariul"* său că, interpretînd expresia patristică „Duhul purcede de la Tatăl prin Fiul", „Tomul" urmărea o redefinire a termenului de „purcedere", care ar avea un dublu înţeles, ambiguu sau echivoc (homonimic) însemnînd cînd purcederea propriu-zisă cînd manifestarea eternă a Duhului prin Fiul, în vreme ce „Tomul" viza în interpretarea formulei patristice menţionate o explicaţie doar a expresiei „prin Fiul". Ori ceea ce era foarte grav, prin interpretarea, „homonimică" a „purcederii" şi „manifestării" „Tomul" devenea dintr-odată nu altceva decît o confirmare sau altă versiune a teologiei „latinofrone" a lui Bekkos, împotriva căreia era îndreptat! Considerînd „Comentariul" lui Marcu ca o exegeză oficială a „Tomului" o parte influentă a ierarhiei — printre care şi foştii prieteni ai patriarhului: Teolipt al Filadelfiei, Ioan al Efesului, Daniil al Cyzikului — trece de partea opoziţiei. În faţa adversităţii crescînde a ierarhiei — unii episcopi încetînd a-l mai pomeni la Liturghie — şi a ostilităţii din ce în ce mai violente a arseniţilor schismatici Grigorie Cipriotul se retrage în toamna lui 1288 la mănăstirea Hodeghetria din Constantinopol, continuînd însă să conducă de aici Biserica. În aceste condiţii se întruneşte un sinod al opoziţiei care condamnă erorile involuntar „latinofrone" din „Comentariul" lui Marcu. Într-un „Raport"[61] către Sinod, Marcu retractează opusculul său, aruncînd toată vina erorilor sale pe pretinsa ambiguitate a „Tomului" patriarhului Grigorie Cipriotul, acuzat a nu fi altceva decît o altă variantă a teologiei „latinofronului" Bekkos. Acelaşi sinod adresează împăratului prin mitropolitul Ioan Cheila al Efesului o *„declaraţie"*[62] — mostră tipică de teologie conservatoare bizantină — care condamnînd interpretarea „homonimică", dată de Marcu pe seama lui Grigorie, a termenilor care exprimă „purcedere" *(eppóreusis probolé, próodos)* ca referindu-se cînd la existenţa cînd la manifestarea eternă a Duhului, dovedea că nu sesizase distincţia introdusă de „Tom" între obîrşia Duhului ca Persoană şi manifestarea eternă în El prin Fiul a naturii divine ca „duh sfînt". În viziunea opoziţiei conservatoare nu putea fi vorba de o manifestare eternă a Duhului distinctă de purcederea Sa, ci numai de o manifestare pur temporal-iconomică, izolată de existenţa Sa eternă, de aceea se poate spune că în opoziţia faţă de teologia patriarhului Grigorie Cipriotul se manifesta aceeaşi teologie scolastică bizantină conservatoare care se va opune 60 de ani mai tîrziu cu obstinaţie şi Sf. Grigorie Palama.[63] Ori Grigorie Cipriotul era hotărît să reziste pînă la capăt teologiei simpliste şi obtuze opuse „Tomului" de către „cabala" conservatorilor, şi a refuzat statornic să accepte vreo revizuire a textului „Tomului" fiind însă gata să dea toate asigurările şi explicaţiile de rigoare ale sensului lui ortodox autentic care să-l disocieze de echivocul proiectat asupra lui de neinspiratul „comentariu" al lui Marcu. Este ceea ce a şi făcut spre sf. 1288—înc. 1289 într-o densă dar remarcabilă *„Mărturisire (omologhie)"* (de credinţă) făcută atunci cînd s-a făcut ridicare împotriva lui de către clerici şi unii arhierei pentru scrierea lui Marcu celui dintre evrei sau mai degrabă din Iuda",[64] „una din cele mai succinte sinopse ale întregii sale construcţii teologice, remarcabilă prin coerenţa,

61 Conservat într-un singur manuscris incomplet, lipsind finalul (Cod. Athen. 1217, f. 174—176 v), „Raportul" a fost editat de Papadakis în „Greek, Roman and Byzantine Studies", 16 (1975), nr. 2, p. 227—239 şi în trad. engleză în „Greek Orthodox Theological Review", 21 (1976), nr. 2, p. 147—157 reluată şi în monografia sa din 1983, p. 168—171.

62 P. G. 142, 245—246 (şi în P. G. 135, 505—508).

63 *Cf.* Papadakis, *op. cit.*, (*supra* n. 40), p. 247—252.

64 P. G. 142, 247—252. „Omologhia" este alcătuită din 2 părţi: una generală ce reproduce la singular „omologhia" în 12 puncte a Sinodului din 1285 redată în „Tom" (I, P. G. 142, 247 D^{11}—249 A^{13}=„Tom", 235 C^{3}—236 C^{9}), iar alta specială repre-

zentînd replica la „comentarul“ confuz al lui Marcu (II, 2 249 B[11]—251 B); pe acesta din urmă o reproducem mai jos în traducere:

„Deoarece mi s-a adus de cîte unii reproșul că guraliva scriere a lui Marcu, rea fiind, și înfățișată mie, n-a fost găsită de mine rea, nici n-a fost respinsă ca blasfemiatoare, mai întîi o azvîrlu anatemei atît pe ea cît și blasfemiile cele din ea, iar în al doilea rînd, mă pun pe mine însumi sub cele mai răzbunătoare și înfricoșătoare blesteme de i-aș fi propus cîndva lui sau oricărui altuia să scrie așa ceva.

Scriind eu „Tomul“ și cîte celelalte în apărarea Bisericii și împotriva lui Bekkos nu mă știu pe mine a fi căzut într-un astfel de înțeles pe care-l susțin ei defăimîndu-mă și calomiindu-mă pe mine, vătămînd însă limpede din acestea sufletele lor și nu pe mine. Căci știind că eu Duhul Sfînt este complinitor *(symplerotikón)* al Sfintei Treimi, îl cunosc (a fi) Dumnezeu desăvîrșit, ca Însuși Tatăl și Însuși Fiul, purcezînd din Dumnezeu-Tatăl și avîndu-și ființarea *(tò eînai)* desăvîrșită dintru El, consubstanțial cu Dumnezeu-Tatăl, dintru Care purcede, și cu Dumnezeu-Fiul, Cel născut tot de acolo în mod negrăit, cu Care este unit de către Tatăl și pe Care îl însoțește *(hô kai synaptetai parà toû Patròs kai symparomartei)*, prin care se manifestă și se arată *(di oû péphene kai eklámpei kai phaneroûtai)* purcezînd din Tatăl și de acolo avîndu-și existența *(hýparxin)* desăvîrșită; iar dumnezeiasca și negrăita purcedere din Tatăl, inițiat (mistagogizat) fiind eu a fi însuși modul Lui de existență *(trópos hypárxeos)*, nici n-am gîndit nici n-am scris cîndva, alcătuind aceste multe (lucrări), că ar fi o expresie omonimică *(homónymon phonén)*. Iar scrierea lui Marcu să fie învinuire și acuzare împotriva celui ce a scris-o și nu împotriva mea, care n-am socotit vrednic nici a lua seama la ea cu grijă, ca una ce era o operă penibilă a unui bărbat necultivat și ignorant, ca să nu zic că mi-a fost dată într-un timp cînd nici n-a fost cu putință să-mi îndrept atenția spre ea, înconjurat și tulburat fiind de multe alte lucruri foarte serioase. Dar totuși, întrucît atunci, avînd mintea asaltată din toate părțile mi-a scăpat atenției purtînd ea asemenea lucruri rele, o dau anatemei, precum am zis și mai înainte.

Dar apoi aflu că el acuză și „Tomul“ sau mai precis acel loc (anatema nr. 5 și 9) care zice că „expresia „prin Fiul“ vrea să însemne *aici* în mod lămurit înaintarea la strălucirea veșnică și nu cea spre ființare a Duhului ce-și are existența din Tatăl“. Căci faptul că el zice că acest „aici“ din mijlocul (propoziției) l-a adus și împins la concluzia ononimiei (termenului „purcedere“) nu-l judec neglijabil în a trece cu vederea reproșul lui. De aceea, întorcîndu-mă spre el, zic: acest „aici“ al meu pe care tu îl acuzi și pentru care zici că ai căzut în omonimia cea atît de departe de cugetul nostru evlavios, este zis foarte bine și foarte evlavios. Da, el este atașat cu necesitate de cele la care este atașat, nu ca să înțelegi tu din răutate și lipsă de învățătură că se semnifică modul de existență al Însuși Prea Sfîntului Duh ori altceva pe lîngă aceasta — ceea ce nu am zis nici noi, un altul dintre noi toți — ci (el s-a pus) întrucît Bekkos a înțeles expresia „Duhul prin Fiul“ ca existență a Prea Sfîntului Duh prin Fiul, săpînd de aici groapa blasfemiei lui; dar noi nu o înțelegem nicidecum astfel, ci știm că el înseamnă la Sfinți cînd *(hóte mèn)* manifestarea, strălucirea și arătarea Lui eternă prin Fiul *(tèn di'Hyoû aidion autoû ékphansin kai phanérosin)*, cînd *(hóte dè)* împărtășirea, trimiterea și dăruirea (Lui) nouă *(tèn eis hemàs choregián kai pempsin kai dósin)*. Ce spune „Tomul“? Expresia „prin Fiul“ pusă în cuvîntul care zice că „Duhul purcede din Tatăl prin Fiul“ nu însemnează aici nici *(oúte)* precum zice Bekkos existența Prea Sfîntului Duh prin Fiul, deoarece nu însemnează aceasta nicăieri în altă parte, întrucît Duhul nu-și are existența de altundeva decît din Tatăl de unde și purcede, nici *(oúte)* împărtășirea, trimiterea și dăruirea Lui nouă, deși uneori semnifică și aceasta, ci însăși manifestarea Lui eternă prin Fiul, (manifestare) ce concurge și este împreună-cugetată cu înaintarea Lui spre ființare din Tatăl *(all' autèn autoû tèn dià toû Hyioû aidion ékphansin, syntréchousan kai synepinouménen tê ek Patròs autoû eîs tò einai pródô)*.

concizia și claritatea sa".[65] Iar într-un *„pittakion"*[66] adresat basileului Andronic II solicita acordarea unei audieri în Sinodul episcopilor spre a putea răspunde calomniilor răspîndite pe seama lui de către Marcu, întrucît ele nu rezistă, la o simplă comparație cu „Tomul" și celelalte scrieri ale sale, fapt cunoscut de prim-ministrul Teodor Muzalon[67] și de Teolipt al Filadelfiei, întrebîndu-se totodată ce cîștig ar fi putut avea el compunînd un „Tom" contra lui Bekkos, dacă doctrina acestuia ar fi fost identică cu a aceluia, cum sugerase Marcu.

Deși dorea sincer să dea curs apelului lui Grigorie de a i se da ocazia să se apere în prezența acuzatorilor săi, basileul s-a văzut însă nevoit să-i ceară acestuia demisia reclamată acum la unison de toate partidele ca o condiție a reconcilierii și refacerii unității scindate a Bisericii bizantine. Întrucît în 1283 acceptase scaunul patriarhal numai cu scopul instaurării păcii în Biserică, ori acesta reclama acum retragerea sa, Grigorie s-a declarat de acord, cu condiția însă ca Sinodul să-i proclame în mod public ortodoxia credinței, ceea ce s-a și făcut în mod solemn înaintea împăratului, sinodului și senatului în iunie 1289. În pofida faptului că un mic grup de episcopi condus de Ioan al Efesului și Daniil al Cyzikului reclamau o depunere canonică pe motiv de erezie, majoritatea episcopilor însă, în frunte cu Teofil al Filadelfiei, dîndu-și seama că principalul vinovat și cauză era Marcu și nu Grigorie, „Comentariul" aceluia și nu „Tomul" din 1285, au considerat că cererea de recunoaștere a ortodoxiei patriarhului era justificată. Satisfăcut în orgoliul lui de demisia lui Grigorie, Gheorghios Moschabar a redactat

---

Că acesta a fost dintru început cugetul nostru și că el a fost foarte departe de cugetele și dogmele lui Marcu, mărturisesc și cele ce s-au publicat de către mine cu mulți ani înaintea „Tomului", și în care toate n-ar putea găsi cineva nici umbră de asemănare. Mărturisește însă nu mai puțin și replica (noastră) la aporia lui Bekkos, prin care (aporie) acela ne viza pe noi. El era de părere fie a nu mai mărturisi că Duhul este nemijlocit *(amesôs)* din Tatăl — ceea ce era chiar scopul și intenția lui — fie a anexa pe lîngă aceasta și expresiile Sfinților care-L propovăduiesc „prin Fiul" ca din cauza imediată *(prosechôs)*. Iar replica noastră cu înseși cuvintele ei suna astfel: „Noi spunem că Duhul există *(hypàrchein) și* „nemijlocit" din Tatăl *și* „prin Fiul". Și nici zicînd că există „nemijlocit (din Tatăl)" nu suprimăm potrivit potrivnicilor pe „prin Fiul", nici mărturisind pe „prin Fiul" nu tăgăduim pe „nemijlocit (din Tatăl)". Căci dogmatizăm pe „nemijlocit (din Tatăl)" pentru că Duhul își are existența după ipostas și însăși ființarea Sa din Însuși Tatăl iar nu din Fiul și prin Fiul, întrucît altfel, Fiul ar fi incontestabil și cauză a Mîngîietorului, ceea ce nici nu este evlavios, nici vreunul din Sfinți nu s-a arătat vreodată grăind și scriind. Zicem însă că Duhul (e) și „prin Fiul" și nu vătămăm mărturisirea de către noi a lui „nemijlocit (din Tatăl)" pentru că, purces și ieșit din Tatăl, din care se naște și Fiul, El vine și strălucește prin Însuși Fiul avîndu-și însă ființarea desăvîrșită de la Însuși Tatăl în același mod în care lumina se zice prin rază din soare avînd izvor și cauză a ființării ca obîrșie naturală soarele, dar cu toate acestea iradiind, ieșind și strălucind prin rază; vine din ea dar nicidecum nu-și are obîrșia ființării prin ea sau din ea (rază), ci în mod curat și nemijlocit din soare, dintru care (își are originea) și raza prin care se arată ieșind lumina".

65 Papadakis, *op. cit.*, p. 120—121.

66 P. G. 142, 267 C—270 A.

67 *Cf.* V. Laurent, „D. Th. C." X, 2 (1929), 2582—2584. Teodor Muzalon, fost elev al Cipriotului, este și autorul unui opuscul *„contra erorilor lui Bekkos"* (Cod. Chigiana gr. 12, 38 v-48 r) publicat parțial și eronat în P. G. 142, 290 C—300 ca finalul tratatului „despre purcederea Sf. Duh" al lui Grigorie Cipriotul, și care este o admirabilă sinteză, dovedind o înțelegere autentică, a teologiei subtile a dascălului lui ca și a sensului general al gîndirii patriarhului de a fi o soluție a impasului dogmatic survenit în scolastica medievală între „monopatrismul" fotian și „filioquismul" latin și latinofron.

şi citit în sinod declaraţia *(anakéryx)*[68] prin care se recunoştea în mod oficial ortodoxia fostului lui adversar. În schimbul declaraţiei, Grigorie Cipriotul a dat la rîndul lui Sinodului un „libel" de retragere din scaun,[69] în care preciza că actul său e motivat doar de „grija unităţii şi reconcilierii Bisericii" şi că e vorba numai de retragere din demnitatea patriarhală nu şi din cea episcopală pe care înţelege să şi-o păstreze în continuare, dat fiind că n-a făcut nimic vrednic din punct de vedere canonic de pierderea arhieriei. Demisionînd, Grigorie Cipriotul s-a retras la mica mănăstire Aristine din cartierul Psamatia, ctitoria fostei eleve şi admiratoarea sa, principesa Irina Raoulaina Paleologhina. Aici şi-a adunat masive corespondenţă[70] punîndu-i ca introducere interesanta sa „autobiografie"[71] şi a redactat un tratat *„Despre purcedera Sf. Duh"*,[72] cea mai amplă şi remarcabilă expunere de sinteză a teologiei sale, stingîndu-se din viaţă după scurtă şi grea suferinţă în 1290, în vîrstă de numai 49 de ani.

Ca teolog-patriarh şi reprezentant al „renaşterii" paleologe, Grigorie Cipriotul a fost întruparea fericită a unui fenomen destul de rar în Bizanţ, căci în persoana sa preocupările umanistului şi teologului, ale elenismului şi monahismului, departe de a fi incompatibile, s-au conciliat armonios. „Pentru un moment cel puţin, cele două grupuri tradiţional în tensiune în Bizanţ au ajuns la o simbioză."[73]

Ostilitatea oarbă şi obtuză a arseniţilor „zeloţi" l-au urmărit cu obstinaţie pe Grigorie Cipriotul şi după demisie, ba chiar şi după moarte. Îndată după demisia patriarhului, în iunie 1289, ei au înaintat împăratului un memoriu în 5 puncte în care revendicau drept condiţii pentru reconcilierea lor cu Biserica, pe lîngă alegerea de patriarh arsenit (1), ştergerea numelui patr. Iosif I din diptice (4), aplicarea acriviei canonice faţă de toţi clericii unionişti (5), şi anularea tuturor tomurilor, jurămintele şi excomunicărilor din trecut (3), şi restaurarea dogmei Bisericii în toată puritatea ei prin scoaterea tuturor erorilor introduse în ea în lupta contra „unirii" şi „unionismului".[74] În mod sigur, pe lîngă tomurile sinoadelor ţinute de Bekkos, arseniţii refuzau să accepte deopotrivă şi „Tomul" din 1285 care pentru ei nu era decît o încercare de a corecta o „erezie" (a lui Bekkos) cu o altă „erezie" (cea a lui Grigorie Cipriotul). Chiar dacă împăratul n-a acceptat în 1289 revendicările arseniţilor, a trebuit totuşi să instituie, în 1289, la insistenţele lor o comisie însărcinată cu revizia „Tomului" din 1285. Discuţiile din cadrul ei n-au dus însă la nici un alt rezultat concret în afara deciziei de a se scoate din anatem. 3 propoziţia care explica textul damaschinian controversat ca „vrînd să înfăţişeze limpede manifestarea prin Fiul a Duhului ce-şi are existenţa din Tatăl" (240 A).[75] Decizia, care de altfel n-ar fi afectat cu nimic integritatea dogmatică a „Tomului", n-a fost niciodată pusă în aplicare, toate cele de 30 manuscrise cunoscute ale acestuia prezentînd textul fără excizia preconizată. Condiţiile arseniţilor, respinse în 1289, a trebuit să fie acceptate de basileu în 1310, cînd s-a realizat reconcilierea lor cu Biserica şi Imperiul, şi ele explică bine absenţa celor

---

68 P. G. 142, 129 AB.

69 Pachymeres, *de Andr. Paleol.* II, 9; P. G. 144, 145—147.

70 Din cele 242 de piese de o excepţională valoare istorică şi literară, 197 au fost editate de S. Eustratiades în „Ekklesiastikòs Pharos" (Alexandria), 1908—1910.

71 P. G. 142, 19—30.

72 P. G. 142, 269—290 (nu şi 290—300 care e un tratat al lui Teodor Muzalon, vezi *supra* n. 67) după ediţia princeps, cu lacune însă, din *„Tomos Agapis"*, Iaşi, 1698. O prezentare şi analiză a principalelor pasaje ale acestui tratat (împreună cu cel al lui Muzalon) la O. Clément, *Gregoire de Cypre „de l'ekporèze du Saint-Esprit"* „Istina", 17 (1972), nr. 3—4 p. 443—456.

73 Papadakis, *op. cit.*, p. 33.

74 Vezi V. Laurent, *supra* n. 21, p. 285—287.

75 Pachymeres, *op. cit.*, II, 11; P. G. 144, 149.

11 anatematisme ale „Tomului" din 1285, ca şi omisiunea numelui patriarhului Grigorie Cipriotul din „Synodikonul Ortodoxiei".[76]

Hulită atît de latinofronii unionişti, cît şi de arseniţii tradiţionalişti, memoria patriarhului Grigorie Cipriotul şi a ortodoxiei doctrinei sale s-a păstrat intactă la teologii marii renaşteri isihaste şi palamite din sec. XIV.[77] Într-adevăr „asemănarea dintre concepţia despre Dumnezeu a lui Grigorie II Cipriotul şi Grigorie Palama (1295—1359) este izbitoare. Voinţa de a nu limita pe Dumnezeu la esenţa Sa şi insistenţa sa că Dumnezeu se manifestă prin energii, sînt elemente principale din care este alcătuit şi edificiul teologic al lui Palama. Elaboratul lui Grigorie Cipriotul asupra strălucirii şi manifestării lui Dumnezeu este identic cu cel dezvoltat de isihaşti 50 de ani mai tîrziu. Desigur, el nu explică în detaliu participarea şi receptarea energiilor divine de către om, aşa cum o face Palama. Dar aceasta numai pentru că preocuparea principală a lui Grigorie era viaţa internă a Treimii, formulările lui erau un răspuns direct la controversa lui „Filioque", în vreme ce Palama trata în principal participarea omului la viaţa cea nouă, de unde teologia şi spiritualitatea lui existenţială".[78] Proclamarea definitivă la 15 august 1351 ca dogmă a Bisericii răsăritene a distincţiei între fiinţa divină şi energiile sale necreate, prin „Tomul" marelui sinod palamit ce şi-a ţinut lucrările sale în aceeaşi sală a Palatului imperial din Vlaherne în care s-a desfăşurat şi Sinodul din 1285, a fost astfel prefigurată şi anticipată direct, cu 66 de ani înainte, de „Tomul" patriarhului Grigorie Cipriotul. Continuitatea doctrinară este, într-adevăr evidentă: „apărarea purcederii (ipostatice) a Duhului Sfînt numai din Tatăl a necesitat o punere la punct pe tema expresiei „prin Fiul", iar aceasta, la rîndul ei, a deschis calea distincţiei între fiinţă şi energii. Nu e o „dezvoltare

---

76 Vezi întregul dosar al rezolvării schismei arsenite editat de V. Laurent, *supra* n. 21, p. 285—313 şi comentariul acestuia de la p. 260—265. Pentru „Sinodicon" vezi ediţia comentată a lui J. Gouillard, *Le Synodikon de l'Orthodoxie*, „Travaux et Mémoires" (Centre français de recherche d'histoire et civilisation byzantine) 2, 1967, p. 1—313 şi trad. rom. de drd. Ioan I. Ică, „Mitropolia Ardealului", 30 (1985), nr. 7—8, p. 440—457, p. 457 n. 28 c.

77 De ex. patr. Philotheos Kokkinos (1353—1354; 1364—1376), *Antireticul VI contra lui Gregoras*, P. G. 151, 915 CD: „Îţi voi pune împotriva ta şi un al doilea dascăl şi patriarh, înţelept în cele dumnezeieşti, înţelept mai presus de tine, şi în cele ale tale şi umaniste mult mai mult decît oricare în răstimpul acesta, chiar dacă a scris puţin despre unele ca acestea, deoarece el s-a arătat iubitor, iniţiat şi iniţiator în înţelepciunea cea adevărată şi primă (creştină), vorbesc de Grigorie cel din Cipru, a cărui faimă este mare în toată Biserica credincioşilor din pricina dogmelor şi tratatelor, a vieţii strălucite şi conduitei sale excepţionale, şi desigur, şi din pricina acelor multe şi frumoase lupte pe care le-a purtat pentru dreapta credinţă (ortodoxie), luptînd împotriva celor ce cugetă cele ale latinilor tăi. Să se înfăţişeze deci înainte, şi acum, înţeleptul Grigorie prezentînd cu propriile lui cuvinte argumentele cu privire la dumnezeirea şi energia divină, la sfînta luminare şi participare, şi demonstrînd simfonia sa, şi a noastră, cu Părinţii şi teologii din vechime. Sau mai degrabă, punînd înaintea cuvintelor aceluia cele ale celui ce s-a opus atunci acestuia şi Bisericii (Bekkos), să punem împotriva lor tratatele şi teologia aceluia (Grigorie Cipriotul)".

78 Papadakis, *op. cit.*, p. 94; *cf.* şi p. 33. Similitudinea teologiei Cipriotului cu cea a lui Palama a fost remarcată (şi criticată) încă din sec. XVII—XVIII de teologii dominicani Fr. Combefis, M. Le Quien şi B.M. de Rubeis (vezi P. G. 142, 110 C, 138 C), iar în sec. XX de un Cayrè, *supra* n. 40, col. 1234 şi Jugie, *supra* n. 15, I, p. 430. În teologia ortodoxă ea a fost subliniată de Lossky, *supra* n. 1, p. 90—91; J. Meyendorff, *A Study of Gregory Palamas* (trad. engl. a tezei aceluiaşi, *Introduction à l'étude du Grégoire Palamas*, Patristica Sorboniensis 3, Paris, 1959), London, 1964), p. 13—47, 228—232; şi ierom. Amfilochie Radovic, *To mysterion tês Aghias Triádos katà tòn Aghion Gregorión Palamán* (Analekta Vlatadon 16), Thessalonike, 1973, p. 174 în contextul întregului capitol despre: „Filioque" şi energia necreată a Treimii", p. 143—176.

dogmatică", ci una și aceeași tradiție apărată din puncte de vedere diferite de ortodocși, de la Fotie la Grigorie Cipriotul și Grigorie Palama".[79] „Atît gîndirea Cipriotului cît și cea a lui Palama au fost sancționate prin decizii sinodale, teologia lor fiind consubstanțială ca întreaga tradiție teologică, liturgică și mistică a Bisericii, ca o explicitare *(anáptyxis)* genuină a adevărului plenar al Tradiției",[80] ale cărui elemente sînt deja prezente toate încă din sec. IV în teologia „dascălilor ecumenici" ai Bisericii care au fost și rămîn Părinții Capadocieni.

Departe de a se epuiza toată într-o simplă anticipare a deciziilor Sinoadelor palamite din sec. XIV, importanța dogmatico-simbolică excepțională a „Tomului" din 1285 al patriarhului Grigorie Cipriotul se întemeiază însă în primul rînd pe identificarea precisă a principiilor și distincțiilor teologice ce demarchează limita dintre cele două triadologii, greacă și latină. Sesizarea diferenței existente între Duhul Sfînt ca Persoană treimică ce-și are existența ipostatică desăvîrșită prin purcederea Sa (numai) din Tatăl, și „duhul sfînt" ca manifestare sau strălucire energetică comună a ființei divine de la Tatăl în Duhul prin Fiul, conjugată cu salvgardarea intactă a principiului „monarhiei" Tatălui ca unică obîrșie personală a Treimii, întemeiază o triadologie „personalistă", care respectă misterul apofatic și inaccesibil al existenței intratrinitare a Persoanei Duhului Sfînt și în același timp „energetică", reușind să mențină și accesibilitatea și realismul comunicării vieții divine oamenilor ca participare la însăși manifestarea necreată a Dumnezeirii ce se petrece în eternitate ca efect al mișcării de iubire reciprocă a Persoanelor treimice în temeiul negrăitei lor Perihoreze. În mod invers, identificarea ordinii manifestatorii cu ființa divină însăși și neaccentuarea suficientă a rolului întemeietor al Persoanei Tatălui în Treime, al căror simptom, nu cauză este „Filioque", evidențează o triadologie „esențialistă", care a dus la relativizarea Persoanelor divine ca momente sau relații constituite în interiorul procesului de automanifestare a esenței divine, proces desfășurat în faze succesive și perfect raționalizabil ca unul supus inevitabil categoriilor ordinii, anteriorității și posteriorității; „esențialism" care poate fi la rîndul lui de tip fie deschis — panteist, fie închis — teist, după cum participarea la viața divină în Duhul Sfînt este înțeleasă fie ca și comunicare a ființei divine însăși, fie ca o simplă emisie ad hoc de grație creată, detașată de existența necreată și eternă a Dumnezeirii și cuantificabilă — cei doi poli care a oscilat spiritualitatea și respectiv scolastica în Occident.

Spre deosebire însă de intransigența polemică, pur negativă și scolastică, a imensei producții bizantine antifilioquiste, teologia patriarhului Grigorie Cipriotul prezintă o reală deschidere *ecumenică* conținînd în sine germenul unicei soluționări *pozitive* a controversei despre „Filioque": inacceptabil la nivelul ființei divine înseși, care, fiind întreagă și deodată întreitipostaziată de cele Trei Persoane treimice, exclude din principiu orice proces de emanație sau derivație consubstanțială, iremediabil legat de categoriile opoziției, ordinii și succesiunii, pe care Treimea le transcende de infinite ori, nu numai din punct de vedere cronologic dar chiar și logic, formula „din Fiul" („Filioque") se poate susține perfect la nivelul esențial al manifestării eterne și necreate a naturii divine în Duhul prin sau din Fiul. În ultima instanță, eroarea principală a lui „Filioque" în înțelegerea lui latină constă într-o situare greșită sau plasament eronat al procesului vizat de această expresie la nivelul ființei divine înseși și nu la cel al manifestării ei eterne, prezența lui la nivelul temporal-iconomic nefiind constatată de nici o confesiune. De aceea, prin postularea distincției între ființa divină în sine și în manifestarea sa eternă, „Tomul" din 1285 oferă cheia unei soluții pozitive a problemei ridicate de „Filioque" în acord cu deplinătatea Tradiției apostolice, bisericești și sinodal-ecumenice păstrată intactă în Biserica Ortodoxă răsăriteană. Prin urmare, pentru Biserica răsăriteană soluția milenarei controverse despre „Filioque" este

79 Lossky, *op. cit.*, p. 90—91.

80 Papadakis, *op. cit.*, p. 150—151.

indisociabil legată de statuarea expresă a unei manifestări eterne şi necreate a fiinţei divine înseşi, distinctă dar inseparabilă de aceasta, şi care se revelează mîntuitor în Iconomia concretă a istoriei mîntuirii.

Ori de cîte ori, în cursul contactelor survenite după sec. XIII între Biserica răsăriteană şi apuseană, teologia ortodoxă a pus problema lui „Filioque" în afara contextului manifestării eterne, s-a reeditat inevitabil situaţia teologică din Bizanţ, în anii 1275—1285, ajungîndu-se, iarăşi, fie la proiectarea lui, într-o formă sau alta, în fiinţa divină însăşi (soluţia „latinofronilor"), fie la reducerea lui „Filioque" exclusiv la nivelul iconomiei temporale şi a împărtăşirii harismelor ca opuse şi detaşate de existenţa eternă a lui Dumnezeu (soluţia tradiţionaliştilor „neo-fotieni"). Dar iarăşi, de fiecare dată, Biserica Ortodoxă a regăsit şi reafirmat, prin reprezentanţii legitimi ai Tradiţiei ei plenare, chiar dacă nu fără dificultăţi explicabile istoric, soluţia patriarhului Grigorie Cipriotul. Schematic acest proces s-a desfăşurat astfel:

— în sec. XV, ca reacţie la teologia de compromis şi acomodare a noilor „lationfroni" şi antipalamiţi bizantinii din sec. XIV—XV (Demetrios Kydones, Manuel Calecas, Maxim Hrisoverghi; Bessarion, Grigorie Mamant, Iosif al Metonei, Gheorghios Trapezuntios, majoritatea lor convertiţi ulterior la catolicism), teologie care s-a impus în condiţiile dramatice ale iminentei căderi a Constantinopolei sub otomani şi sub presiunile exercitate nemijlocit de Ioan VIII Paleogul — în pofida protestului singular al lui Marcu Eugenicul — la pseudo-„unirea" perfectată de Conciliul de la Ferrara—Florenţa[81] (1438—1439), „Tomul" patr. Grigorie Cipriotul este menţionat şi citat de Iosif Bryennios[82] şi patriarhul Gennadios Scholarios.[83]

---

81 Referinţe sistematizate la Jugie I, 431—489 şi II, 311—419; a se vedea şi monografia lui J. Gill, *The Council of Florence*, Cambridge, (Mass.), 1959, şi observaţiile lui Clément, *supra* n. 11, p. 40—45. Împăratul a interzis categoric lui Marcu Eugenicul să atingă în discuţiile asupra lui Filioque chestiunea inevitabilă a energiilor necreate (vezi referinţele în actele conciliare la J. Kuhlmann, *Der Palamismus und das Konzil von Florenz*, în *Die Taten des einfachen Gottes. Eine römisch-katolische Stellungnahme zum Palamismus*, Östliche Christentum N. F. 21, Würzburg, 1968, p. 108—125), aşa că decretul de unire din 16 iulie 1439 n-a făcut altceva decît să reia dogma de la Lyon (16 iulie 1274); „quod Spiritus Sanctus ex Patre et Filio aeternaliter est et essentiam suam suumque esse subsistens habet ex Patre simul et Filio, et ex utroque aeternaliter tanquam ab uno principio et unica spiratione procedit", precizînd în plus în sensul teologiei „latinofrone" că expresia „per Filium" nu înseamnă altceva decît că Fiul este „causam" sau „principium subsistentiae Spiritus Sancti, sicut et Patrem", cauzalitate pe care a primit-o în actul naşterii Sale din Tatăl; de aceea adaosul „Filioque" „veritatis declarandae gratia, et imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter symbolo fuisse appositam". (Denzinger nr. 691).

82 Vezi G. Patacsi, *Joseph Bryennios et les discussions sur un concile d'union (1414—1431)*, „Kleronomia", 5 (1973) pt. 1, p. 73—96. Celebre au rămas cele *21 de discursuri despre Sf. Treime şi purcederea Sf. Duh* ţinute în faţa împăratului, sinodului şi Senatului în 1421, o remarcabilă sinteză a teologiei trinitare bizantine, editate de Ev. Vulgaris, Leipzig, 1768. În discursurile 9—11 Bryennios demonstrează succesiv, cu multitudine de referinţe patristice, că expresia „prin Fiul" înseamnă „nu ieşirea Ipostasului ci dăruirea către noi a Duhului" (9), că ea poate însemna „deodată", „împreună cu Fiul", niciodată însă „din Fiul" (10), exprimînd în ultimă instanţă „lucrarea naturală şi dăruirea Duhului nouă" (11). În discursul 9, Bryennios citează un lung pasaj (anatem. 3—5) din „Tomul" din 1285 (1768, p. 163; trad. rom. de mitrop. Grigorie Dascălul, Buzău, 1832, p. 195—196).

83 *Oeuvres complètes de Gennade Scholarios*, ed. L. Petit, S. A. Siderides, M. Jugie, I—VIII, Paris, 1928—1936; vol. III (1930), p. 85, 89, 137—143, 173; II, p. 424—426 (citează integral epilogul „Tomului" din 1285 cu condamnarea „Unirii" de la Lyon). Judecînd retroactiv, Gennadie Scholarios aprecia că dacă „Tomul"

— în sec. XIX, în contextul disputelor suscitate în Biserica Ortodoxă rusă de inițierea contactelor cu vechii catolici (între 1874—1875, Bonn, și 1907), și în cursul cărora Sinodul Bisericii ruse și-a însușit treptat și a difuzat ca răspuns oficial dat vechilor catolici în 1907 (și anglicanilor în 1912) punctul de vedere al lui V. Bolotov († 1900) dup care atît formula fotiană „numai din Tatăl" cît și cea augustiană „Filioque", nefiind decît simple opinii teologice, nu pot constitui un „impedimentum dirimens" în restabilirea comuniunii dintre cele două Biserici, iar „prin Fiul" reprezintă un teologumen patristic cu autoritate, trebuind interpretat în sensul că nașterea Fiului constituie din eternitate o condiție „sine qua non" (nu însă cauză), logic anterioară și necesară a purcederii Duhului Sfînt din Tatăl (nefăcîndu-se nici o distincție între ființa divină în sine și manifestarea ei);[84] în acest context, se înscrie primul studiu istorico-dogmatic de anvergură asupra personalității teologiei lui Grigorie Cipriotul, semnat de I. E. Troitsky (1889).[85]

— în sec. XX, pe lîngă sintezele istorice ale lui J. Meyendorff (1959)[86] și A. Papadakis (1983),[87] care restaurează imaginea deformată a patriarhului Grigorie II și a teologiei sale în istoriografia romano-catolică modernă (Caryrè, Jugie, Laurent, Candal), triadologia Cipriotului este reluată ca răspuns la reactivarea tezelor lui Bolotov în triadologia sofiologică defectuoasă a lui S. Bulgakov (1936)[88] de

---

patr. Grigorie Cipriotul ar fi fost cunoscut de delegația bizantină de la Florența nu s-ar fi ajuns niciodată la acceptarea „Unirii" în termenii de capitulare în care s-a convenit. (III, p. 85). O încercare de a introduce „Tomul" din 1285 în discuțiile private ale delegației bizantine la Florența întreprinsă de mitropolitul Antonie de Heracleea a fost zădărnicită de mașinațiunile unionistului latinofron, Grigorie Mamant, duhovnicul împăratului, *cf.* Sylvestre Syropoulos, *Les „Mémoires" sur le Concile de Florence*, ed. V. Laurent (Concilium Florentinum Documenta et Scriptores, seria B, vol. IX), Roma, 1971, p. 342, 444, *apud* Papadakis, *op. cit.*, p. 142, 146.

84 Pe larg despre disputele teologice din Biserica rusă din sec. XIX, cu referințele exacte, la Jugie II, p. 449—481. „Tezele lui Bolotov „asupra lui Filioque" au fost publicate anonim în trad. germană în „Revue internationale de Théologie", 6 (1898) nr. 24, p. 681—712; o trad. franceză în „Istina", 17 (1972), nr. 3—4, p. 261—289.

85 *Cf. supra* n. 40. 86 *Cf. supra* n. 78. 87 *Cf. supra* n. 40.

88 *Utescitel*, Paris, 1936 trad. franc. C. Andronikoff, *Le Paraclet*. (La Sagesse divine et la Théanthropie II), Paris, 1946. Teologia trinitară a lui Grigorie Cipriotul ca și cea a lui Palama, este total necunoscută lui S. Bulgakov care declară cu seninătate: „Care sînt deci rezultatele controversei dogmatice asupra purcederii Sf. Duh în sec. XIII? Sîntem forțați să zicem că ele sînt infime, dacă nu nule, că nici un acord nu s-a realizat, ba chiar că nu s-a obținut nici o limpezire a problemei" (p. 106). Întreaga polemică greco-latină pe tema purcederii Sf. Duh (p. 101—144) este pentru Bulgakov o falsă problemă și o aporie insolubilă ivită din considerarea relațiilor trinitare ca relații de origine și cauzalitate. Soluția constă în considerarea, în înțelegerea „monarhiei" Tatălui nu ca producție cauzală a Ipostasurilor Fiului și Duhului, ci ca manifestare a Tatălui în Fiul și Duhul (p. 126—135; 61—75). Tatăl este subiectul revelației; Cuvîntul și Duhul sînt Ipostasurile revelației (predicatul, respectiv copula subiectului revelației) a căror dyadă revelează pe Tatăl atît în Sofia necreată a naturii divine cît și în cea creată a lumii (p. 171—209). Nedistingînd ci dimpotrivă confundînd (resorbind) manifestarea naturii divine în natura divină însăși și criticînd pe de altă parte „esențialismul" triadologiei occidentale, triadologia lui Bulgakov cade în extrema opusă dar simetrică teologiei latine fiindcă se constituie în planul aceleiași confuzii: dacă în aceasta e vorba de o automanifestare internă a esenței divine în Persoanele trimice, la acesta avem de a face cu automanifestarea internă a unui unic subiect triipostatic în esența (Sofia) divină comună. „În ambele cazuri, echilibrul între ființă și ipostasuri e rupt, antinomia treimică e suprimată: la primii în favoarea esenței, la ultimul în favoarea ipostasului" (Losky, *op. cit.* p. 90 și 87, 89).

Vl. Lossky (1947),[89] iar pentru implicațiile sale soteriologice și ecclesiologice (echilibrul între aspectul lor hristologic și pnevmatologic, detașat și paralelizate excesiv de Lossky, ca reacție la subordonarea lor în teologia occidentală) de D. Stăniloae (1964).[90] Combătută în teologia ortodoxă, poziția lui Bolotov a fost reactivată recent de J. M. Garrigues (rom.-cat.) (1971, 1972, 1979, 1981),[91] urmat în mod riscant de O. Clément (1971, 1972, 1975),[92] și de J. Moltmann (ref.) (1979, 1980),[93] și este prezentată ca o posibilă soluție ecumenică a controversei despre „Filioque" în „raportul" oficial al primelor discuții ecumenice asupra lui „Filioque" desfășurate sub egida Comisiei „Credință și Constituție" a Consiliului Mondial al Bisericilor la Klingenthal (1978, 1979).[94] În fața acestor evoluții, teologiei ortodoxe îi revine iarăși

---

89 *Cf. supra* n. 1.

90 *Relațile treimice și viața Bisericii*, „Ortodoxia", 16 (1964), p. 503—525; *Duhul Sfînt și sobornicitatea Bisericii, Ibidem*, 19 (1967), nr. 1, p. 32—48 mai ales p. 44—48.

91 *Cf. supra* n. 1. Pentru Garrigues, teologia latină și Capadociană, demarcate lingvistic de teremii *„processio"* și *„ekpóreusis"*, iar conceptual de modelul procesiei consubstanțiale, respectiv a originii ipostatice (monarhia personală a Tatălui), reprezintă două demersuri trinitare legitime și perfect complementare, corespunzînd celor două elemente constitutive ale misterului trinitar: consubstanțialitatea și triipostaticitatea. Formulele *„Filioque"* și *„di 'Hyoû"* constituie, după el, două expresii (teologoumene) diferite ale aceleiași realități: Duhul purcede de la Tatăl Fiului; că Fiul este, deci, o condiție (nu cauză) necesară, logic anterioară, pentru purcederea Duhului. La confuzia principială a manifestării ființei divine cu ființa divină însăși, confuzie care demonstrează limpede că în încercarea sa de soluționare a controversei dezvoltînd tezele lui Bolotov, Garrigues rămîne tot pe terenul teologiei latine clasice, fapt adeverit de modelul trinitar emanaționist păstrat și de negarea teologiei energiilor necreate (ca simplă opinie teologică răsăriteană), se adaugă separația artificială postulată între comunicarea substanțială și originea ipostatică în purcederea Duhului, separație al cărei rost este de a adapta și grefa pe modelul trinitar latin emanaționist-esențialist principiul patristic al „monarhiei" personale a Tatălui, și de a introduce această adaptare (artificială!) ca o posibilitate principială de conciliere complementaristă a celor două triadologii, greacă și latină.

92 *Cf. supra* n. 11, 72, 23. Acceptînd, inspirat de soluția de compromis a lui Garrigues, o purcedere „ab utroque" a Duhului nu numai la nivelul manifestării energetice a ființei divine, ci în ființa (substanța) divină însăși, Clément estompează în mod periculos distincția ființă-manifestare, deformînd în interpretarea sa gîndirea lui Grigorie Cipriotul și a lui Palama. Vezi replica dată lui Clément-Garrigues de moine Hilarion (Van Epenheusen) în „Messager", 19 (1971), nr. 75—76, p. 171—178 (răspunsul lui Clément, *ibidem*, p. 179—190, neconvingător și retoric, escamotează obiecțiile de principiu ale lui Hilarion) și critica lui V. Palachkovsky, *supra* n. 1, p. 95—98).

93 *Trinität und Reich Gottes. Zur Gotteslehre*, München, 1980, p. 194—203. Textul acestui capitol a fost prezentat în 1979 de autor în mai multe conferințe, printre care una și la Institutul Teologic Universitar din București, și este tradus sub titlul *Propuneri dogmatice pentru rezolvarea disputei despre Filioque* în „Studii teologice", 31 (1979) nr. 5—10, p. 621—626.

94 *Geist Gottes — Geist Christi. Ökumenische Überlegungen zur Filioque-Kontroverse. Bericht und Vorträge zweier Tagungen auf Schloss Klingenthal*, hrsg. v. L. Vischer, (Beiheft zur „Ökumenischen Rundschau" nr. 39), Frankfurt, a.M. 1981, raportul p. 9—23 mai ales p. 19—20 (punctele IV B 2 b-e): „Duhul purcede numai din Tatăl, dar purcederea Sa este nu mai puțin legată de relația intratreimică dintre Tatăl și Fiul, pe baza căreia Tatăl lucrează ca *Tată*. Nașterea Fiului de către Tatăl legitimează astfel purcederea Duhului ca *o purcedere de la Tatăl Fiului*. Din această teză fundamentală rezultă 2 consecințe: *În primul rînd, nu trebuie* să se spună că Duhul purcede „de la Tatăl și de la Fiul", căci aceasta ar estompa diferența în relația Sa cu Tatăl și cu Fiul. *În al doilea* rînd *trebuie* să se spună că

sarcina de a reafirma mai răspicat, în spiritul teologiei patr. Grigorie Cipriotul, că o rezolvare teologică cu adevărat ecumenică a controversei despre „Filioque" nu se poate face în afara recunoașterii în prealabil a distincției cruciale între ființa divină în sine și manifestarea ei eternă cu toate implicațiile soteriologice și eclesiologice decisive ce recurg din ea.

În acest sens, aniversarea a 700 de ani de la promulgarea în 1285 a „Tomului" patriarhului Grigorie Cipriotul trebuie să constituie, pe lîngă un moment de reflecție asupra lecțiilor dogmatice și ecumenice ce se desprind din istoria falselor modalități de rezolvare a controverselor despre „Filioque" și a unirii Bisericilor promovate de „unionismul" bizantin (sec. XIII—XV) și rus (sec. XIX—XX), o fericită ocazie de a reconsidera mai accentuat în practica ei teologică și ecumenică acest important monument al Tradiției sale dogmatice și simbolice, ca și de a recunoaște ca ale sale cuvintele de înaltă apreciere scrise la adresa lui acum 500 de ani de patriarhul Gennadios Scholarios: „Primesc din toată inima mea, sfîntul și marele Sinod care l-a condamnat pe latinofronul Bekkos și-l cred cu tărie a fi ecumenic, întrucît absența Occidentului nu-i înlătură ecumenicitatea" [95], înțelegînd prin „ecumenicitate", catolicitatea internă a învățăturii sale dogmatice.

Drd. *Ioan I. Ică*

purcederea Duhului din Tatăl *presupune* relația intratrinitară existentă între Tatăl și Fiul, căci Fiul este etern în și la Tatăl, și Tatăl nu este niciodată fără Fiul. Teologia răsăriteană a reliefat în tradiția ei prima din cele două consecințe. Părinții latini s-au ocupat cu implicațiile celei de-a doua consecințe multă vreme înainte ca „Filioque" să fie explicat și introdus definitiv în Crez... Ca urmare a acestei interpretări, lui „Filioque" i-ar reveni o semnificație valabilă în ce privește relațiile celor trei *Ipostasuri* în *interiorul* dumnezeieștii Treimi, nu însă în ce privește purcederea *Ipostasului* deplin și desăvîrșit al Duhului din Tatăl". Precum se poate observa, raportul a reținut exclusiv propunerile lui Garrigues, p. 121—133, și Moltmann, p. 144—152 (vezi *supra* n. 93), ce se înscriu pe linia lui Bolotov, în pofida faptului că în referatele lor teologii ortodocși M. M. Orphanos, *Purcederea Sf. Duh la unii Părinți greci tîrzii*, p. 43—65 mai ales p. 46—49, 49—53 și D. Stăniloae, *Purcederea Duhului Sfînt de la Tatăl și relația lui cu Fiul ca temei al îndumnezeirii și înfierii noastre*, p. 153—164 (trad. rom. în „Ortodoxia", 31 (1979), nr. 3—4, p. 383—592) atrăseseră atenția asupra contribuției lui Grigorie Cipriotul și Grigorie Palama în chestiunea lui „Filioque".

95 *Cf. supra* n. 83, III, p. 89.

CIRCULAȚIA CĂRȚILOR VECHI ROMÂNEȘTI ÎN ȚINUTURILE BISTRIȚEI ȘI NĂSĂUDULUI ÎN SECOLUL AL XVII-LEA *

1. *Scurtă prezentare a tezaurului de carte veche românească aflat la depozitul de la Protopopiatul ortodox Bistrița* **

Capitol captivant al istoriei noastre culturale medievale și moderne, circulația vechilor tipărituri și manuscrise românești a constituit forma cea mai vie de manifestare a unității spirituale a poporului român.

Scrise românește, pentru neamul întreg, aceste cărți n-au cunoscut granițe, ele răspîndindu-se cu o repeziciune uimitoare dincolo de fruntariile arbitrare impuse poporului român, încît imediat după ieșirea lor de sub teascurile tipografiilor din Moldova ori din Țara Românească le întîlnim chiar și în cele mai izolate localități ale Transilvaniei, întocmai cum cele editate în această provincie au luat drumul satelor și tîrgurilor de peste munți.

În cadrul cercetărilor sistematice întreprinse în ultimul deceniu pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud, a fost depistat un valoros fond de carte veche românească, carte ce provine din aproape toate centrele tipografice românești, încît în prezent la Oficiul Județean al Patrimoniului Cultural Național există o evidență precisă a acestor categorii de bunuri culturale. Dintre toate categoriile de deținători (instituții de stat, instituții de cult, persoane fizice etc.) Biserica Ortodoxă Română deține cel mai important fond de carte veche românească,[1] fond ce se ridică la 1106 exemplare și 8 manuscrise. Aceste cărți ale Bisericii Ortodoxe au fost concentrate în cursul anilor 1980—1981 într-un depozit organizat la sediul Protopopiatului ortodox din Bistrița unde le sînt asigurate condiții bune de păstrare și conservare.

2. *Cronologia și proveniența cărților*

Precizăm că din cele 1106 cărți, 28 sînt editate în sec. al XVII-lea, 702 în sec. al XVIII-lea și 376 între 1801—1830. Interesant este faptul că din totalul acestor cărți, 240 provin din tipografiile românești de la sud și est de Carpați, 88 au fost tipărite în afara hotarelor țării, iar 778 în Transilvania. De asemenea credem că este util să menționăm și proveniența acestor cărți. Astfel, tipăriturile din secolul al XVII-lea provin din Țara Românească (4), din Moldova (11) și din

---

* Lucrare de seminar alcătuită și susținută în cadrul cursurilor de doctorat în Teologie, la catedra de Istorie a Bisericii Ortodoxe Române, sub îndrumarea Domnului Prof. Dr. Emilian Popescu care a dat și avizul pentru publicare.

** NOTĂ. Studiul de față se referă numai la cărțile aparținătoare Bisericii Ortodoxe păstrate la Depozitul de cărți vechi bisericești al Protopopiatului Ortodox Român din Bistrița.

1 Informație dată de Lazăr Ureche (Muzeul Județean Bistrița).

Transilvania (13); din cele 702 exemplare apărute în secolul al XVIII-lea, 175 provin din tipografiile româneşti ale Ţării Româneşti, 15 din cele ale Moldovei, 2 sînt editate peste hotare şi 510 în Transilvania, iar din cele 376 cărţi tipărite între anii 1801—1830 existente la depozitul amintit, 1 provine din Ţara Românească, 34 provin din Moldova, 86 sînt Eeditate peste hotare şi 255 în Transilvania.

Din această succintă prezentare a fondului de carte veche românească existent la depozitul de la Protopopiatul ortodox român din Bistriţa, rezultă faptul că şi în aceste străvechi plaiuri ale Bistriţei şi Năsăudului, cartea românească imprimată cu secole în urmă a cunoscut o intensă şi largă circulaţie. Deşi majoritatea covîrşitoare a cărţilor depozitate aici au un caracter religios (doar 3 sînt laice), putem afirma că şi în această zonă ca pretutindeni în ţară vechile tipărituri româneşti au adus ştiinţa de carte între ţărani, deoarece pînă la apariţia Bucoavnelor (Abecedarelor), „cărţile bisericeşti serveau ca manuale didactice pentru învăţarea scris-cititului".[2] În al doilea rînd, pătrunderea largă a cărţilor pînă în cele mai izolate sate şi cătune, îndeosebi a celor imprimate la Sud şi Est de Carpaţi, păstrate pînă azi ca un adevărat odor, demonstrează faptul că ele apărau şi aici credinţa strămoşească ortodoxă şi tradiţiile româneşti împotriva tendinţelor prozelitiste protestante, calvine ori catolice.[3] În al treilea rînd, aceste cărţi au păstrat şi întărit sentimentul unităţii naţionale, bazate pe comuniunea spirituală de teritoriu şi etnicitate istorică şi au contribuit într-o măsură covîrşitoare la unificarea limbii literare româneşti.[4]

I. *Circulaţia cărţilor vechi româneşti din secolul al XVII-lea aflate la protopopiatul ortodox Bistriţa*

1. *Prezentare generală*

Dintre cărţile prezente la acest depozit ne-au reţinut atenţia prin vechimea, raritatea şi valoarea lor, tipăriturile româneşti din secolul al XVII-lea, deoarece acestea au avut un rol de seamă în menţinerea şi consolidarea unităţii româneşti. Cărţile editate în decursul acestui veac, au adus o contribuţie importantă la eliberarea spirituală a românilor de sub influenţa slavonismului, dar, mai cu seamă la unificarea limbii româneşti, la apărarea şi întărirea credinţei străbune. Aşa cum rezultă de altfel şi din însemnările-manuscrise făcute pe filele acestora, tipăriturile au cunoscut o intensă circulaţie în întreg spaţiul locuit de români. Numai pe raza judeţului Bistriţa-Năsăud se află astăzi 40 de astfel de cărţi,[5] dintre care 28 aparţin Bisericii ortodoxe, fiind concentrate la Depozitul de la Protopopiatul ortodox Bistriţa. Cele 28 exemplare de aici cuprind 6 titluri, unele cu rezonanţă în istoria culturii româneşti. Cea mai veche tipăritură este *„Cartea românească de învăţătură"* (Iaşi, 1643) prezentă în 11 exemplare. De asemenea se mai găsesc *„Noul Testament"* (Bălgrad, 1648) în 2 exemplare, *„Apostol"* (Bucureşti, 1683) în 2 exemplare, *„Biblia"* (Bucureşti, 1688) 1 exemplar, *„Evanghelie"* (Bucureşti, 1697) 1 exemplar şi *„Chiriacodromion"* (Bălgrad, 1699) în 11 exemplare.

---

2 Dan Simonescu, *„Circulaţia cărţilor"*, în *„Valori bibliofile din Patrimoniul Cultural Naţional. Valorificare-cercetare"*, Rîmnicu-Vîlcea, 1980, p. 142.

3 *Ibidem.*

4 Vasile Oltean, *„Cartea românească din Şcheii Braşovului, factor de unitate naţională"*, în *„Valori bibliofile..."*, p. 180.

5 Lazăr Ureche, *„Aspecte privind circulaţia tipăriturilor din secolul al XVII-lea pe Valea Superioară a Someşului Mare"* (lucrare sub tipar): potrivit acestui studiu în afara celor 28 cărţi existente la Depozitul Protopopiatului Bistriţa, celelalte exemplare sînt deţinute de instituţii şi persoane fizice: 9 ex. se află la Subfiliala Năsăud a Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, 2 sînt deţinute de persoane fizice, şi 1 de Muzeul Judeţean Bistriţa. Mulţumim autorului şi pe această cale pentru informaţiile date.

2. *Provenienţă*

După cum se poate constata din enumerarea titlurilor şi a locului lor de apariţie, cartea românească imprimată în secolul al XVII-lea, aflată în posesia Bisericii ortodoxe, provine din toate cele 3 provincii româneşti, după cum rezultă de altfel şi din tabelul pe care îl prezentăm mai jos:

Provenienţa	Centrul tipografic	Titlul cărţii	Anul de apariţie	Nr. de exempl.
Ţara Românească	Bucureşti	Apostolul	1683	2
	Snagov	Biblia	1688	1
		Evanghelie	1697	1
Moldova	Iaşi	Carte românească de învăţătură	1643	11
Transilvania	Bălgrad	Noul Testament	1648	11
		Chiriacodromion	1699	2

Aşadar rezultă că din cele 28 de cărţi, 4 provin din Ţara Românească, 11 din Moldova şi 13 din Transilvania. Prezenţa în această parte a ţării a 15 cărţi tipărite la Sud şi Est de Carpaţi, dovedeşte faptul că populaţia românească de aici a iubit şi păstrat cartea pe care o înţelegea, o apăra ca entitate etnică şi-i întărea credinţa străbună.

Cercetările legate de vechea carte românească în Transilvania au dus la concluzia că în această zonă s-au păstrat „mai bine decît în orice altă regiune a ţării, sute şi mii de exemplare din vechile tipărituri româneşti provenite din toate centrele tipografice".[6] Acest lucru se explică prin situaţia politică deosebită pe care au avut-o românii din această provincie spre deosebire de cei din Moldova şi Ţara Românească. Fiind consideraţi „toleraţi" în propria lor ţară şi ameninţaţi tot timpul cu deznaţionalizarea, românii transilvăneni şi-au găsit în cartea românească, un reazem al păstrării fiinţei lor naţionale, fapt ce explică marile sacrificii făcute pentru procurarea şi păstrarea cărţii.[7]

3. *Circulaţia tipăriturilor din secolul al XVII-lea*

În cele ce urmează încercăm să facem o reconstituire a circulaţiei exemplarelor de carte veche românească aflate la Protopopiatul ortodox Bistriţa, tipărite în secolul al XVII-lea, folosindu-ne cu precădere de însemnările-manuscrise făcute de-a lungul anilor pe filele lor. Ele vor fi prezentate cronologic şi pe titluri, avîndu-se în vedere fiecare exemplar în parte.

a) Dintre aceste cărţi, de o înaltă preţuire din partea posesorilor a comunităţilor s-a bucurat *„Cartea românească de învăţătură"* sau *„Cazania lui Varlaam"*, editată prin grija mitropolitului Varlaam la Iaşi în anul 1643.

Limbajul plastic şi viguros cu un puternic accent popular, conţinutul şi veşmîntul grafic deosebit în care a fost imprimată Cazania lui Varlaam au asigurat acesteia cea mai largă răspîndire dintre toate vechile tipărituri româneşti. Scrisă „pentru toată seminţia românească" şi destinată pentru învăţătura poporului, valoroasa tipăritură a mitropolitului Varlaam a contribuit la propagarea ideilor despre originea comună a românilor şi la întărirea conştiinţei lor de unitate etnică. Ea a cunoscut o intensă circulaţie în întreg spaţiul românesc şi mai cu seamă în

6 Octavian Schiau, *„Cărturari şi cărţi în spaţiul românesc medieval"*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p. 86.

7 Vezi Florian Dudaş, *„Cazania lui Varlaam în Transilvania"*, Editura Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului, Cluj-Napoca, 1983, p. 108—112.

Transilvania, unde pînă în prezent s-au depistat 354 exemplare[8] dintre care 18 le atestăm în ţinuturile Bistriţei şi Năsăudului.

Activitatea de identificare şi cercetare ştiinţifică a exemplarelor păstrate în această parte a Transilvaniei, a început încă din ultimii ani ai secolului trecut. Un astfel de exemplar, care la 1781 se afla în proprietatea lui Zaharia Lupu dintr-un sat de pe Valea Bîrgăului (probabil Prundu Bîrgăului) este amintit de către Simeon Florea Marian în anul 1900.[9]

Cu ocazia cercetărilor întreprinse pe teren, N. Iorga semnala în anul 1906, existenţa unui exemplar al Cazaniei lui Varlaam în colecţia Gimnaziului român din Năsăud.[10]

Cercetările prilejuite de împlinirea a trei secole de la apariţia *„Cărţii româneşti de învăţătură"* au dus la depistarea şi studierea a noi exemplare ale acesteia ajunse în Transilvania. Aşa bunăoară, Florea Mureşan dezvăluie prezenţa a 21 noi exemplare în această provincie dintre care 4 în ţinuturile Bistriţei şi Năsăudului (la Bozieş, Rebra, Romuli, şi Tigău).[11]

Studiile recente au dezvăluit existenţa şi circulaţia a noi exemplare pe teritoriul jud. Bistriţa-Năsăud. Cercetătorul Florian Dudaş arăta prezenţa încă în anul 1643 a unui exemplar al Cazaniei lui Varlaam în satul Orheiu Bistriţei, care prin secolul al XVII-lea a ajuns în vestul Transilvaniei, şi în cele din urmă în Biblioteca Muzeului Ţării Crişurilor din Oradea.[12] La 14 martie 1643, această *„Carte românească de învăţătură"*, a fost cumpărată de marele logofăt al cancelariei domneşti, Mihalcea Durac, chiar din mîna mitropolitului Varlaam, pentru ca la scurt timp, să o ducă la Orheiu în părţile Bistriţei, fiind socotit drept primul exemplar pus în circulaţie.[13]

Existenţa şi circulaţia altor exemplare ale valoroasei tipărituri ieşene au fost semnalate recent de către acelaşi cercetător în alte 4 localităţi ale judeţului (Măgurele, Năsăud, Sebiş şi Ţentea)[14] pentru ca în anul 1980 Lazăr Ureche să semnaleze alte 7 exemplare din zona Bistriţei şi Năsăudului (Archiud, Josenii Bîrgăului, Liviu Rebreanu, Mărişelu, Simioneşti, Sînmihaiul de Cîmpie şi Telciu).[15]

Din cele prezentate mai sus rezultă că, în decursul a 8 decenii pe teritoriul actualului judeţ Bistriţa-Năsăud au fost semnalate 18 exemplare ale Cazaniei lui Varlaam dintre care 12 există şi astăzi (11 aparţin unităţilor Bisericii ortodoxe, iar 1 se află la Subfiliala Năsăudul a Bibliotecii Academiei R. S. R.). Exemplarele aflate la Protopopiatul ortodox Bistriţa, aparţin unor parohii sau filii din judeţ: parohia *Archiud*, parohia *Josenii Bîrgăului*, *Protopopiatul ortodox Năsăud*, parohia *Mărişelu*, parohia *Mărişelu — filia Măgurele*, parohia *Romuli*, parohia *Simioneşti*, parohia *Sînmihaiul de Cîmpie*, parohia *Telciu*, parohia *Sînnicoară — filia Ţentea*, şi parohia *Chiraleş — filia Tigău*.

Nu insistăm asupra prezentării circulaţiei acestor valoroase exemplare ale tipăriturii ieşene existente la depozitul de la Protopopiatul ortodox Bistriţa, întrucît am făcut-o cu un alt prilej.[16]

8 *Ibidem*.

9 Simeon Fl. Marian, *„Inscripţiuni de pe manuscripte şi cărţi vechi din Bucovina"*, Suceava, 1900, p. 92.

10 N. Iorga, *„Scrisori şi inscripţii ardelene şi maramureşene"*, vol. II, Bucureşti, 1906, p. 136—137.

11 Vezi Florea Mureşan, *„Cazania lui Varlaam 1643—1943. Prezentare în imagini"*, Cluj, 1944, p. 11, 207—211.

12 Florian Dudaş, *„Cartea veche românească în Bihor"*, Oradea, 1977, p. 37—38.

13 *Idem*, *„Cazania lui Varlaam în Vestul Transilvaniei"*, Editura Mitropoliei Banatului, Timişoara, 1979, p. 59 şi 157.

14 *Ibidem*, p. 40.

15 Lazăr Ureche, *„Date noi privind circulaţia Cărţii româneşti de învăţătură în jud. Bistriţa-Năsăud"*, în *„Valori bibliofile ..."*, p. 170—174. Autorul arată că în localitatea Măgurele mai există 4 file (63—66, partea I), din Cazania lui Varlaam, fapt ce duce la concluzia că aici a mai existat încă un exemplar (*ibidem*, p. 172).

16 Vezi Pr. drd. Ioan Băndean, *„Circulaţia Cazaniei lui Varlaam în ţinuturile Bistriţei şi Năsăudului* (lucrare de seminar în curs de tipărire).

b) O altă carte imprimată în secolul al XVII-lea, deosebit de apreciată de către obştea românească, a fost Noul Testament (Bălgrad, 1648), care a fost socotită drept „cea mai importantă traducere biblică din Transilvania secolului al XVII-lea, deopotrivă de izbutită prin limpezimea stilului şi prin măiestria limbii".[17] Această operă s-a realizat în timpul mitropolitului Simion Ştefan, fost nu numai un mare ierarh, ci şi un cărturar cinstit şi modest care a luptat necontenit pentru ridicarea culturală şi morală a neamului din sînul căruia s-a născut. Tradus din mai multe limbi de către călugărul muntean Silvestru, textul Noului Testament a fost substanţial îmbunătăţit de către Simion Ştefan care a găsit „multă lipsă şi greşiale în scriptura lui pentru neînţelesul limbei şi cărţii greceşti".[18] Deosebit de apreciată este predoslovia către cititori a mitropolitului, predoslovie care conţine idei valoroase ce au adus o contribuţie importantă la unificarea limbii române literare. „Noi derept aceea ne-am silit — arată Simion Ştefan — de încît am putut să izvodim aşia cum să înţeleagă toţi, iară de nu vor înţelege toţi, nu-i de vina noastră, ce-i de vina celuia ce — au răsfirat rumânii prin alte ţări de şi-au mestecat cuvintele cu alte limbi de nu grăiesc toţi într-un chip".[19]

Noul Testament de la Bălgrad a cunoscut o intensă circulaţie în Transilvania, dar şi în celelalte provincii româneşti. Circulaţia sa se explică nu numai prin valoarea deosebită a ideilor din predoslovia către cititori, ci şi prin calitatea cărţii în general. În jud. Bistriţa-Năsăud există astăzi 4 exemplare ale acestei valoroase tipărituri dintre care două aparţin Bisericii ortodoxe[20] (parohiilor Chintelnic şi Susenii Bîrgăului).

1. *Exemplarul de la Chintelnic,*[21] nu conţine decît o singură însemnare, încît este dificil să stabilim itinerarul parcurs de această carte. Potrivit însemnării de pe forzaţ-ul posterior, acest exemplar a fost dat în anul 1814 de către diacul Alexandru din Şieu-Măgheruş, lui Sălăgean Zaharia pe timp de 3 săptămîni, pentru a o citi în schimbul a „două cară de otavă, cîte cinsprăzăce zloţi[22] caru". Nu se cunosc împrejurările în care exemplarul a ajuns la Chintelnic.

2. *Exemplarul de la Susenii Bîrgăului,*[23] este incomplet, şi nu conţine nici o însemnare pe baza căreia să se poată stabili circulaţia sa.

c) O tipăritură bucureşteană frecvent întîlnită în Transilvania, a cărei prezenţă o constatăm şi în jud. Bistriţa-Năsăud este *Apostolul* (Bucureşti, 1683). Prin publicarea în limba română a acestui text liturgic de bază s-a făcut un mare pas înainte în direcţia introducerii limbii române în cultul divin. Utilizarea acestui text de către preoţii care nu mai cunoşteau limba slavonă, ca şi acurateţea textului explică larga circulaţie a Apostolului în Transilvania.[24] La Protopopiatul ortodox din Bistriţa există două exemplare din valoroasa tipăritură bucureşteană.

1. *Exemplarul de la Runcu Salvei,*[25] a fost pus în circulaţie printr-o danie a mitropolitului Ungro-Vlahiei Teodosie: „Să se ştie că această sfîntă carte, Apostoli româneşti, dăruito-a preasfinţitului metropolit chir Teodosie ... ca să fie de traiul besericii şi o a trimis pe jupînul ... de la Tîrgovişte în sîmbăta cea mare a Paşti-

---

17 Octavian Schiau, „*op. cit.*", p. 122.

18 Ioan Bianu şi Nerva Hodoş, „*Bibliografia românească veche*" (1508—1830), tom. 1 (1508—1716), Bucureşti, 1903, p. 169.

19 *Ibidem,* p. 170.

20 Celelalte 2 exemplare sînt în posesia unor persoane din localităţile Ilva Mică şi Ocniţa.

21 Inv. nr. 248/140. (Primul nr. de inventar reprezintă pe cel al parohiei, iar al doilea nr. sub care este inventariat la Depozitul de carte veche de la Protopopiatul ortodox Bistriţa.)

22 Vechi monede de argint tătăreşti care pînă la 1620 predominau în actele de vînzare-cumpărare a pămîntului; la începutul sec. al XIX-lea 1 zlot valora 30 de parale (para=monedă divizionară egală cu a suta parte dintr-un leu vechi). Cf. Constantin c. Kiriţescu „*Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui*", vol. I, Bucureşti, 1964, p. 88.

23 Inv. 213/982.

lor, în luna ap(rilie) 18, 7193 (=1685)" (vezi fila 199). Mai tîrziu prin secolul al XVIII-lea, exemplarul constituia proprietatea bisericii din Zagra (jud. Bistrița-Năsăud), iar apoi a ajuns în împrejurări necunoscute la Runcu Salvei.

2. *Exemplarul de la Sărățel*,[26] este — potrivit unei mărturii documentare de pe fila 199 — atestat în această localitate pe la sfîrșitul secolului al XVII-lea: „deci se cuvine a ști cetindu-se acest Apostolear în sfînta biserică a Sărățelului, iar de preot slujitoriu să se pomenească la S iertăciuni preotul Niculai...". În anul 1823 această carte a fost cumpărată de către Pop Florea Mihail „meșterul din Sărățel", și l-a donat bisericii Sărățelului" să-i fie dumisale pomană, soțului dumisale... Și toți preoții cîți vor sluji pristolul bisericii să-l pomenească întru ctitori. Și s-au cumpărat cu 7 zloți în valută, supt preoția lui popa Pavel Tohati la 19 martie (1)823".

d) De o importanță deosebită ni se pare prezența în această zonă a Bibliei (București, 1688). Ea este prima traducere integrală a Bibliei și reprezintă o sinteză a limbii române scrise pînă atunci. Traducerea ei a fost făcută de un grup mai mare de cărturari, printre care și frații Greceanu. Prin modul în care ea a fost scrisă, prin stilul ei de o remarcabilă claritate și cursivitate, prin numeroasele imagini artistice", la care se adaugă minunatele cadențe ritmice, Biblia de la București, reprezintă nu numai o operă de edificare moral-religioasă, ci și una de poezie", ea rămînînd drept cel mai important monument al literaturii noastre vechi.[27]

După numărul relativ mic de exemplare existent în Transilvania (circa 10 depistate pînă acum), s-ar părea că Biblia n-a avut o circulație intensă în această provincie. O explicație a acestei stări de lucruri ar fi și prețul inaccesibil pentru comunitățile mai mici.[28] Cu toate acestea, în colecția de carte veche românească de la Protopopiatul ortodox Năsăud se află un exemplar al Bibliei de la București, încă nesemnalat, aflat astăzi la depozitul amintit.[29] Valoarea acestui exemplar crește însă, și prin importanța mărturiilor documentare pe care le conține și îndeosebi a însemnării de pe ultima filă: „Biblia Radului Cantacuzino spăt(ar), dăruită de Radu Greceanu." Prin urmare această Biblie a aparținut marelui spătar Radu Cantacuzino, fiul stolnicului luminat Constantin Cantacuzino și nepot al domnului iubitor de cultură Șerban Cantacuzino.[30]

Prin secolul al XVIII-lea acest exemplar este atestat în satul Mireș (probabil din jud. Maramureș), deoarece un preot mulțumește protopopului de aici că i-a „trimis această Biblie de am îndreptat multe". Potrivit unei însemnări de pe ultima filă, în anul 1780 exemplarul a fost cumpărat cu 40 florini[31] de mai

24 Octavian Schiau, *op. cit.*, p. 97.
25 Inv. 134/846.
26 Inv. 318/888.
27 Octavian Schiau, *op. cit.*, p. 97.
28 *Ibidem*, p. 97—98.
29 Inv. nr. 110/415.
30 Vezi Nicolae Stoicescu, *„Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV—XVII"*, București, 1971, p. 139—140.
31 Vechi monede de aur și de argint emise de diferite state, care au circulat și în Țările Române; florinul imperial subdivizat care a circulat în Transilvania= 100 dinari sau 50 creițari [dinarul unguresc pătrunde în Transilvania încă din timpul lui Matei Corvin (1458—1490), depășind valoarea „aspru"-lui turcesc. În documentele sec. XVI și XVII, dinarul unguresc este cunoscut sub denumirea de „ban" (în slavă=pineg)]. Creițar=mică monedă de argint, mai tîrziu de aramă, care a circulat pînă la sfîrșitul sec. al XIX-lea în sudul Germaniei, în Austro-Ungaria, și în Bucovina. 1 creițar=2 dinari. Valoarea florinului convertit în natură, a cunoscut variații în timp: ex. la jumătatea sec. al XVI-lea, un cal costa 10—12 florini; un bou=3 florini. În prima decadă a celei de a doua jumătate a sec. al XVII-lea „o iapă în tarniță" (adică avînd șeaua pe ea), era evaluată la 25 florini; la începutul sec. al XVIII-lea, „10 oi și 8 miei" valorau aprox. 20 florini. Cf. C. C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 107. Vezi și Florian Dudaș, *„Cazania lui Varlaam în Transilvania"*, p. 111.

mulți locuitori ai satului Ilva Mare (jud. Bistrița-Năsăud), iar apoi a ajuns în localitatea Maieru (Bistrița-Năsăud) de unde în 1958 a fost transferat în colecția de carte veche românească a Protopopiatului Năsăud.

e) O altă tipăritură munteană din ținuturile Bistriței și Năsăudului aflată în posesia Bisericii ortodoxe și păstrată la Protopopiatul ortodox Bistrița este *Evanghelia* (Snagov, 1697). Importanta tipăritură a lui Antim Ivireanul constituie proprietatea parohiei ortodoxe Ciceu-Poeni, filia Dobricel.[32] La numai 3 ani după scoaterea ei de sub teascurile tipografiei Mănăstirii Snagov, această Evanghelie a ajuns în satul Dobricel (Bistrița-Năsăud). Potrivit însemnării de pe filele (2) — 12" această carte o au cumpărat Simon Ștefan și cu muierea sa Luchiana cu 4 florinți și 14 creițari și cu Mărian Chirea, (care) au dat 4 florinți și 20 creițari (și au dat-o) pe seama bisericii Dobricelului... în anul 1700".

f) O tipăritură frecvent întîlnită în ținuturile Bistriței și Năsăudului este Chiriacodromionul (Bălgrad, 1699). Apariția Chiriacodromionului a avut loc într-un moment de răscruce pentru evoluția istorică a românilor transilvăneni. Este momentul cînd noul stăpîn, Habsburgii, supun populația românească unor noi și puternice represiuni religioase ce vizau trecerea la catolicism. În aceste condiții potrivnice tiparul românesc din Transilvania se dezvoltă mai cu seamă în urma sprijinului acordat de către domnii de la sud de Carpați, care au trimis în acest scop, meșteri tipografi, legători de cărți și bani.

Chiriacodromionul la care ne referim a fost și el tipărit cu ajutorul venit din partea lui Constantin Brîncoveanu, care căutînd să întărească ortodoxia transilvană în lupta sa cu noua religie propagată de habsburgi, i-a trimis mitropolitului Bălgradului Atanasie Anghel, pe cel mai iscusit meșter tipograf, Mihail Iștvanovici.

Tipărit „pentru folosul și luminarea neamului nostru românesc" — cum mărturisește tipograful — Chiriacodromionul este de fapt o reeditare a textului Cazaniei lui Varlaam, cu unele modificări, introduse de tipograf. Această carte reprezintă un model al colaborării dintre românii din cele 3 provincii românești: se tipărea în Transilvania, după un text apărut în Moldova cu meșteri tipografi munteni.

Circulația acestei cărți a fost foarte răspîndită în Transilvania. Numai în ținuturile Bistriței și Năsăudului există 12 exemplare ale Chiriacodromionului dintre care 11 aparțin parohiilor din protopopiatele Bistrița și Năsăud.

1. *Exemplarul de la Bistrița-Bîrgăului,*[33] a fost cumpărat de la începutul secolului al XVIII-lea de către Ion Selăgean din „Lonca Bistriței" (Bistrița-Bîrgăului), care l-a donat bisericii din localitate (vezi filele 5—36). El condiționează donația sa de faptul că dacă va „alege milostivul Dumnezeu den feciori ai noștri, a lui Ion Selegean, să învețe carte, să fie și ei părtași la cărțile noastre...". De cca. 2 veacuri și jumătate această carte a rămas numai în localitatea Bistrița-Bîrgăului.

2 *Exemplarul de la Budurleni,*[34] era în anul 1733, proprietatea lui pop Lup din Archiud (jud. Bistrița-Năsăud), așa cum rezultă dintr-o însemnare făcută pe filele 198—202, pentru ca în 1787 acest Chiriacodromion să fie cumpărat de popa Mihail din Budurleni cu „7 vonași" de „la un orb" (vezi filele 16—18).

3. *Exemplarul de la Ciceu-Poeni.*[35] A fost cumpărat cu 21 florini în septembrie 1700 (vezi filele 279—298) de către „Toader și jupîneasa sa Parasca și cu feciorii ei, anume Gheorghe, Ion, Nistor, Simion, Chifor, Sofronie" și „au dat(o) în svînta biserică în sat în Poeni" (Ciceu-Poeni n. n.) unde s-a păstrat pînă în anul 1958, cînd a fost transferată la Protopopiatul ortodox Năsăud.

4. *Exemplarul de la Cociu*[36] nu conține mărturii documentare și prin urmare nu putem stabili itinerarul pe care l-a parcurs.

---

32 Inv. 191/172.
33 Inv. 214/50.
34 Inv. 142/99.
35 Inv. 256/427.
36 Inv. 173/188.

5. *Exemplarul de la Cuşma*,[37] era înainte de 1772, în posesia lui Mihai Călugărul care în acest an l-a vîndut lui Popa Filip Hazanaşi din Buduş (jud. Bistriţa-Năsăud), cu suma de 15 florini (vezi forzaţ-ul anterior). În anul 1792, cartea a ajuns în proprietatea preotului Toader Hazanaşi din Cuşma (Bistriţa-Năsăud) fiind donată de Filip Hazanaşi, probabil tatăl său (vezi fila 415).

6. *Exemplarul de la Delureni*,[38] era în anul 1705, proprietatea preotului „Văsiu ot selo (din satul) Chiralej" (Chiraleş n. n.). Către mijlocul secolului al XVIII-lea acest exemplar a ajuns în posesia lui Pop Toader din Lumperd (azi Zoreni), în schimbul a 5 florini, iar apoi a diacului Pop Gheorghe din aceeaşi localitate (vezi fila 271). Într-o însemnare făcută pe filele 4—20 se arată că în „Anul 1805, martie 11 zile... s-au îndrăznit Costin Dămian cu al său frate Costin Mateiu şi au cumpărat această sfîntă şi dumnezeiască carte, Păucenie de la diacul din Lumperd, Pop Gheorghe cu 10 florini vonaşi să rămîie pe sama bisericii Uilacului" (Delureni, n. n.) unde s-a păstrat pînă acum.

7. *Exemplarul de la Ocniţa*[39] nu conţine însemnări manuscrise şi prin urmare nu se poate stabili itinerarul pe care l-a parcurs.

8. *Exemplarul de la Reteag*,[40] este atestat pe la începutul secolului al XVIII-lea în posesia preotului Grigorie din Chiuieşti (jud. Cluj). După moartea acestuia, cartea a ajuns în mîna diacului Petru din aceeaşi localitate, care o vîndu-se „pentru un bou" (vezi forzaţ-ul anterior). Mai tîrziu, prezenţa sa este consemnată în localitatea Reteag[41] (jud. Bistriţa-Năsăud), de unde în anul 1958 a fost transferat la Protopopiatul ortodox Năsăud.

9. *Exemplarul de la Runcu Salvei*.[42] Potrivit unei însemnări rămase pe filele 45—64, la 17 noiembrie 1700 el a fost cumpărat de către „Costin din Runc şi cu jupîneasa sa Frăsăna" şi cu feciorul lor Gheorghe. La achiziţia ei au mai contribuit cu „3 florinţi şi popa Oniga cu preoteasa Ana, (cu) 100 de bani şi popa Ion cu preoteasa Marie, şi o au dat la hramul svîntul Arhanghel Mihail în sat în Runc" (Runcu-Salvei n. n.). Această carte s-a cumpărat — se specifică în însemnare — „în zilele Măriei sale, birăul (magistratul, primarul) Ianăş de Bistriţa şi domnul de vidic Amdraş şi pîrcălab şi protopop Grigoraş din Mititei şi Jurat Matei din Zagra".

10. *Exemplarul de la Sărăţel*[43] (municipiul Bistriţa) nu posedă mărturii documentare care să ateste itinerarul parcurs pînă în anul 1812. La 24 ianuarie 1812, această tipăritură a fost cumpărată de către Chirasim Buduşan din Sărăţel şi dăruită de acesta bisericii de aici „să-(i) fie dumisale pomană, soţului dumisale", iar „toţ(i), preoţii cîţ(i) vor sluji la prestolul bisericii, toţi să-i pomenească întru ctitori", fiindcă ea a fost cumpărată" cu 16 zloţi, bani buni" (vezi filele 23—30).

11. *Exemplarul de la Sebiş*,[44] era pe la mijlocul secolului al XVIII-lea în oraşul Bistriţa, fiind cumpărat de „săraci(i) poporeni" din acest oraş şi dăruit bisericii de aici (filele 1—21). În anul 1792, această carte a fost cumpărată de către Paşcu Toader şi soţia Irina cu „14 florinţi... şi au dat-o în sama bisericii de la Săbiş" (vezi filele 20—24).

---

37 Inv. 240/213.

38 Inv. 105/216.

39 Inv. 57/766.

40 Inv. 796/431.

41 Vezi Gh. Mânzat, „*Inscripţii şi însemnări de pe bisericile şi cărţile liturgice vechi din Someş*", în „Tribuna Ardealului", I, nr. 2, 1940, p. 2.

42 Inv. 138/847.

43 Inv. 328/899.

44 Inv. 378/900.

4. *Valoarea religioasă şi cultural-istorică a însemnărilor manuscrise*

Valoarea cărţii vechi româneşti este dată nu numai de vechimea, raritatea şi conţinutul ei, ci şi de calitatea însemnărilor manuscrise, cărora timpul le-a conferit valoarea de document. Multe din însemnările pe care le conţin tipăriturile româneşti din secolul al XVII-lea aflate la Protopopiatele Bistriţa şi Năsăud, fac referiri la evenimente istorice sau la fapte mărunte de viaţă, certifică naşterea, botezul, căsătoria şi moartea membrilor de familie ale posesorului cărţii sau ale rudelor acestuia, notează gînduri de viaţă. Cele mai importante mărturii sînt însă cele care se referă la preţul procurării şi circulaţiei cărţii, mărturii cu ajutorul cărora am putut stabili şi itinerarul parcurs de acestea de-a lungul veacurilor. Pe baza acestor mărturii documentare, putem afirma fără teama de a greşi, că tipăriturile româneşti editate în Moldova şi Ţara Românească au cunoscut o mai intensă circulaţie în această parte a ţării decît cele imprimate în Transilvania. Aşa bunăoară, exemplarul Cazaniei lui Varlaam de la Protopopiatul ortodox Năsăud, după ce a circulat o vreme în Moldova, a ajuns în Transilvania. La început el este consemnat în localitatea Româneşti din judeţul Bacău, apoi ajunge în posesia lui Grigorie Pop din Hangu (jud. Neamţ), care la 7 februarie 1692 îl vinde cu 21 de florini preotului Ursu din Dindeleag (Livada — jud. Cluj n. n.). Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea exemplarul amintit a ajuns în localitatea Blăjenii de Jos (jud. Bistriţa-Năsăud), iar în 1755 este atestat în Rusu de Jos (jud. Bistriţa-Năsăud) apoi în localitatea Săsarm, şi în cele din urmă la Protopopiatul ortodox Năsăud.

Un itinerar interesant a cunoscut şi Biblia de la Bucureşti (1688). La început, această Biblie a fost în proprietatea marelui spătar Radu Cantacuzino, dăruită de insuşi Radu Greceanu. Mai tîrziu pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, tipăritura în discuţie a ajuns în Maramureş, în anul 1780 în localitatea Ilva-Mare, apoi în satul învecinat Maieru, iar de aici la Protopopiatul ortodox Năsăud.

Mărturiile documentare privind posesorii succesivi ai cărţilor cuprind adesea şi preţul procurării sau vînzării acestora. Tot pe baza lor se poate constata evoluţia, pe parcursul anilor, a preţurilor cărţilor. Tot ele ne dezvăluie faptul că uneori cărţile s-au cumpărat în natură. Aşa de pildă, exemplarul Cazaniei lui Varlaam de la Mărişelul s-a cumpărat în 1687 cu 34 mierţe de grîu (aprox. 20—25 kg), iar Chiriacodromionul de la Reteag a fost vîndut în prima jumătate a secolului al XVIII-lea „pentru un bou". Uneori, cărţile au constituit obiectul unor danii, chiar din mîna mitropolitului Ţării Româneşti: (Apostol, Buc. 1683, aflat la Runcu Salvei), act cu profunde semnificaţii pentru românii transilvăneni.

Aceleaşi mărturii documentare demonstrează faptul că unele cărţi au ajuns aici la scurt timp după apariţie fiind cumpărate prin sacrificiile materiale ale unor persoane animate de un puternic patriotism, de preoţi ori prin efortul conjugat al mai multor donatori. Pe aceste cărţi semnează un mare număr de slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române, fapt ce demonstrează destinaţia pe care a avut-o cartea românească, aceea pentru învăţarea poporului şi întărirea credinţei străbune ortodoxe. Mărturiile documentare reţin numeroase nume de preoţi din ţinuturile Bistriţei şi Năsăudului: sînt preoţii satelor, ridicaţi din rîndul poporului, al ţărănimii noastre, care adesea ştiau carte, preţuiau rolul învăţăturii fiind purtătorii curentului de introducerea limbii române scrise în biserică şi şcoală.[45]

Circulaţia intensă a vechilor cărţi bisericeşti în spaţiul locuit de români, este un argument în sine al rolului didactic, cultural-naţional pe care l-au avut aceste cărţi. Mărturia de pe Chiriacodromionul de la Bistriţa-Bîrgăului, exemplar prezentat mai sus, ilustrează acest adevăr împlinindu-se peste vremi testamentul mitropolitului Ardealului, Sava Brancovici) care la 1675 cerea preoţilor ortodocşi: „Care cărţi sântu scrise şi scoase pe limba românească să se cetească şi să se înveţe în biserică creştinilor şi într-alte locuri unde va fi lipsă; iară pentru să se mai întărească şi pruncii la biserică şi popa după ce va isprăvi slujba bisericei, să

45 Vezi Florian Dudaş, *„Cazania lui Varlaam în Transilvania"*, p. 138.

facă știre cum să se strîngă pruncii în biserică, să-i învețe cum iaște scris mai sus".[46]

Totodată, însemnările existente demonstrează prețuirea de care s-a bucurat cartea românească din partea populației de aici, exemplarele fiind adesea legate de o biserică prin afurisenie și blestem, condamnîndu-se cei care ar îndrăzni să o „sminteascâ" de la lăcașul sfînt căruia i-a fost donată. Alteori, pentru ca lumina cărții să pătrundă în mase cît mai largi și să se propovăduiască cît mai mult cuvîntul lui Dumnezeu, cartea este împrumutată sau vîndută altor biserici, așa cum s-a întîmplat cu exemplarul Cazaniei lui Varlaam de la Sînmihaiul de Cîmpie: „Această dumnezăiască carte și propovedanie batăr că tare fiind legată de biserica Fiscutului (Sălcuța n. n.), însă fiindcă la biserica Fiscutului nu e de lipsă, așa dară, ca să nu rămîie în deșert cuvîntu(l) lui Dumnezeu nepropovăduit, cu a noastră dare de sat o mutăm la biserica Bungardului pentru 9 (adecă nouă) zloți, care au și plinit bunii credincioș(i) creștini".

Unele însemnări conțin informații referitoare la împrumuturi bănești pe care biserica le-a făcut unor nevoiași ai satului. Așa de pildă, pe una din filele Cazaniei lui Varlaam de la Țigău sînt consemnate astfel de împrumuturi făcute unor locuitori, pentru restituirea cărora „au umblat cu feciorii satului pe la oameni acei ce-s datori cu bani bisericii și nu s-au tărăduit": „nouă potari la Onul lui Barbă Petrea, 8 șuștaci[47] și la Onu lui Marcoș Simion, a bisericii de pe colaci, la Stan Alexa 4 șuștaci a bisericii de pe colaci".

Interesante sînt și mărturiile cultural-istorice lăsate de-a lungul anilor pe filele unor tipărituri. În perioada cea mai tulbure a istoriei Transilvaniei, cînd stăpînirea turcească a fost înlocuită cu cea habsburgică care a inițiat o intensă propagandă de catolicizare forțată a românilor transilvăneni, viața neamului întreg a cunoscut o profundă tulburare care a generat reacția sa firească prin amplificarea legăturilor tradiționale ale Transilvaniei cu celelalte două provincii românești. În acest sens trebuie să menționăm că și domnii munteni și moldoveni și mai cu seamă cei dintîi și-au orientat politica lor culturală spre Transilvania, unde au ctitorit edificii de cult și au sprijinit tipărirea de cărți românești pe pămîntul Ardealului. Acum este momentul cînd pătrund cele mai multe exemplare ale cărților românești editate la Sud de Carpați. De altfel, înseși aceste tipărituri au pe lîngă o valoare culturală și religioasă, și una istorică. Valoarea lor istorică crește însă și prin însemnările manuscrise existente pe unele exemplare, însemnări ce întregesc biografia unor personalități, sau fac referiri la evenimente istorice. Așa de pildă, pe prima filă a Bibliei de la București se află o însemnare a lui Dumitru Greceanu în care este prezentată succind viața „cocoanei Smărăndița a preafericitului Radului Cantacuzino vel Spătar". Această însemnare ne dezvăluie faptul că spătarul Radu Cantacuzino o mai avut o fiică, pe Smărăndița, iar cercetările de pînă acum indicau doar doi copii: Constantin, ajuns logofăt și Safta.[48]

Pe exemplarul Cazaniei lui Varlaam de la Mar.șelu se află o altă însemnare interesantă privind conducerea administrativă a ținutului bistrițean: „. . . Și eu Grigore cu fratele mieu pre mai mare dereptate am făcut ispisoc (notiță) să știe toți și preuții și sătenii că o am dat pomană în svînta biserică. Datu-s-a în zilele Măriei Sale birăul de Cetatea Bistriței, Imbrea Marton, și a domnului de vidic

---

46 Vezi Timotei Cipariu, *„Acte și fragmente latine și românești pentru Istoria Bisericii Române"*, Blaj, 1855, p. 146, cit. de Onisifor Ghibu, *„Din istoria literaturii didactice românești"*, în *„Analele Academiei Române. Memoriile Secției Literare"*, București, 1975, p. 36—37, apud Victor Bunea *„Manualele școlare românești din secolul XVIII — importanța istorică și valorificarea lor științifică"*, în *„Valori bibliofile . . ."*, p. 434.

47 Suștacul=Monedă de argint poloneză, echivalentă în sec. al XVII-lea cu 40 dinari, iar în sec. al XVIII-lea, cu 6 creițari sau 12 dinari. La începutul sec. al XIX-lea, a apărut și șuștacul de aramă numit „surztertallér" sau „pițulă". Vezi C. C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 126.

48 Vezi Nicolae Stoicescu, *„Dicționar al marilor dregători . . ."*, p. 140.

Sabău Andriaş şi a pircălabului Hanăş şi a protopopului Vasile ot(din) Mocod în zilele Măriei Sale Mihail Apafi, craiul Ardealului... A(nul) Domnului 1687, luna decembrie". Pe Chiriacodromionul (Bălgrad, 1699), de la Runcu Salvei, este o altă însemnare care ne dezvăluie conducerea administrativă a ţinutului bistriţean la 1700: „Această carte s-a cumpărat în zilele Măriei Sale biräul Ianăş de Bistriţa şi domnul de vidic Andraş şi protopop Grigoraş din Mititei şi Jurat Matei din Zagra".

După cum s-a putut constata din cele prezentate pînă acum, tipăriturile româneşti din secolul al XVII-lea au cunoscut o intensă circulaţie şi în ţinuturile Bistriţei şi Năsăudului. Acest lucru demonstrează că şi în această parte a ţării obştea românească supusă adesea la numeroase silnicii religioase, a ştiut să păstreze ca pe o adevărată comoară cartea scrisă în slova şi legea strămoşească. De aici rezultă şi necesitatea studierii şi cunoaşterii cărţii noastre vechi care a constituit vreme de secole unul din lianţii realizării unităţii naţionale. Referindu-se la acest aspect, Ion Bianu scria: „Cărţile noastre vechi, sînt documentele vieţii culturale ale strămoşilor noştri... Studierea şi cunoaşterea acestor cărţi ajunse la noi adeseori numai fragmente zdrenţuite este de primă necesitate pentru oricine doreşte să aibă o înţelegere limpede despre trecutul neamului nostru".[49]

Preot drd. *Ioan Băndean*

---

49 Ion Bianu, *„Cartea veche românească"*, în *„Almanahul Graficei Române"*, Craiova, 1926.

Pentru pacea a toată lumea

FORUM-UL INTERNAŢIONAL „PENTRU O LUME DENUCLEARIZATĂ, PENTRU SUPRAVIEŢUIREA OMENIRII"

Între 14—16 februarie 1987 s-a desfăşurat la Moscova Forum-ul internaţional: „*Pentru o lume denuclearizată, pentru supravieţuirea omenirii*", la care au participat reprezentanţi din toate continentele şi din diferite sfere de activitate şi profesii: oameni de cultură, oameni de ştiinţă, militari, oameni de artă, cercetători din domeniul politologiei, ecologiei şi reprezentanţi ai religiilor.

Lucrările s-au desfăşurat în opt secţii, pe domenii de activitate, secţia religioasă fiind găzduită la Hotelul „Internaţional", care este în acelaşi timp şi un centru de conferinţe internaţionale (Sovincenter). La această secţie au participat 215 străini (şi tot atîţia localnici) din 56 de naţiuni, din toate continentele.

Reţinem dintre participanţi numele următorilor: Bena-Silu (Zair), Canon Zdenek Adler (Cehoslovacia), Pastor Dr. R. Andriamanjato (Madagascar), Mitropolitul Chrystodulos (Grecia), Dr. Zbigniew Czaikowski (Polonia), Pastor Hartmut Drews (R. F. G.), Prof. Elias Philippidos (Grecia), Dr. O. K. Fuchş (R. D. G.), Bishop Michael Harc (Marea Britanie), Arhiepiscopul Gorgorios (Etiopia), Dr. Chandra Gunasekera (Sri Lanka), Mr. Bo Verner Hoernberg (Suedia), Muftiul suprem Ahmad Keftar (Syria), Episcopul Dr. Paavo Kortekangas, (Finlanda), Dr. Denton Lotz (U. S. A.), Dr. Omar Li (Mali), S. Sa Maxim, Patriarhul Bulgariei (Bulgaria), Arhiepiscopul Walter Paul Khotso Makhulu (Botswana), Rev. Saruru Matsuki (Japonia), Rabbi Daniel Mayer (Cehoslovacia), Rev. Oliver McTornan (Belgia), Rev. Emilio Monte (Argentina), Ven. Shumei Ooka (Japonia), Mr. Luigi N. Panelli (Italia), Mr. Jan Paulsen (Norvegia), Sheikh Abdul Hamid As-Salch (Jordania), Episcopul Nguen Van Sang (Vietnam), Rev. Kenneth Senft (U. S. A.), Ven. Khamkyng Sihalat (Laos), Metropolitul Vazken Keshisian (Canada), Mr. Wangchindorj (Mongolia), Dr. Guma Khalier (Libia), Mr. Daljit Sen Adel (India), Frei Betto (Brazilia), Episcopul Bishoy (Egipt), Dr. Alan Brash (Noua Zeelandă), Mufitul suprem Ahmad Zabarah, (Yemen), E. Sa Theodosius, Metropolit al Japoniei, Rev. Issias Funsamo, (Mozambic), S. Sa Catholicos-Patriarch Ilia II (Gruzia), Dr. Gulyam Sarwar Mansur (Afganistan), Rev. Crispin Mazobere (Zimbabwe), Rev. Salvatore Scribano (Vatican), Mr. Abdullah Mohamed Ahmad Hasan (Sudan), Mr. Jahja Aidaru (Senegal), Ven. Dr. Thich Minh Chau (Vietnam), Mr. Inam Ul-Hagus (Arabia Saudită), Mufitul suprem Hassan Haled (Liban), Pastor Edwin Lopez (Philipine), Rev. John Long (Vatican), Mr. Mustafa Niang (Senegal), Dr. Adolfo Ham Reyes (Cuba), Dr. Dwain Epps (U. S. A.).

A prezidat mitropolitul Iuvenalie de Kolomna şi Krutiţa, Moscova, împreună cu un muftiu din Liban şi un budist din Vietnam.

În plenară s-au prezentat cîteva referate, printre care ale: Mitropolitului Iuvenalie de Krutiţa şi Kolon.na, Moscova, Mitropolitul Paul Mar Georgios (vechi oriental, India), rabinului Arthur Schneier (U. S. A.), Ven. Dr. M. Wipulasana (budist,

Sri Lanka), Toshio Miyako (Japonia, şintoist), D. Preman Niles (Geneva, Consiliul Mondial al Bisericilor), Dr. Harazsty în numele lui Billy Graham ş. a.

Pentru a se da posibilitatea de a lua cuvîntul cît mai mulţi, adunarea s-a împărţit în trei secţii. Toţi cei care au mai vorbit, au vorbit în una din aceste trei secţii. În plenară a fost ales un Comitet de redactare a *Documentului final*, alcătuit din şapte persoane, urmînd ca în fiecare secţie să fie repartizaţi cîte doi membri din acest *Comitet*, spre a colecta ideile şi spre a conduce discuţiile. Preşedinte al acestui Comitet a fost ales *Dr. Richard Andriamandjato* din Madagascar, pastor şi om politic, iar în Comitet au fost aleşi: *Mitropolitul Dr. Antonie Plămădeală* al Ardealului, *Dr. Dwain Epps* (Consiliul Naţional al Bisericilor din S. U. A.), Episcopul *Paavo Kortexangas* (Lutheran, Finlanda), Ven. *Dr. Thich Minh* Chau (Vietnam, budist), *Alfred Schoener* (şef rabin, Ungaria), Muftiul suprem *Ahmad Zabarach* (Yemen). Ca secretar al Comitetului a fost ales *Alexei Buevski* (U. R. S. S.).

Comitetul acesta a avut rolul de a sintetiza lucrările şi a prezenta ideile sub forma unui *Apel*.

La lucrări am luat cuvîntul şi subsemnatul, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române, dezvoltînd următoarele idei:

1. Biserica Ortodoxă Română şi, împreună cu ea, toate cultele din România sprijină eforturile în vederea realizării unei păci trainice în lume, bazate pe dezarmare şi, în special, pe dezarmarea nucleară. Aderăm la idealurile acestui *Forum*, cu atît mai mult cu cît, noi înşine, în România, am organizat mai multe asemenea *Conferinţe pentru pace şi dezarmare*, la nivel naţional şi inter-cultic, dar şi cu o largă participare internaţională.

2. Cultele din România şi-au exprimat acordul lor total faţă de propunerea Preşedintelui Nicolae Ceauşescu de a reduce cheltuielile şi efectivele militare ale României cu 5%, în mod unilateral, acord exprimat împreună cu tot poporul, prin votarea Referendum-ului de la 23 noiembrie 1986.

3. România sprijină propunerea Uniunii Sovietice ca pînă în anul 2000, pe etape, să se ajungă la distrugerea totală a armelor nucleare, urmînd ca, potrivit *Apelului ţărilor participante la Tratatul de la Varşovia*, pînă în anul 1990 să se realizeze lichidarea a 25% din ele.

4. Fără îndoială că o pace trainică nu se va putea realiza, decît printr-o *nouă ordine economică internaţională*. Atîta vreme cît vor rămîne decalajele economice, cît lumea va fi împărţită în bogaţi şi săraci, cît nu vor avea toţi acces liber şi egal la resurse, pacea va fi mereu ameninţată.

5. Raporturile dintre state şi popoare trebuie aşezate pe noi temeiuri. O pace adevărată, presupune o dreptate socială realizată. La aceasta trebuie să se ajungă însă prin tratative, nu prin forţă, prin întărirea *colaborării* şi *încrederii* dintre state, şi prin:

a) respectarea principiului independenţei şi suveranităţii tuturor naţiunilor;
b) egalitatea tuturor în drepturi;
c) neamestecul în treburile interne;
d) nerecurgerea la forţă şi la ameninţarea cu forţa;
e) eliberarea de cheltuielile inutile şi periculoase, pentru înarmare, şi folosirea sumelor pentru dezvoltare, educaţie.

6. Ca reprezentanţi ai religiilor, noi trebuie să militām şi pentru instaurarea în lume a unei *noi ordine morale internaţionale*.

„Cel ce vă vorbeşte — am arătat — am lansat acest principiu acum cîţiva ani la o Conferinţă pentru pace la Stockholm, la care era prezent şi regretatul prim ministru Olof Palme şi regele Suediei şi apoi chiar aici la Moscova, atunci cînd am iniţiat împreună cu alţii *Masa Rotundă* consacrată păcii şi dezarmării. De atunci ideea a fost preluată de tot mai mulţi şi trebuie s-o susţinem în continuare.

Rezumată în cîteva puncte, ea s-ar reduce la:

— considerarea războiului şi a cursei înarmărilor ca *imorale;*

— respectarea vieţii ca dar al lui Dumnezeu: orice atentat împotriva vieţii, să fie socotit *imoral;*

— să se respecte tratatele semnate; orice călcare să fie socotită imorală. Cum spune Sf. Scriptură a creştinilor: *Da* să însemne *Da*, şi *Nu* să însemne *Nu*. Orice înşelare, sau acţiuni false, cu gînd de înşelare a celuilalt, să fie stigmatizate ca imorale;

— în ordinea morală să fie înscrise ca obligatorii: apărarea păcii şi a vieţii.

7. Trebuie ca la acest *Forum* să cerem trecerea la *măsuri concrete* ca acelea luate de România. Să cerem urmarea exemplelor bune, nu a celor care, în ciuda *Moratoriului* unilateral al Uniunii Sovietice, au trecut la reluarea experienţelor cu arma nucleară. Trebuie să cerem ca un astfel de Moratoriu să devină *comun;*

8. Trebuie să cerem trecerea urgentă la încheierea de Acorduri care să fie respectate;

9. Trebuie să cerem trecerea la *instituirea juridică* a unui *Drept al dezarmării*, ca drept al oamenilor, ca *Drept la pace*.

10. Coexistenţa cu *bomba atomică* presupune riscuri incalculabile. Ea a fost inventată. N-o mai putem dez-inventa. *N-o putem decît distruge*. Alternativa e sinuciderea omenirii. O alternativă iresponsabilă şi iraţională, nedemnă de oameni şi de raţiunea umană. A trăi cu bomba atomică, va însemna a trăi în frică permanentă. Frica de a nu fi lansată de politicieni iresponsabili, de un nebun, de greşeala unui calcul de computer. S-a calculat de către specialişti că greşeala unui computer nu poate fi reparată înainte ca partea adversă avertizată de computer, să-şi lanseze bombele sale de represalii;

11. Trebuie să respingem cu hotărîre doctrina menţinerii păcii prin înarmare şi prin ameninţarea cu o forţă mai mare. E o doctrină falsă din punct de vedere logic: Dacă cineva te poate omorî odată, degeaba îl poţi tu ameninţa că îl poţi omorî de o sută de ori! Din această perspectivă, chiar o dezarmare parţială nu ar rezolva problema. Trebuie ajuns la o dezarmare totală.

12. Trebuie să militām pentru soluţionarea tuturor diferendelor prin dialog. După aceea va rămîne loc şi timp destul pentru competiţia ideologiilor, care îşi vor putea demonstra valoarea prin ceea ce vor face tot mai bun pentru omenire.

Noi, ca reprezentanţi ai religiilor, cum spunea odată cineva, *„trebuie să ne rugăm lui Dumnezeu să dea lumii pace, ca şi cum totul ar depinde de El, dar să lucrăm pentru pace, ca şi cum totul ar depinde de noi"*.

*

Aproape toate ideile din această intervenţie a subsemnatului au fost reţinute în *Documentul final*, ele venind, sub diferite forme, şi din partea altor vorbitori. Mulţi dintre ei, cînd le-a venit rîndul să vorbească (eu am vorbit al doilea), s-au referit aprobator la cele spuse de subsemnatul, numindu-mă cu numele, precum: Mitropolitul primat al Cehoslovaciei, *Dorotei*, Mitropolitul *Ibrahim Yohanna*, din Siria, episcopul *Peter Hatendi*, din Zimbabwe, canonicul *Wright*, din Scoţia etc.

*

În Comitetul de redactare a *Documentului final* a fost prezentată o primă versiune de text din care, totuşi, lipseau unele idei. Am cerut introducerea lor şi, cînd s-a alcătuit a doua şi ultima versiune, acestea au fost introduse şi apoi aprobate de Plenară cu unanimitate.

Din compararea primei versiuni, cu versiunea a II-a amendată de subsemnatul, se poate vedea că au apărut în a II-a următoarele idei noi:

1. S-a introdus alături de cuvintele *„rugăciuni* pentru pace", şi *„acţiuni* pentru pace" şi „trecerea la acţiuni concrete, cît nu este prea tîrziu".

2. S-a introdus textul: „Să ne reîntoarcem la o politică de destindere şi cooperare între popoare".

3. S-a introdus textul: „Să se ajungă la un *Moratoriu comun* cu privire la încetarea experienţelor cu arma nucleară".

4. S-a introdus textul: „Măsurile unilaterale adoptate de unele state, în vederea reducerii bugetelor şi a forţelor militare, merită aprobare şi inspiră speranţă".

De la început s-a adoptat principiul să nu se numească în Apel ţările la care se referă unele texte, spre a nu naşte discuţii în Plenară, unde fiecare ţară ar fi cerut introducerea numelui ei, în legătură cu unele acţiuni locale. Dar textul de la nr. 4 de mai sus, a fost clar că se referă la cele spuse de subsemnatul în Plenară despre iniţiativa României, privind reducerea cheltuielilor şi a efectivelor militare de către România.

*

Delegaţia României la Forum-ul de la Moscova a fost destul de largă, fiecare delegat lucrînd în secţia în care a fost repartizat. Astfel, printre alţii, au mai participat: Acad. Radu Voinea, preşedintele Academiei Române, Acad. Ştefan Pascu, Acad. I. Anton (din Timişoara), I. Sahini, Directorul Bibliotecii Academiei Române, actriţa Dina Cocea, regizorul I. Popescu-Gopo şi scriitorul Alex. Balaci. De la Erevan a venit împreună cu Patriarhul armean, Vasken I, şi arhiepiscopul Bisericii armene din România, Dyrayr Mardichian care l-a însoţit permanent pe Patriarh şi s-a întors cu el la Etcimiadzin, în Armenia Sovietică, unde se afla în vizită de lucru.

*

În ziua de 15 februarie 1987 Patriarhul Pimen a oferit o recepţie la restaurantul *Arbat*, pentru participanţii la *Forum-ul* reprezentanţilor religiilor (creştini, budişti, şintoişti, mozaici, musulmani şi hinduşi). A participat Preşedintele Departamentului pentru Afaceri religioase şi numeroşi localnici (peste 500 de persoane).

*

În ziua de 16 februarie 1987 în marea sală de conferinţe de la Kremlin, opt reprezentanţi ai secţiilor Rorum-ului au făcut cîte o scurtă prezentare, după care a vorbit Dl. Mihail Gorbaciov. A spus, printre altele, că îi pare rău că trebuie să anunţe că, în condiţiile în care Statele Unite au reluat experienţele cu bombe atomice, Uniunea Sovietică se vede obligată să înceteze *Moratoriul* unilateral pe care l-a respectat pînă acum.

Printre vorbitorii din sala Kremlinului a fost şi scriitorul englez Graham Greene şi omul politic vest-german Egon Barr.

După conferinţă a fost oferită o recepţie.

*

Larga participare la Forum a unor reprezentanţi din lumea occidentală, savanţi, politologi, militari, oameni de cultură etc. arată o creştere a dorinţei de pace şi de cunoaştere reciprocă, în vederea creşterii încrederii, ca premiză indispensabilă pentru trecerea la dezarmare.

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului

Sesiunea 1987 a Prezidiului și a Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene

Între 25—31 martie 1987, a avut loc, la Institutul ecumenic din Bossey, Elveția, ședința anuală a Prezidiului și a Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat: Mitropolitul Antonie Plămădeală (unul din cei 8 președinți) și Episcopul vicar-patriarhal Nifon Mihăiță, membru în Comitetul Consultativ.

A fost prima întîlnire a noului organ de conducere a Conferinței Bisericilor Europene (C. B. E.), Prezidiul și Comitetul Consultativ, după alegerile care s-au făcut, în septembrie 1986, la Adunarea Generală de la Stirling, Scoția, Marea Britanie.

În chip firesc, preocupările acestei prime întîlniri au fost organizatorice. Secretarul general Jean Fischer și-a luat postul în primire la 1 ianuarie 1987, înlocuindu-l pe G. G. Williams, trecut la pensie. Prezidiul și Comitetul Consultativ, organe nou alese, s-au găsit, ca și Secretarul general, într-o etapă de primă acomodare cu scopurile, tradițiile și metodele de lucru ale Conferinței. Acomodarea s-a făcut ușor și s-a trecut repede la analize și planificări de activități, ca și la discuții în legătură cu personalul din Geneva, acum descompletat, prin terminarea mandatului unora dintre funcționari.

Din Prezidiu au participat: Mitropolitul Alexei de Leningrad și Novgorod, Decanul John R. Arnold (Anglia), D-na Dr. Marjolaine Chevalier (Franța), Mitropolitul Damaschinos al Elveției (Patr. Constantinopolului), episcopul Hans-Gernot Jung (R. F. G.), Superintendentul Adam Kuczma (Polonia) și Prof. Pertti Pesonen (Finlanda).

Din Comitetul Consultativ au participat: D-na Nausie Blackie (Anglia), David Blaakley (Irlanda), D-na Jutta Boysen (R. F. G.), Pr. Tiran Gureghian (Armenia, U. R. S. S.), D-na Astrid Horeide (Norvegia), Pastorul Joseph Hromadka (Cehoslovacia), Mitropolitul Irineu al Vienei (U. R. S. S.), prof. Totiu Koev (Bulgaria), episcopul Attila Kovácz, Consilierul Klaus Kremkau (R. F. G.), Dr. Ernst Brinkmann (R. F. G.), D-na Christiane Lunk (R. D. G.), Rector Wilhelm Nausner (Austria), Pr. Serghei Nicolaev (U. R.S. S.), Per Olof Ohrn (Suedia), Dr. Alexandro Papaderos (Grecia), Rev. Rui Rodriguez (Portugalia), Pastorul Heinrich Rusterholz (Elveția), Consilierul Siegfried Schulze (R. D. G.), D-na Christine Spanu (Italia), Prof. Peter Stephens (Anglia), D-na Birgitte Thyssen (Danemarca), Dr. Jean Veenhof (Olanda), Boris Wik (U. R. S. S.). Au mai participat ca observatori sau oaspeți: Dr. André Appel (Franța), fost Președinte, Dr. Ivo Fürer (Elveția), Dr. Todor Sabev (Bulgaria), Pr. Salvatore Scribano (Italia), Prof. dr. Carl-Friederich von Weizsäcker (R. F. G.) și alții. A lipsit Mitropolitul Chrisostom de Peristerion (Grecia) din cauza unor probleme grele prin care trece Biserica sa în momentul de față, în legătură cu proprietățile.

După consultări îndelungate în Prezidiu, a fost ales acum Președinte al Prezidiului Mitropolitul Alexei de Leningrad și Novgorod, iar vice-președinte a fost ales preotul anglican John Arnold din Anglia.

Problema de căpetenie după alegerea acestor doi a fost completarea vacanțelor din oficiile de la Geneva ale C. B. E.-ului. Secretarul Secretariatului pentru drepturile omului, Dr. Theo Tschuy și-a terminat mandatul. S-a creat acum, potrivit celor hotărîte de Adunarea generală, un Secretariat numit: *„Dreptate, Pace și Drepturile omului."* S-a dat mandat secretarului general să anunțe Bisericile și să selecționeze un candidat pentru a-l propune Prezidiului și Comitetului Consultativ.

S-a creat un *„Secretariat pentru Comunicaţii"*, pentru care, de asemenea, trebuie găsit un candidat.

S-a constatat că în domeniul *comunicaţiilor* Conferinţa n-a fost şi nu este bine utilată şi, din cauza aceasta, nu-şi poate face auzit glasul şi nu-şi poate răspîndi ideile. S-a hotărît să se înfiinţeze acest Secretariat, care să-şi coordoneze activitatea cu Secretariatele similare din cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor şi al Federaţiei Lutherane Mondiale. Bisericile din Europa trebuie să fie mai bine informate şi legăturile dintre ele mai strînse. De asemenea, se impune o mai bună legătură cu opinia publică, precum şi cu conducătorii bisericeşti.

Pînă la numirea unui secretar, deoarece procedura va cere timp şi aprobarea autorităţilor elveţiene nu se dă cu uşurinţă, s-a recomandat angajarea unui consultant temporar.

„Secretariatul de studiu" ocupat în prezent de Pr. dr. Dumitru Popescu, urma să rămînă fără titular de la 1 septembrie 1987 cînd pr. Dumitru Popescu i se termina mandatul care deja fusese prelungit de două ori. În urma discuţiilor s-a propus şi s-a votat în unanimitate o nouă prelungire a mandatului său pînă la 31 iulie 1988.

S-a hotărît ca pînă în martie 1988 să se definitiveze lista candidaţilor, în aşa fel încît, cu ocazia întrunirii Prezidiului şi a Comitetului Consultativ să se poată numi succesorul care să-şi ia postul în primire la 1 august 1988.

S-a accentuat necesitatea de a se continua cu aceeaşi pricepere şi eficienţă munca profesorului Dumitru Popescu, deoarece *Secretariatul de studii* este acela care dă baza teologică a tuturor acţiunilor Conferinţei.

Secretariatului de studii i s-au fixat în special trei teme: 1. Misiunea Bisericilor într-o Europă secularizată; 2. Lucrări teologice şi îndatoriri practice în domeniul păcii, dreptăţii, drepturilor omului şi integritatea creaţiei, şi 3. Informaţii şi coordonarea negocierilor de unire dintre Bisericile din Europa, adică o încercare de analiză şi coordonare a tuturor dialogurilor bilaterale care se desfăşoară actualmente în Europa. E o propunere, pe cît de interesantă pe atît şi de grea, cu care va avea a se confrunta Secretariatul de studii.

Unul din programele începute mai demult asupra raporturilor dintre *creştini şi musulmani în Europa*, se va continua. S-au fixat liniile generale ale misiunii acestui program, dintre care reţinem următoarele:

— Islamul nu face deosebire între diferitele confesiuni creştine. Pe toate le crede depăşite de Coran, tot aşa cum e depăşit şi iudaismul, deoarece islamul e religia cea mai nouă;

— Creştinii trebuie să apară în dialog ca un tot, deci trebuie să-şi coordoneze punctele de vedere;

— Să se încerce un *modus vivendi* care să nu jignească sentimentele nimănui, dar să-i readucă pe toţi, de ambele părţi, la sentimente de toleranţă;

— Să se găsească soluţii comune cu privire la căsătoriile mixte care devin tot mai frecvente.

Islamismul se întinde în Europa fie prin cei care vin în Anglia din fostele colonii, ca cetăţeni englezi, fie prin cei care vin la lucru în alte ţări europene. E o problemă care necesită soluţii urgente.

În cursul lucrărilor s-au alcătuit comitetele diferitelor *Secretariate* şi *Programe* pentru viitor. Mitropolitul Antonie al Ardealului a fost ales membru în *Comitetul financiar* şi în *Comitetul restrîns de legătură cu Conferinţa episcopilor catolici din Europa*. Din acest Comitet mai fac parte: Preşedintele, Vicepreşedintele Prezidiului, episcopul Young şi italianul Paulo Spanu. Comitetul va avea prima întrunire între 14—16 iunie 1987 la Zürich, Elveţia, pentru a organiza a patra întîlnire a celor două Conferinţe, C. E. B. şi C. C. E. E. (Consiliul Conferinţelor Bisericilor Catolice din Europa) în anul viitor, în septembrie sau octombrie, probabil în R. D. G., urmînd a stabili temele şi programul.

În Comitetul de studii a fost ales P. S. Episcop-vicar Nifon Mihăiţă.

În Comitetul care se ocupă de problema *„Islamul în Europa"* a rămas, ca şi pînă acum, preotul nostru din Geneva, Vergil Vâlcu.

Printre hotărîrile mai importante care s-au luat la această întrunire de la Bossey, este și acțiunea de a se organiza cît mai curînd o Conferință cu tema: „*Pace prin Dreptate*", care să se țină fie în 1988, fie la începutul anului 1989. Există o invitație de la episcopul de Coventry, Anglia. Se are în vedere și Austria. O hotărîre definitivă asupra locului se va lua la următoarea întrunire a Prezidiului care va avea loc între 5—10 octombrie 1987 într-o localitate încă nestabilită. Se așteaptă o invitație, altfel va fi la sediul din Geneva.

Conferința „*Pace prin Dreptate*" ar urma să cuprindă peste 200 de participanți și să dureze 8—10 zile, în principiu. Ea va fi și o contribuție europeană la marea Conferință mondială „*Justiție, Pace și Integritatea Creației*", care va fi organizată de Consiliul Mondial al Bisericilor în 1989 sau 1990.

S-a stabilit de asemenea ca următoarea Adunare generală a C. B. E. să aibă loc în anul 1992, adică la un an după Adunarea Generală a Consiliului Mondial al Bisericilor. Locul nu s-a stabilit încă. Se așteaptă invitații. Se are în vedere și organizarea unei Conferințe a Bisericilor din zona mediteraneană, care a fost programată mai de mult și care urma să se țină în Malta, dar nu s-au putut finaliza pregătirile.

Judecătorul Eckhard Krüger din R. F. G. a prezentat un raport scris asupra discuțiilor de la Viena, în legătură cu aplicarea hotărîrilor Conferinței de la Helsinki, unde el a reprezentat C. B. E. între 27—30 ianuarie 1987 și unde între 22—28 martie a reprezentat-o P. S. Episcop Vasile Costin, Vicar-patriarhal (România). Raportul său a fost completat de un raport al Dr. William L. Wiphler (U. S. A.) asupra perioadei 16—21 februarie 1987, de un altul al Consilierului Peter Müller (R. F. G.), asupra perioadei 23—27 februarie 1987, și de un al patrulea prezentat de Ueli Friederich (Elveția), asupra perioadei 24—27 februarie 1987. Sînt rapoarte descriptive, enumerarea cuvîntărilor ținute, temele abordate, acuzațiile reciproce ale delegațiilor marilor puteri și, dau în plus informații asupra contactelor personale avute și impresii personale.

Pentru pregătirile Conferinței *Pace prin Dreptate* Bisericile din R. F. G. au oferit un om, cu salariul plătit de ele, în mod cu totul special, pentru a se obține o reușită sigură. În acest scop s-a deplasat la Bossey, unde a pledat pentru această Conferință profesorul fizician Carl von Weizsäcker, fratele Președintelui R. F. G., acela care anul trecut a organizat la Kirchberg, în R. F. G. un „Conciliu al Păcii", la care a participat și subsemnatul.

Conferința „*Pace prin Dreptate*" la început trebuia să se numească „*Conferința nordică pentru pace*", dar în cele din urmă s-a ajuns la noul titlu care e mai larg.

Potrivit recomandărilor Adunării Generale de la Stirling, ea ar urma să fie organizată în colaborare cu Consiliul Conferințelor Episcopale romano-catolice din Europa, cu Consiliul Bisericilor din S. U. A. și cu Consiliul Bisericilor din Canada, ca unele care au semnat Actul de la Helsinki. Această Conferință „*va avea ca țel să întărească lupta pentru pace și dezarmare*". *Ea va trebui să includă de asemenea reflecții asupra consecințelor economice și sociale ale cursei înarmărilor*" (Din Raportul Comitetului de directive de la Stirling, par. 9.6., Comitet prezidat de subsemnatul).

În legătură cu aceasta am luat cuvîntul și subsemnatul, spunînd printre altele și următoarele: „Ideea organizării de către Conferința Bisericilor Europene a Conferinței „*Pace prin Dreptate*" este o idee ajunsă la maturitate și colectează multe gînduri, planuri și intenții ale multor Biserici, organizații și oameni de răspundere din Europa. Ea a trecut prin mai multe faze pînă acum, numindu-se cînd „*Conciliu al Păcii*", cînd „*Adunarea nordică pentru pace*", dar esențialul e că s-a ajuns acum, nu numai la un titlu definitiv, ci la organizarea ei practică. Salutăm în mijlocul nostru pe d-l profesor Carl von Weizsäcker și apreciem cuvîntarea convingătoare pe care ne-a ținut-o. Știm că este unul din fizicienii care au contribuit la descoperirea forțelor ascunse în atom, dar care acum este un mare apărător al păcii. Ca fizician, a dorit ca descoperirile sale să slujească omenirea, nu s-o amenințe.

Aş dori să fac unele remarci cu privire la Conferinţa care se plănuieşte:

— Să afirmăm necesitatea de a o organiza cu urgenţă şi prioritate şi s-o luăm pe umerii Conferinţei noastre ca pe o datorie sfîntă;

— Să facem ca ea să fie o chemare la fapte, o trecere la un stadiu nou de eficienţă, trecere la dezarmare treptată, aşa cum a făcut şi propune România şi Preşedintele ei;

— Să facem să fie o demonstrare limpede a pericolului real pe care-l comportă un război atomic;

— Să lucrăm în aşa fel pregătind-o, încît să respingem cu argumente bine alese teoria posibilităţii unui război atomic limitat, ca şi teoria că pacea poate fi asigurată numai prin competiţia între forţe şi prin ameninţare;

— Să fie Conferinţa aceasta şi o demonstraţie biblică a credinţei noastre şi a responsabilităţii noastre faţă de *viaţă* şi *pace*, care sînt daruri ale lui Dumnezeu, şi pe care ni le-a încredinţat să le apărăm;

— Să arătăm că o pace adevărată nu poate fi realizată decît prin *dreptate socială*, şi să chemăm lumea la instaurarea în raporturile dintre state şi popoare a unei noi ordine economice internaţionale, fără de care pacea va fi mereu precară şi ameninţată;

— Să accentum necesitatea şi posibilitatea ca toate diferendele existente azi în lume să se rezolve prin raţiune şi dialog, nu prin forţă şi război;

— Să facem un Apel pentru iniţierea unor instrumente legislative noi, care să creeze şi să legifereze dreptul la viaţă, dreptul la pace, dreptul la dezarmare, ca drepturi fundamentale ale oamenilor;

— Să cerem ca războiul — de orice fel — să fie pus în afara legii;

— Să arătăm că nu există *război drept*, ci numai *pace dreaptă* şi *dreptate prin dialog*. Am ajuns la stadiul în care orice război e moarte totală, a tuturor, drepţi şi nedrepţi;

— Să iniţiem o nouă ordine morală internaţională, care să însemneze în primul rînd respectul vieţii, restaurarea rapoartelor de încredere între state şi popoare, respectarea cuvîntului dat şi a tratatelor.

Nimeni ca noi, oameni ai religiilor şi mai ales creştini, nu e mai bine plasat teoretic pentru a propune, pe bazele învăţăturii noastre, aceste principii.

Trebuie, aşadar, să facem totul pentru urgentarea acestei Conferinţe europene. Să-i stabilim *timpul* şi *locul* şi *temele* şi cît de mare să fie şi, eu zic, să fie cît mai mare şi să includă aşa cum s-a propus aici şi pe romano-catolici, dar să nu ne împiedicăm de întîrzieri de răspunsuri, ci să trecem la fapte. Sper ca o astfel de *Conferinţă* să aibă un impact major asupra credincioşilor din Europa şi să fie un nou pas spre pacea din întreaga lume."

Dr. Thomas Wieser (R. F. G.) a fost rugat să prezinte în scris o evaluare a Adunării Generale de la Stirling (Scoţia), aşa cum s-a reflectat ea în presă. Raportul său cuprinde foarte multe aprecieri pozitive, printre care cea mai importantă e aceea că C. B.E. rămîne un pod între Est şi Vest. De asemenea, s-a apreciat vocaţia Conferinţei de a fi „făcătoare de pace", un loc bun de întîlnire a conducătorilor bisericeşti din Europa şi un model al unei noi Europe, care ar putea fi un model şi pentru alte continente. Unele ziare au socotit că locul Estului e prea mare în Conferinţă în ceea ce priveşte orientarea ei, dar această apreciere n-a fost preponderentă. S-a apreciat mult felul cum a fost organizată Adunarea Generală şi mai ales masa rotundă cu tema *„Anno Domini 2000: Quo vadis Europa"*, la care a luat parte şi subsemnatul. S-a mai remarcat că C. B.E. nu este o organizaţie controversată, ci paşnică şi cooperativă.

Noul Prezidiu şi noul Comitet Consultativ, ca şi noul Secretar general, au început să se acomodeze cu tradiţiile şi orientările Conferinţei Bisericilor Europene şi există toate motivele să ne aşteptăm ca acestea să fie continuate.

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului

MISIUNEA FEMEII

Viaţa fiecărui om este un roman, mai mult sau mai puţin senzaţional. Pe prima pagină a povestirilor din viaţă, întîlnite în „Introducerea de la iarmaroc", de Salom Alehem, citim şi aceste cuvinte: „La ce bun romanele, cînd însăşi viaţa e un roman?" Pe de o parte lupta pentru viaţă, pe de alta, felul nostru de a fi, ne pun în legătură cu semenii noştri, din care rezultă fel şi fel de complicaţii, cînd mai bune, cînd mai rele, dar toate semnificative, cel puţin pentru cel ce le trăieşte. Se cere pricepere şi putere de muncă şi mai ales caracter, pentru a răzbi în viaţă. De aceea, fără virtuţile creştine viaţa devine o tragedie şi un iad. Tragedie şi iad pentru greutăţile şi atacurile din afară, tragedie şi iad în inimile bîntuite de atîtea patimi.

Înţeleptul din experienţa vieţii învaţă, trage concluzii din greşeli şi se sileşte să se corijeze: cel neînţelept însă se revoltă pe semenii lui şi în loc să se corijeze, se răzbună cum poate pe semenii săi: pe cei mai puternici, plîngîndu-se de ei şi ponegrindu-i, pe cei mai mici şi mai slabi, dîndu-le lovituri şi umilindu-i la rîndul său. El nu se socoteşte niciodată vinovat ci totdeauna victimă. În consecinţă nici nu reflectă asupra felului lui de a fi, nu primeşte critica semenilor săi, pe cei ce se poartă faţă de ei cu toată sinceritatea şi-i doresc din toată inima binele şi-i arată defectele, îi socoteşte duşmani şi nici nu-i trece prin gînd că ar fi cazul să se schimbe. El vede pe alţii că prosperă şi-i socoteşte privilegiaţi, iar pe el se consideră nedreptăţit. Şi tot aşa nu-i trece prin gînd că ei, dacă nu toţi, majoritatea, prosperă datorită muncii încredinţate, seriozităţii şi tenacităţii cu care au luat în piept lupta vieţii. Nu, pentru el toţi cei ce avansează sînt nişte parveniţi, numai el, elementul de valoare, victimă.

Nu vrem să tăgăduim că şansele şi unele manevre oculte de culise şi deci nu totdeauna morale, corecte, nu ar avea nici un amestec în promovarea, în ajungerea la ţintă, în posturi mai înalte, dar, de regulă, Dumnezeu ajută celui ce se ajută singur, adică celui ce se străduieşte şi voia-I împlineşte. Aşadar şansele cele mai mari le are cel mai dotat şi mai sîrguincios.

Iată un aspect vrednic al vieţii. Numai unul, de care însă e bine să ţinem seama. Dar dacă aruncăm o privire retrospectivă în viaţa adormitei întru Domnul, Ileana B., pe care acum o prohodim, ni se descoperă în faţa ochilor un alt aspect al vieţii, unul mult mai frumos, mai interesant, mai necesar. Ceva parcă din altă lume: lumea de vis, de basm şi de idilă; ceva cum spune un scriitor, din ţara minunată de dincolo de veac şi pe care poeţii l-au numit eternul feminin.

Da, femeia are rolul pe pămînt de a fi poezia vieţii: În consecinţă ea trebuie să cultive şi să întruchipeze în fiinţa sa gingăşia, delicateţea, blîndeţea, bunătatea, frumosul şi sublimul. Ea trebuie să imprime în cei din jurul ei, soţul, fratele şi mai ales în copiii ei, precum şi în toţi cei din sfera ei de activitate, tot ce are viaţa mai bun, mai ales, mai frumos şi mai de preţ. Ea trebuie să găsească totdeauna un cuvînt de mîngîiere pentru cel întristat, îndurerat şi împovărat; un cuvînt de îmbărbătare pentru cel descurajat; un cuvînt de încurajare pentru cel decepţionat sau timorat. Ca mamă ea trebuie să aibă ochi atent şi dotat cu adîncă

pătrundere în sufletul copiilor ei, pentru a sonda şi scoate la iveală aptitudini şi virtuţi, care, altfel, ar rămîne talant îngropat. Ea trebuie să constituie agentul de legătură între lume şi Dumnezeu. Între „Dumnezeu" în devenire şi în ascensiune, omul, şi între Dumnezeu în coborîre: Hristos Dumnezeu-Omul.

Dacă bărbatul trebuie să-şi însuşească ştiinţa vieţii, femeia trebuie să deprindă îndeosebi arta vieţii. Şi anume, o artă la cel mai înalt nivel, în care, adică, frumosul trebuie să fie totdeauna frumos, de o puritate impecabilă, încoronată cu nimbul sfinţeniei. Femeia, îngerul păzitor al casei şi al întregii societăţi.

Dar de unde această putere, ca să ducă la bun sfîrşit o misiune ce depăşeşte puterile omeneşti, misiunea dumnezeiască? Şi încă la o fiinţă atît de delicată, de gingaşă şi uneori atît de plăpîndă şi firavă? Cum poate să ajungă acolo unde abia mintea se poate avînta? Vrem, cerem să fie ceea ce este cu neputinţă omului. Nu este absurd? Nu, pentru că însuşi Domnul Iisus ne asigură că ceea ce este cu neputinţă oamenilor este cu putinţă la Dumnezeu (Luca 18, 27). Femeia de obicei este mai credincioasă în Dumnezeu decît bărbatul. Fapt ce constituie secretul forţei sale spirituale. Şi mai ales aceasta este misiunea ei esenţială şi însuşi rostul existenţei sale. Mamă, născătoare de prunci, matca neamului omenesc, ea trebuie să dea nu numai cetăţeni buni patriei, pămîntului, ci şi cerului. Ea trebuie să intuiască şi să aibă clar în minte că omul „este şi va fi". Este pe pămînt şi în relativitate şi va fi în cer şi în Absolut.

Iată de ce este şi de ce trebuie să fie femeia credincioasă în Dumnezeu. În mod deosebit Dumnezeu se serveşte de ea pentru dăinuirea şi mîntuirea şi deci şi pentru prosperitatea şi desăvîrşirea neamului omenesc. Că dacă femeia se sustrage de la această misiune, de ea se serveşte şi diavolul, şi chiar cu deosebit succes, la nimicirea oamenilor.

Astfel femeia a fost aleasă de Dumnezeu să nască pe Fiul Său, Mîntuitorul lumii. Dar toate mamele trebuie să nască un mîntuitor, care să izbăvească din osînda morţii şi a iadului, cel puţin sufletul lui, slujind şi fiind de folos altora. Bărbatul se risipeşte şi uneori se pierde în preocupările din afara căminului, parcurgînd felurite cărări, între ele unele şi ispite. Femeia trebuie să fie şi pentru el elementul catalizator, polarizator, centralizator, înnoitor şi înălţător. Categoric şi de netăgăduit este un lucru: popoarele, scaunul omenesc se înalţă şi se prăbuşeşte, după cum femeile cu plan moral se înalţă şi se prăbuşesc. Şi dacă bărbatul trebuie să fie gîndirea, femeia trebuie să fie întruchiparea iubirii; să dea adică suflet, căldură, viaţă şi avînt gîndirii. Pentru faptul că este mai mică după trup, după talie, mai puţină în forţele trupului şi uneori şi cele intelectuale decît bărbatul, ea trebuie să contrabalanseze această superioritate masculină cu o altă forţă specific feminină, chiar divină, iubirea. Raţiunea se poate imprima astăzi în mare măsură, prin noua ştiinţă, cibernetica, şi în creierele electronice. E vorba de maşinile ce calculează cu o rapiditate fantastică, sentimente însă nu se pot imprima. Maşina poate înlocui pe bărbat în povara vieţii lui, uşurîndu-i-o, pe femeie însă nu. Pe femeie, cel puţin pînă în prezent, nu o poate înlocui decît singur Dumnezeu. Pentru aceasta viaţa femeii trebuie să fie o reuşită simfonie, toată ţinuta ei, o perfectă armonie, glasul ei, o dulce melodie, puternice imbolduri spre înălţare, sfinţire şi desăvîrşire.

Iar celor care socotesc acestea păreri vechi şi retrograde, înrobirea femeii de soţ, de copii şi de gospodărie, iată că o femeie, acum două mii de ani, în condiţii mult mai grele ca astăzi, Sfînta Fecioara Maria, a depăşit pe cei doisprezece apostoli, pe toţi sfinţii, inclusiv pe îngeri, înălţîndu-se pe cea mai înaltă treaptă a desăvîrşirii.

Ne oprim aici. Consideraţii de felul acesta s-ar putea face la nesfîrşit. Remarcăm cu deosebită mulţumire că răposata Ileana B. a reprezentat cu deosebită cinste şi demnitate femeia în ce are ea mai bun şi mai ales. Ileana B. a răspîndit din belşug căldura şi harul feminităţii în jurul ei. Suport moral şi spiritual pentru soţul ei drag, cu care din anul Domnului 1925 a convieţuit, soţ şi soţie. Rigiditatea cifrelor, în care trăia soţul în calitatea sa de inspector financiar, era atenuată şi netezită cu felul ei plăcut şi delicat de a fi. Ţinută distinsă, veselă

din fire și totdeauna bucuroasă de oaspeți, polariza în jurul ei pînă și pe femeile ce le cunoștea și de care era cunoscută. Puține femei sînt apreciate și iubite de femei. A fi superior și a nu stîrni invidie și ură este aproape o imposibilitate, oricum, o mare raritate. Nici Domnul Iisus Hristos nu a putut smulge această buruiană a iadului din inimile contemporanilor Lui. Nici Sfîntul Apostol Pavel, care cu atîta grijă s-a acoperit cu vălul smereniei: „cel mai mic între oameni și cel mai mare dintre toți păcătoșii, nu a reușit aceasta.

De azi înainte rămîi singur, iubite soț, dar nu stingher. Mare parte din inima soției tale dragi s-a topit și a rămas în inima ta. Nu știu dacă răposata va fi avut și auz muzical. Cert este că toată viața ei a fost un cîntec ales spre mîngîierea sufletelor obidite și suferinde și în primul rînd spre slava lui Dumnezeu, pentru care primește-o, Doamne, și pe roaba Ta Ileana în ceata celor din veac plăcuți ai Tăi. Amin.

Pr. *Ion Boțocan* — Sibiu

DESPRE POST

A vorbi despre post acum, s-ar părea un lucru foarte îndrăzneț pentru că lumea creștină de azi respectă tot mai puțin posturile bisericești. Dar postul care este așezat de Dumnezeu ca o lege veșnică (Levitic 16, 29) nu și-a pierdut nici scopul, nici valoarea, deoarece postul este cu totul altceva decît nemîncarea. Este cu totul altceva cînd din credință și din dragoste față de Dumnezeu creștinul respectă postul și aduce prin aceasta o ofrandă, o jertfă bineplăcută lui Dumnezeu, așa după cum, ca pe o ofrandă, ca pe o jertfă bineplăcută lui Dumnezeu, aduce creștinul și rugăciunea și milostenia.

Deci postul este cu totul altceva decît nemîncarea din lipsă, sau cînd din motive de boală, medicul ne poruncește să ținem un regim, sau cînd ținem o dietă, pentru păstrarea frumuseții fizice.

Cine se lipsește de hrană din motive sanitare sau estetice și nu din motive religioase, acela nu poate spune că postește. Sigur că înfrînarea de la mîncare și de la băutură este și un mijloc de a elibera pe om de lăcomie, care este un păcat cu urmări foarte grave, ce afectează nu numai sufletul, ci și frumusețea, sănătatea și integritatea trupului. Cel ce nu este cumpătat și se lasă stăpînit de o poftă nerațională de a mînca și bea peste măsură suferă „de o buhăială monstruoasă, de o umflare bolnăvicioasă — cum se exprimă alături de alți oameni luminați și un mare teolog al Bisericii noastre. Antidotul împotriva acestor extensiuni patologice este postul".[1]

Dar înfrînarea, cumpătarea, postul, numai din motive trupești, pămîntești, lumești, nu are nici o valoare duhovnicească. Astfel de post nu te învredniceşte de nici un dar sufletesc și dumnezeiesc. Acest post, adică nemîncarea din motive de boală, din lipsă, sau pentru ca să ne ușureze de prea multă grăsime ce s-a adunat pe coapsele noastre, nu poate fi asemănat niciodată cu sfîntul și dumnezeiescul post, așezat de Dumnezeu.

Sfîntul post așezat de Dumnezeu pentru credincioși, mai presus de orice motive pămîntești sau lumești, își are valoarea lui, scopul lui înalt, sfînt, curat, luminat, ceresc, dumnezeiesc.

Postul este o armă, cea mai sfîntă și puternică armă, împotriva diavolului, după cum ne spune Mîntuitorul (Matei 17, 21), dar și o jertfă curată, binecuvîntată și plăcută lui Dumnezeu, pe care creștinul de bunăvoie, nesilit de vreo cauză externă, o aduce lui Dumnezeu, pentru iertarea păcatelor lui și pentru izbăvirea din multe suferințe și necazuri.

Postul este un mijloc de purificare a trupului și a sufletului, de iluminare, de înălțare spirituală și de apropiere de Dumnezeu.

---

1 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia morală ortodoxă*, București, 1981, Vol. III, p. 120.

Postul, împreunat cu rugăciunea și cu milostenia sînt cele mai sfinte datorii ale creștinului și cele mai puternice mijloace de întărire în credință și de trăire în Dumnezeu.

Nimeni nu se poate apropia de Dumnezeu, nu-L poate găsi pe Dumnezeu numai pe cale teoretică, numai printr-o cunoaștere rațională. Pe Dumnezeu îl găsești, de Dumnezeu te poți apropia mai ales prin fapte, prin trăire, pe calea „experienței directe", cum se exprimă un mare gînditor religios,[2] pe calea experienței practice.

Postul, rugăciunea și milostenia sînt mijloacele cele mai directe, prin care creștinul se poate apropia de Dumnezeu, Îl poate găsi pe Dumnezeu.

Prin aceste mijloace mulți au ajuns la cunoașterea lui Dumnezeu, mulți L-au aflat pe Dumnezeu, acolo unde Dumnezeu se găsește întotdeauna, în inima ta, în sufletul tău. De aceea și tu numai după ce, pe calea aceasta a „experienței directe" vei simți prezența lui Dumnezeu, Îl vei găsi pe Dumnezeu și pe cale teoretică, adică, în lumea materială, din afară, în tainicele legi ale firii, în universul ce ne înconjoară, despre care, orice minte luminată este încredințată că nu este pustiu, ci este populat cu infinite forme de viață, materială și spirituală. Și, că acest univers, este stăpînit și condus de o putere mai presus de orice putere, de o ființă mai presus de orice ființă, pe care în grai omenesc obișnuit, o numim convențional, Dumnezeu.

Postul ne ajută să dobîndim curățenia trupului și mai ales curățenia sufletului, care este una din condițiile de a vedea pe Dumnezu, după cum ne-a spus însuși Mîntuitorul, zicînd: „Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu" (Matei 5, 8).

„Prin transparența sa, adică prin starea pe care o crează în sufletul creștinului asceza, creștinul vede pe Dumnezeu și se umple de viața consistentă a lui Dumnezeu."[3]

Postul este mijlocul cel mai simplu, cel mai direct și cel mai eficient de a te apropia de Dumnezeu. El, postul, te pregătește, te întărește sufletește, îți ajută firea să te poți ruga, să poți contempla, să-ți poți transforma ființa, să te poți elibera de fărădelegi și de păcate, să te poți dărui cu adevărat slujirii lui Dumnezeu, să poți ieși din izolare, din nepăsare, din starea de egoism și răceală spirituală, să te poți însufleți și aprinde cu duhul, să te poți jertfi și pentru mîntuirea fraților tăi, a semenilor tăi, a oamenilor.

Postul îți creează o stare sufletească deosebită, pentru a-L putea lăuda pe Dumnezeu, pentru a putea vorbi despre Dumnezeu și pentru a putea sluji lui Dumnezeu cu vrednicie.

Cu burtă plină, nimeni, niciodată, nu poate cugeta la lucruri înalte, la lucruri sfinte, la lucruri spirituale, nici nu poate îndeplini o lucrare intelectuală de valoare.*

„Cine nu știe că omul îngreuiat cu mîncarea și cu băutura nu are mintea sprintenă nici pentru cele pămîntești, necum pentru înălțarea către Dumnezeu în rugăciune. Și dimpotrivă, mintea celui ușurat cu înfrînarea și cu postul este

---

2 *Mărturii*, note stenografice, „Rev. Fundațiilor", nr. 1/1942, p. 36.

3 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *idem*, I, p. 120.

* „Postul și ajunul nu sînt impuneri și renunțări exclusiv creștine. Toate religiile superioare le cunosc, indicînd astfel că ele sînt experiență generală omenească, putința de a crește forțele spirituale prin ținerea în frîu a celor materiale. Strămoșii noștri au cunoscut această experiență cînd au proclamat că „plenus venter non student libenter". E un adevăr fiziologic, că hrana prea abundentă dă prea mult de lucru organismului, îl îngreunează și-l moleșește și în elementul care contribuie la gîndire, la preocupările intelectuale și spirituale, care este creierul nostru. Experiența a putut-o face oricine." Ion Agîrbiceanu, (rev. „Cultura Creștină", nr. 7—9/1941, p. 398—399).

sprintenă şi uşor se înalţă pe aripile rugăciunii, a creaţiei şi cugetării, a contemplaţiei."[4]

Cunoscînd mai profund decît oricine valoarea şi rostul postului, Mîntuitorul postind, El mai întîi, patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi în pustie (Matei 4, 2), prin aceasta dîndu-ne un strălucit exemplu şi descoperind lumii ce importanţă mare are postul pentru viaţa spirituală, ne-a dat după aceasta şi o preţioasă învăţătură despre post, ca şi despre rugăciune şi milostenie (Matei 6, 1—31), care, repet, sînt mijloacele cele mai sfinte şi nedespărţite, prin care putem cîştiga îmbunătăţirea şi desăvîrşirea morală şi spirituală.

Din exemplul şi învăţătura Domnului despre post, creştinul învaţă că acesta este un dumnezeiesc mijloc de purificare, iluminare şi trăire în comuniune cu Dumnezeu şi cu toţi sfinţii.

Postul a fost aşezat de Dumnezeu chiar de la început, din rai, prin cuvîntul şi porunca pe care a dat-o lui Adam, cînd a zis: „Din toţi pomii din rai poţi să mănînci, iar din pomul cunoştinţei binelui şi răului să nu mănînci, căci, în ziua în care vei mînca din el, vei muri negreşit" (Facere 2, 16—17).

Acest cuvînt este mai ales temelia postului sufletesc, dar tot de la început a fost rînduit de Dumnezeu şi postul cel trupesc.

Zilele de post trupesc, pe care Biserica lui Hristos ne îndeamnă să le ţinem, cunoscute de noi, în care creştinul se hrăneşte numai cu roadele pămîntului, sînt zile sfinte de reîntoarcere la viaţa pe care Adam a trăit-o în paradis, înainte de a cădea în păcat. Pentru că, după cum ne spune Sfînta Scriptură (Facere 1, 29): de la început Dumnezeu a rînduit şi a poruncit ca omul să se hrănească numai cu roadele pămîntului, numai cu fructe şi legume şi cu cereale şi numai după ce omul a ajuns într-o stare de neputinţă, de decădere şi de slăbiciune totală, din cauza păcatelor, Dumnezeu i-a îngăduit omului să ucidă şi peşti, păsări şi animale şi să mănînce din carnea lor (Facere 9, 2—3), dar dintru început nu a fost aşa ci omul a fost creat de Dumnezeu să se hrănească numai cu roadele pămîntului. Şi în rai, înainte de a cădea în păcat, omul se hrănea, după porunca dată lui de Dumnezeu, numai din roadele pămîntului, deci la început omul trăia într-un permanent post, într-un permanent regim de sfinţenie şi de har.

Despre toate acestea vorbeşte Sfînta Scriptură şi zice: „Apoi a zis Dumnezeu: iată vă dau toată iarba ce face sămînţă de pe faţa pămîntului, adică cerealele, şi tot pomul ce are rod cu sămînţă într-însul, adică fructele. Acestea vor fi hrana voastră" (Facere 1, 29).

„Acestea, adică roadele pămîntului, vor fi hrana voastră", a poruncit Dumnezeu protopărinţilor noştri. Această poruncă a lui Dumnezeu este temelia postului creştin, trupesc, pe care împreună cu postul cel sufletesc îl respectă şi azi toţi cei ce în anumite zile se înfrînează şi nu gustă nimic în afară de roadele pămîntului, care au fost lăsate de Dumnezeu de la început, ca să fie hrană pentru oameni. Aceste zile de post trupesc şi sufletesc sînt zile în care creştinii se silesc să trăiască aşa cum au trăit strămoşii noştri în rai înainte de a cădea în păcat, în ascultare de Dumnezeu, în înfrînarea tuturor poftelor şi plăcerilor trupeşti (I Cor. 7, 5), în sfinţenie şi în fapte de milostenie, în pace şi în dragoste de semeni, dar şi faţă de toate creaturile lui Dumnezeu, luptîndu-se să nu risipească nimic, să nu murdărească nimic, să nu distrugă fără rost nimic din tot ce-l înconjoară.

Prin post noi ne eliberăm de tot ceea ce este stricăcios şi vremelnic şi ne pregătim cu sufletul şi cu trupul pentru ceea ce este nestricăcios şi veşnic.

Unora li se pare că postul este un lucru mărunt şi neînsemnat pentru viaţa creştină. Dar dacă ar încerca să-l practice, atunci ar vedea că postul este un lucru deosebit de important şi sfînt pentru viaţa în general, pentru viaţa duhovnicească în special.

Cel ce priveşte mai atent postul vede că acesta este ca un munte sfînt al cărui vîrf se ridică pînă la cer, şi oricine urcă acest munte, atinge perfecţiunea şi intră în cerul cel duhovnicesc.

---

4 Ierom. Petronius, *Despre post*, „Mărturie Ortodoxă", Rev. com ortodoxe rom., Olanda, anul II, nr. 5/1983, p. 37.

Creştinii care nu preţuiesc postul dovedesc că nu cunosc puterea postului; unii din neputinţă nu îndrăznesc să se apropie de el şi să-l practice, iar alţii pentru că nu vreau să facă nici cel mai mic efort şi să încerce să urce drumul vieţii, purtînd pe umeri şi crucea postului, aşa cum a purtat-o Iisus Hristos, aşa cum au purtat-o cei doisprezece apostoli, aşa cum au purtat-o toţi sfinţii.

Cercetînd istoria Bisericii lui Hristos, nu vei găsi pe nimeni, din cei ce au dobîndit desăvîrşirea şi mîntuirea, să nu fi cinstit şi iubit postul.

Toţi sfinţii, prin post şi nevoinţă şi-au dobîndit sfinţenia. Prin post şi rugăciune şi-au dobîndit mîntuirea şi desăvîrşirea toţi creştinii adevăraţi. Toţi slujitorii Bisericii lui Hristos, prin post şi rugăciune au primit puterea şi darul de a vindeca pe cei bolnavi, de a elibera pe cei îndrăciţi, de a îndrepta pe cei păcătoşi, de a ridica la viaţă nouă pe cei ce cred că trăiesc creştineşte, dar sînt morţi cu sufletul (Ap. 3, 1).

Prin post şi rugăciune toţi slujitorii şi fiii Bisericii lui Hristos au biruit patimile, au înfrînt puterea păcatului, au primit puteri noi, puteri înzecite, de a trăi în Dumnezeu, de a sluji lui Dumnezeu.

Unde postul nu este respectat de creştini, dispare din viaţa lor sfinţenia. Viaţa duhovnicească şi harul lui Dumnezeu se împuţinează, credinţa se răceşte, dragostea şi mila nu mai încălzeşte inimile oamenilor.

Acestea şi alte urmări grave pentru viaţa creştină, pentru viaţa duhovnicească, izvorâsc din înstrăinarea şi lepădarea de post a creştinilor.

Cunoscînd toate acestea creştinul înţelept, creştinul care are cuget sănătos şi drept, cinsteşte şi iubeşte postul, vorbind despre post cu evlavie şi cu mult respect, ca despre cel mai puternic instrument de luptă împotriva diavolului şi a tuturor vicleşugurilor lui, ca despre cel mai sfînt mijloc de curăţire de păcate şi de realizare a desăvîrşirii morale, de dobîndire a unei bucurii spirituale deosebite şi mai ales, de regăsirea a lui Dumnezeu, aşa cum s-a mai spus.

Urmînd exemplul Mîntuitorului, sfinţii apostoli, după ce S-a luat Mirele de la ei, aşa cum a prevestit Mîntuitorul (Matei 9, 15), au postit mult.

Cînd săvîrşeau „frîngerea pîinii", adică Sfînta Liturghie, se pregăteau cu post şi rugăciune. Cînd săvîrşeau slujba „punerii mîinilor", peste cineva, adică cînd prohiriseau pe cineva în slujba de preot, sfinţii apostoli posteau şi se ragau mult, după cum ne spune Sfînta Scriptură (F. Ap. 13, 2—3; 14, 23). Tot aşa şi Sfinţii Părinţi au dat o importanţă deosebită postului.

Sfinţii Părinţi, pe lîngă că ei au postit toată viaţa, ne-au mai dat şi învăţături luminate despre post. Şi ei au considerat postul ca cel mai puternic mijloc de curăţire şi izbăvire de păcat, de dobîndire a desăvîrşirii morale şi spirituale şi de purificare, de eliminare a tuturor relelor din suflet şi de realizare a unirii cu Dumnezeu. Astfel Sf. Vasile cel Mare, zice despre post: „Postul este cel mai bun paznic al sufletului şi cel mai puternic apărător al trupului. Postul este armă nebiruită pentru cei ce luptă împotriva păcatului. El este scutul bărbaţilor creştini. Postul alungă duhurile rele, îndeamnă la evlavie, te învaţă să iubeşti pacea, dă aripi rugăciunii tale zilnice, ca să te poţi înălţa cu gîndul pînă la cer. El este întărirea familiei creştine şi izvorîtorul sănătăţii. Postul este îndrumătorul tinerilor pe drumul sfinţeniei, podoaba bătrînilor, tovarăş înţelept al călătorilor şi povăţuitorul cel mai bun al soţilor." [5]

De asemenea Sf. Ioan Scărarul, zice despre post: „Postul este luminarea sufletului, paza minţii, sănătatea trupului, iertarea păcatelor şi poarta ce duce spre desfătarea raiului."

Despre tirania pîntecelui, despre nesaţ şi lăcomie, acest Sf. Părinte ne vorbeşte în mod deosebit în cuvîntul XIV, din strălucita lui lucrare numită: Scara dumnezeiescului urcuş.[6]

---

5 După Dr. Mircea Suciu Sibianu, *Gînduri sănătoase*, Vol. II, p. 64, Braşov, 1938.

6 *Filocalia*, Vol. IX, p. 212—221.

Sfîntul Isac Sirul zice despre post: „Postul este Calea Sfîntă a lui Dumnezeu şi temelia tuturor virtuţilor. Postul este cununa cea neveştejită a vieţii (Apoc. 2, 10), pe care vor primi-o toţi cei ce se înfrînează. Postul este podoaba feciorie şi a sfinţeniei, Maica rugăciunii, înaintemergătorul tuturor virtuţilor." [7]

Sf. Ioan Gură de Aur, dorind să ne îndrume spre adevăratul post zice: „Posteşti? Arată-mi-o prin fapte. Cum? De vezi un sărac ai milă de el; cu duşmanii împacă-te, un prieten preţuit de oameni nu-l invidia. Nu numai gura şi stomacul să postească, ci şi ochii şi urechile şi picioarele şi mîinile noastre, rămînînd curate şi nepătate de furt, de lăcomie. Picioarele să nu alerge spre privelişti păcătoase, ochii să nu privească cu gînduri necurate la frumuseţi străine, gura să se înfrîneze de la înjurături, de la clevetire, de la minciuni." [8]

Deci Sfinţii Părinţi, ca şi cuvîntul lui Dumnezeu din Sfînta Scriptură (Isaia 58, 67), ne învaţă că postul cel adevărat nu este numai trupesc, ci şi sufletesc. Ne învaţă cînd postim să nu ne înfrînăm numai de la bucate ci şi de la faptele cele rele şi neplăcute lui Dumnezeu. Cînd postim să ne înfrînăm nu numai de la mîncare şi băutură ci şi de la gîndurile rele şi de la vorbele şi faptele păcătoase.

„Ziua postului, părăsirea de păcate, să-ţi fie ţie suflete, şi către Dumnezeu plecare şi apropiere, ca să scapi din prăpastia răutăţii şi să iubeşti numai căile care duc la odihna cea de dincolo", zice cîntarea bisericească.[9]

„Creştinul trebuie să ştie că postul este rînduială dumnezeiască şi nesocotindu-l face un mare păcat... Aşa cum o plantă fără umezeală, fără lumină şi fără căldură se ofileşte şi moare, tot aşa nu este posibilă viaţa creştină fără rugăciune, fără milostenie, fără post... Iar o „ajustare a postului, zice cu dreptate un cercetător al vieţii creştine, este o trădare a tradiţiei creştineşti şi un semn de slăbire a credinţei" (A. Schmemann, *Le grand Carême*, p. 120).[10]

O ajustare a postului este o călcare a unei legi veşnice aşezate de Dumnezeu, pe care o găsim în viaţa duhovnicească, a tuturor religiilor din lume, ca pe una din datoriile de bază din viaţa religioasă a omului.

Biserica dreptmăritoare, credincioasă fiind tuturor învăţăturilor date de Mîntuitorul, cinsteşte şi acum postul ca pe o lege sfîntă, esenţială şi fundamentală, aşezată de Dumnezeu, dovedind şi prin aceasta, că ea este: „Biserica Dumnezeului celui viu, stîlp şi temelie a adevărului" (I Timotei 3, 15).

De la această lege, sau datorie de bază din viaţa religioasă a omului, Biserica lui Hristos cu înţelepciune face pogorămînt şi îngăduie, bolnavilor, femeilor care sînt însărcinate sau alăptează, copiilor mai mici, bătrînilor slăbiţi, muncitorilor şi călătorilor să se hrănească şi în zilele de post, cu orice hrană, pentru întărirea vieţii sau a sănătăţii lor, dar prin aceasta *nu desfiinţează postul*, ci îl păstrează ca pe o lege sfîntă dată de Dumnezeu, prin care omul să se curăţească de păcate, să se mîntuiască şi să biruiască tot ce-i rău în sufletul său şi cu sfinţenie, să se apropie de Dumnezeu.

Iustinian C. Maramureşanul
Episcop-vicar

---

7 După Ierom. Petronius, *Idem 4*, p. 26.
8 *Învăţătură de credinţă creştină ortodoxă*, Bucureşti, 1953, p. 342.
9 *Triodul*, ediţia a VII-a, Bucureşti, 1970, p. 117.
10 După Ierom. Petronius, *Idem 4*, p. 28.

PREDICĂ LA DUMINICA ÎNFRICOȘĂTOAREI JUDECĂȚI

În ultimele cereri ale ecteniei, ce s-a rostit acum de diaconi, am luat aminte la cuvintele: „răspuns bun la înfricoșătoarea judecată a lui Hristos să cerem", pentru a spera un sfîrșit creștinesc „fără durere, neînfruntat, în pace" și-un început bun al vieții celei „neîmbătrînitoare și pururea veșnice". Stihul următor, al aceleiași ectenii, ne dă și mijloacele, soluția, pentru a realiza această dorință-cerere către Dumnezeu: „unirea credinței și împărtășirea Sfîntului Duh cerînd, pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm."

Tot aceeași luare aminte, conștientă și responsabilă, ne pune-n față și textul Sfintei Evanghelii, de la Sf. Evanghelist Matei, cap. XXV, 31—46, din Duminica premergătoare Sfîntului Post al Paștilor, a Înfricoșătoarei Judecăți.

Pornind de la textul ce l-am ascultat, să încercăm a ne situa fiecare în fața propriei conștiințe și apoi în fața conștiinței universale în prezența lui Dumnezeu, pentru ca, în funcție de acestea, să ne judecăm înșine lucrarea înaintea prezentării tuturor în fața „clipei universale", unde se pecetluiește starea definitivă, în eternitate.

Textul Sfintei Evanghelii de astăzi, tocmai prin claritatea și realismul său nu mai este o parabolă, sau istorioară, ci chemarea conștientă în fața responsabilității umane de la particular la general.

Perioada liturgică în care ne aflăm ne pregătește, ne netezește prin rugăciune și sfințirea vieții noastre, calea ce duce spre luminata sărbătoare a întîlnirii cu Domnul Înviat, Sfintele Paști. Dar înaintea întîlnirii urcăm, întocmai ca pe scările unei cetăți, duhovnicești, patru etape pregătitoare Sf. Post, patru săptămîni, ca apoi, la capătul a 7 săptămîni, să ne odihnim și să ne bucurăm de întîlnirea cu viața ce ne-a răsărit din mormînt, chezășie a veșniciei și putere de a lupta pentru a o și dobîndi.

Astfel, înaintea întîlnirii conștiente cu Dumnezeu, așa cum ne relatează Sfînta Evanghelie de astăzi, pășim pe prima treaptă *a dorinței* împreună cu Zaheu (Luca XIX, 1—10), apoi pe a doua înăuntrul „Casei Domnului" ne înarmăm cu *smerenia vameșului*, dar și cu *„bogăția faptei fariseului"* (Luca XVIII, 10—14), căci numai prin purificarea smereniei fapta este creștină și deci, altruistă, ceea ce fariseul a uitat, și smerenia mîntuiește atunci cînd este îmbrăcată în lucrare, cînd este lucrătoare, deci izvorîtă din faptă. Ajunși la momentul întîlnirii, mai întîi cu noi înșine, în adînc de conștiință, se petrece fenomenul treptei a treia, *al întoarcerii în sine*, al revenirii fiului la tatăl, de la risipă la comuniune și iubire (Luca XV, 11—32). Astăzi treapta a patra a perioadei pregătitoare Sf. Post este a *Întoarcerii lui Dumnezeu* spre noi, după cum ne relatează Sfîntul Matei: „Cînd va veni Fiul Omului *întru slava Sa* (s. n.) și toți sfinții îngeri cu El, atunci va ședea pe tronul slavei Sale" (Matei XXV, 31).

Este momentul cînd Fiul lui Dumnezeu se întoarce în măreția slavei cerești și cu firea noastră umană cu care s-a unit și pe care a dus-o la Tatăl îndumnezeită în Sfînta Sa Persoană divino-umană, pentru a dovedi că din iubire a venit mai întîi smerit în peșteră, ca să lase model și putere de ridicare a noastră la demnitatea de creaturi ale lui Dumnezeu și-n final să ne deschidă ușa către Tatăl în casa căruia multe locașuri sînt" (Ioan XIV, 2).

Este momentul dezvăluirii sensului existenței noastre pregătită de aici spre veșnicie. Ni se amintesc astăzi succint și criteriile după care se va proceda atunci.

Mai întîi va fi vorba despre prezența lui Dumnezeu înconjurat de „toate neamurile" (Matei XXV, 32), deci o confruntare universală a modului în care fiecare om s-a achitat de îndatoririle sale față de Dumnezeu și față de semeni. Toți vor fi de față. Judecător obiectiv va fi propria conștiință a fiecăruia, raportată la conștiința universală: „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima și din tot sufletul tău din toată puterea ta și din tot cugetul tău, iar pe aproapele tău ca pe tine însuți" (Luca X, 27).

Evanghelia de astăzi ne amintește realist ce este iubirea lucrătoare, mîntuitoare, dătătoare de „răspuns bun" la „înfricoșătoarea judecată", obiectivă. Numai acea iubire activă, transformată în fapte ca: „a hrăni pe cel flămînd, a adăpa pe cel însetat, fie cu apa de aici, fie cu cea vie a cunoașterii și a desăvîrșirii, ca la fîntîna lui Iacob (Ioan IV), a întinde o mînă celui în suferința bolii, temniții sau înstrăinării, va fi veșmînt al conștiinței în fața lui Dumnezeu. În aceste mișcări ale faptei care izvorăște din conștiința relației omului cu Dumnezeu de la care vine „toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit" (Luca I, 17) se descoperă misterul implicării Creatorului și Proniatorului în viața noastră. Dumnezeu se identifică cu tot cel căruia i se întinde o mînă de bun samaritean (Luca X, 25—37). În funcție de ajutorarea celui mai mic „poate cineva să-și dovedească credința în Dumnezeu: „întrucît ați făcut unuia dintre acești frați ai Mei prea mici, Mie Mi-ați făcut" (Matei XXV, 40). Modul de a intui întîlnirea la judecata universală, în Biserica Ortodoxă, este sărbătoresc și profund umanitar. Nimic înspăimîntător ca pe timpanele catedralelor gotice sau pe pereții Capelei Sixtine. „Capela Sixtină" a Voronețului, simbol al maturității artistice, dar și al rezistenței peste veacuri în cadrele dreptei credințe ortodoxe și ale vetrei străbune, ne înfățișează, prin celebrul tablou al „Înfricoșătoarei judecăți", o întîlnire pașnică și mult așteptată a Creatorului cu creația. Nu Hristos Domnul stă pe tronul judecății, în concepția artistului de la Voroneț, ci „tronul gol al etimasiei" pe care odihnesc semnele-simbol după care se face judecata: Crucea, Cartea-Evanghelia și Porumbelul, simbolul Sfîntului Duh.

Dar judecata valorilor umane în perspectiva deschiderii ușilor veșniciei este ușurată de prezența însoțitorilor lui Hristos: sfinții îngeri, ce ne sînt apărători de la Botez și sfinții, despre care Sfîntul Pavel ne amintește: „Au nu știți că sfinții vor judeca lumea?" (I Cor. VI, 2). Adică faptele lor, ca încredințare și model, ca asigurare că drumul spre Tatăl se face prin credința în El, însă lucrarea este pecetea Împărăției Cerurilor, așa cum sfinții „au aflat izvorul vieții și ușa raiului".

Noi sîntem pe cale. Alții au ajuns deja în „Patria Cerească" și se vor întoarce ca „înainte mergător". De aceea, pentru noi idealul nu este moralitatea ca atribut al ființei umane, ci realizarea sfîntului, a sfințeniei integrale a persoanei. Și prin ea a semenilor: „Așa să strălucească lumina voastră înaintea oamenilor, încît să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri" (Matei V, 16).

Acestea ne încredințează că Evanghelia de astăzi, departe de a fi înfricoșătoare, este înconjurătoare. Alții au biruit tocmai pentru că au luat sfaturile ei în serios, le-au transpus în acte, în faptă.

De aceea și pentru noi, astăzi, a aduce-n fața conștiinței cîteva modele ale celor ce s-au impus drept călăuză spre Hristos, prin viață sfîntă și exemplar altruită, chiar din neamul nostru și destul de aproape de noi în timp, este mai mult decît necesar.

Să ne amintim, între mulți alții, de Moș Gheorghe Lazăr din Șugag, care după ce și-a încheiat socotelile sociale și-a îndreptat pașii spre Moldova, zăbovind în turnul clopotniței bisericii Sf. Ioan, a lui Ștefan cel Mare, din Piatra-Neamț, în rugăciune și identificare cu aproapele — orice om de pe stradă — pînă la a-și da chiar strictul necesar. Nu s-a încălțat niciodată, căci puținul ce-l avea îl da altuia mai în nevoie, spre a-l încălța sau hrăni pe Hristos!

Părintele Vichentie Mălău din Moldova, la mănăstirile Secu și Văratec, după ce împărțea tot, mergea să se împrumute pentru că, așa cum obișnuia să spună: „a venit Hristos și a bătut la ușă să-L miluiesc." Erau acei „frați prea mici" cu care se identifică Domnul!

De asemenea, se cuvine s-o amintim pe Maica Mina Hociotă, de la Săliște, care vedea ca infirmieră pe front, în primul război mondial, în orice rănit pe Hristos însuși, avansînd printre schije, care au și rănit-o, adunînd mulți răniți. Este cinstită ca o a doua Ecaterina Teodoroiu, iar pentru noi, cei de aici, ca o mîndrie și un model viu, cînd ne îndreptăm pașii spre cei în patul suferinței.

Judecata universală este moment de aducere aminte, anticipativ, nu numai de sfinţi sau persoane ilustre ce au trecut zarea spre veşnicie, ci şi de fiecare dintre noi, astăzi. Nimeni, indiferent de vocaţia şi misiunea sa, nu-i exclus de la bilanţul obiectiv al datoriei umane, al faptei pentru alţii. Foarte frumos şi sugestiv, într-o revistă culturală, pe pagina a doua, un scriitor ţine un fel de cronică, rubrică intitulată: „La judecata cea de apoi a poeţilor." Şi scriitorii, ca şi poeţii, gînditorii şi filozofii sînt chemaţi să-şi extindă fapta în altruism. Ei trebuie să creeze pentru alţii, pentru propăşirea ccultural-spirituală a semenilor. Pictorii prin excelenţă lucrează pentru alţii. Trebuie să lucreze şi bine. Un ilustru pictor, Mathias Grünewald, ne aminteşte că prin al său *Hristos răstignit* (Isenheimer Altar de la Colmar) purtînd pe trupul său toate suferinţele şi bolile ciumei războiului de 30 de ani, care era prezentat răniţilor şi bolnavilor, slujea omului în suferinţă. Arta, în general, este slujitoare şi-i suficient să evocăm rolul sfintelor icoane, care ne deschid perspectiva Împărăţiei lui Dumnezeu ca ferestre spre veşnicie. Şi ele sînt tot opera pictorilor care se înscriu în rîndurile celor ce slujesc pe aproapele.

Pentru aceasta astăzi, în Duminica Înfricoşătoarei Judecăţi, să ne oferim cîteva clipe de judecată conştientă a faptelor noastre, fiecare de la locul şi de pe poziţia sa. Judecîndu-ne lucrarea în raport cu semenii şi-n faţa conştiinţei universale nu ne va mai fi teamă de „înfricoşătoarea judecată universală". Să ne punem întrebarea firească, înaintea începutului oricărei lucrări: „Pentru cine şi de ce facem aceasta"? Şi astfel gîndind şi lucrînd vom descoperi binefacerea faptei, ca semn autentic al iubirii şi cale către aproapele, fratele nostru de pretutindeni, care ne va deschide uşa în ziua cea mare spre „Casa Tatălui" (Ioan XIV, 2).

Să meditam asupra îndemnurilor Sfinţilor Părinţi, ce se potrivesc cu momentul de faţă: „Orice cuvînt este contrazis de un alt cuvînt, dar spune-mi cuvîntul care să contrazică fapta" (Sf. Grigorie Palama), sau recomandarea filocalică: „Taci tu, să vorbească faptele tale!" Aşa să fie, amin.

Asist. Dr. *Casian Crăciun*

CONFERINȚA PREOȚEASCĂ DIN LUNA MARTIE 1987 ÎN ARHIEPISCOPIA SIBIULUI

Prima conferință preoțească din anul 1987 în Arhiepiscopia Sibiului s-a desfășurat după cum urmează: în 12 martie la prot. Sibiu, în 17 martie la prot. Agnita, în 19 martie la protopopiatele Făgăraș și Mediaș, în 24 martie la prot. Rupea, în 26 martie la prot. Brașov și în 31 martie la prot. Sf. Gheorghe.

Din încredințarea Î. P. S. Mitropolit Antonie al Transilvaniei, conferința a fost condusă de următorii delegați chiriarhali: P. C. prof. Ilie Moldovan la protopopiatele Sibiu și Sf. Gheorghe, P. C. prof. Ioan Mihălțan la prot. Agnita, P. C. prof. Liviu Streza la prot. Făgăraș, P. C. cons. Gheorghe Papuc la protopopiatele Mediaș și Brașov și P. C. prof. Vasile Mihoc la prot. Rupea.

La majoritatea protopopiatelor, conferința a fost precedată de Sf. Liturghie a Darurilor mai înainte sfințite.

Ca și altă dată, P C. protopopi și P. C. delegați chiriarhali în cuvîntările de deschidere au făcut cîte o scurtă informare privitoare la evenimentele mai de seamă au avut loc de la ultima conferință preoțească, subliniind totodată importanța vădită a temei pe care Sf. Sinod a fixat-o spre dezbatere.

Tema „*Preotul în viața morală a societății de astăzi*" a fost lucrată de toată preoțimea în caietele de conferințe, fiind susținute de următorii preoți ca referenți principali și coreferenți: Gh. Streza (Noul Român), Șt. Straja (Ruși) și Ilie Oprișiu (Glîmboaca) — la prot. Sibiu; Gheorghe Bogățan (Hosman), Nicolae Godan (Merghindeal) și Ioan Jurca (Coveș) — la prot. Agnita; Mircea Moldovan (Ohaba), Marcel Ivașcu (Sîmbăta de Sus) și Oct. Smădu (Or. Victoria) — la prot. Făgăraș; Cornel Erneanu (Dumbrăveni) și Ioan Chidu (Micăsasa) — la prot. Mediaș; Ioan Munteanu (Paloș) și Ioan Piticaș (Ungra) — la prot. Rupea; Viorel Chițu (Brașov-Tractorul), Ioan Cioară (Dumbrăvița) și Nicolae Bășa (Rîșnov) — la prot. Brașov și Cornel Bujoreanu (Barcani) și Petru Hațeganu (Aita Mare) — la prot. Sf. Gheorghe.

Atît referatele cît și coreferatele au fost temeinic lucrate, toate scoțînd în relief, în principal, rolul negrăit de mare, pe care preotul îl are în zidirea morală a societății în care trăiește.

În acest sens s-a subliniat necesitatea ca viața lui să se desfășoare sub razele unei foarte riguroase autodiscipline, sub toate laturile, punînd permanent de acord ceea ce învață pe alții cu modul său de viață.

Referatele și coreferatele au adus în atenție apoi o seamă de păcate și vicii cu grave și destrămătoare repercursiuni sociale, ca: divorțul, avortul, lenea, parazitismul, desfrîul, alcoolismul, avariția, furtul, mita ș. a., pe care preotul este chemat să le combată, cultivînd în sufletul obștei pe care o conduce contrariul acestora, adică virtuțile creștine și cetățenești ale devotamentului și fidelității față de familie, virtutea hărniciei, aici aplicîndu-se cu hotărîre, unde este cazul, sentința Sf. Apostol Pavel: „Cine (poate și) nu vrea să lucreze nici să nu mănînce", virtuțile înfrînării, cumpătării și omeniei în general, care constituie temelia solidă a oricărei societăți durabile.

S-a subliniat de asemenea ideea că preotul este îndatorat să fie pildă pozitivă şi în ceea ce priveşte conduita cetăţenească-patriotică, pămîntul străbun, faţă de valorile create de înaintaşi, faţă de virtuţile tradiţionale ale poporului român. În încheiere, referenţii principali şi coreferenţii au reliefat îndatorirea permanentă şi categorică pe care o au toţi preoţii ca, în orice împrejurare, să fie factorii activi în întărirea şi cultivarea moralităţii în viaţa obştei în care trăiesc.

Prin multele şi vitalele ei aspecte, tema a stîrnit vii şi ziditoare discuţii la toate protopopiatele din Arhiepiscopie.

Subliniindu-se ideea că „preotul este cartea de vizită a Bisericii căreia aparţine" (Pr. S. Săsăujan — Agnita), lucrarea preotului a fost potrivit comparată cu rolul mamei care îşi veghează copilul (pr. Z. Oancea — Sibiel, prot. Sibiu). S-a arătat apoi necesitatea că preotul să cerceteze bolnavii, oriunde s-ar afla (pr. I. Covaci — Aciliu, prot. Sibiu), ca şi necesitatea menţinerii mereu treze a conştiinţei misiunii preoţeşti (pr. Mircea Remus-Augustin, prot. Rupea), s-a subliniat faptul că, pentru a avea autoritate morală asupra credincioşilor, preotul trebuie să fie lipsit de scăderi (pr. Gh. Rusu — Dacia, prot. Rupea, pr. M. Isailă — Axente Sever, prot. Mediaş, pr. V. Man — Curciu, prot. Mediaş), că trebuie să dovedească mereu că şi el crede ceea ce propovăduieşte (pr. V. Voineag — Braşov), că trebuie să respecte cu stricteţe taina Sf. Spovedanii (pr. L. Guliman — Copşa Mare, prot. Mediaş), Taină care să fie folosită cît mai eficient pentru trezirea conştiinţei morale a credincioşilor, mai ales acum în Postul Sf. Paşti (pr. Z. Moşoiu — Braşov) etc.

S-au împărtăşit de asemenea metode de combatere a unor vicii, ca şi bucuria unor rezultate obţinute (pr. I. Scutea — Retiş, prot. Agnita; pr. I. Neacşu — Bogata, prot. Rupea); între metode specificîndu-se dragostea de om, izvorîtă din dragostea de Dumnezeu (pr. C. Ursu — Toderiţa — prot. Făgăraş) ierom. V. Joantă — M-rea Brîncoveanu).

Specificînd caracterul practic al temei, delegaţii chiriarhali, în concluziile finale, au arătat uriaşa importanţă de negrăit pe care o are moralitatea pentru orice societate, viaţa sa morală sănătoasă garantîndu-i vigoarea şi durabilitatea. În acest context, preotul prin excelenţă este chemat la cultivarea şi întărirea unei morale sociale sănătoase, el însuşi reprezentînd un ferment pozitiv de prim rang în acest sens.

În această ordine de idei s-a arătat, cu exemple concrete, cît de mult pot zidi preoţii care-şi înţeleg chemarea în mijlocul obştei pe care o păstoresc, preoţi stimaţi şi preţuiţi, bucurîndu-se de multă „cinstire", după cuvîntul Sf. Apostol Pavel, dar şi cît de mult pot dărîma acei ce nu merg pe drumul chemării lor, dîndu-se şi în această privinţă o seamă de exemple.

De aceea, delegaţii chiriarhali au accentuat că ideea centrală a temei o constituie pilda bună pe care preotul trebuie s-o dea, tema chemînd preoţimea noastră să predice cu cuvîntul, cu fiece prilej, dar în chip special cu exemplul pozitiv al vieţii personale şi al familiei, bine ştiindu-se că convingem determinăm pe cineva să se lase de un nărav, de o patimă şi să apuce pe un drum bun, mai ales prin ceea ce putem arăta pozitiv, viu, concret.

S-a arătat deci că sîntem chemaţi să combatem cu toată tăria lenea, parazitismul, furtul, avariţia, divorţul, desfrînarea, alcoolismul, grandomania şi alte asemenea vicii şi păcate, dar că nu vom putea realiza mare lucru dacă noi înşine sîntem stăpîniţi de vreuna din ele, dimpotrivă, prin scăderile noastre favorizăm astfel de alunecări. S-a evidenţiat de asemenea şi sub acest unghi marile neajunsuri pe care le provoacă navetismul pentru desfăşurarea normală a vieţii unei parohii.

Desigur că, om fiind, şi preotul este expus multor ispite, multor alunecări, dar toate aceste tentaţii pot fi biruite, învinse, înlăturate, evitate, avînd, între altele, mereu şi atenţia pilda şi cuvintele Sf. Apostol Pavel care ne spune că „toate le pot în Hristos care mă întăreşte".

De altfel, pildă pozitivă de comportament exemplar putem lua adesea chiar şi de la unii credincioşi de-ai noştri, pătrunşi de o profundă frică de Dumnezeu, frică în care poporul nostru a trăit în decursul istoriei sale, prin această frică înţele-

gîndu-se desigur cu deosebire conştiinţa vie a prezenţei lui Dumnezeu în viaţa noastră.

De aceea, în încheiere, delegaţii chiriarhali au făcut apel la preoţi să-şi impună un mod de viaţă cît mai ridicat, deasupra nivelului general al vieţii obştei dar viaţa, considerîndu-se într-o permanentă Liturghie după Liturghie, cum atît de potrivit se vorbeşte tot mai mult în cercurile teologice de astăzi.

Arhid. *Gh. Papuc*

CONFERINŢĂ PREOŢEASCĂ ADMINISTRATIVĂ DIN LUNA APRILIE 1987 ÎN ARHIEPISCOPIA SIBIULUI

Prima conferinţă preoţească administrativă din acest an la protopopiatele din Arhiepiscopia Sibiului s-a desfăşurat după cum urmează: în 16 IV la centrele protopopeşti Sibiu şi Făgăraş; în 17 IV la centrele protopopeşti Rupea şi Mediaş, în 19 IV la centrele protopopeşti Braşov şi Agnita, iar în 28 aprilie 1987 la centrul protopopesc Sf. Gheorghe.

Din încredinţarea Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, conferinţa a fost condusă de următorii delegaţi chiriarhali: P. C. prof. I. Floca la prot. Sibiu, P. C. cons. Gh. Papuc la protopopiatele Făgăraş şi Rupea, P. C. prof. V. Mihoc la prot. Mediaş, P. C. cons. M. Sămărghiţan la protopopiatele Braşov şi Sf. Gheorghe, iar P. C. prof. L. Streza la prot. Agnita.

La conferinţă au fost convocaţi şi cîntăreţii bisericeşti încadraţi cu 1/1 şi 1/2 normă. De asemenea, desfăşurîndu-se în marele Post al Sf. Paşti, conferinţa a fost precedată la fiecare protopopiat, cu excepţia prot. Sf. Gheorghe, de Sf. Liturghie a Darurilor mai înainte sfinţite, la unele dintre ele slujind şi delegaţii chiriarhali, ca de exemplu P. C. cons. Gh. Papuc, care atît la Făgăraş cît şi la biserica parohială din Rupea a rostit şi cîte o meditaţie adecvată momentului. Specificăm şi faptul că înainte de Sf. Liturghie majoritatea absolută a preoţilor s-a spovedit, iar la unele protopopiate, ca de ex. la Făgăraş, s-au şi împărtăşit, aducîndu-şi fiecare veşmintele preoţeşti cuvenite.

În cuvîntările de deschidere, P. C. protopopi: D. Luca (Sibiu), R. Zaharie (Făgăraş), Gh. Opriş (Rupea), I. Găban (Mediaş), V. Prodea (Braşov), Gr. Cernea (Agnita) şi A. Suciu (Sf. Gheorghe), cît şi delegaţii chiriarhali au reliefat importanţa temei, aducînd în atenţie şi ultimele evenimente bisericeşti şi patriotice mai de seamă. Intitulată: *„Răspunderea şi rolul misionar al organelor parohiale în viaţa duhovnicească a enoriaşilor"*, tema conferinţei a fost susţinută de următorii preoţi, ca referenţi principali şi coreferenţi: I. Mihu (Guşteriţa) şi F. Costea (Sibiu-Hipodrom II) — la prot. Sibiu; I. Popa (Săsciori) — la prot. Făgăraş; Alex. Comşa (Cuciulata) — la prot. Rupea; E. Bucurenciu (Copşa Mică) şi A. Lepădatu (Boian) — la prot. Mediaş; N. Coman (Braşov) şi E. Beleuţă (Turcheş) — la prot. Braşov; N. Piroş (Bîrghiş), I. Faraon (Săsăuş) şi N. Mărginean (Iacobeni) — la prot. Agnita. Gh. Olteanu (Covasna) şi V. Bogdan (Mărcuş) — la prot. Sf. Gheorghe.

Atît referenţii principali cît şi coreferenţii au plecat, în tratarea temei, de la organizarea parohiilor noastre şi de la explicarea noţiunilor de misiune, ecumenism şi prozelitism, după care s-au ocupat de îndatoririle preotului ca trimis al chiriarhului şi conducător al obştei parohiale, de conduita exemplară, a sa şi a familiei sale etc. Munca pastorală, colectivă şi individuală, a ocupat desigur un loc de seamă.

Un larg spaţiu s-a acordat apoi organelor parohiale, alegerii şi atribuţiilor lor, aşa cum au fost stabilite ele de legiurile B. O. R., specificîndu-se o seamă de căi pentru folosirea acestor organe în lucrarea pastoral-duhovnicească din parohiile noastre, în întărirea unităţii noastre de credinţă şi contracararea influenţelor pozelitiste.

Referatele au scos de asemenea în lumină contribuţia cîntăreţului bisericesc în această lucrare, ca unul care este cel mai apropiat colaborator al preotului şi factor important în activitatea misionară din parohie.

În cadrul discuţiilor care au urmat, s-a desprins constatarea că atît în consiliile cît şi în comitetele parohiale sînt aleşi îndeobşte dintre cei mai buni fii şi fiice ale parohiilor noastre (Pr. S. Filimon — Sibiu — Trei stejari, L. Guliman — Copşa Mare, prot. Mediaş ş. a.); s-au arătat aspecte concrete privitoare la metodele folosite de unii preoţi în antrenarea organelor parohiale pentru lucrarea misionară din parohie (Pr. Sf. Popica — Sîmbăta de Sus, prot. Făgăraş; pr. V. Voineag — Braşov; pr. St. Straja — Ruşi, prot. Sibiu, pr. I. Cornea — Voila, prot. Făgăraş; C. Erneanu — Dumbrăveni, prot. Mediaş; I. Scutea — Retiş, prot. Agnita); s-a subliniat necesitatea de a se ţine legătura strînsă cu toate categoriile de credincioşi (pr. V. Ivan — Sercăiţa, prot. Făgăraş), ca şi importanţa cîntării în comun în biserică (pr. I. Jurca — Coveş, prot. Agnita), a presei bisericeşti şi a bibliotecilor parohiale, care să fie puse la îndemîna tuturor credincioşilor (pr. I. Lehene — Ighişul Vechi, prot. Agnita). S-a arătat de asemenea că trăirea preoţiei are urmări favorabile şi asupra organelor parohiale, reuşindu-se realizarea multor lucruri ziditoare în parohie (pr. I. Popiţa — Braşov-Noua).

După ce, pe parcursul dezbaterilor, au adus o seamă de completări şi au dat răspunsuri la întrebările care s-au pus, delegaţii chiriarhali, în concluziile finale, au insistat asupra înţelesului pe care îl are noţiunea de misiune, care implică acţiune, activitate, lucrare, dar pe verticală, de adîncire, nu pe orizontală, ceea ce duce la prozelitism, duşmanul principal al activităţii ecumenice, al apropierii şi înfrăţirii dintre culte.

La această lucrare de adîncire a vieţii religios-morale a credincioşilor noştri sînt chemate să conlucreze şi organele parohiale, motiv pentru care în ele trebuie aleşi „credincioşi foarte ataşaţi de Biserică", cum cere şi o recentă hotărîre sinodală.

Pentru a fi cît mai eficientă lucrarea lor, spre interesele vieţii din parohie, membrii consiliilor şi comitetelor parohiale trebuie să aibă mereu conştiinţa răspunderii lor, în care scop delegaţii chiriarhali au adus în atenţia preoţilor alte cîteva căi concrete prin care ei pot antrena aceste organe legale spre zidirea religios-morală şi patriotică a obştilor noastre parohiale.

Pentru a angaja cît mai eficient organele parohiale în îndeplinirea îndatoririlor pe care le au — au subliniat de asemenea delegaţii chiriarhali — o primă condiţie este aceea ca preotul să stea în mijlocul obştei, nu s-o cerceteze doar din cînd în cînd, avînd domiciliul în altă parte, să-şi împlinească cu conştiinciozitate îndatoririle pe care le are, să cunoască mai întîi el însuşi cît mai bine învăţătura de credinţă şi morală a Bisericii, să trăiască cît mai profund această învăţătură, căci, altfel, nu va putea antrena organele parohiale în lucrarea de zidirea vieţii duhovniceşti a enoriaşilor, aşa cum cere tema conferinţei.

În felul acesta, tema conferinţei din luna aprilie s-a legat de tema conferinţei preoţeşti din luna martie a. c., amîndouă temele prezentînd o importanţă deosebită pentru activitatea ce se desfăşoară şi trebuie să se desfăşoare cît mai ziditor în parohiile noastre.

Arhid. *Gh. Papuc*

DIN VIAŢA BISERICEASCĂ ÎN EPARHIA ORADIEI

I. *Sfinţiri şi binecuvîntări de Biserici*

LUNCA POTĂULUI. — Duminică, 2 noiembrie 1986, Prea Sfinţitul Episcop Vasile împreună cu un sobor de preoţi şi diaconi a săvîrşit slujba de sfinţire a bisericii din filia *Lunca Potăului* (parohia Potău), protopopiatul Satu Mare.

Biserica, avînd hramul „Naşterea Maicii Domnului", a fost zidită între anii 1951—1954, în timpul păstoririi preotului Cornel Hotea (meşter zidar fiind Petru

V. Dura), în locul bisericii anterioare zidită în anul 1917, sub păstorirea preotului Gavril Berinde.

Sub păstorirea actualului paroh, harnicul preot Ioan Roman, ajutat îndeaproape de epitropii Ioan Cădar şi Valer Bărbuş şi mai ales din jertfelnicia bunilor credincioşi, foarte puţini la număr, i s-au făcut, în ultimii ani, însemnate lucrări de înnoire, în special aceea de împodobire cu o frumoasă pictură, executată de pictorul Teodor Cupşa din Baia Sprie (Maramureş).

După sfinţirea bisericii, s-a săvîrşit Sf. Liturghie, răspunsurile fiind date de corul parohial din matra Potău. Predica zilei a fost ţinută de păr. consilier eparhial Nicolae Mara.

La sfîrşitul Sf. Liturghii, pr. prot. Ioan Ţolescu, după ce a citit hrisovul, l-a bineventat pe chiriarh, iar preotul paroh a făcut un scurt raport asupra lucrărilor efectuate.

„Luminează-te, luminează-te, noule Ierusalime...", sînt cuvintele din cîntarea bisericească, a spus ierarhul în ziditorul său cuvînt de învăţătură, care se potrivesc cel mai bine la acest prilej sărbătoresc pentru credincioşii acestei biserici, deoarece odată cu luminarea sfîntului locaş prin lucrările de renovare şi pictare, sînt luminate de bucurie şi credinţă şi sufletele şi feţele credincioşilor, atît ale celor rămaşi aici, cît şi ale celor plecaţi în alte părţi, dar care nu au uitat de sfînta biserică în care au fost botezaţi şi cununaţi. Tuturor le-a adus binemeritate laude pentru largul spirit de sacrificiu, înmînînd epitropilor Ioan Cădar şi Valer Bărbuş scrisori arhiereşti de apreciere, iar vrednicului preot paroh Ioan Roman — pentru rodnica activitate pastorală şi gospodărească, atît în filie cît şi în matră, în cei 18 ani de preoţie împliniţi chiar în această zi — i-a acordat rangul de *iconom*, întru care a şi fost hirotesit.

POTĂU. — În după-amiaza aceleiaşi duminici, chiriarhul a săvîrşit, în legătură cu vecernia, şi slujba de binecuvîntare a bisericii din parohia-matră *Potău*, în urma lucrărilor de înnoire din ultimii ani.

Sfîntul locaş, ce poartă hramul „Sf. Arh. Mihail şi Gavril", a fost construit în anul 1875, în timpul păstoririi preotului Ioan Şerbac, fiind sfinţită în anul 1879. În anul 1938, a fost înzestrată cu un frumos iconostas, sculptat de meşterul local Vasile Croitoru.

În ultimii ani, sub păstorirea vrednicului preot Ioan Roman, i s-au efectuat însemnate lucrări de reparaţii exterioare, prin tencuirea în terasit şi prin împodobirea frontispiciului cu nouă icoane (Mîntuitorul Hristos, cei patru Sf. Evanghelişti, Sf. Ap. Petru, Pavel şi Andrei şi Sf. Niceta de Remesiana), executate foarte reuşit în mozaic de pictorul Spiridon Gîtu din Dej. De asemenea s-au confecţionat uşi şi cercevele noi, metalice la ferestre, biserica fiind înzestrată cu un clopot nou, iar în interior fiind — cu multă grijă şi după cuviinţă — curăţată. Tot în acest timp, s-a împrejmuit cimitirul cu gard din stîlpi de beton şi plasă de sîrmă, iar casa parohială cu gard din grilaj de fier.

Răspunsurile la sfintele slujbe au fost date de corul parohial, călduros felicitat de ierarh. A fost de faţă şi preotul reformat din localitate, Acaţiu Sipoş, care a adus salutul credincioşilor săi.

După terminarea sfintelor slujbe, pr. prot. Ioan Ţolescu a rostit un cald cuvînt de bun sosit P. S. Sale, iar preotul paroh Ioan Roman a făcut un scurt istoric al parohiei şi bisericii, arătînd că la sfinţirea acesteia în 1879 a fost de faţă şi preotul memorandist Dr. Vasile Lucaciu.

În cuvîntul de învăţătură, ierarhul a adus cuvinte de apreciere bunilor credincioşi pentru jertfelnicie, membrilor Consiliului parohial pentru largul sprijin, acordat la lucrări iar preotului paroh Ioan Roman pentru statornica strădanie, înmînîndu-i acestuia scrisoare arhierească de felicitare, ca şi epitropilor Gheorghe Buzilă şi Gheorghe Pop. Totodată şi-a manifestat satisfacţia pentru hotărîrea credincioşilor de a-şi împodobi biserica şi în interior cu o frumoasă pictură, avînd drept pildă şi încurajare în fapta asemănătoare a puţinilor credincioşi din filia acestei parohii. De asemenea, şi-a exprimat bucuria pentru prezenţa preotului reformat din localitate, prin care se demonstrează bunele raporturi ce există între

credincioşii şi slujitorii celor două biserici, ceea ce este un fapt îmbucurător şi din punct de vedere patriotic. Pe toţi i-a îndemnat să fie harnici la locurile de muncă şi îndeosebi la strîngerea, în condiţii optime, a bogatelor recolte de pe ogoare.

În drum spre Lunca Potăului, ierarhul a vizitat biserica din parohia *Odoreu*, prot. Satu Mare (preot Gheorghe Dragomir), aflată în curs de pictare, declarîndu-se mulţumit de calitatea lucrării şi dînd îndrumări corespunzătoare.

PEŞTERA . — Duminică, 7 decembrie 1986, P. S. Episcop Vasile a oficiat slujba de binecuvîntare a bisericii din filia *Peştera* (parohia Aştileu), prot. Oradea, in urma importantelor lucrări de renovare din ultimii ani.

Biserica, avînd hramul „Sf. Mare Mucenic Gheorghe", a fost înălţată între anii 1938—1952, în timpul păstoririi preotului Petru Lascu. A fost sfinţită în anul 1952 de episcopul Valerian Zaharia al Oradiei, pe cînd păstorea preotul Alexandru Moldovan.

Între anii 1981—1986, sub păstorirea vrednicului preot Dumitru Popovici, prin jerfelnicia pilduitoare a bunilor credincioşi, biserica a fost cu adevărat rectitorită. În exterior, s-a reparat acoperişul, s-au aşezat trei cruci noi pe cele trei turnuri, deodată cu repararea şi revopsirea tablei zincate; zidurile — după ce s-au consolidat printr-un strat gros de beton de jur-împrejur — au fost zugrăvite, frontispiciul fiind împodobit cu cinci frumoase icoane în mozaic. De asemenea, s-a reparat pridvorul, care a fost împodobit în interior cu pictură în frescă, iar în exterior cu scene biblice gravate în tencuiala de ciment alb. Tot acum, s-au construit trepte noi şi trotuare noi de beton în faţa bisericii şi s-a reconstruit gardul din panouri de fier forjat. În interior, tencuiala veche a fost înlocuită cu una nouă, şi s-au refăcut complet bolţile, după care s-a împodobit în întregime cu o frumoasă pictură în frescă, începută de pictoriţa Valeria-Olga Tripa din Bucureşti, după al cărei deces a fost continuată şi terminată de pictorul Ioan-Lucian Sîrbu din Bucureşti. Scheletul iconostasului a fost reparat şi înălţat cu încă un registru, iar icoanele de pe el pictate din nou. Biserica a fost înzestrată cu un frumos candelabru de sticlă. S-au confecţionat 15 străni noi în altar şi s-a revopsit toată tîmplăria, inclusiv duşumeaua.

După slujba de binecuvîntare, s-a săvîrşit Sf. Liturghie, răspunsurile fiind date în comun de toţi credincioşii. Predica zilei a fost ţinută de pr. inspector eparhial Dorel Rusu.

La sfîrşitul Sf. Liturghii, pr. prot. Aurel Puşcaş — după ce a dat citire hrisovului — l-a bineventat pe chiriarh, iar preotul paroh a făcut un documentat istoric al localităţii şi al bisericii, precum şi o dare de seamă asupra lucrărilor efectuate, aducînd cuvenitele mulţumiri celor îndreptăţiţi.

În cuvîntul de învăţătură, ierarhul a apreciat lucrările de renovare a bisericii ca foarte reuşite, îndeosebi pictura cu care a fost împodobită spunînd că minunatele icoane de aici ne amintesc neîntrerupt de Dumnezeu, de Fiul Său, Domnul nostru Iisus Hristos, de minunile săvîrşite de El, şi de sfinţii care au bineplăcut lui Dumnezeu, prin faptele lor cele bune, ca modele de urmat pentru noi credincioşii de rînd. Biserica astfel împodobită, a adăugat vorbitorul, este icoana sufletească a credincioşilor, pentru că oricine va intra de acum într-însa, va spune că aici sînt credincioşi vrednici, cu inima plină de credinţă şi dragoste faţă de Dumnezeu şi de Biserica Sa, drept care a exprimat calde felicitări credincioşilor pentru jertfelnicie, membrilor Consiliului parohial pentru sprijinul acordat la executarea lucrărilor; acestora le-a înmînat scrisori arhiereşti de apreciere, iar preotului paroh, Dumitru Popovici — pentru bogata şi rodnica activitate duhovnicească, ca şi pentru cea gospodărească, atît aici în filie, cît şi în matră (unde de asemenea a înnoit sfîntul locaş, ce s-a binecuvîntat în primăvara acestui an) — i s-a acordat rangul de *iconom*, întru care a primit şi hirotesia. Pentru frumoasa cîntare în comun şi a multelor colinde, unele din adîncul vremurilor, cîntate la Sf. Liturghie, ierarhul i-a felicitat călduros pe toţi credincioşii şi pe grupurile de

colindători, ca şi pe păstorul lor sufletesc, care i-a instruit. De asemenea, a urat tuturor sărbători fericite şi un An Nou prosper şi cu pace.

III. *Vizitaţii canonice de Crăciun în părţile Sătmarului*

SATU MARE. — Potrivit tradiţiei întemeiate din primul an de arhipăstorire (1971) al P. S. Episcop Vasile, de fiecare Crăciun, a doua zi, ierarhul poposeşte în mijlocul bunilor credincioşi din *municipiul Satu Mare,* săvîrşind alternativ Sf. Liturghie şi vecernia, împreunate cu concerte de colinde, în frumoasele biserici din acest oraş. În acest an, Sf. Liturghie a fost săvîrşită, pentru întîia dată, în biserica cea nouă din cartierul „*Unio*", începută cu 13 ani în urmă şi dată cultului la Sf. Paşti din anul 1982. Cu acest prilej, corul parohial, instruit de pr. Vasile Popa, ajutat de cîntăreţul bisericesc Petre Ţinca, a oferit un reuşit concert de colinde, după ce a dat şi răspunsurile liturgice. Predica zilei a fost ţinută de P. C. secretar eparhial Liviu Ungur.

După încheierea sfintei slujbe, pr. prot. Ioan Ţolescu şi pr. paroh Gheorghe Miclăuş au urat bun venit P. S. Sale şi un An Nou fericit. S-a arătat stadiul lucrărilor de pictură a sfîntului locaş, aducîndu-se respectuoase mulţumiri P. S. Sale pentru sprijinul material şi moral acordat întru înălţarea şi înfrumuseţarea acestui sfînt locaş.

În cuvîntul de învăţătură, ierarhul a vorbit despre însemnătatea praznicului Naşterii Domnului pentru mîntuirea noastră sufletească, despre frumuseţea şi valoarea religioasă, culturală şi naţională a colindelor, felicitîndu-şi călduros pe corişti şi dirijori pentru reuşitul concert de colinde. De asemenea, şi-a exprimat deosebita satisfacţie pentru frumoasa pictură cu care a început să fie împodobită biserica din acest an. A felicitat călduros pe credincioşi pentru marea lor jertfelnicie de-a lungul celor 13 ani de cînd a început zidirea bisericii, precum şi pe cei patru harnici preoţi ai acestei sfinte biserici: Gheorghe Miclăuş, Vasile Popa, Alexandru Tincu şi Constantin Bota, împreună cu membrii Consiliilor parohiale, urînd succes deplin acestei mari lucrări.

După-amiază, ierarhul împreună cu soborul preoţilor din Satu Mare a săvîrşit slujba vecerniei în măreaţa biserică „Sf. Arh. Mihail şi Gavril" din oraşul de pe Someş, după care corul parohial al acestei biserici a prezentat un frumos program de colinde şi poezii religioase.

La încheierea sfintei slujbe, pr. prot. Ioan Ţolescu s-a făcut interpretul sentimentelor de bucurie ale credincioşilor de a-l avea din nou în mijlocul lor pe întîistătătorul Episcopiei Oradiei, iar pr. paroh Viorel Lostun a raportat despre starea religioasă a credincioşilor şi despre hotărîrea acestora de a-şi împodobi sfîntul locaş cu pictură după tradiţia veche românească. Şi aici, arhipăstorul a ţinut un bogat şi instructiv cuvînt de învăţătură, arătîndu-şi bucuria de a fi din nou în mijlocul bunilor credincioşi ai acestei sfinte biserici, pe care îi felicită, ca şi pe păstorul lor sufletesc, pr. Viorel Lostun, pentru hotărîrea de a-şi îmbrăca biserica cu o frumoasă pictură, pe măsura arhitecturii ei minunate. Şi aici, a urat tuturor un An Nou fericit!

PIŞCOLT. — A treia zi de Crăciun, de sărbătoarea Sf. Arhidiacon Ştefan, ierarhul a săvîrşit Sf. Liturghie, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, în frumoasa biserică din parohia *Pişcolt,* prot. Carei, păstorită cu vrednicie de harnicul preot Vasile Sabău, secretar al protopopiatului Carei. Răspunsurile au fost date în comun de mulţimea credincioşilor, care au cîntat şi multe colinde.

Predica zilei a fost rostită de P. C. secretar eparhial Liviu Ungur. După otpust, pr. prot. Costache Mirea a urat, cu multă căldură, bun venit şi An Nou fericit P. S. Sale, iar preotul paroh Vasile Sabău a arătat că viaţa religioasă a credincioşilor este în continuu progres şi a amintit că în urmă cu mai bine de patru ani biserica a fost înnoită şi împodobită cu pictură, lucrări binecuvîntate atunci de P. S. Sa; de atunci s-a mai făcut o lucrare mare, renovarea şi moder-

nizarea casei parohiale terminată în acest an și a cărei binecuvîntare s-a făcut acum de ierarh.

În continuare, sub directa conducere a pr. paroh, s-a desfășurat un bogat și variat program de colinde, de datini și obiceiuri de Crăciun, intitulate *„Lumea"* sau *„Pomul vieții"* și *„Viflaimul"*.

În cuvîntul de învățătură, ierarhul s-a declarat foarte mulțumit de realizările duhovnicești și gospodărești din această parohie, și azi îndeosebi de minunatul program de colinde și datini strămoșești legate de praznicul Nașterii Domnului, pentru care îi felicită călduros pe toți și în special pe vrednicul lor păstor sufletesc, care i-a pregătit cu multă dragoste și rîvnă. Tuturor le-a urat un An Nou fericit, plin de realizări tot mai folositoare pentru popor și pentru propășirea Patriei și a Bisericii strămoșești.

Diacon Dr. *Teodor Savu*

DIN VREMEA LUI ȘAGUNA

Însemnări după documente inedite, privitoare la istoria mentalităților și a vieții culturale, sociale și bisericești din Transilvania

V

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului

Continuăm publicarea unor texte selecționate din corespondența din vremea lui Șaguna, de data aceasta alegîndu-le pe cele din anul 1850, din Protoieriile Brașovului, aflătoare în arhiva Bisericii Sf. Nicolae din Șchei. Ele vor forma materialul unui studiu despre viața bisericească, socială, culturaă și politică „Din vremea lui Șaguna", în pregătire.

53/1850

Către Prea onoratul Domn protopop I al Brașovului Ivan Popasu

Prea onorate domnule Protopoape!

La recviziunea[1] Prea Onorat Domniei tale Nr. 584 a. c. (ieșite) în urma părinteștii ordinațiuni consistoriale nr. ..., venim cu tot respectul a da următoriul răspuns.

Înălțatul regesc Guvern văzînd că unii și alții din obștea cea numeroasă a Sfintei Bisericii noastre, nu mai încetează a neodihni[2] Înaltele locuri, cu feliurimi de feliuri verzi și uscate în privința administrațiunei bisericești, după ce s-au înțeles mai întîi cu Prea Luminatul scaun episcopesc, a slobozit[3] încă la anul 1817 un grațios decret, prin care poruncește, ca mai sus numita obște să-și aleagă din sînul ei doisprezece bărbați, cari apoi, cu drept de obște,[4] să administreze trebile bisericești întru dreptate, spre creșterea sfintei lor Biserici, iară obștenii pe viitor să înceteze de a se mai amesteca în lucrurile administrațiunei bisericești, pîrînd și jeluind.

---

1 Cercetarea.
2 A obosi, a supăra.
3 Emis.
4 În calitate de aleși ai obștii.

Acest drept al Reprezentanței[5] Înălțatul regesc Guvern s-a întărit din nou și la anul 1819 prin înduratul său Decret de sub nr. 8230/819.

La anul 1843 noi reprezentanții de astăzi, vrînd să facem, ca mărirea și podoaba sfintei noastre Biserici să devie o creștere și mai mare, ca administrațiunea averilor bisericești să se ducă de către Reprezentanție totdeauna cu cea mai mare acuratețǎ și dreptate ca cultura poporului să corespundă cît se poate mai bine cu prea înaltul cuget împărătesc, cu binele de comun, și cu spiritul timpului, am alcătuit de bună voia noastră aici alăturata *Instrucțiune*,[6] atît pentru noi, cît și pentru cei ce vor urma după noi în oficiul de Reprezentanță la Biserica noastră. — Această *Instrucțiune* așternută spre întărire nu numai la prea luminatul scaun episcopesc, ci și la cinstitul maghistrat de aici din Brașov, și la Înălțatul regesc Guvern, și-a luat cuviincioasa sa întărire, precum va binevoi Venerabilul Consistoriu a se convinge despre aceasta din părinteștile hotărîri ale respectivelor înalte locuri, la paghina 17. și 18 a *Instrucțiunei* petrecute. Această *Instrucțiune* care răspică[7] pre larg, punct de punct, dreptul și însărcinarea reprezentanților, nu mai lasă pre nimeni la îndoială, că *Reprezentanța* își împlinește oficiul său cu drept de obște. Această *Instrucțiune*, zicem, sîntem convinși că corespunde întocmai principiului constituțional de astăzi, ce domnește în întregul Imperiu austriac.

Deci în puterea dreptului nostru, cuprins în des pomenita *Instrucțiune*, am depărtat pe foștii noștri cîntăreți Varlaam[8] și Domețian călugări de la mănăstirea Sinaia în România, nu fără de pricină bine cuvîntată, căci să tacem, că ei în anul 1848 au luat parte la mișcarea din Țara Românească, și așa au devenit a fi periculoși și în fața stăpînirii noastre, dînșii de la un timp încoace au început să se poarte cu cea mai mare nesupunere către noi și onorații noștri preoți, au început a se sfădi cu păstorii noștri cei sufletești, a vătăma și pe preoții noștri, și pe noi cu cuvintele cele mai mîrșave, ba ce-i mai mult, a se atinge de toți preoții cei literați și chiar de prea vrednicul și marele nostru arhiereu, au început a sămăna o vrajbă între unii din poporenii și între *Reprezentanțe*, au făcut pretensiuni în privința salariului de care nu erau vrednici, adecă să li se dea leafă mai mare pe aceasta tot în monedă sunătoare, și altele ca acestea, am depărtat ziceam pe acești cîntăreți de la biserica noastră, fiindcă și însuși înalt prea sfinția sa prea scumpul nostru Domn Episcop cu ocaziunea cercetării sfintei bisericii noastre i-au dojenit public în biserică, arătînd că nu se mulțumește cu dînșii, și după ce i-am depărtat, am adus în locul lor alți cîntăreți, și anumit: în strana dreaptă am băgat de cîntăreț pe Mihail Popescu și în stînga pe Constantin Trandafirescu, amîndoi din București, psalți cu glas și cu meșteșug bun, cu o leafă mai mică, pentru că frații cîntăreți trăgeau leafă de la S. biserică în monedă sunătoare, și pretindeau cu sumeție pînă la 1500 florini noi monedă sunătoare, iar pe cîntăreții de astăzi, i-am tocmit numai cu 1350 florini noi în bani de hîrtie — pre lîngă aceasta pe cîntăreții de astăzi i-am tocmit, ca ei afară de ceasurile în care sînt îndatorați a da prelecțiuni din cîntări bisericești la școala noastră, o condițiune care era pusă și la foștii cîntăreți, să mai învețe fiește care din ei cîte șase tineri privatim[9] toată arta musichiei bisericești. În contra urmării noastre acesteia ne-am pomenit spre cea mai mare mirare cu jelbi de la unii din obștenii noștri, ba vedem cu durere să s-au jeluit și la Venerabilul Consistoriu, însă nu ne luăm voie a face băgători de seamă atît pe onorat Domnia Ta, cît și pe prea onoratul nostru Consistoriu că acest număr de obșteni, carii jelesc asupra noastră, rău și fără

---

5 Comisia de 12 bărbați.
6 Regulament, care n-a fost însă găsit în anexă.
7 Reglementează.
8 Desigur Varlaam monahul, originar din Basarabia care s-a retras apoi la mănăstirea Ciolanu, vestit compozitor de muzică psaltică, autor al unui mic volum de poezii, fost cîntăreț și profesor de muzică la biserica și școala din Șcheii Brașovului. Despre el a scris un studiu Pr. N. Cocora în rev. Glasul Bisericii.
9 În particular.

cale se numesc obşte, de vreme ce obştea sfintei bisericii noastre constă din 1111 familii, aproape cu 5000 de suflete, aşa dară jeluitorii nu fac nici a 18-a parte din obşte, prin urmare ei ca unii ce sînt absolută minoritate cînd îşi însusesc loruşi singur dreptul obştii, cu călcarea şi vătămarea a mai mult ca 17 părţi din obştenii noştri, carii sînt mulţămiţi cu urmările şi lucrările noastre, lucrează în contra tuturor legilor lumii.

De aicea vine dară, pentru ce noi nu ne-am slobozit a pertracta în scris cu jeluitorii, cu toate acestea, noi după cum dovedeşte hotărîrea din protocolul sesiunilor noastre N. 1/13 oct. deşi văzurăm, că toate punctele jelbilor lor sînt numai nişte arătări neadevărate, totuşi ca să împlinim legea dragostei i-am chemat pe conductorii jeluitorilor, ca să le arătăm cauzele din care ne simţim siliţi a depărta pe fraţii cîntăreţi Varlaam şi Dometian din posturile lor de cîntăreţi, fiind prea bine încredinţaţi, că aceşti conducători, văzînd că noi lucrăm în privinţa aceasta amăsurat instrucţiunei noastre, pe care am depus jurămînt, se vor lăsa de jelbile şi protesturile lor, însă, o durere! — vedem cu deosebită mîhnire că ei au dat la Venerabilul Consistoriu pîrîciuni în contra noastră, în care pîrîciuni încă nu se află mai mult adevăr decît la jelbile date la noi de dînşii.

Jeluitorii socotesc că ne aduc în contrazicere, cînd produc atestele ce le-am dat noi cîntăreţilor, după ce le-am dat dimisiunea, însă noi aceasta am făcut-o că după ce i-am scos de la biserica noastră, n-am vrut să-i nenorocim şi pentru altă ţară străină; apoi că valoarea atestatelor acelora are loc numai pentru mănăstirea de unde au fost ieşit dînşii, să vede în cuvintele atestate lor, unde zice: drept aceea li se dă această adeverinţă spre legitimare înaintea stareţului de la metania sa.

În urmă să provoacă jeluitorii pe milostiva ordinăciune episcopească nr. 8, iunie — 522 a. c. — aicea ne rugăm cu toată plecăciunea a fi ertaţi ca să ne descoperim liber în privinţa aceştii milostive ordinăciuni învingerea noastră. Noi această milostivă ordinaţiune o reducem la *Reprezentanţie*, aşa cît unde să zice că cantorii şi crîsnicul să aleg de popor, înţelegem pentru biserica noastră că aceştia să aleg de *Reprezentanţie*, căci alminterlea să calcă *Instrucţiunea* şi jurămîntul nostru şi, în cazul acesta, noi ne declarăm solenel că depunem toţi slujba de reprezentanţi, afară numai dacă înaltul Guvern ne va retrage Instrucţiunea aceasta după care urmăm astăzi, şi ne va da alta în loc; pre lîngă care cu deosebită reverinţă rămînem

Ai prea onorat Domniei tale plecat serv

Reprezentanţiei
A bisericii cei mai româneşti din Braşovu
prin
(ss) Gheorghe Leca curator

Nr. 6/850

Onorabililor parohi!

Acest îmbucurătoriu circulariu se împărtăşeşte frăţiilor voastre cu acel adaos, ca să-l cetiţi poporului în biserică la ziua Naşterii Domnului şi să faceţi adunarea de bani în cele trei praznice împărăteşti, numite de marele nostru arhiereu, puindu-vă frăţiile voastre la uşa bisericii cu o listă, în care să însemnaţi pe fieşte carele dintre creştini care ce dă. banii adunaţi în chipul acesta să mi-i-aduceţi numaidecît mie, împreună cu speţificaţia sau lista pentru cine ce au dat, ca îndată să-i trimit şi eu Înalt Prea Sfinţitului.

Fraţilor! Fundaţia aceasta de la Viena este făcută pentru greniţerii şi gardiştii noştri români care au murit în bătaie în anii 1848 şi 1849, aşa dară ce dăm, nouă ne dăm. Dăm la femeile şi copiii bravilor noştri fraţi care şi-au vărsat

sîngele pentru... naţiunea noastră. Fraţilor! Iubiţii noştri săceleni au dat prea puţin în rîndul cel dintîi, faceţi ca acum să se împlinească scăderea.

Braşov 3 ianuarie 1851. st. nou.

Ioan Popasu
protopop

Urmează semnăturile celor ce au primit ordinul.

100/850

Cinstite d. administrator!

Din aici în origine spre întoarcerea îndărăpt alăturata jeluire a unor locuitori din Terlungeni, vei vedea mai pre larg cele ce arată în privinţa neorînduielii în administrarea veniturilor şi averei bisericeşti din Tărlungeni. Deci Cinstea ta fără de întîrziere să ieşi în faţa locului şi cu toată scumpătatea să cercetezi în adevărul lucrului acestuia şi în starea averilor şi veniturilor bisericeşti, arătînd rezultatul încoace. Din şedinţa consistorială din 26 ian. 850 in Sibiu ţinută.

Andrei Şaguna
episcop

D. pr. administrator Ioan Petric Braşov

[Către Andrei Şaguna]

Spre împlinirea părinteştei prea luminată Măriei tale ordinaţiuni din 29 aug. nr. 754 a. c. viu a face umilit raport: după cercetarea ce am făcut am aflat desigur că Înălţimea sa domnul Principele Miloşi Obrenovici au plecat de la Braşov încă la 28 august şi, prin Timişul de Sus, au trecut în România la Bucureşti. Prin urmare eu, care am primit păr.[1] ordinaţiune a Prea Lumin.[2] la 30 aug./11 fbrie a. c. n-am putut să-i fac căzuta[3] curtenie şi să-i adus o fierbinte mulţămită pentru noua generoasă danie făcută la biserica noastră din Elögiatac.

1/13 fbrie 850.

[Ioan Popasu, protopop
al Tractului II Braşov]

1 părinteasca.
2 Luminăţiei.
3 cuvenita.

110/850

Prea cinstite d. protopoape!

Prin aceasta te înştiinţez pe prea Cinstia ta, ca să pofteşti a fi aici la Sibiu pe 12/24 martie şi să iei parte la sfătuirile soborului eparhial care cu ajutoriul lui Dumnezeu se va deschide în numita zi.

Şi fiindcă avem lipsă de cheltuieli la sobor, eşti poftit Prea Cinstia Ta ca banii de la nou cununaţi să-i aduci cu sine, aşijderea şi de la bisericile cele mai bogate poţi cere ajutoriu pe seama cheltuielilor soborului Sibiu 10 febr. 850.

Andrei Şaguna
episcop

D. Protopop Alexie Verza

234/850

Prea cinstite domnule protopoape!

Prin aceasta te încunoştiinţez pre Prea Cinstia Ta că domnul secretar gubernial Bogdan va întreprinde o călătorie prin ţară şi poate fi că va pofti de la Prea Cinstia Ta nişte informaţii despre starea preoţimei şi a şcoalelor noastre. Pentru aceea, la o întîmplare ca aceasta, să te nevoieşti a-l informa pe sus lăudatul secretariu de (rupt docum.) toate, şi călătoria dînsului după (rupt ...) a o înlesni. Sibiu 23 mart. 1850.

Andrei Şaguna
episcop [1]

1 De la episcopul diecezan al Bisericii răsăritene în Ardeal.

Prea Cinstiei Sale Domnului
Alexie Verza
Prot. Tract. Braşovului II
Cronstadt

Către Ioan Popasu
Protopop Braşov, Tractul I

Prea cinstite domnule protopresbitere!

Neguţătoriul din Bănat Gheorghe Koko care au fost păşit la taina căsătoriei în anul 1847 cu Polixenia Naum Gorea, de-aci din Braşov, prin jalba la C.[1] episcopesc dată, s-au rogat a i se trimite hotărîrea episcopească în pricina căsătoriei lor făcute, ca să-şi caute dreptul ce cugetă a-l avea mai departe în privinţa pretenţiilor sale. Dar fiind arhivumul episcopesc cu totul risipit de rebeli — nu putem plini dreapta suplicantului[2] cerere. Însă fiindcă de-aicea s-au trimis Prea Cinstii Tale deliberatul[3] conzistorial a mai sus feaţe[4] spre publicare, prin aceasta ţi să porunceşte ca căutînd la arhivul protopopesc, pe poşta dintîi[5] să trimiţi sus atinsul deliberat în parie[6] încoace, ca de-aici să se poată împărtăşi[7] suplicantului după a sa cerere.

Sibiu, 24 mart. 850

Andrei Şaguna
episcop

1 Consistoriului.
2 solicitantului.
3 hotărîrea.
4 a persoanelor sus-numite.
5 imediat următoare.
6 în dublu exemplar.
7 trimite.

191/850

Domnului Protopop Ioan Popasu
în Brașov, Tractul I

Prin aceasta încunoștiințîndu-te de primirea milei celei de la bisericile protopopești 160 fl., de la capela românească 50 fl., de la nou cununați 19 fl. 20 h., în sumă de 229 fl. 20 h. care au administrat[1] pe seama mult oropsitei noastre episcopii fostul administratoriu al protopopiatului de acolo Ioan Petric și mulțumindu-i pentru rîvna care au avut către înaintarea trebilor episcopiei noastre, poftesc pe Prea Cinstia Ta ca scrisoarea aceasta în copie s-o împărtășești cu zisul paroh Ioan Petrk, care îi va fi de cvietanție pentru banii care au administrat încoace. Sibiu 25 martie 850.

Andrei Șaguna
episcop

1 a trimis.

Copie la nr. consist. 280/850

Prea cinstiților d. d. protopopi!

Înțelegînd eu că preoțimea noastră din părțile aceiea întru atîta își uită de datorințele tagmei sale, cît prea adeseori își părăsește parohia sa, merge la Brașov și, mai cu seamă, în zile de tîrguri mulțimea preoților noștri să afle la Brașov, unde nu ca preoții cu tip bun și evlavios, ci cu totul ca niște negutători și cămătarnici se poartă, mă aflu silit a vă provoca pre Prea Cinstia Voastră ca, în numele meu, să porunciți preoțimii districtuale, ca de obiceiul acesta rău învechit să se lase, lucrurile sale casnice în alt tip mai potrivit tagmei preoțești să le întocmească, să nu alerge fără destule pricine la oraș, ci să fie cu purtare zdravene,[1] precum aceasta o cere de la noi însemnătatea timpului de față. Mai departe tot preotul va fi datoriu a se arăta la Prea Cinstia Voastră, cînd vine la oraș, și a arăta pricina mergerii sale la Brașov, despre care veți purta protocol[2] deosebit, care îl veți trimite aici totdeauna în trei luni.[3] Deci Prea Cinstia Voastră veți face[4] măsurile cele de lipsă, ca să știți, cari dintre preoți n-au fost la Prea Cinstia Voastră. Pre unii ca aceia îi veți opri numai decît de la epitrafir și îi veți trimite încoace cu arătare.[5] Cheltuielile care veți avea pentru priveghierea aceasta vi se vor răsplăti. Din ședința Consist. în Sibiu, 30 martie 1850, ținută.

Andrei Saguna m. p.
Episcop[6]

1 corectă
2 veți întocmi proces-verbal
3 la fiecare trei luni
4 veți lua
5 arătîndu-le vina
6 Către protopopii din Brașov.

Nr. 334/1850

Prea cinstite d. protopoape!

Înţelegînd Excelenţa Sa d. guvernator civil şi militar Ludovic de Wolgemut că în mai multe locuri să iveşte între oameni bubatul, au rînduit sub 23/13 aprilie a. c. 7229/C. M. I. 1850 cele cuviincioase spre întreprinderea oltuirei fără de întîrziere în toată ţara. Tot prin rînduiala sus însemnată se prescrie din partea Excelenţei Sale d. guvernator civil şi militar, ca preoţimea în cetăţi şi pre sate să se străduiască din toate puterile a înainta întreprinderea aceasta aşa de folositoare, îndemnînd şi inimînd[1] poporul spre aceasta. Spre acest sfîrşit se va pregăti o conscripţie[2] acurată a tuturor celor după oltuirea cea mai de pe urmă născuţi, şi a o da în mîna hirurgului de oltuit numai decît la venirea lui în loc. Mai departe preoţii să fie de faţă în locul unde să face oltuirea (: punerea bubatului) şi revizia. Credinţa deşartă[3] care s-ar mai afla ici şi colea asupra lucrului acestuia, să se străduiască de o desrădăcina şi mai pre urmă a întări după convingere adeverinţele doftorilor despre timpul la lucrul acesta petrecut, şi despre adevărul celor într-însele arătate.

Această rînduială Prea Cinstia Ta o vei face cunoscută fără întîrziere tuturor preoţilor tractului spre strînsă[4] păzire, cu acel adaos, ca ot preotul numai decît după săvîrşirea lucrului acestuia din partea doftorului, să-ţi arate Prea Cinstiei Tale în scris, ziua fiinţei[5] lui în unul sau altul sat, şi numărul pruncilor oltuiţi,[6] care arătări apoi Prea Cinstia Ta să le aşterni[7] încoace.

Sibiu, 27 aprilie 1850.

Andrei Şaguna
Episcop

---

1 însufleţind, de la un verb azi dispărut: *a inima*
2 o listă, un tabel
3 superstiţia
4 întocmai
5 efectuării vaccinării
6 vaccinaţi
7 trimiţi

337/850

Către Protopopul Verzea, Tractul II Braşov

Prea Cinstite domnule protopoape!

În legătură cu rînduiala consistorială din 30 martie a. c., nr. 257/850, în privinţa conscripţiei[1] din partea înaltului guvern poruncite, se face Prea Cinstitei Tale cunoscut, după porunca înaltei comande militare din 28 aprilie a. c. nr. ad.Z 2233, ca în facerea numitei conscripţii, pe lîngă însemnarea anului fieştecăruia, la membrii familiei de partea bărbătească să se însemneze şi ziua naşterii după protocolul botezaţilor. Care Prea Cinstia Ta s-o faci cunoscut tuturor preoţilor tractului spre strînsa păzire. Din şedinţa consistorială din 27 aprilie 850 în Sibiu ţinută.

Andrei Şaguna
episcop

---

1 statistică

320/850

Prea cinstite domnule protopoape!

Avînd Consistoriul nostru eparhial însărcinarea de la înaltul nostru guvern ca să facă o conscriere[1] despre parohiile și împregiurările acelora după formulariul cel prescris de la înalt același[2] și să i-o aștearnă,[3] care conscriere să slujească apoi de îndreptariu la dotația clerului nostru, — ești poftit Prea Cinstia Ta, ca în vreme de patru săptămîni — să întocmești și să așterni încoace o conscriere a parohilor și a filiilor în următoriul chip, și adecă:

1. Să fie o rubrică pentru protopopiat
2. Altă rubrică să cuprindă numele districtului
3. În a treia rubrică să fie numirea cercului
4. În a patra rubrică însemnarea parohiei
5. În a cincea rubrică numele satelor care să țină de parohia materă
6. În a șasea rubrică să se pună depărtarea fieștecărei filii de materă după ceas.
7. În a șaptea rubrică să se însemne filiile acelea care au bisericile sale.

Pentru lămurirea lucrului acestuia am aflat de lipsă a însemna aici, ca fiind acum comitatele și scaunele șterse[4] și în locul lor districturi și cercuri introduse, să nu te confunzi, ci în loc denumele comitatului, al districtului sau al scaunului de mai nainte, să se puie numele districtului și al cercului (: Bezîrk) în care să află fiecare materă[5] și filie după împărțirea cea nouă a țării.

Știu prea bine că acum de o vreme multe sarcini s-au pus asupra protopopilor noștri, încă cu atîta mai multe sînt la episcopia noastră, care trebuie să le purtăm cu bărbăție și cu puteri împreunate, căci vremea în care trăim este momentoasă și însemnată, și așa încă o dată te poftesc pre Prea Cinstea Ta, ca lucrul acesta în patru săptămîni să-l sfîrșești și să mi-l trimiți ca să-l poci și eu prelucra înaintea plecării mele la Viena. Sibiu în 27 aprilie 1850.

Andrei Șaguna
episcop

---

1 statistică
2 înaltul guvern
3 trimită
4 desființare
5 parohia de bază, propriu-zisă
6 către protopopul Alexie Verzea, tractul II, Brașov

341/850

Prea Cinstite domnule protopoape!

Excelența sa domnul gubernator civil și militar prin ordinăciunea sa din 15 aprilie a.c. nr. 6076/C. M. I. 1850 văzînd că din cererea și adunarea milei în țară, pre seama zidirei sau reparării bisericilor — sau prea puțin sau nici un folos nu provine, au oprit ca pe viitoriu să mai umble cineva prin țară, cerșind milă pre seama bisericilor și au poruncit tot deodată, ca fiecare comunitate să-și ridice și să-și repareze biserica sa din puterea și cu mijloacele sale, adecă prin lucru de plată de care acum se află destul și din care agoniseală, fiecare om poate pune și ceva de laturi pe seama bisericii. Pre lîngă aceasta și stăpînitorii pădurilor vor fi gata a da din pădurile sale lemnele de lipsă cu un preț mai potrivit. Rînduiala aceasta a înaltului guvern civil și militar — se face prea

cinstiri tale spre acel sfîrșit[1] cunoscută ca făcînd-o de obște cunoscută în tractul Prea Cinstiei Tale, să îndemni poporul prin preoții subordonați a fi muncitori și sîrguitori și anumit pre comunitățile lipsite de biserici, a și le ridica și a și le drege în chipul de excelența sa d. guvernator arătat.

Din ședința consistorială din 27 aprilie 850 în Sibiu ținută.

Andrei Șaguna
episcop[2]

---

1 cu acel scop
2 către protopopul Alexie Verzea, Tractul II, Brașov

Circulară trimisă de protopopul
Alexie Verzea, tractul III, Brașov

Cinstiților preoți!

Prea milostivele porunci episcopești din 27 aprilie a.c.: sub nr. 337, tocmai în original cum mi-au venit vi le împărtășesc, cu acel adaos, ca să urmați întocmai după cum sună porunca, a pune și ziua nașterii și luna lîngă an numai la partea bărbătească, iară la femeiască numai anul nașterii. Aceasta spre strînsă păzire vi se poruncește.

Deosebit, altă poruncă din 27 aprilie sub nr. 334 a.c., pentru oltuioirea[1] pruncilor cu vărsat, să păziți întocma instrucțiile sunătoare[2] și socotim că doară și pînă acuma cînd au venit hirurgul au dus prunci la oltoire, nu să vă fi dat îndărăt a nu-i oltoi. Dară alta am înțeles eu, că hirurgii poftesc plată în bani de la mueri și ouă să-i ducă și, din pricina aceasta, să trag îndărăpt unele. Deci Sfinția Voastră să întrebați pe cîți au oltuit cu numele și îndată să-mi faceți relație:[3] au luat ceva plată de la oameni, și bani sau ouă? Și cît au luat? De la fiește care, în frica lui Dumnezeu să arătați. Fără nici o părtinire sau ascundere de dreptate, păziți cinstea. Care va tăinui luarea aceasta, și mai pre urmă se va afla că hirurgii au luat, și Sfinția Voastră îmi veți scrie în relație că n-au luat, să vă mulțămiți,[4] sau veți scrie că au luat, și mai pe urmă se va dovedi că n-au luat asemenea să vă mulțămiți, cu grabă să le scrieți la protocol și fără zăbavă să le trimiteți din sat în sat, și satul cel mai de pe urmă să mi le trimită la mine acasă. Să nu mai așteptați alte porunci și să întîrziați. Cum le-ați primit din mînă în mînă, așa să le trimiteți, supt pecetie de la satul de pre urmă, iarăși ca să-mi vie în mîna mea, să le păziți a nu le pica,[5] a nu le murdări — Satulung, 7 mai 1850.

Alexie Verza
Prot.

---

1 vaccinarea
2 promulgate și anunțate în sate
3 dare de seamă
4 ca să raportați că totul a fost în regulă
5 cu cerneală

413/850

Către Protopopul Alexie Verzea
Tractul II, Brașov

Prea cinstite d. protopoape!

În privința mărimei și însemnătății ce au cuprins în sine ziua a 12 martie a.c., ca ziua deschiderii sinodului nostru eparhial pentru noi toți și pentru Biserica noastră foarte momentosu[1] am fost provocat pre întreagă preoțimea

noastră prin ţirculariu meu din 10 februarie a.c. nr. 110, ca anumita zi să ţină cuvîntări către popor despre mărimea şi sfinţenia adunărilor bisericeşti, ale căror cuvîntări am promis că se vor şi tipări la timpul său. Cu mare mîngîiere şi bucurie sufletească trebuie să mărturisesc că deşi pînă acum nu din prea multe părţi mi s-au trimis încoace asemenea cuvîntări în numita zi ţinute, batăr că toată preoţimea noastră, precum am putut înţelege din relaţiile oficioase s-au nevoit a tălmăci sus-numitul meu ţircolar poporenilor noştri, totuşi lucrul acelor puţini de la care am căpătat cuvîntările lor, au întemeiat în mine nădejdea aceia mângăietoare că nu va trece mult şi vom avea colecţiune de cuvîntări bisericeşti bune. Prea cinstia ta să faci tuturor preoţilor subordonaţi de obşte cunoscută îndestularea mea a consistoriului diecezan şi lauda ce se cuvine tuturor acelora dintre preoţii noştri, care cu sus zisul prilej s-au deosebit şi dacă parohului din Braşov Ivan Petrik parohului din Răşinarii Sava Barcianu, Nicolae Banu din Poiana, Spiridon Jorcovan protopopului tractului Făgăraşului II, învăţătorului din Poiana Ioan Manigoţi, Ioan Martinovici din Satulung, Gheorghe Pap din Ludoş, Ioan Komşa diacon la Zărneşti, Trifon Popovici paroh la Beriu, Gheorghe Tamaşu la Diagu, Sabin Pizo la Săcărîmb, Ioan Hania şi Grigorie Pantazi profesor de la teologie din Institutul nostru diecezan clerical, ale căror cuvîntări sinodului nostru foarte bine potrivite mi s-au împărtăşit şi se păstrează aici spre a se putea tipări la timpul său. Deci fiindcă cugetul meu despre tipărirea acestora şi încă a altora la deosebite prilejuri ţinute cuvîntări este ţintat spre cinstea preoţimei noastre eparhiale, care cuget al meu numai atunci va avea rodul său desăvîrşit cînd asemenea cuvîntări se vor ţinea mai adeseori din partea preoţimei noastre şi mi se vor împărtăşi în număr mai mare. Poftesc pe susnumiţii a nu se obosi în zelul lor acesta, iară pre ceialaltă parte a preoţimii a provoca a să îndeletnici şi ea cu tot deadinsul în privinţa aceasta şi a nu rămînea mai îndărăpt decît fraţii ei cei cu rîvnă deosebiţi şi acum cu laudă pomeniţi.

Din şedinţa consistorială în 11/23 mai 1850 în Sibiu ţinută.

Andrei Şaguna
episcop

---

1 important

Prea Cinstit domnului domn episcop Andrei Şaguna în
mare Prinţipatul Ardealului

Cu fierbinţi lacrimi caz la mila mării Sale, eu cel de jos subscrisul despre numitul preot Toma Bîrsan de la biserica Dîrstelor Braşovului, ce s-au pregătit pre numitul său fiu Toma Toma Bîrsan, spre a se hirotoni ca diacon şi preot, arătîndu-se[1] că este neputincios[2] prin atestări nedrepte care le-a cîştigat prin dare de mită, încă declaraţia o au făcut fără candidaţie; fiindcă[3] numitul preot[4] nu este cu nici o patimă[5] din cele arătate prin atistaturi,[6] poate să slujească că este în putere, fiindcă sătucu este mic, numai vreo 86 de familii, şi aceştia sînt sărăcuţi, de lucră dintr-o zi pînă într-alta de-şi cîştigă hrana cea de toate zilele, şi nu-s în stare de-a putea ţinea 2 preoţi; despre carele jeluiesc mai jos subscrisul[7] de mică copilăria mea am slujit sf. biserici cu dăscălii şi clironom la anul 1832 am a zidi turnul şi a mărimi[8] sfintei biserici şi cu alte odoare agonisite prin iconomia mea; despre lucru a luat sfîrşit [în] 1833, la care cheltuind f. 4500. Aceşti bani s-au adunat cu a mea strădanie de la prieteni şi binefăcători ai sfintei biserici, care biserică am fost foarte norociţi cu venirea mării sale din România[9] ne-au dat cuviincioasa arhipăstoarea cuvîntare.

Cu astfel de nădejdi m-am străduit 3 ani de zile ca să mă mîngîi şi eu la vremea bătrîneţelor mele, după strădania cu care m-am străduit, rău norocitul jăfuit de unguri şi cu 8 copilaşi nici, unul învîrstat[10] de am rămas numai cu ce

au fost pe noi, numai bunul Dumnezeu știe cum îi hrănesc. Cu mare greutate îmi este a slugări în vremea acestei vîrste de 51 de ani.

Nu mi-au ajuns că i-am slujit numitu[lui] preot Toma Bîrsan 18 ani fără simbrie, fiindcă numitul preot cînd a vrut să se hirotonească ca preot de și-au scos recomandația de la domnul părinte Ignate Garabeț, au făgăduit că îmi va da drept a 3-a parte din toate veniturile preoțești și ca acest esact[11] i-am da iscălitură, însă pînă astăzi nici drept nu mi-au dat, fără numai înfruntăciuni și sudalme. Toate le-am răbdat cu mare mîhnire. De mergem la vreo pomenire, dacă se chefuiește[12] începe a mă înfrunta cu cuvinte proaste și necuviincioase, de se minunează oamenii cum le rabd, [dar fac după] cuvintele Sfintei Scripturi: răsplătit-a mie rele pentru bune. I-am slujit de și-au cumpărat holde și și-au căsătorit patru fii, doi feciori și două fete, și și-au făcut casă nouă, care acestea cu mine au slujit de le-am făcut, și nu i s-au făcut milă. Pînă astăzi am tras părticica cu care puteam să-mi hrănesc copilașii și să mi-i hrănesc cît de cît și eu că dacă este omul sărac, nu-l prea vede bucuros. [Este] iubitor de argint, încît cu scoaterea drepturilor numitului Toma Bîrsan[13] spre a veni să-și cîștige dorita nădejde,[14] tot pe ascuns și numitu au mituit pe la domn protopop la care știut este că numitul Toma Bîrsan s-au luat rudenie cu soția lui, al doilea veri din sînge, [ori] pravila de 1091 răsăritului nu sloboade a se hirotoni preot. Numitul Toma Bîrsan[15] are un socru care ni l-a pus de 3 ani gociman,[61] Gheorghe Meșotă, și trăiește cu țiitoare, necununat de 8 ani, care un om ca acesta nu să cuvine a fi în rînduiala gocimăniei.

Cu lacrimi caz la mila Preasfinții Tale să nu se treacă cu vederea a mea umilită cerere.

Dîrstele Brașovului 14 mai 850,

serv
Ioan
Dascăl

---

1 arătînd noi
2 nevrednic
3 totodată arătam că
4 Toma-Bîrsan-tatăl
5 nu are nici un cusur, care să-l împiedice de la slujbă și să-i trebuiască ajutor
6 probabil va fi produs acte în sensul că e neputincios
7 reclam eu subsemnatul
8 verbul *a mărimi*=a face mare, a mări, a mări, a împodobi, ieșit din uz
9 va fi trecut pe acolo vreun vlădică din România
10 unul mai în vîrstă
11 Cu această condiție
12 masa de la parastas, pomana
13 Toma Bîrsan — fiul
14 de a fi hirotonit preot lîngă tatăl său
15 Toma Bîrsan — tatăl
16 (a se vedea la un dicționar vechi. De asemenea cuvîntul clironom aflat în text la început)

336/850

Către protopopul Alexie Verzea
Tractul II, Brașov

Prea cinstite domnule protopoape!

Din relația Prea Cinstiei Tale din 14 ale lunii curgătoare cu mîhnire am înțeles că biserica noastră din Feldioara prin mîni răpitoare, cari pe fereastră ar fi intrat într-însa, s-ar fi păgubit în sumă de 100 fl. c. o. și că din urmele ce

ați văzut, doară furii ar fi fost dintre militarii ce să aflä acolo staționați în oraș, în urma cărora ați și făcut arătare la dl. căpitan Novac, care ar fi și arătat pre oarecîțiva feciori cu prepus, la care se rescrie prea cinstii tale că de vreme ce ați făcut pasul la tistia militărească de acolo, cu toate că eu anevoie cred că eu anevoie cred că acei muri să fie fost militari, de vreme ce acuma curăle militărești și cipici să aflä și pe la alți contribuenți, — să vă țineți de îndreptarea ce vă va da aceiași lăudată dregătorie militară.

Sibiu, 16 mai 850.

Andrei Șaguna
episcop

3560/850

Magistratul orașului Brașov se adresează protopopului Verzea în aceeași problemă a vaccinării copiilor, ca să i se dea hirurgului Carol Schachovsky tot concursul în privința copiilor ce trebuiesc vaccinați, potrivit registrelor de născuți etc.

Protopouul a pus rezoluția (verso, fila a doua)

30 mai 1850

În privința acestei porunci s-au trimis în calea sa preoțimii.

522/850

Prea cinstite domnule proto!

S-au băgat de seamă că în privința punerii și așezării cantorilor și crîsnicilor, pînă acum nu s-au păzit rînduiala cuviincioasă, așa cît pînă cînd în unele locuri se denumeau aceștia prin protopopul atîrnător, în alte părți se numeau și se așezau de alții.

Deci ca pentru viitoriu se domnească în privința aceasta o normă statornică și egală peste tot locul, am hotărît împreună cu Consistoriul diecezan că, deși dreptul de a denumi și a întări pe cantori și crîsnici, după datina cea veche, în canoanele noastre bisericești răzimată[1] este să se țină de episcop, totuși, pentru înlesnirea și neîngreunarea comunităților, pe cantorii și crîsnicii de popor aleși, să-i întărească cu atstațiile cerute, totdeauna, protopopul atîrnătoriu,[2] iar dascălii — învățătorii — se vor denumi pe viitoriu numai și singur prin mine. Aceasta se face cunoscut Prea Cinstitei Tale cu acel adaos, ca deși poporul are drept de a-și alege persoanele sale bisericești — Prea Cinstia Ta să porți grijă ca în diregătoriile acestea bisericești se intre numai bărbați harnici și cu purtări morale potrivite. Bețivii și sfadnicii în casele lor, și afară de casele lor, nu vor putea purta niciodată asemenea dregătorii. Mai vei priveghia Prea Cinstia Ta ca, în cît se poate, asemenea persoane să nu fie neamuri laolaltă de aproape nici între sine, nici cu preoțimea locală, și de cîte ori aducînd lipsa cu sine, se vor pune asemenea diregători bisericești, într-un loc sau altul, totdeauna să înștiințezi încoace. Sibiu, 8 iunie 850.

Andrei Șaguna m.p.
Episcop

116/850

Protopopul Ioan Popasu difuzează preoților ordinul de mai sus.

---

1 bazată
2 de care depinde

436/850

Prea cinstite părinte Protopoape!

Neguțătoriul de la Brașov Zahova Nicolae au arătat încoace că părintele Alexandru i-ar fi dator cu 3 mii florini și n-ar voi a-i plăti. După arătarea dumnealui C. episcopesc au sorocit pe jeluitul[1] paroh înainte[2] și l-au dojenit[3] ca să se împace cu creditorul său, care s-au și făgăduit a face, însă văz că pînă astăzi n-au făcut nimica, că același creditoriu au [arătat] acest lucru aicea — Pentru aceea Prea cinstia Ta să chemi pe jeluitul paroh înainte și să-l sfătuiești a se împăca cu creditoriul său numit — căci după canoanele Bisericii noastre nu e iertat la preot a fi cămătarnic și neguțător — din care tîmplîndu-se să devie (rupt), urmează pierderea darului preoțesc. Ca să nu să tîmple aceea rușine, să-l [sfătuești] numaidecît a să împăca cu creditoriul și să nu aștepte a se pune în lucrare canoanele bisericești în privința Sf. Sale, care, de nu se va împăca, negreșit va urma.[4]

Sibiu, 10 iunie 1850.

Al prea cinstitei tale[5] bine voitoriu

Andrei Șaguna
episcop

1 acuzatul.
2 l-a chemat de față.
3 sfătuit.
4 i se vor aplica.
5 Protopopului Ion Popasu, Tractul I, Brașov.

546/850

Prea cinstite domnule protopoape!

S-au întocmit o însoțire sub direpciunea dr. Iosif Roda c. n. consilier ministerial, care și-au pus de scop prin colecte a ajuta pre văduvele și orfanii grăniterilor croați și români cari au căzut în bătăliile anilor trecuți precum din aici alăturată chemare mai pre larg vei putea vedea. Deci te poftesc pre prea cinstia ta ca atît însuși, cît și ceilalți d. d. protopopi ai tractelor Brașov II și III — pe care vei avea a-i provoca la aceasta să conferați pre acest scop — după putință — și apoi să deschizi o colectă atît în protopopiatul prea cinstiei tale cît și în celelalte două sus-numite, provocînd la aceasta pe preoții și mirenii noștri din tot districtul Brașovului, încă cu aceea mai încolo însemnare, ca în răstimp de 14 zile să-mi așterni încoace atît spețificațiunea tuturor colectelor, cît și banii adunați.

Sibiu, 19 iunie 850

Andrei Șaguna
episcop

Protopopului Ioan Popasu Brașov I

568/850

Prea cinstite D. Protopoape!

Aici în origine spre reîntoarcere alăturata protestaţiune[1] se împărtăşeşte Prea Cinstitei Tale spre a cerceta şi a arăta încoace în ce stă adevărul lucrului acestuia. Din şedinţa Consist. din 22 iunie 850 în Sibiu ţinută.

Andrei Şaguna
episcop

---

1 reclamaţie.

Către Prot. Ioan Popasu Braşov

Urmează textul reclamaţiei:

781/1850

Cinstite d. protopoape!

Înaltul guvern c. r. civil şi militar al Ardealului prin ordinăciunea sa din 18 august cu nr. 17213/C. M. G. îmi face cunoscut cum că cu ocaziunea conscrierii[1] ce tocmai să face prin ţară, s-au băgat de seamă că în decurgerea revoluţiunei[2] la foarte multe biserici s-au prăpădit protocoalele matricolare şi că unde acestea să mai află să ţin cu cea mai mare nerînduială, ba în multe locuri preoţimea nici cele poruncite prin cerculariul consistorial de sub nr. 257 a. c. nu s-au făcut.

Deci prin aceasta viu a te provoca[3] pe Prea Cinstia Ta, ca de oarece ne-au ajutat Dumnezeu de a putea înfiinţa o tipografie eparhială în care au şi început a se tipări protocoalele matricolare, să îndatorezi pe fiecare comunitate bisericească din tractul Prea Cinstiei Tale, care nu au protocoale matriculare, sau deşi au sînt într-o stare de nu să pot întrebuinţa mai mult, a să înlesni cît mai în grabă de bani trebuincioşi pentru cumpărarea acelor protocoale, care toate treile[4] botezaţilor, cununaţilor şi morţilor, legate gata, vor costa numai 8 fiorini bani răi, care preţ aşa este socotit, cît coala nu vine cu 6. kr. ca mai înainte, ci numai cu 4 kr. Şi apoi Prea Cinstia Ta adunînd acei bani îi vei trimite încoace, spre a-ţi trimite de aici protocoalele pentru toate acele biserici care au lipsă de dînsele. Mai încolo să nu întîrzii a aduce aminte preoţimei subordinate de ordinăciunea de mai înainte consistorială, în privinţa purtării protocoalelor matricolare ieşite, şi a-i dojeni[5] ca să fie în privinţa aceasta cu toată bărbăţia şi cu toată luarea aminte, iară Prea Cinstia Ta, care ai mai mare dare de seamă despre purtarea acurată a ziselor protocoale matricolare din partea tuturor preoţilor subordonaţi, să cercetezi zisele protocoale şi cu prilejul acesta scăderile într-însele aflate să le îndreptezi, şi pe preoţi în privinţa aceasta neascultării să-i arăţi încoace, iară mai pre urmă să-i dojeneşti cu tot adinsul,[6] ca să împlinească cu cea mai mare sîrguinţă cele ce s-au poruncit în cerculariul nr. 257 a. c., dînd ofiţerilor de la Comisiile conscrietoare întru toate mînă de ajutoriu.

Totdeodată îţi dau de ştire că după 14 zile voi pleca la Viena, căci Maiestatea Sa s-au îndurat a hotărî ca episcopii noştri din Austria să se adune la Viena pentru sfătuire în lucrurile bisericeşti. Deci îţi dau împuternicire, ca să poţi dispenza pe cei căsătoriţi în spiţele de rudenii după praxul[7] Bisericii noastre, iar

în privința vîrstei, numai atunci dacă tistia politică[8] au îngăduit. Ești poftit încă, ca să aduci însemnare despre toate acestea împreună cu taxele lor care, apoi, după întoarcerea mea, le vei trimite mie.

În locul meu va duce lucrurile eparhiale Consistoriul nostru diecezan. Sibiu, iunie 29 anul 1850.

Andrei Șaguna m. p.
Episcop

Către Prot. Alexiu Verza
Brașov II

---

1 statisticii.
2 revoluția din 1848.
3 a-ți pune în vedere.
4 toate cele trei protocoale (*treile*, formă ieșită din uz).
5 a le pune în vedere cu strictețe.
6 cu toată seriozitatea (*adînsul*, formă ieșită din uz).
7 practica.
8 autoritatea civilă.

131/850

Către onorații parohi de la Dîrste
Batsfalu, Turcheș, Cernatu, Satu lung biserica veche și nouă,
Tărlungeni, Purcăreni și Zizin

În dosu[1] petrecuta în copie orînduială se împărtășește că frățiile voastre cu durere sfâșietoare de inimă, ca să aduceți în împlinire la termenul vremii hotărîte cu toată scumpătatea și rîvnă cu atîta mai mult că, credeți-mă, fraților, după înalt prea sfințitul nostru episcop Andrei Șaguna, care în toată privința s-au deosebit ca arhipăstoriu mare și părinte bun al Românilor — răposatul întru fericire arhiereu Gherasim Rațiu încă au lucrat și s-au luptat din toate puterile pentru neatîrnarea ierarhiei noastre române răsăritene, pentru căștigarea dreptului de mitropolit, precum și pentru înaintarea și fericirea națiunii române.

Puneți dar, fraților, să se tragă clopotele cîte un ceas de trei ori pe zi în mai sus arătatele zile, slujiți în 17 sept. a. c. și parastas cu toată pompa și evlavia, săvîrșite rugăciunile parastasului cu lacrimi fierbinți pentru sufletul răposatului căruia să-i fie țărîna ușoară, să-l sălășluiască Dumnezeul vieții și al morții în sînurile lui Avraam, Isac și Iacov și să-i fie pomenirea strălucitului său nume sempiternă[2] neuitată pentru toate timpurile în sf. Biserica noastră cea ortodoxă și în națiunea noastră românească!!! care fără îndoială va și fi!

1/13—7 — 850

[Ioan Popasu, protopop al
Brașovului, Tractul I]

---

1 în anexă.
2 eternă (scos din uz).

657/850

Prea cinstite domnule protopoape,

Cu cea mai mare durere de inimă îți fac cunoscut că protopopul nostru Zaharie Mate s-au înarestat prin comisariul de sub cercu, pentru că ar fi chemat la sine pe preoțimea districtuală de a face cu dînsa socoteală despre tacsa kirurghică.[1]

Eu am făcut numaidecît arătarea cea cuvenită la înaltul gubernariu, dar totodată aflu de lipsă a te înștiința despre această tristă întîmplare și pe prea cinstia ta, cu acel adaos, ca lucrurile oficioase așa să le întocmești, ca să nu vii în astfeliu de ispită.

Sibiu, 17 iulie 1850.

Al prea cinstitei tale
de bine voitoriu

Andrei Șaguna
episcop

Dlui Protopop Ioan Popasu

1 Le va fi cerut preoților o parte din banii luați cu prilejul vaccinării copiilor.

[Către Andrei Șaguna]

Prea sfințite doamne Episcope!

Încă la anul 1848, cu iscarea revoluțiunei, fiind silită mai jos subscrisa servitoare a fugi în Țara românească, vrînd a ocoli nenorocirea care mi s-ar fi putut întîmpla rămîind acasă, [Vă informez] însă, cu durere, că am dat de altă nenorocire mai mare că, după ce m-am așezat în Cîmpina, socotind stăpînul meu ca să mă norocească, m-au silit să mă mărit după un necunoscut, lăudîndu-mi-l în tot chipul. Eu ca o copilă tînără, fără putință,[1] m-am înșelat prea lesne socotind că va să trăiesc o viață fericită.

Așadar într-una din zile m-am dus într-o casă privată, unde am găsit un călugăr care, cu două mucuri de lumînări, ne-au cununat pentru zece icusari,[2] dar, după trei zile de la căsătoria noastră, au plecat zisul meu bărbat, căruia numele de Vasile mi-era cunoscut, în călătorie, zicînd că merge la oi, și luîndu-mi puținii bani ce aveam, din care călătorie nici că l-am mai văzut. Numai după un an am auzit, de la oameni călători, că Vasile al meu este un hoț însemnat pe cîmpul Țării Românești, după aceea mai tîrziu auzind că au și omorît doi arendași și apoi, fiind persecutat[3] de judecătorii, și-au pierdut urma. În sfîrșit, după ce m-au necinstit și mi-au luat ce am avut, au fugit și de atunci nu l-am mai văzut.

Drept aceea, ca să nu cad în păcatul curviei, și să nu rămîi pentru totdeauna nefericită, rog cu adîncă umilință pe Arhieria Voastră ca să vă milostiviți a mă dispensa de a păși de acuma în căsătorie legiuită, cu atîta mai vîrtos, fiindcă cea dintîi au fost nelegiuită, și apoi cu un tîlhar căruia nu i s-a mai auzit de nume, nu mă poate ținta legată nici pravila, că mai bine decît să intru în păcate prin nelegiuire, mai bine să duci o viață frumoasă, în lege, cum îi place lui Dumnezeu, și să ocolesc păcatul, care numai așa îl voi putea ocoli, dacă mi se va da voie să pășesc în căsătorie legiuită. La Scaunul protopopesc mi-am arătat plîn-

gerea, de unde am fost îndreptată la Scaunul arhieresc, unde acuma cu umilință recurendi[4] și așteptînd milostiva și mîngîioasa rezoluție.

Cernatu, 5 august 850.

Al Arhieriei Voastre prea umilita servitoare

Sora Bogdan

Rezoluția lui Șaguna a fost următoarea:

Sibiu 11 august 851

Jalba aceasta să împărtășește părintelui protopop Ioan Popasu cu acea însărcinare ca informîndu-se de la persoane vrednice de crezămînt despre purtarea suplicantei de la reîntoarcerea ei din România încoace, precum și despre cea a părinților ei, fără întîrziere să refereze încoace. Sibiu 11/8 851.

Andrei m. p.
episcop

1 fără experiență.
2 monedă a vremii.
3 căutat.
4 făcînd recurs.

778/850

Circulară.

Prea cinstite D. Protopoape!

Fiindcă așa au bine plăcut lui Dumnezeu, ca Preasfinția Sa domnul episcop al Aradului Gherasim Rațiu, după o boală de 18 zile, să treacă din această viață trecătoare la cea vecinică, în 15 ale acestei luni, te poftesc pe prea Cinstia Ta ca fără întîrziere să publici[1] preoțimei districtuale moartea răposatului episcop Gherasim cu acel adaos ca, în zilele lunii lui septembrie 14, 15 și 16, pentru pomenirea vrednicului acest arhiereu să se tragă clopotele în toate bisericile noastre, iar în 17 septembrie să facă parastasu obicinuit. Sibiu, 28 aug. 850.

Andrei Șaguna m. p.
Episcop

1 să comunici.

Prea cinstite d. protopoape!

Înțelegînd din izvor sigur că Înălția sa principele Serbiei Milos Obrenovici în zilele aceste întorcîndu-se de la Elägiatac au tras la Brașov și va zăbovi acolo vreo cîteva zile, te poftesc pre prea cinstia ta ca luînd lîngă sine încă pre un preot de acolo, să mergi la Înălțimea sa și să-l bineventezi[1] în numele meu și, pînă cînd îi voi putea mulțămi și eu în persoană, să-i mulțumești pentru noua

generoasă facere de bine, ce au făcut cu biserica şi parohia noastră din Elögiatac, dăruind pentru gătirea zidirei casei parohiale de acolo una mie florini argint, prin care de nou s-au făcut ctitor bisericei noastre din Elögiatac. Aceasta făcînd, să mă înştiinţezi despre aflarea Înălţiei sale şi despre timpul cînd cugetă a pleca la Sibiu. Sibiu în 29 aug. 850.

Andrei Şaguna
Episcop

Dl. prot. Ioan Popasu Braşov

---

1 Să-l saluţi.

672/ şi 753/850

Hirotonindu-se clericul[1] Radu Popia ieri întru diacon, iară astăzi în preot deplin, şi rînduindu-se capelan ascultătoriu lîngă parohul din Satu Lung, Neagoe Popia, să îndreaptă acum la Prea Cinstia Ta spre acel sfîrşit, ca să-l introduci în staţia[2] de capelan lui încredinţată şi totodată să porţi grijă, ca precum aci în scris s-au îndatorat, să primească asupra sa şi postul de învăţător în comunitatea de la biserica nouă din Satulung, îndatorîndu-se în privinţa capelaniei a se ţinea de hotărîrea Consist. de sub nr. 675/850.

Sibiu în 7/19 sept. 1850.

Andrei Şaguna
episcop

Dlui prot. Ioan Popasu

---

1 teologul.
2 funcţia.

34/850

Prea cinstite dle protopoape!

În zilele acestea primii de la comitetul de ajutorinţă pentru văduvele şi orfanii grăniţerilor şi gardiştilor slavi şi români căzuţi sub decurgerea resbelului revoluţionariu, o scrisoare în care se mulţămeşte pentru suma de 368 fl. şi 59 Kr. arginţi, care i-am fost administrat, ca rezultatul unei colecte făcute în cîteva protopopiate ale Eparhiei noastre spre scopul sus pomenit. Şi deoarece partea cea mai mare a sumei numită s-au adunat prin sîrguinţa cea vrednică de laudă a Prea Cinstiei Tale, de la creştinii noştri din Ţara Bîrsei, drept aceea nu lipsesc şi cu această ocaziune a-ţi recunoaşte zelul ce totdeauna îl arăţi pentru înaintarea lucrurilor celor bune şi de folos, şi totodată te poftesc, ca să descoperi a mea mulţămire şi creştinilor noştri din cercul Braşovului, dar mai cu seamă neguţătorilor noştri din Braşov, care şi cu ocaziunea pomenitei colecte, au dat dovezi atît de frumoase despre dărnicia lor cea lăudabilă.

În urmă te însărcinez, ca în folosul institutului însemnat să faci rînduială, ca în ziua Naşterii Domnului, a Anului Nou şi a Sf. Botez, atît în biserica Sf. Nicolae, cît şi în capelele greacă şi română din Braşov, cît şi în bisericile din Săcele, să umble cu cîte un disc şi apoi banii ce se vor aduna în chipul acesta să mi-i administraţi încoace.

Pe lîngă care cu arhierească binecuvîntare rămîr.

Al prea cinstiei tale de tot binele voitoriu

Andrei Şaguna m. p.
Episcop

Viena, 23/ Nov. 850

ARHIEREUL ANDREI ŞAGUNA ŞI ASTRA

Înfrîngerile din anul 1859 suferite de Imperiul habsburgic în Italia s-au răsfrînt asupra politicii interne şi îndeosebi au avut repercursiuni şi în ce priveşte cultura românească.[1] Prin manifestul din 15 iulie 1859 împăratul promitea reforme, atît pe plan legislativ, cît şi pe cel administrativ.[2] Ministrul de interne Bach demisionează, iar pentru salvarea monarhiei se încearcă să se înlocuiască centralismul cu o guvernare federalistă, începînd acea perioadă „liberală".

În deceniul regimului absolutist (1849—1859) în Transilvania au existat „frecuşuri" confesionale între ortodocşi şi greco-catolici. Reconcilierea nu mai putea fi amînată, căci în urma evenimentelor din vara anului 1859, introducerea reformelor în imperiu se impunea cu acuitate, iar episcopul ortodox A. Şaguna cu perspicacitatea sa a intuit posibilitatea obţinerii unor deziderate prevăzute de altfel în programul revoluţionar de la 1848. Primul pas l-a făcut tot arhiereul din Sibiu cu prilejul numirii lui Vasile Pop, la 20 noiembrie 1859, în postul de consilier de secţiune în ministerul justiţiei, dînd o masă comună, unde a invitat 24 de funcţionari şi preoţi români la reşedinţa sa indiferent de confesiune.[3] Episcopul A. Şaguna a toastat, felicitîndu-l pe Pop pentru înalta funcţie, iar acesta a răspuns „că Excelenţa Sa totdeauna a fost bărbatul acela, care a ştiut să folosească momentul timpului spre fericirea noastră... se bucură cu atît mai tare de acest moment... că dînsul a fost ales a fi personajul acestei frăţeşti adunări, prin care s-a spart şi a căzut pârtele care se ridicase între „fraţii de o mamă".[4]

Noua conjunctură era favorabilă şi înjghebării unei asociaţii culturale, însă pentru realizare trebuia un spirit întreprinzător, care să mobilizeze intelectualitatea transilvăneană spre realizarea ţelului propus.

În aceste condiţii sosirea lui Ioan Raţiu la Sibiu, în primăvara anului 1860, în vederea trecerii examenului de „censură advocaţială" s-a produs la momentul oportun.[5] Cu prilejul unei întîlniri a acestuia cu Nicolae Popea, protosincel şi secretar episcopesc, cei doi au discutat şi pe marginea subiectului la ordinea zilei — necesitatea întemeierii unei asociaţii culturale, idee lansată de Ioan cav. de Puşcariu prin intermediul „Telegrafului Român" —, hotărînd trecerea neîntîrziată la fapte.[6]

În virtutea celor stabilite s-au întrunit ulterior mai mulţi românî la reşedinţa episcopiei ortodoxe din Sibiu, de pe strada Măcelarilor, avînd pentru aceasta consimţămîntul episcopului A. Şaguna. În urma discuţiilor purtate a fost desemnat Paul Dunca, consilier gubernial, cu redactarea petiţiei prin care să se solicite aprobare pentru o adunare, unde să se definitiveze statutul. Prima formă a textului i s-a înmînat episcopului Andrei, arhiereul intervenind în cîteva locuri, cu scopul de a se accepta de către gubern o asemenea doleanţă.[7]

---

1 *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, Bucureşti, 1961, p. 176.

2 „Telegraful Român", nr. 28 din 9 iulie (st. v.) 1859.

3 *Arhiepiscopul şi metropolitul Andrei Şaguna, Memorii din anii 1846—1871* Sibiu, 1923, p. 60.

4 „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", nr. 42 din 2 decembrie 1859.

5 *Ioan Georgescu, Dr. Ioan Raţiu (1828—1902)*, Sibiu, 1928, p. 21.

6 *Nicolae Popea, Urzirea şi înfiinţarea Asociaţiunii transilvane pentru literatură şi cultura poporului român*, în „Foaia diecezană", Caransebeş, XII, nr. 8 din 23 februarie c. v. 1897.

7 *Ibidem.*

În *„Rogămintea mai multor bărbaţi fruntaşi ai naţiunei noastre către înalta Locotiinţia c. r. transilvană, pentru a se da voie la ţinerea unei adunări consultătoare în privinţa înfiinţării unei asociaţiuni pentru literatura şi cultura poporului român"* se menţiona că cerinţa se încadrează în spiritul timpului, fiind şi românii dornici de progres, similar celorlalte popoare. În încheiere se cere permisiunea Locotenenţei de a avea loc o adunare consultativă, în care să se discute statutele, rugînd ca răspunsul să se expedieze pe adresa episcopului Andrei Şaguna.[8] Investirea arhiereului cu o asemenea misiune a fost de bun augur, căci prelatul era un iscusit diplomat, ştiind ca nimeni altul să intuiască momentul favorabil.

În pofida prudenţei, abia peste două luni, la 12 iulie 1860, se primi răspuns aproape nefavorabil, guvernatorul, principele Lichtenstein, opunîndu-se constituirii în exclusivitate a unei societăţi româneşti,[9] dar în acelaşi timp îi solicita episcopului Andrei statutul proiectatei societăţi,[10] în conformitate cu legea de asociere culturală din noiembrie 1852.[11]

Deşi încunoştiinţarea guvernatorului nu inspira optimism, totuşi episcopul ortodox, aflat la dezbaterile senatului din Viena, nu dezarmă, ci continuă acţiunea, adresîndu-se de acolo pentru un proiect de statut lui G. Bariţiu, ulterior primind şi de la T. Cipariu şi Ioan Puşcariu cîte unul, cele trei exemplare fiindu-i de un preţios ajutor.[12]

Din bogatul material aflat la dispoziţie episcopul se inspiră, schiţînd statutul *„Societăţii pentru literatura şi cultura poporului român şi pentru înaintarea industriei şi a agriculturii,*[13] pe care, la 16 decembrie 1860, îl înaintă Locoteneței, cu scopul de a fi expediat împăratului la Viena, în vederea aprobării lui.

În urma noului demers, la 22 ianuarie 1861, cancelaria aulică transilvană este de acord cu ţinerea adunării concultative solicitate, aprobare remisă de guvernatorul Lichtenstein episcopului Şaguna la 31 ianuarie.[14] Fără întîrziere, la 23 februarie st. v. 1861, arhiereul adresă prin mijlocirea „Telegrafului Român" o invitaţie tuturor acelora care au semnat petiţia din 10 mai 1860, ca să participe la o adunare în ziua de 9/21 martie 1861, în vederea definitivării statutelor şi apoi a expedierii lor spre aprobare.[15]

În conformitate cu hotărîrea luată, la 9/12 martie 1861,[16] în clădirea Seminarului ortodox din Sibiu, şi-a început lucrările sub preşedinţia episcopului A. Şaguna adunarea constituantă a asociaţiunii. Cu ocazia deschiderii lucrărilor înaltul prelat a rostit un discurs patetic, pe care-l publicăm în anexă.

Pe baza statutelor elaborate s-a redactat un alt proiect, ce a fost dezbătut cu interes în următoarele două şedinţe plenare.[17] La sfîrşitul dezbaterilor (11/23

---

8 *Actele privitoare la urzirea şi înfiinţarea Asociaţiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român,* Sibiu, 1862, p. 3—7.

9 *T. V. Păcăţian, Cartea de aur sau luptele politice-naţionale ale românilor de sub coroana ungară,* vol. II, ed. a doua, Sibiu, 1904, p. 642.

10 *Actele privitoare la urzirea...,* Sibiu, 1862, p. 13.

11 *Landesgesetz und Regierungsblatt für das Grossfürstenthum Siebenbürgen* vom Jahre 1852, p. 668.

12 *Dr. Vasile Netea, Proiectele de statut ale Asociaţiei transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român,* în „Revista muzeelor", (1970), nr. 3, p. 202.

13 *Bibliteca Astra,* Colecţia specială, Mapa VI/2/4.

14 *V. Curticăpeanu, Întemeierea societăţii „Astra" şi rolul ei în cultura poporului român (1861),* în „Studii" XIV (1961), nr. 6, p. 1444.

,15 „Telegraful Român", nr. 8 din 23 februarie 1861.

16 *G. Bariţiu, Momente istorice* în „Familia", XXVII, nr. 20 din 19/31 mai 1891.

17 *V. Curticăpeanu, Mişcarea culturală românească pentru unirea din 1918,* Bucureşti, 1968, p. 67.

martie) episcopul mulţumeşte tuturor pentru participare, arătînd „că cu conferinţa aceasta a încetat obligamentul luat asupraşi în petiţiunea din 10 mai 1860 şi aşa aceiaşi să dispună cele de lipsă mai departe în privinţa aceasta.[18] G. Bariţiu îi mulţumeşte în numele participanţilor pentru strădaniile depuse, rugîndu-l să continuie acţiunea şi anume pînă la prima adunare generală.[19] Arhiereul acceptă propunerea.

Episcopul Andrei traduce în germană cele 38 de articole ale statutelor definitive, iar la 28 martie 1861 le expediază prezidiului locotenenţial, spre a fi trimise Curţii din Viena pentru aprobare. La începutul verii, cancelaria aulică transilvană le înaintă cabinetului imperial, primind rezoluţie favorabilă din partea împăratului Francisc Iosif la 6 septembrie 1861, iar decretul gubernial la 26 septembrie.[20] Iată cum, după multe eforturi, arhiereul ortodox a repurtat pe cale diplomatică o altă biruinţă, culturală în formă, dar politică în conţinut, căci societatea reprezenta încă un bastion al apărării naţiunii româneşti de dincoace de Carpaţi.

Episcopul A. Şaguna prin circulara din 29 septembrie/11 octombrie 1861 convoca la 23 octombrie/24 noiembrie 1861 „pre toţi inteligenţii naţiunii noastre, care voiesc a fi membrii asociaţiunii spre a lua parte la inaugurarea şi deplina constituire a aceleiaşi".[21]

În dimineaţa zilei de 23 octombrie/4 noiembrie 1861, într-un entuziasm general, s-au reunit în clădirea seminarului ortodox din Sibiu români aparţinînd diferitelor pături sociale şi avînd convingeri deosebite, toţi cu dorinţa de a întemeia Asociaţia transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român. Întrunirea a fost o adevărată sărbătoare naţională. Adunarea delegă cîţiva membri să-l invite pe episcop la prima şedinţă. Arhiereul sosi numaidecît, făcîndu-i-se o caldă manifestaţie de simpatie.[22]

Episcopul Andrei deschide lucrările cu o cuvîntare bogată în idei, pe care o prezentăm în anexă. La această adunare s-a ales şi comitetul. Prin intermediul scrutinului, episcopul A. Şaguna a întrunit 75 de voturi (numărul cel mai mare) din 131 de votanţi, fiind proclamat preşedintele Asociaţiei transilvane.[23]

Activitatea ca preşedinte o vom prezenta în documentarul următor.

„Omul, căci între dureri s-au născut şi căci poate să ajungă la doritul scop numai prin multe neplăceri şi ostenele feliurite — uneori de tot tîrziu, uneori iarăşi mai timpuriu, precum-l favorizează şi împrejurările — se spaimîntează, văzînd necazurile cele obstesci ale neamului său, şi aceasta spaima-l face pre el, de nu se încumeta a se destina spre întreprinderea unui lucru bun şi nobil, ce cere un timp mai lung spre seversire, căci se deştepta în el o îndoială despre ajungerea scopului propus, sciind de sigur, că timpul vieţii lui este încert, ba după două trei zecimi de ani îi părăsesc poterile trupeşti şi intelectuale, şi că este problematic, oare ajunge-va scopul întreprinderii sale, şi aşa între astfeliu de îndoieli pline de icoane inspăimîntătoare şi desperate, vine la acea idee norocoasă, că lui nu-i rămîne alta, decît iarăşi între dureri şi nevoi a ieşi din această lume şi a ajunge la stadiul prefacerii în pulbere.

Omul vede încă în acest mare teatru al lumii, cum lucruri mareţie ale străbunilor săi se prăpădesc înaintea ochilor nepoţilor nepăsători, cum viţiul se remunerează; de aceea apoi se dezgustează şi se reţine de orice activitate inchipuindu-şi negligarea şi nimicirea cea urmandă a faptei sale mareţie din partea urmatorilor săi nepăsători, ce el cu mari şi însemnate jertfiri, ba încă şi cu sîngele său o au pecetluit. Din astfeliu de împrejurare provine apoi şi aceea, că unde nu este

18 „Telegraful Român", nr. 12 din 23 martie 1861.
19 *I. Lupaş, Înfiinţarea „Asociaţiunii" şi conducătorii ei*, în „„Transilvania", nr. 4 jubiliar din iulie—august 1911, p. 331.
20 „Telegraful Român", nr. 39 din 28 septembrie 1861.
21 „Gazeta Transilvaniei", nr. 78 din 4 octombrie 1861.
22 „Amicul şcoalei", II, Sibiu, nr. 42 din 21 octombrie 1861.
23 „Telegraful Român", nr. 43 din 26 octombrie 1861.

speranția și prospect pentru garantisarea susținerii unei fapte mai mărefie prin posteritate, acolo se sgrumă activitatea, și așia apoi omul cel în dureri născut și în toată viața sa muncit de slabiciunea altora, și disdgustat prin aceea, se desparte de lumea aceasta între dureri cumplite și în sfîrșit numai în moarte-și afla scapare. Asfeliu de om este vrednic de compătimire, căci n-au cunoscut chemarea și destinația sa pe pămînt; despre unul ca acesta nu se poate zice că a trăit, ci că s-a viscolit în *noianul vieții! căci deși* i s-a potutu întîmpla, ca desiarta portare o Cuvîntare ținută la 9/21 martie 1861 la adunarea de la Sibiu, convocată pentru elaborarea statutului viitoarei Asociațiuni transilvane unora să vateme modestia lui; deși a văzut cum unii fuduli și slabi de minte ruinează monumintele bărbaților meritați din vechime; deși a băgat de seamă, cum unii dintre clienți se arată nemulțiamitori către mecenații lor; deși a observat și aceea, că sunt timpi în viația staturilor, cînd legile cele umane se osîndesc și în locul lor vin la stapînire legi barbare: deși a văzut, că fruptele minții culte și ale moravurilor civilizate s-au silit a face loc lucrările minții neculte și ale barbarismului; totu și el din toate acestea n-ar fi trebuit să urmărească alta decît aceea, că tot omul să nu se disgusteze de facerea lucrurilor morale și mărefie, din cauza unor oameni mizerabili, care nu că cum ar desprețiui lucrurile morale și mărefie, ci moravurile lor stricate și degenerate nu mai sunt harnice șă cunoască folosurile faptelor culte și civilizate.

Însă fiindcă omul astfeliu, precum am zis, poate fi dispus numai atunci, cînd el va fi povețuit de imaginații și naluciri, ba încă și de egoism, care pe nesimțite s-au încuibat în el și poterile lui intelectuale le au amorțit, pentru aceea zic eu credința tare: că omul nu are cauza binecuvîntată de a se plînge asupra ființei sale și de a se sparia de nevoi și greutăți, care-l pot întîmpina pre el în viația, deacă va sci întrebuința cu folos armele, va să zică, poterile sale trupesci și sufletesci; căci plăsmuitoriul lui s-a îngrijit, ca faptura lui cea mai nobilă să nu fie mai necajită în lume, ca cum sunt celelalte viețuitoare; ba, precum vedem, D-zeu a subordinat omului toată lumea; așia dară omul n-are cauza de a se vaita asupra ființei sale, ci are trebuința de o gîndire și judecare, prin care să se povețuiască la cunoascerea modului celui sigur, ca să se scie folosi de bunătatea, cu care l-a înzestrat pre el facatoriul, și atunci va afla al interesul vieții sale, și lumea i va fi lui rai, deși neste necazuri va simți inima lui. La convingerea și fericirea aceasta va veni tot omul, deacă dezvoltarea poterilor sale trupesci și intelectuale o va promova, căci omul încă e faptura mizerabilă dacă facultățile minții lui sunt amorțite și necultivate.

Astăzi este prea ușor, că omul să vină la aceste cunoscinție, căci nu mai este el în stare nomadică, ci socială: căci el este membrul unei religii, ce dă lumii lumina cunoscinției; căci veacul nostru este veacul luminării și al civilizației; căci guvernele se povățuiesc astăzi de principiul cel măreț și sînt al creștinismului. Iară pentru noi este și mai ușor să ne împrietenim cu acea convietiune, că putem fi norocoși în viața noastră, deacă ne vom sci folosi de bunatațile poterilor nostre trupesci și intelectuale, căci suntem fiii unei patrii umane, culte și constituționale, de aceea înzestrată cu astfel de legi, care promovează binele privat și obștesc prin egala îndreptățire în drepturi, înaintează mijloacele de cultură și civilizație, și așia legile patriei noastre sunt de natură progresivă, deși într-un punct încă ne apasă, adecă în punctul naționalității; dar și în privința aceasta, după cum sperăm, se vor perfecționa legile patriei noastre. Este așia dară lucru prea firesc, că noi sciind chemarea nostra ca oameni sociali, și cunoscînd trebuințele noastre, precum și auzind și înțelegînd glasul cel poternic al veacului civilizat, în care trăim — nu putem neglija acea datorie, cu care suntem deoblegați către noi înșine și către toți aceia, care ne stau mai deaproape, adecă către conaționalii și compatrioții noștri. Noi, fără să ne lăsăm a ne răpi de niște imaginații, simțim în noi o potința de a ne perfecționa pre noi și pre ai noștri prin mijloacele libertății naționale și spre a ajunge aceea, ne-am hotărît a ne consolida într-o asociațiune bine organizată, care-și face sieși de problemă promovarea literaturii și culturii poporului nostru român, precum și înaintarea industriei și a agriculturii în sînul nației noastre.

Să-mi daţi, mă rog Domnilor! voia de a disera pe scurt despre astfel de asociaţiuni, precum va fi a noastră.

Asociaţiunea se caracterizează îndeobşte de către cei competenţi de o corporaţiune, ce se consolidează din vreun impuls sau trebuinţă, spre ajungerea unui scop hotărît. Astfel de asociaţiune poate să fie de două plase, şi adecă stabilă, cînd dura nepreruptă cu sau fără ţinerea sfatuirilor; sau momentană, care tota activitatea sa o concentrează într-o sfatuire. Asociaţiunea stabilă pote avea feliurite probleme, precum este natura lor; aşia s.e.asociaţiune literaria îndeobşte, şi deosebi cu privire la obiecte literarie generale sau singuratice; asociaţiune de industrie, de agricultură, de pomologie, de asiguranţia vieţii, a edificiunilor şi a semănăturilor s. a. Toate aceste asociaţiuni bazează activitatea lor sau pe legile deptului privat, sau pe cele ale dreptului public, de aceea sunt ele sau private sau publice; private se zic, cînd numai membrii asociaţiunii iau parte la adunări, iar publice se zic acelea, la ale căror adunări oricine poate lua parte, de aceea apoi astfel de asociaţiuni publice se numesc adunări populare. Mai departe asociaţiunile pot fi autorizate de la stat, sau de la organele lui; dar pot fi şi de sine stătătoare, adecă independente; de unde apoi urmează, că asociaţiunele facia cu împrejurările lor esenţiale sunt care uniuni private, publice şi politice şi se înfiinţează sau în urma învoirei contractuale şi se organizează prin statute, sau numai în urma unei conţielegeri verbale fără organizaţia formală.

În legătură cu aceste de vom cerceta partea cea istorică şi pozitivă-juridică a asociaţiunilor, atunci vom afla, că acelea sunt aşia de vechi, ca şi omenirea, prin urmare ele sunt mai vechi decît staturile, deoarece mai înainte de înfiinţarea staturilor a existat izvorul omenimei mai înalte şi al culturii ei; căci este fără de îndoială, că statul nu s-a format din unul cîte unul membru al său, ci mai înainte de toate s-au format reuniuni de singuratici omeni, de mai multe familii, de proprietari de averi, de măiestrii şi de religii, şi de apărare de către inamici, de unde apoi s-au format comunele bisericeşti, săteşti, cetăţiene, şi din toate acestea statul. Este afară de îndoială, că însăşi relaţiile şi drepturile confesionale, politice şi sociale s-au format în urma reuniunilor, pentru că pînă cînd celelalte făpturi ale lui Dumnezeu fără reguli pozitive, ci numai după boldul lor îndestulesc lipsele sale şi se apăra, într-aceea oamenii ca făpturi raţionale numai prin referinţele lor reciproce pozitive, prin comunicarea ideilor, părerilor şi iscusinţei, precum şi prin împrumutarea poterii lor morale, intelectuale şi fizice cu privire la timp şi loc, pot deveni la ajungerea destinaţiei lor şi le dezvoltarea mai desăvîrşită a poterilor, ce le sunt lor înnăscute. De s-ar lăsa omul pe sine, adecă pe a lui propria individuală lucrare şi activitate şi ar trăi în singurătate, fără contact cu alţi oameni, atunci negreşit ar cădea cei mai mulţi oameni în trîndăvie, în lene, în nepăsare, în egoism, ba şi în descurajare mizerabilă şi detestabilă, prin care i s-ar face viaţa o nenorocire şi lumea o ar socoti de valea plîngerii. De unde se vede, că omul este destinat a trăi în societate. Şi fiindcă împrejurările şi trebuinţele omului se schimbă, după feliul şi caracterul timpilor şi al cerinţelor: pentru aceea şi asociaţiunile se formează şi se acomodează după aceşti factori, care pe drept se pot socoti ca nişte hrane noue de activitate pentru cultura şi propăşirea oamenilor şi a staturilor; căci ele din aduc în harmonia aşezămintele staturilor în viaţa liberă naţională a naţielor întregi şi a membrilor lor singurateci, de vreme ce asociaţiunile au încă şi asupra indivizilor celor mai necultivaţi ai societăţii statului o înrîurire cultivatoare, disciplinitore şi nobilitore; de unde se vede, că asociaţiunile nu numai nu împiedecă pre staturi în propăşirea lor pentru binele cetăţenilor lor, ci încă spriginesc acela, pentru că asociaţiunile cele organizate arată tuturor lipsa cea neîncungiurabilă, de a năzui după nişte scopuri mai înalte şi nobile şi după respectarea santieniei legilor firesci şi pozitive, şi aşa asociaţiunile dezvolta principiul cel mai înalt al vieţii şi destinaţiei omeneşti, spiritul comun şi izvorul a tot, ce este bun şi folositor. Aceste iviri folositore pentru oameni sociali, rămîn nesocotite şi dispreţuite numai la un popor de tot necult şi padureţ, carele din nenorocire este supus unei stăpîniri despotice, ce sugruma cu mîna de fier orice năzuială către coversire şi dezvoltare a sudiţilor săi.

De vom deschide analele cele mai antice al romanilor și grecilor, vom afla, că precum la greci legea principală a lui Solon din Atina, așia și charta magna romana a celor 12 table garantiza libertatea reuniunilor și legalitatea legislației libere și a autonomiei lor. Vezi corpus juris Justinianei liber IV. de collegiis.

În timpii noștri nu exista un stat civilizat, unde n-ar fi asociațiuni feliurite, corespunzătoare lipselor moderne ale națiunilor; pentru ca un stat civilizat cunosc folosurile, care se revarsă prin asociați uni asupra cetățenilor lui. În fruntea acestor state civilizate sta Belgia, ca fala libertății legale a presei șia asociațiunilor. Deie D-zeu, ca toate staturile europene să precunoască, că nu aceste libertăți, ci denegarea lor este păgubitoare atît pentru bunăstarea lor, cît și pentru ceea a națiunilor lor. Însăși gubernul cel mai absolutistic de astăzi, cel din Dania, s-a încredințat, că se expune primejdiei de a fi ocărît de toată Europa civilizată, dacă ar denega națiunii sale vreo manifestare națională; de aceea iartă astăzi și acest guvern ținerea adunărilor pentru sfătuirea liberă asupra petițiunilor, după părerea și voia poporului său.

În legătură cu aceasta prea bucuros mărturisesc, că suntem fiii unei patrii, care pe drept se numera între staturile civilizate europene, căci are tote atributele, ce caracterizează cultura și civilizația unui stat. Spre dovedirea acestora destul este a zice atîta, că noi avem o patrie constituțională, pe baza egalei îndreptățiri, cu legi de libertatea presei și de asociațiuni și de reprezentațiunea poporului la legislația, precum și legi de îmbracarea posturilor, fără deosebire de nascere, rang și stare. Nu este așia dară de mirare, că și în patria noastră, ca și în celelalte staturi europene, se formează asociațiuni feliurite, spre scopuri mai înalte umane și literarie și spre delaturarea unor greutăți, ce apasă pe popor.

Fiind noi așia dară nu mai mult supuși — iobagi sau clăcași, — ci cetățeni liberi ai unei patrii constituționale, care da liberă dezvoltare institutelor de asociațiuni spre binele obștesc, am înțeles și noi românii glasul datorie nostre, facia cu lipsele; de aceea Archierei, preoții și inteligința noștrii, într-un număr ca de 180 au așternut înaltei locotiintie, în 10 mai a. tr. o reprezentanția spre a se da voia spre înființarea unei asociațiuni, care să aibă de problemă literatura și cultura poporului român, apoi înaintarea industriei și a agriculturii. Reprezentanția aceasta așia suna: *

La aceasta representația a urmat nota presidială a înaltei Locoțiinție din 12 iuliu a. tr. în următoarele:) [1]

Această rezoluțiune presidială a am primit la Viena aflîndu-mă pe atunci acolo ca membru al senatului imperial înmulțit. Eu m-am aflat îndemnat a mă adresa către Dlu George Barițiu, ca către un bărbat competent al națiunii spre compunerea statutelor asociațiunii noastre. D. Barițiu a și compusstatutele și mi le-a predat. Într-aceea fiind la guvernul țării o comisiune conchemată din bărbații cei mai renumiți literați a națiunii noastre, spre a-și da părere în lipsa limbistica, acești bărbați, bravi în literatură și în toate ce privesc la binele obștesc, au dezbătut între sine și treaba înființandei nostre asociațiuni: de unde apoi Dl Canonic Cipariu și Dl. Pretor Pușcariu, carele a și dat la asociațiunea aceasta impulsul cel dintîi prin organele noastre jurnalistice, au luat ansa a compune din partele cîte un proiect de statut și mi le-au predat spre întrebuințare după împrejurări. Într-aceea m-am întors și eu acasă de la Viena, în luna lui octobre, și așezînd trebile mele în rînd, și informîndu-mă pe calea privată despre modul, carele să ne înlesnească ajungerea scopului la înființianda asociațiune, ce așia cu sete mare o dorim, am

---

* vezi-o mai nainte! *Actele privitoare la Urzirea și înființarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român,* Sibiu, 1862, p. 3—7

1 *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român,* Sibiu, 1862, p. 11—14.

compus din acum pomenitele tre proiecte de statute, un alt proiect de statute, şi sub 6 decembrie a.tr. l-am aşternut presidiului înaltei locotiinţie, al cărui cuprins e următoriul: [2]

În urma acestei reprezentanţii am primit apoi sub 31 ianuarie a. c. această rezoluţiune: [3]

În legătură cu acestea poftiţi a vedea, Domnilor, acel stadiu, la care am ajuns în privinţa înfiinţarei asociaţiunii celei dintîi naţionale române; am ajuns adecă la acel stadiu, unde de la guvernul patriei am cîştigat voia spre întogmirea regulelor pregătitoare ale înfiinţandei asociaţiuni celei de noi dorite pentru literatura şi cultura poporului nostru român şi pentru industria şi agricultura, ca apoi acestea regule iarăşi să le aşternem înaltului guvern spre escoperare înaltei aprobaţii împărăteşti.

Aşia dară spre acest sfîrşit v-am poftit, Domnilor, la această sfătuire, răzimat pe acea voia a D-voastră, ce în reprezentanţia cea dintîi către guvern din 10 mai a. c. aţi descoperit, că adecă, înaltul Guvern să binevoiască a îndrepta către mine orenduielele sale în acest obiect cestionat.

Eu sum convins de acel adevăr, că prin elaborarea statutelor, prin cîştigarea rezoluţiunii guverniale din 31 ianuarie a. c. şi prin conchemarea acestei sfatuiri am corespuns acelei încrederi, cu care D-voastră m-aţi onorat, aşia acum predau eu în mânile D-voastră acest obiect momentos şi vă poftesc binecuvîntarea cerească la deslegarea problemei cestionate.

Se poate ca cineva îmi va înfăţişa starea cea strălucită a romanilor vechi şi monumintele cele strălucite ale mărirei lor, de care ţieara noastră este plină, şi asemănînd-o cu starea noastră de astăzi, care e destul de deplorabilă, va gîndi, de ce se întreprindem un lucru mai mare spre cultivarea naţiunală, deoarece este posibilmcă va veni un timp barbar, care lucrările noastre le va nimici, şi naţia o va degrada la sorte de sclavie. Aşa este, căci nime nu poate trage la îndoială, ca aceea, ce odată s-a întîmplat în lume, nu s-ar potea întîmpla mai de multe ori. Totu şi eu într-acolo-mi dau părerea mea, că monumentele materiale ale unui period cult se pot nimici prin mîni barbare, şi o naţie liberă se pote lipsi de libertate prin nişte legi draconice; însă monumintele spirituale şi moravurile cele morale, precum şi valoarea lor rămîn pentru toţi timpii neresturnavere, căci acestea sunt mai presus de orice putere silnică şi fizică; de ele nu se poate atinge mîna barbarului; furul nu le poate fura; moliile nu le pot mînca. — Fiind aşia dară problema nostra a înainta literatura, cultura, industria şi agricultura naţiunii nostre, adecă a înainta starea spirituală şi materială a poporului nostru, vrem a deştepta prin mijloce naţiunale facultaţile, va să zică, cugetările cele senine şi serioase în poporul nostru, ca să cunosca fiinţia şi destinaţia sa şi să o sciă întrebuinţa spre tot binele, precum şi alte naţii fac astăzi aceasta şi precum este spiritul cel civilizatoriu al seclului nostru; darurile lui vor garantiza viitoriul cel ferice al mult cercatei noastre naţiuni, şi o vor feri de nişte lovituri ucigătore de religia şi limba ei. — Aceste convingeri mari să ne însufleţească, Domnilor, pre noi toţi, şi atuncea tare cred, că ceriul va încorona cu flori de mangaiere întreprinderea nostra, şi va asculta rugăciunea mea, prin care cucerindumă-l rog, ca să reverse binecuvîntarea sa asupra asociaţiunii nostre, căci tot darul desăvîrşit vine de sus de la părintele luminilor.

În sfîrşit din parte-mi mă oblig, că voi sprijini scopul asociaţiunii nostre, încît va sta în poterile mele, căci aci voi fi norocos a auzi sunetele cele dulci ale limbii mele materne, care de străini nu s-au învrednicit de atenţiune, însă acelea cu atîta mai scumpe sunt inimei mele!" (*Actele privitoare la urzirea şi înfiinţarea Asociaţiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român*, Sibiu, 1862, p. 37—48).

---

2 *Ibidem*, p. 14—15.

3 *Ibidem*, p. 16—17.

Cuvîntarea Excelenței Sale P. Episcop Andrei Bar. de Şaguna ținută în 23 oct. 1861 cu ocazia inaugurării şi deschiderii Asociațiunii transilvane pentru înaintarea literaturii şi culturii poporului român

Iată, Domnilor! a sosit ziua cea dorită pentru înființarea unei Asociațiuni, care să aibă de problemă „literatura română şi cultura poporului român".

Mărturisesc sincer convingerea mea, că eu problema asociațiunii noastre o caracterizez precît de nobilă şi frumoasă şi unică în feliul său astăzi în întreaga noastră națiune din toate părțile, unde se află ea, pre atîta şi de serioasă şi grea, pentru că cere o perseverență de fier şi un sac rificiu din inimă. Acestea le afirmez eu după natura scopului Asociațiunii, carele este înaintea literaturii române şi a culturii poporale în deosebite ramuri prin studiu, prin elaborarea şi edarea de opuri, prin premii şi stipendii pentru diferitele specialități de ştiințe şi arte.

Toți scim, că țăranul, cînd ară, nu caută îndărăpt, ci înainte, ca brazda sa să nu o greşească. Însă factorii Asociațiunii noastre, cînd vreau să năzuiască către ajungerea scopului Asociațiunii, vor avea a căuta mai întîi îndrept, adecă la studii clasice din seculii vechi, şi apoi vor avea a căuta înainte, adecî a cultiva limba noastră după forma sciințelor clasice.

Încă mai debue să căutăm în trecut şi în alt înțeles; va să zică: deşi Asociațiunea noastră este cea dintîi în leliul său la noi, totuşi vocea trecutului ne spune, că pe lîngă aceea, că pînă astăzi n-am avut nici o Asociațiune formală şi din partea statului recunoscută şi aprobată, care s-ar fi ocupat de literatura română şi cu cultura poporului, zic, pe lîngă toate acestea totuşi au fost bărbați români singuratici, care prin scrierile sale şi edarea acelora la lumină s-au meritat premult pe terenul literaturii române şi al culturii poporului. Astfel de bărbați naționali binemeritați pentru cultura literaturii române şi cultivarea poporului român am avut noi şi pînă acum, şi îi avem şi astăzi pretutindeni, pe unde se află națiunea noastră. Aşadară aducerea aminte de aceşti bărbați români binemeritați recomand eu Asociațiunii.

Şi în al treilea înțeles zic, că debuie să ne uităm în trecut pentru aceea, că să nu se întîmple şi în venitoriu literaților noştri a asemenea vătămare, precum s-a întîmplat la anul 1850, cînd un comisar împărătesc a încredințat unui preot săsesc traducerea unui op metodic din limba germană în cea română. Ceea ce înțelegînd eu atunci cînd 4—5 coale se şi tipăriseră, am făcut paşii debuințioşi şi am nimicit ieşirea la lumină a acelei traduceri. Însă preotul săsesc şi-a pus bine în pungă onorariul pentru traducere mizerabilă. Eu încă atunci traducerea aceasta o caracterizai de mizerabilă, pentru că părinția sa într-altele cuvîntul german „Methodenbuch" l-a tradus pe română „carte de modruri". Mizerabilitatea acestei traduceri de tot se dă pe facia, cînd cuvintele româneşti „carte de modruri le-am traduce în germania; căci „carte de modruri" nici cînd n-ar potea face în limba germană „Methodenbuch".

Dacă mi se iartă a aminti aci şi alte împrejurări fatale din anii mai de curînd trecuți, care primejduiau libertatea culturii poporului şi onoarea bărbaților noştri inteligenți, atunci debuie să aduc înainte acea rezoluțiune a fostului Ministru de învățămînt, prin care cărțile acelea, ce s-au compus sub manuducerea mea prin inteligenții noştri, s-au tipărit în tipografia noastră diecezană şi apoi s-au introdus în şcoalele noastre populare, şi-au pus în cap de a le opri de-ntrebuințare şi a-ntroduce altele, pre care nisce creaturi de ale lui necunoscute pe terenul literaturii noastre le-au compus şi le-au tipărit în Viena. Acelaşi Ministeriu a pretins de la mine în anii trecuți, ca pe profesorii gimnaziului nostru din Braşov să-i tramit la Viena spre depunerea examenului de calificațiune profesorală; sciind eu, că examinarea aceea se face prin on comisiune stătătoare din membrii de religiune şi națiune străină, am remustrat pe baza anomaliei, ce ar urma de acolo, cînd profesorii unui gimnaziu român de relegea orintală ortodoxă ar debui să depună examen de calificațiune profesorală înaintea unei comisiuni de religiune şi națiune străină. Dar şi mai mult vă spun. Acel Ministeriu, înțelegînd că Episcopua noastră şi-a ridicat o tipografie încă la anul 1850, şi aci tipăresc cărți

bisericeşti şi şcolare spre acoperirea proprielor lipse şi spre înaintarea culturii poporului, m-a tras la răspundere de a mă decheara, că Episcopia noastră, pre care Ministeriul de cult se-ndoia a o recunoaşte de primită din partea statului, deşi Maiestatea Sa Împăratul o tracta ca pre una receptă, zic, Ministeriul de cult m-a tras la răspundere de a mă decheara, că Episcopia noastră de unde şi-a căpătat dreptul de a-şi potea ridica tipografia? Acestea am aflat de debuinţă a vi le comunica, domnilor! cu acestă ocaziune, ca să vă încredinţaţi despre neadormita priveghere a Ierarhiei Bisericii noastre pentru susţinerea libertăţii binesocotite în cultura poporului şi spre mîntuirea onoarei bărbaţilor noştri inteligenţi, precum şi pentru adeverirea acelui adevăr, că cauza cea dreaptă, ce o am reprezentat în aceste trei obiepte şi în alte multe, au ieşit din luptele susatinse cu triumf!

Aceste exemple le am adus înainte aci spre acel scop, ca să arăt debuinţa cea imperativă pentru vaza şi auctoritatea Asociaţiunii, ce membrii ei vor fi îndatoraţi a o susţinea şi înmulţi prin studiu, prin elaborarea şi edarea de opuri literare, ceea ce, precum am zis mai sus, nu se poate ajunge fără păstrarea unei seriozităţi şi perseveranţie, ce ştiinţele după natura lor o pretind de la toţi aceia, care vreau a se ocupa de ele.

Acestea premitend, trec la obieptul zilei, şi aşia pe baza rezoluţiunii împărăteşti din 6 septembrie a. c. ce mi s-a împărtăşit prin decretul gubernial din 26 sept. a. c. Nr. 7693, prochiam Asociaţiunea Transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român de Asociaţiune publică şi recunoscută de stat în înţelesul statutelor sale din 21. 22. şi 23 martie 1861, şi provoc adunarea, ca să păşească la constituirea Asociaţiunii în sensul secţiunei II din Statute, apoi în sensul secţiunei III la alegerea oficialilor Asociaţiunii şi în sfîrşit în înţelesul secţiunei IV. la prefigerea terminului pentru cea mai de aproape adunare generală.

Şi aşia împlinind însărcinarea D-Voastră din 10 mai 1860 şi din punctul 4. şi 5. al protocolului conferinţei de sub 11/23 martie 1861, ca să duc corespundinţiele cele debuinţioase pentru înfiinţarea acestei Asociaţiuni, ceea ce cu ajutoriul lui Dumnezeu am şi ajuns, predau Adunaţiei constituante scaunul onorific al presidiului, ce l-am ocupat pînă acum din încrederea d-Voastră, şi în sfîrşit radicînd simţămintele sufletului meu cătră cer, zic: Domnilor! masa dulcei maicei noastre este pregătită pentru oaspeţi mulţi, maica noastră a fost pînă acum îmbrăcată în doliu, dar de acum înainte se îmbracă ea în haină de nuntă şi poftesce la measă pre toţi fii săi, ca să strălucească şi ea în zi cu casa sa şi să înnoiască pre fiii săi, precum se înnoiesc tinereţele vulturului, şi se roagă lui D-zeu zicînd: Doamne al poterilor, fii cu Asociaţiunea aceasta acum şi totdeauna; căci tot darul desăvîrşit este de sus, de la tine părintele luminilor. Amin!"

(*Actele privitoare la urzirea şi înfiinţarea Asociaţiunii Transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român*, Sibiu, 1862, p. 81—85).

Mihai Sofronie

Însemnări, note

PROF. DR. GEORG JEREMIAS LA INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN SIBIU

În cadrul relațiilor ecumenice dintre Biserica noastră și Biserica Evanghelică-luterană din R. F. a Germaniei, ne-au vizitat țara, ca invitați ai Patriarhiei Române, profesorul de Studiul Vechiului Testament Dr. Georg Jeremias (München) împreună cu soția sa, Gisella Jeremias.

Cu acest prilej, profesorul G. Jeremias a ținut două interesante conferințe în aula Institutului Teologic Universitar din Sibiu. Fiecare conferință a fost urmată de discuții asupra temei tratate.

Prima conferință a avut loc joi, 12 martie 1987. P. C. arhid. prof. Dr. Constantin Voicu, rectorul Institutului, a salutat pe oaspeți, prezentînd apoi pe scurt activitatea profesorului G. Jeremias și cîteva titluri din importanta sa operă teologică.

Iată rezumatul acestei conferințe, cu titlul: *Adevărată și falsă profeție în Vechiul Testament:*

În Vechiul Testament apar de repetate ori situații confictuale între profeți, între unele profeții autentice și altele neautentice. De astfel de situații nu vor fi scutite nici comunitățile neotestamentare (cf. I Ioan 4, 2).

1. Ce este un profet? Din cărțile Vechiului Testament apare clar că profetul nu este numai un augur, un om care vestește cele viitoare; de la el se așteaptă să intervină la Dumnezeu, căci posedă o putere prin care îl poate influența pe Dumnezeu. A nu face uz de puterea lor de mijlocitori pentru popor este pentru profeți o primă formă în care pot să nu se supună voii lui Dumnezeu.

Această mijlocire acționează în ambele sensuri: profeții îl reprezintă pe Israel înaintea lui Dumnezeu și pe Dumnezeu înaintea lui Israel.

2. Pentru a preciza mai exact specificul profetismului Vechiului Testament, conferențiarul a schițat cîteva deosebiri între profeți, pe de o parte, și preoți și învățători, pe de altă parte: 1) preoți și învățători au existat totdeauna, nu însă și profeți; 2) primii constituiau categorii clar definite, în timp ce în cazul profeților apare o mare diversitate (trăiesc singuri sau în grup, la curtea regelui sau departe de ea etc.); 3) preoții și învățătorii erau întotdeauna bărbați, pe cînd în rîndul profeților apar și femei; 4) preoții și învățătorii erau formați în școli anume, ceea ce nu e cazul cu profeții; 5) în consecință, primii folosesc un limbaj specific, cel al instrucției lor, dar nu există un limbaj similar la profeți; 6) profeții reclamă privilegiul de a rosti cuvîntul lui Dumnezeu, ceea ce conferă rostirilor lor mult mai multă greutate decît cea a afirmațiilor preoților și învățătorilor, ancorate în tradiția în care au fost formați.

3. Prima informație despre o întîlnire între profetismul autentic și cel neautentic se găsește în I (III) Regi 22 (sfîrșitul secolului al IX-lea a Hr.). La curtea regelui lui Israel se aflau patru sute de profeți. În ciuda numărului lor, profeția lor este falsă și în contradicție cu profeția autentică a unuia singur, Miheia, fiul lui Imla. În viziunea lui Miheia se dezvăluie că la originea profeției false stă Dumnezeu. Celor patru sute nu li se contestă chemarea din partea lui Dumnezeu,

nici nu sînt puse la îndoială bunele lor intenții. Deoarece regele a apucat pe o cale greșită, Dumnezeu îl lasă să persiste în rătăcirea lui. „În felul acesta, fenomenul profeției false, mincinoase, rămîne de neînțeles, o taină de nepătruns pentru cititorii textului".

4. O a doua confruntare cu fenomenul profeției mincinoase apare la sfîrșitul secolului al VIII-lea a. Hr. În Miheia 3, printre alte categorii de conducători spirituali ai poporului, sînt atacați și proorocii „care rătăcesc pe norodul Domnului" (v. 5). Aici însă, deși nu li se contestă calitatea de organe ale revelației, vina este întreagă a acestor profeți, care folosesc cuvîntul lui Dumnezeu pentru dobîndirea de avantaje pămîntești. „Este posibil, așadar, să fii profet care primește viziuni din partea lui Dumnezeu și să falsifici cuvîntul primit în clipa în care transmiți mesajul oamenilor cărora le a fost adresat. Cuvîntul lui Dumnezeu este pus întotdeauna în gura unor mărturisitori, el este deci și cuvînt omenesc și, de aceea, expus unor eventuale falsificări. Profeții nu sînt simple pîlnii în care să se poată turna de sus cuvîntul lui Dumnezeu, pentru a ieși exact în aceeași formă pe partea cealaltă. Profeții participă ei înșiși la formarea cuvîntului lui Dumnezeu. Dumnezeu are nevoie de oameni pentru a vorbi oamenilor".

În contrast cu profeții mincinoși, Miheia își caracterizează activitatea prin folosirea termenului „judecată-dreptate" — care este întotdeauna o dreptate a celor mai săraci — stabilind astfel un prim criteriu pentru distincția între profeția adevărată și cea falsă.

5. În secolul al VI-lea, disputa devine și mai acerbă. Profetul Ieremia (începutul sec. VI) contestă însă adversarilor săi, în general, calitatea de trimiși ai lui Dumnezeu, reproșîndu-le că vestesc înșelătorii, pe temeiul unor „viziuni închipuite" (Ier. 23, 16.26). Acuitatea acestei contradicții se explică prin situația limită în care se afla poporul în preajma cuceririi babiloniene, situație în care era imposibil ca ambele tipuri de afirmații să dețină o cantitate egală de adevăr. Cum puteau însă deosebi cei aflați în exterior profeția adevărată de cea mincinoasă? Cîteva formulări din Ier. 23, 9 și urm. lămuresc lucrurile. Ca și profeții mincinoși de mai bine de un veac în urmă, din regatul de nord (cf. Ier. 23, 13—14), și cei din vremea lui Ieremia sînt „desfrînați", calificativ ce trebuie înțeles figurat, în sensul că aceștia L-au făcut pe Dumnezeu de nerecunoscut pentru poporul Său. În al doilea rînd, Ieremia le reproșează că profețesc minciuni, deoarece vin cu profeții faste cînd de fapt poporului i se pregătește pedeapsa divină. Ori, aceste profeții faste îi fac pe cei răi să persiste în modul lor de viață, le conferă o falsă siguranță și nu-i determină la pocăință. Oponenților lui Ieremia le lipsește, deci, acea conștiință a dreptății pe care am întîlnit-o anterior la profetul Miheia.

Ier. 23, 25—29 face un pas mai departe. Aici, pentru prima dată în Vechiul Testament, se pune la îndoială faptul că visul constituie una din căile legitime prin care i se fac descoperiri unui profet. În vis e posibil ca locul lui Dumnezeu să fie luat de propria inimă. Cuvîntul lui Dumnezeu nu e nălucire, ci putere copleșitoare, ca focul sau ca ciocanul care sfărîmă stînca (v. 29). Pentru adevăratul profet, cuvîntul lui Dumnezeu se dezvăluie în această putere irezistibilă. Fie că vrea sau nu, profetul e silit să vestească acest cuvînt, chiar dacă, venind cu vestirea pedepsei, își atrage tot felul de necazuri (Ier. 20, 9; 27, 7 și urm.). Astfel, nu este nicidecum permisă confundarea cuvîntului lui Dumnezeu cu propriile dorințe sau intenții.

6. La Ieremia apar patru criterii pentru deosebirea profeției adevărate de cea falsă: 1) după efect (profeția mincinoasă induce în eroare și nu generează pocăința); 2) porunca I din Decalog (profețiile mincinoase duc la confuzia între Dumnezeu și zeii păgîni); 3) profeția falsă place ascultătorilor, căci emitenții ei nu fac distincție clară între Dumnezeu și propria lor inimă, vestind nu un mesaj divin, ci dorințele lor și ale ascultătorilor lor; 4) profeția falsă se distinge și prin numărul mare a celor ce o repetă, de unde și pericolul ei deosebit.

Luat în ansamblu, Vechiul Testament oferă, desigur, criterii și mai clare. Tradiția a operat o selecție: ne-au fost transmise numai profețiile autentice. „Ne dăm seama ce este o profeție adevărată numai dacă privim în ansamblu profețiile transmise în Sf. Scriptură. Este vorba de acel cuvînt profetic pe care comunitatea

neotestamentară l-a înțeles cu toată hotărîrea în perspectiva crucii și învierii lui Hristos. Este profeția orientată spre Hristos și pentru care Hristos este în același timp criteriu determinant de evaluare".

*

A doua zi, vineri, 13 martie 1987, Prof. G. Jeremias a prezentat conferința cu tema: *Psalmul 22 și patimile Mîntuitorului*. Iată în rezumat, cuprinsul acestei conferințe:

1. Nu numai că Iisus a citat începutul Psalmului 22 (respectiv 21) pe Cruce („Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai părăsit"), ci „comunitatea neotestamentară a interpretat patimile Mîntuitorului privite în ansamblu din perspectiva Psalmului 22". Și nu întîmplător, căci, „față de toți ceilalți psalmi cu conținut asemănător din Vechiul Testament, el prezintă anumite particularități deosebit de caracteristice"; anume: 1) patimile sînt prezentate în acest psalm extrem de cuprinzător și paradigmatic; 2) afirmațiile întunecate despre patimi sînt confruntate cu altele foarte luminoase, pline de nădejde; 3) patimile sînt deja trecute, ele sînt privite retrospectiv, din perspectiva unui serviciu religios de mulțumire; și 4) în această slujbă de mulțumire sînt cuprinși toți oamenii, chiar și cei morți și cei ce încă nu s-au născut.

2. Spre deosebire de alți psalmi care constituie rugăciuni ale unor oameni izolați, aflați în nevoi, Ps. 22 (21) menționează relativ tîrziu pe vrăjmașii celui ce se roagă. Suferința cea mai mare este îndepărtarea și tăcerea lui Dumnezeu și de aceea ea e menționată mai întîi. Numai începînd cu v. 12 este vorba de ostilitatea vrăjmașilor. Și repetarea terminologiei de la început (v. 1) încă în două rînduri de-a lungul psalmului (v. 11 și 21) „demonstrează cît se poate de convingător că suferința celui care se roagă este de fapt una singură: depărtarea de Dumnezeu, chiar dacă manifestările ei exterioare se datorează atitudinii dușmănoase a oamenilor".

Luîndu-se în considerare suferințele înșirate în psalm, se constată — ca și în Isaia 53 — că succesiunea imaginilor folosite nu poate fi interpretată „în sens tehnic biografic". Cel ce se roagă „este mai curînd un suferind (pătimitor) exemplar, care parcurge simultan cele mai adînci profunzimi ale oricărui tip de suferință ... Formulările psalmului transcend toate suferințele concret imaginabile și tocmai de aceea se puteau face așa de numeroase asocieri cu patimile lui Iisus". Pe de altă parte, „toate imaginile folosite nu au decît o singură menire: de a arăta că suferința originară, fundamentală este depărtarea de Dumnezeu (v. 1, 11, 21)".

3. Surprinde faptul că afirmațiile despre suferință sînt însoțite de altele luminoase, pline de nădejde. Însăși formula de la început: „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu" exprimă o situație opusă depărtării de Dumnezeu. Cel ce se roagă este împins în întuneric de acest Dumnezeu apropiat lui, în Care are încredere; de aceea, suferința lui devine și mai grea. Pe de altă parte, legătura cu Dumnezeu nu este întreruptă de tăcerea Lui. Îndepărtarea lui Dumnezeu nu duce la o suspendare a credinței. Cel ce se roagă „nu uită că a fost o vreme cînd Dumnezeu a vorbit cu el, chiar dacă acum tace"; și el „poate sesiza diferitele aspecte ale suferinței sale numai în măsura în care le confruntă cu legăturile pe care le-a avut mai înainte cu Dumnezeu". În două mărturisiri de credință, el confruntă suferința sa mai întîi cu credința și experiențele strămoșilor (v. 3—5), iar apoi cu propria sa experiență (v. 9—11), arătînd astfel că înțelege că singurul care-l poate ajuta acum este Dumnezeu.

4. Și mai neobișnuit este faptul că, după plîngerile disperate din v. 1—23, apare o victorioasă rugăciune de mulțumire în veresetele următoare. Trecînd în revistă diferitele încercări de a explica această trecere bruscă de la tînguire disperată la mulțumire plină de bucurie, conferențiarul își exprimă convingerea că e vorba în acest psalm de o considerare retrospectivă a suferințelor, după izbăvirea din ele, în cadrul unui serviciu divin doxologic. Vechiul Testement ne oferă nume-

roase informații asupra modului de desfășurare a unei astfel de slujbe religioase ocazionale, la care participau și apropiații celui izbăvit din necaz, „frații" săi (cf. v. 24), slujbă în cadrul căreia se aducea mulțumire lui Dumnezeu (cf. v. 25 și urm.), încheindu-se cu o masă festivă, la care erau invitați cu precădere oameni săraci (cf. v. 30).

5. Unic în Vechiul Testament este contextul amplu în care e situată mîntuirea celui ce se roagă. Nu numai Israel (v. 25—26), reprezentat prin comunitatea care săvîrșește mulțumirea, ci toate neamurile (v. 31—33) și chiar cei adormiți (v. 34) și cei încă nenăscuți (v. 35—36) sînt incluși în cîntarea doxologică. „Soarta acestui om singular este sărbătorită nu numai în cadrul adunării cultice a credincioșilor, nu numai înaintea poporului lui Dumnezeu în ansamblu, pe care îl reprezintă comunitatea cultică, nu, ci înaintea tuturor popoarelor lumii și a întregii omeniri viitoare, fiindcă relatarea permanentă, neîntreruptă a lucrării mîntuitoare a lui Dumnezeu nu se va sfîrși niciodată."

6. În ce privește modul folosirii acestui psalm de către Mîntuitorul, se cuvin evidențiate două aspecte de maximă importanță:

1. Relatările evanghelice ale patimilor arată că Mîntuitorul n-a fost scutit de niciuna din suferințele menționate în Psalmul 22 (21), nici măcar de suferința pe care o provoacă tăcerea lui Dumnezeu. Repetarea formulei „Dumnezeul meu" întunecă și mai mult această suferință, căci Iisus se știe părăsit de acel Dumnezeu pe Care-L cunoaște și Căruia I s-a încredințat în Ghetsimani. Nici acum însă nu este întreruptă legătura cu Tatăl, Care nu încetează a fi numit de Iisus „Dumnezeul meu". „Dumnezeu rămîne Tatăl Său chiar și atunci cînd nu Îl mai poate vedea lucrînd, cînd este cu desăvîrșire absent."

2. Totodată însă, „strigătul lui Iisus pe Cruce este cu totul pătruns de lumina pascală. Firește că atît Iisus, în momentul în care rostește în rugăciune începutul Psalmului 22, cît și evangheliștii, care îi prezintă patimile privind în permanență retrospectiv la acest psalm, nu au în vedere numai partea de implorare, adică versetele 1—23, ci întregul psalm". Dovadă în acest sens este și folosirea de către evangheliști a Psalmului 69 (68), în relatarea patimilor, psalm în care, de asemenea, plîngerea, implorarea (v. 1—33) este urmată de mulțumire (v. 34—40).

În Psalmul 22 (21), suferința apare ca fiind de domeniul trecutului, credinciosul sărbătorind izbăvirea. „Această sărbătorire a mîntuirii îmbracă însă forme speciale, ea este înțeleasă ca lucrare esențială a lui Dumnezeu nu numai de cei prezenți la slujirea cultică, ci de întreaga comunitate, mai mult chiar, de întreaga lume. În felul acesta, Paștile se transformă în punctul de cotitură al acestei lumi. Pentru că în Paști se descoperă definitiv Împărăția lui Dumnezeu. Barierele dintre Biserică și lume sînt desființate în momentul în care se convertesc toți păgînii, iar barierele dintre moarte și viață sînt desființate în momentul în care atît cei morți cît și cei nenăscuți descopăr că Paștile constituie punctul central al vieții lor. Partea finală a psalmului ne face, așadar, să înțelegem că strigătul lui Iisus pe Cruce cuprinde în același timp cele mai adînci profunzimi ale suferinței din vinerea patimilor, comunitatea doxologică a comunității pascale și perspectiva desăvîrșirii viitoare a lumii, cînd morții i se va lua puterea ei."

Pr. prof. *Vasile Mihoc*

„TOATĂ VIAȚA NOASTRĂ LUI HRISTOS-DUMNEZEU SĂ O DĂM", Studii de spiritualitate ortodoxă dedicate profesoarei *Fairy von Lilienfeld* cu ocazia împlinirii vîrstei de 65 de ani, Göttingen, 1982, 501 p.

Nu se putea găsi un cuvînt mai potrivit și mai grăitor pentru a ilustra în chip desăvîrșit cele 26 de studii cuprinse în acest volum redactat de prof. Peter Hauptmann de la Münster, prin care un grup impresionant de profesori și cercetători luterani, rom.-catolici și ortodocși au ținut să omagieze munca de o viață întreagă a cunoscutei titulare de la catedra de „Istorie și Teologie a Orientului creștin" din cadrul universităților din Erlangen/Nürnberg, doamna F. v. Lilienfeld. Mai întîi pentru motivul că în scrierile sale sărbătorita a adus mari servicii adîncirii și mai bunei cunoașteri atît a spiritualității ortodoxe rusești în general, cît și a celei vechi patristice în special. În al doilea rînd pentru că prin studierea comparativă a unor evenimente sau formulări teologice din trecutul Bisericii Ortodoxe s-ar putea ajunge cu timpul la o înțelegere tot mai deplină a adevărului creștin, așa cum a fost el păstrat neschimbat în cadrul Bisericii Ortodoxe. În această privință e semnificativ faptul că pentru a cunoaște tot mai bine sufletul evlaviei ortodoxe doamna F. v. Lilienfeld a dat în cadrul colecției intitulate „Iconomia — Izvoare și studii de Teologie ortodoxă" textul grecesc, cu traducere și comentar în limba germană al Dumnezeieștii Liturghii a Sfinților Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare. Între cele 19 volume prevăzute să apară în colecția „Iconomia" amintim și un volum cuprinzînd „studii teologice alese", ale pr. prof. D. Stăniloae. Dintre celelalte studii apărute tot acolo amintim „Societatea ierarhizată potrivit viziunii areopagitice" (de H. Golz), „Cultul sfinților în epoca antică" (lucrare în colectiv), „Catolicitatea Bisericii în viziunea ortodoxă" (de N. Zabolotki), „Ierarhi ruși între anii 1883—1965", 2 volume (de mitrop. Manuil Lemevșevski), „Biserica din Dăbră Tabor" (de Fr. Heyer), „Poziția starețului Artemie în cadrul mișcării monahilor lipsiți de avere din Rusia sec. 16" (G. Schulz) etc.

Unul din cele mai semnificative volume al acestei serii este însă cel de sub *numărul 18* semnat de doamna *Fairy von Lilienfeld* intitulat: *Despre spiritualitatea monastică a primilor pustnici*. Studii strînse din anii 1962—1971, Erlangen, 1983.

Cel dintîi studiu din acest volum poartă titlul „De la omul înduhvnicit la părintele purtător de Dumnezeu; de la Noul Testament la ApoftegmataPatrum" (p. 1—13), în care autoarea cercetează părerea luterană anterioară (K. Heussi) care căuta să deducă începuturile monahismului din condițiile religioase ale elenismului. Prin comparația pe care o face între „pnevmaticii neotestamentari" și „părinții din pustie", autoarea trage concluzia că numai „avva avînd chipul Părintelui bun și iertător a putut îndemna pe întîistătătorul unei comunități monahale să se facă mai curînd model de curăție și de sfințenie decît legiuitor al lor", așa cum se exprima în „cuvîntul" sau „apoftegma" sa Sfîntul Pimen cel Mare, cunoscut din paginile Patericului.

Trebuie spus că acest studiu a fost cerut de organizatorii Congresului internațional de studii patristice de la Oxford din 1962. Interesante sînt și apropierile dintre cugetarea paulină și cea a literaturii filocalice de genul „apoftegmelor", pe

care autoarea le urmărește atît la monahii recrutați dintre plugarii egipteni cît și la Sf. Vasile.

Nu putem să nu amintim că lansarea impetuoasă a doamnei F. v. Lilienfeld în lumea marilor teologi și cercetători patristici contemporani s-a datorat îndeosebi masivei sale lucrări de doctorat intitulate: „Nil Sorski și scrierile sale. Criza tradiției în Rusia marelui cneaz Ivan III", tipărită la Berlin în 1963, în care pe baza unei imense bibliografii, care merge pînă la originalele manuscrise din sec. XV—XVI, e prezentată nu numai personalitatea acestui mare sfînt și organizator al monahismului „schimnic" rusesc, ci sînt redate pentru prima oară într-o limbă modernă europeană și scrierile acestui ascet, traducere de loc ușoară din pricina nuanțelor de o rară finețe psihologică, fără să mai amintim și faptul că autoarea a identificat în același timp și izvoarele patristice întîlnite în scrierile Sfîntului Nil. Se știe că „isihasmul" din Rusia veacurilor XV—XVI a fost diferit de „palamismul" bizantin din secolul XIV, de aceea și operele Sf. Nil pomenesc ca surse patristice mai ales pe cei din filiera palestiniană-sinaitică (de loc pe Sf. Grigorie Palama!) în primul rînd apoftegmele, Ioan Scărarul, Isaac Sirul, Filotei Sinaitul, Simeon Noul și mai ales Grigorie Sinaitul. În legătură cu aceste probleme, dar și cu altele din cele mai variate, doamna v. Lilienfeld a mai publicat o serie întreagă de studii, unele constituind tot atîtea comunicări la congrese internaționale de studii neo-testamentare (Oxford 1965), de studii bizantine (Oxford 1966), dar și la o mulțime de alte întruniri organizate fie de Școala de bizantinistică din R. D. G. (prof. I. Irmscher), fie de Uniunea Bisericilor Europene (Creta 1979), fie de Comisia de dialog luterano-ortodox (1980), dialog între Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Evanghelică Luterană din R. F. G. Mai amintim că asemenea unui „calendar de inimă", doamna v. Lilienfeld a făcut cunoscute Apusului diferite aspecte din literatura rusă, de pildă scrierile religioase ale lui N. Gogol și N. Leskov, a semnat diferite studii în „Enciclopedia Britanică" precum și capitole întregi din lucrarea scrisă în colectiv „Biserica Ortodoxă Rusă, doctrină și viață", redactată de R. Stupperich (1966), ca să nu mai vorbim de o mulțime de recenzii, de meditații privitoare la sărbătorile calendarului creștin răsăritean.

Originară din Estonia (s-a născut la Riga la 4 oct. 1917, fiind fiica unui baron de credință luterană), profesoarea Fairy von Lilienfeld nu s-a putut bucura prea mult de o viață familială obișnuită, soțul și singura ei fiică murindu-i curînd după căsătorie, de aceea toată viața și-a închinat-o studiului, la început în domeniul slavisticii și apoi în al Teologiei. Întrucît din copilărie vorbea fluent enzleza și franceza, e ușor de înțeles de ce studiile sale sînt atît de temeinic argumentate bibliografic.

Revenind la volumul omagial care i-a fost dedicat, subliniem doar cîteva din concluziile celor 26 de studii ale cărții.

Cel dintîi articol „Întîlnirea evanghelică cu spiritualitatea Bisericii Răsăritene" semnat de *Wilh. Kahle* se încheie cu mărturisirea că „n-ar strica nici evanghelicilor dacă ar cunoaște mai bine Ortodoxia".

Hans-Joachim Schulz semnează un studiu despre „Anaforaua Sfîntului Vasile ca normă a cugetării trinitare", căutînd să apropie Bisericile creștine în problema lui filioque.

E. Chr. Suttner scrie despre interpretarea imnelor bizantine că au fost compuse mai ales de monahi, care, întrucît în exprimarea lor doxologică au urmărit în primul rînd chemarea la comuniune, de aceea nefiind deloc ușoare, ele trebuiesc explicate.

Despre „Teologia capadochienilor și mișcările ascetice din Asia Mică" scrie *G. Kretschmar*, căutînd să explice mai bine relațiile părinților capadochieni cu mișcarea „masaliană" sau a „evhiților".

Barbara Aland scrie despre exegeza Evangheliilor după Matei și Luca așa cum ni le-a lăsat cunoscutul scriitor monofizit al Siriei de la începutul sec. VI, Filoxen de Mabug, ale cărui scrieri au fost au publicate doar în 1978. În fond „exegeza" e mai mult polemică.

Tot la istoria monofiziţilor se referă şi articolele lui *Peter Plank;* e vorba de capitolul 52 al vieţilor de sfinţi redactate de Ioan din Efes (sec. VI), care căutau să „urmeze lui Hristos" în chip ascetic extrem.

Fr. Heyer analizează mărturisirile doctrinare ale elegiilor călugărului armean Grigorie de Nareg din Turcia răsăriteană (din jurul anilor 1002), care excelează printr-un verbalism exagerat.

Hermengild Biederman analizează cateheza monahală a Sf. Simeon, Simeon Noul Teolog aşa cum e cuprinsă în actuala cateheză XIV publicată de arhiep. Vasile Krivoşein.

Interesantă e analiza imaginilor şi metaforelor folosite de acelaşi Simeon Noul Teolog aşa cum ne-o prezintă cunoscutul cercetător bizantin *Alex. Kajdan,* care reduce îndeosebi la 3 note caracteristice cugetarea acelui teolog:

1. Nu te amesteca prea mult în trebile altora, mai bine cugetă la păcatele proprii (cateh. 38).
2. Mîntuirea rezulă mai mult din strădanii proprii decît din mister bisericesc.
3. La Simeon contează mai mult relaţia personală faţă de „pater pneumatikos" decît faţă de ierarhia Bisericii.

Încolo, imaginile scrisului său sînt luate mai ales din lumea orăşenească bizantină.

Despre Har ca „topos" al teologiei lui Grigorie Palama scrie *G. Richter,* socotind Harul ca o energie divină.

Despre cîteva cazuri de influenţă a culturii teologice apusene asupra celei răsăritene vorbesc 4 studii semnate de *Dorot. Wendeburg, Fr. Kämpfer, H. J. Härtel* şi *C. Chr. Felmy.*

Volumul se încheie cu studiul lui Peter Hauptmann despre „Conducerea comunităţii la credincioşii lipsiţi de ierarhie". Propriu-zis, studiul acesta e un capitol special dedus din lucrarea mai extinsă: „Altrussischer Glaube" lupta protop. Avakum, Göttingen 1963.

*

În orice caz, aniversarea a 65 de ani de impresionantă muncă teologică şi ecumenistă a doamnei v. Lilienfeld constituie un important moment în viaţa spirituală contemporană nu numai pentru cei din imediata ei apropiere, ci şi pentru toţi cei care am ajuns să-i cunoaştem strădaniile, care, sîntem siguri, că nu vor înceta nici acum cînd dînsa a trecut în rîndul profesorilor onorari. Întru mulţi ani!

Pr. prof. *T. Bodogae*

Thomas Spidlik, LA SPIRITUALITÉ DE L'ORIENT CHRÉTIEN (Spiritualitatea Răsăritului creştin), Manual sistematic „Orientalia Christiana Analecta", nr. 206, Roma, 1979, 436 p.

SPIRITUALITATEA ORTODOXĂ VĂZUTĂ DE UN APUSEAN

Cartea ce-o prezentăm, *La spiritualité de l'Orient chrétien,* a renumitului profesor Thomas Spidlik, al cărui nume nu are nevoie de nici o prezentare, nici chiar în Biserica Ortodoxă, dacă ne amintim de prezenţa sa în coordonarea şi conţinutul prestigioasei reviste *„Orientalia Christiana Periodica",* din Roma, şi apoi activitatea de dascăl la Institutul Pontifical Oriental şi Institutul Gregorian din aceeaşi cetate romană, se recomandă prin însuşi titlul ei. Chiar dacă e cam general, rămînînd la forma latină de „Orientul creştin", nu se vor supăra ortodocşii că încă persistă vechea confuzie între ei şi ceilalţi fraţi aparţinînd Bisericilor vechi, numite orientale, mai ales că-i vorba de un manual ce-şi propune să familiarizeze, pe cît se poate, pe apuseni cu specificul doctrinar, moral, dar mai ales cu bogăţia spiritualităţii într-o lume care, pînă prin anii 60, nu ştia decît „Biserica Apostolică Latină", cea adevărată şi „Bisericile separate", sau „fraţii separaţi" ce trebuie să se întoarcă cît mai repede la „Staulul originar".

Dar mentalitățile, împreună cu oamenii, au început să se schimbe și cu ele s-au creat premizele cunoașterii reciproce și întoarcerii la sursele comune ale spiritualității.

Astfel, Vatican II a deschis pentru apuseni noi orizonturi în ceea ce privește Ortodoxia, acel „plămîn răsăritean" al Bisericii creștine nedivizate. Răsăritenii nu sînt „frații separați", chiar dacă expresia nu-i definitiv depășită persistînd în unele discursuri papale, ci creștinii autentici, de sorginte apostolică, cu o învățătură și-o tradiție întrupate într-o spiritualitate vie, mai bogată și mai nuanțată decît cea a Bisericii Catolice.

Așa se înțelege interesul crescînd al teologilor occidentali pentru studiul și înțelegerea Ortodoxiei prin publicarea în limbi de circulație a principalelor opere ale Sfinților Părinți răsăriteni (*Sources chrétiennes*, de exemplu, 300 vol.), organizarea de conferințe, schimburi de studenți și înființarea de catedre pentru aprofundarea problemelor ecumenice.

Această atitudine a găsit înțelegere și deschidere în lumea ortodoxă conștientă de importanța momentului regăsirii căilor spre unitate creștină.

Fiind create premizele unui dialog la nivel de cunoștințe teoretice s-a trecut la etapa contactelor umane ca mod de împărtășire a experiențelor și găsirea punctelor convergente din viața eclesială.

Comunicările și mărturiile reprezentanților ortodocși printre occidentali au cîștigat repede audiență și interes. Ar fi suficient un singur amănunt în confirmarea celor enunțate.

Biserica Ortodoxă Română, printr-o înțeleaptă atitudine față de frămîntările creștinătății contemporane în făurirea idealului unității, a deschis largi posibilități teologilor să-și continue studiile în Occident, să-și desăvîrșească cunoștințele, să-și formeze o conștiință creștină și o gîndire ecumenistă și să împărtășească altora experiența și viața sa. Astfel, între mulți studenți teologi bursieri în străinătate, numai Ieromonahul Antonie Plămădeală, actualul Mitropolit al Ardealului, a conferențiat pe această temă în majoritatea țărilor europene și în Statele Unite, trezind un interes aparte pentru Ortodoxia românească printre latini și protestanți.

Teologi occidentali ca: Julian Gracia-Herando — Spania, Ierom. Simeon — Anglia, Kallistos Ware (fost anglican, acum episcop ortodox) — Anglia, Prof. Robert Murray — Oxford, Basil Pennington — U. S. A., Wilhelm Nyssen — R. F. G., A. M. Allchim — Oxford, André Louf — Franța, Dom. Olivier Rousseau și Daniel Gelsi (Chevetogne) — Belgia, Jean Leclerc — Luxemburg, Olivier Clément — Franța, Mme. Elisabeth Behr Sigel — Franța, Mme. Lot Borodine — Franța, Arhim. Lev Gillet (cunoscut sub pseudonimul „Un moine de l'Eglise d'Orient) sînt printre cei mai de seamă promotori ai contractelor ecumenice dintre Răsărit și Apus (Vezi *„Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă"*, de Antonie Plămădeală, Sibiu, 1983, p. 24—25 ș. u.).

Părintele Thomas Spidlik, de origine ceh, profesor de spiritualitate răsăriteană la instituțiile mai sus amintite, pe linia antecesorilor săi între care trebuie amintit renumitul Irenée Hauscherr, ne pune-n față, însă, un manual sistematic alcătuit după legile acriviei științifice, dublat de conștiința unui savant consacrat și-n egală măsură un îndrăgostit de spiritualitatea răsăriteană de care s-a ocupat toată viața, ca și înaintașul său mai sus pomenit.

Fără a exprima o judecată de valoare, grăbită, dorim să lăsăm cititorului larga posibilitate de-a o face, căutînd să prezentăm cît mai fidel cuprinsul lucrării și-n final, totuși, cîteva considerații utile unui bun ghidaj într-o lucrare de proporțiile celei de față.

După o scurtă introducere (p. 1—3), cu modestie, autorul mărturisește „O sinteză? Ar fi prea pretențios. Intenția ne-a fost de la început de a rămîne în limitele unui manual". „Dacă un tratat de spiritualitate este un tratat al Sfîntului Duh, pretenția de-a oferi un studiu exhaustiv n-ar fi nici mai mult, nici mai puțin decît o atitudine eretică" (p. 3).

Iată cuprinsul pe capitole și subcapitole:

CAP. I. *Izvoarele,* cu următoarele subdiviziuni (p. 5—27):
1. Izvoarele comune,
2. Literatura spirituală a Bisericilor locale,
3. Curentele spiritualității răsăritene.

CAP. II. *Viața în Dumnezeu* (p. 29—51):
1. În Sfîntul Duh,
2. Prin Iisus Hristos,
3. La Tatăl.

CAP. III. *Viața nouă* (p. 53—83):
1. Chipul și asemănarea lui Dumnezeu,
2. Viața naturală,
3. Progresul în viața spirituală,
4. Conștiința harului.

CAP. IV. *Antropologia creștină* (p. 85—120):
1. Cunoașterea de sine,
2. Duhul și sufletul,
3. Inima,
4. Trupul.

CAP. V. *Cosmologia spirituală* (p. 121—145):
1. Lumea și Providența divină,
2. Răul și Providența,
3. Vocația cosmică a omului.

CAP. VI. *Sociologia spirituală* (p. 147—171):
1. Universalitatea dragostei creștine,
2. Unitatea în Trupul lui Hristos,
3. Datoriile concrete ale omului în societate.

CAP. VII. *Praxis negativă* (Lupta prin viața ascetică împotriva păcatelor) (p. 173—198):
1. Praxis,
2. Curățirea de păcate (purificarea),
3. Pocăința,
4. Penthos (Străpungerea inimii).

CAP. VIII. *Fuga de lume și renunțarea la trup* (p. 191—223):
1. Creștinismul nu este din lume,
2. Viața în singurătate,
3. Fuga de lume în viața de obște,
4. Renunțarea la trup.

CAP. IX. *Lupta duhovnicească* (p. 225—256):
1. Lupta împotriva demonilor,
2. Logismoi (Lupta împotriva gîndurilor rele),
3. Paza inimii,
4. Cele opt gînduri rele (păcate).

CAP. X. *Purificarea de patimi* (p. 227—270):
1. Bolile sufletului,
2. Apatheia (nepătimirea),

CAP. XI. *Praxis pozitivă* (p. 271—292) (Calea activă a realizării virtuții)
1. Voința lui Dumnezeu,
2. „Calea virtuții",
3. Mila creștină (bunătate și iubire).

CAP. XII. *Rugăciuni unea* (p. 293—310):
1. Esența rugăciunii,
2. Treptele și felurile rugăciunii,
3. Rugăciunea neîncetată (continuă).

CAP. XIII. *Contemplația* (p. 311—331):
1. Natura contemplației,
2. Obiectul contemplației,

3. Organul contemplației,
4. Progresul în contemplație,
5. Efectele contemplației.

CONCLUZIILE (p. 333—337) oferă cititorului o ermineutică prescurtată a spiritualității răsăritene cu specificitate ortodoxă, chiar dacă termenul este numai subînțeles. Autorul subliniază, fără echivoc, un mare adevăr care vine de la un occidental, acela că: „Biserica latină se înrădăcinează în Biserica greacă (ortodoxă, n. n.) ca o ramură în trunchi. Ea a fost implantată de greci și s-a exprimat în limba greacă pînă la sfîrșitul secolului IV. De la începutul sec. IV forțe centrifuge au ajuns la ruperea unității politice și culturale a celor două părți ale Imperiului roman, nu fără repercusiuni asupra vieții Bisericii, asupra mentalității celor dedicați vieții spirituale" (p. 333). De aici P. Spidlik schițează punctele uitate de frații occidentali din tezaurul de viață creștină cîndva comun, astăzi însă numai al ortodocșilor și-ntr-o măsură, al așa-zișilor orientali:

Idealul îndumnezeirii; Pnevmatologia; Hristologia și aspectul trinitar, piscul teologiei, stabilirea relațiilor „personale ale omului în Dumnezeu cu Dumnezeu" (p. 334); *Contemplația* — relația omului cu Dumnezeu „barometrul vieții spirituale"; *Antropologia* care îmbrățișează omul total, facultățile sufletului și ale trupului, cu posibilitatea de a se supune Duhului, de-a se transfigura, spiritualiza, idealul umanismului fiind perfecțiunea omului, cel al antropologiei creștine este *Omul-Dumnezeu* (p. 334); *Eclesiologia* — mîntuirea este act comunitar, căci nimeni nu se mîntuiește decît în unire cu ceilalți; *Cosmismul*, creștinului revenindu-i sarcina de a lucra la îndumnezeirea lumii și transfigurarea cosmosului prin asceză, realizînd astfel bucuria, armonia paradisiacă; *Aspectele vieții monastice: eremitică, catanyctică, ascetică, în duh și libertate; Spiritualitatea inimii* și *Preocuparea eshatologică* culminează în concluziile Părintelui Spidlik cu evidențierea rolului *Liturghiilor orientale* (sic) „prin măreția ceremoniilor și cîntecelor, căutînd să dezvăluie în fața omului prezența divină în creație. Cu splendidele lor icoane ele invită intrarea în biserici pentru a vedea „cerul pe pămînt" (p. 337).

După sublinierile mai mult decît necesare și corecte, în concluzii, autorul îmbogățește lucrarea cu o utilă bibliografie (p. 339—388) aranjată migălos pe capitole și subcapitole tratate pentru a ușura munca cititorului și a eventualului cercetător și adîncitor al problematicii.

Un index partristic de texte utile lecturii mai aprofundate a spiritualității răsăritene, tot pe capitole și teme (p. 389—412), a celor mai bune și accesibile ediții și colecții din Sf. Părinți, în limbi de circulație europeană, cît și *Indicele analitic* (p. 413—436) sporesc considerabil valoarea unui manual de excepție nu numai pentru uzul studenților occidentali interesați de Răsăritul creștin, ci și pentru noi, ortodocșii.

Chiar dacă fragmentarea tematicii pe capitole, după metoda științifică, ar acuza tehnicism latin în detrimentul unității învățăturii Sf. Părinți, care preferă o abordare globală, îmbrățișînd viața creștină în toate aspectele ei, totuși sîntem în fața unui bun manual informativ destinat occidentalilor.

Părintele Spidlik s-a străduit să ofere o sinteză, fără pretenția exhaustivității, folosind informații și opere bibliografice ortodoxe, cu preferință slave (el însuși fiind slav) și grecești, ceea ce știrbește oarecum unitatea punctului de vedere al spiritualității ortodoxe, în sensul și înțelesul plenar, ecumenic, al noțiunii.

Unele studii și lucrări ale teologilor răsăriteni (Nicolae Cabasila, Simeon al Tesalonicului, Evdokimov, Schmemann) nu sînt suficient explorate în adîncul lor, ca să nu mai vorbim de absența datelor sau a unor aspecte ale teologiei și spiritualității ortodoxe române, care se remarcă printr-o simbioză unică între spiritul autentic ortodox, de factură bizantină, și cel cultural, de origine daco-latină.

Unele accente ale Teologiei occidentale, vădite în expresii ca: „Imitarea lui Hristos", „Imitarea Sfinților", termenul comun de „oriental" pretutindeni în locul celui „ortodox" și-n special insuficienta subliniere a rolului Sfintelor Taine, cu specificitate a Sfintei Liturghii în viața ortodoxă, ca și unghiul prea eticist și nu cel ontologic, ca îndumnezeire a omului, atît de specific nouă ortodocșilor, nu micșorează valoarea lucrării.

Ea este concepută în Occident, de un occidental, în scopul familiarizării studenţilor cu spiritualitatea ortodoxă, în termenii mai accesibili lor.

În concluzie, lucrarea Părintelui Spidlik este o valoroasă contribuţie la netezirea drumului dinspre Occident spre Răsărit şi invers, jalonat cu faruri şi făclii luminoase ale cunoaşterii lui Dumnezeu şi-a omului şi apoi a căutării fraternităţii şi, cu aceasta, a unităţii sub cupola „Pantocratorului" ce coboară „cerul pe pămînt", aşa cum s-a subliniat în concluziile cărţii.

Asist. Dr. *Casian Crăciun*

Arhimandrit Cleopa Ilie, PREDICI LA PRAZNICE ÎMPĂRĂTEŞTI ŞI LA SFINŢI DE PESTE AN, tipărite cu binecuvîntarea Prea Sfinţitului Eftimie, Episcopul Romanului şi Huşilor, Editura Episcopiei Romanului şi Huşilor, 1986, 438 p.

Preoţimea noastră primeşte cu mare bucurie un nou şi preţios instrument de misiune, pentru împlinirea la cote calitative superioare a slujirii învăţătoreşti. Această carte — aşteptată şi mult folositoare — cuprinde predici pentru sărbătorile din cadrul anului bisericesc, predici elaborate şi propovăduite „de mai multe ori" *de Prea Cuviosul Părinte Arhimandrit Cleopa Ilie* de la Mănăstirea Sihăstria, din judeţul Neamţ.

Autorul acestor predici închină cartea de faţă „cu fiască supunere în Iisus Hristos" *Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,* pe cînd era încă Mitropolit al Moldovei şi Sucevei.

Părintele Cleopa, autorul acestor ziditoare şi preafrumoase cuvinte de învăţătură, este cunoscut ca „o personalitate în spiritualitatea noastră ortodoxă" şi este considerat ca unul dintre „cei mai iscusiţi duhovnici, sfetnici şi predicatori ai monahismului românesc contemporan". Prea Cuvioşia Sa ne este cunoscut ca preot îndrumător de conştiinţe şi catehet din minunatele sale file de catehism ortodox, tipărite în 1981 sub titlul *„Despre credinţa ortodoxă".* Ava Cleopa „stareţul cel vestit", monahul de excepţie cu întinse şi profunde cunoştinţe biblice şi patristice acumulate ca autodidact, cu o memorie extraordinară redînd pagini întregi din manuscrise paisiene şi din teologii moderni ne este înfăţişat — în mod captivant — de unul dintre foştii săi ucenici: *Înalt Prea Sfinţitul nostru Părinte Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală,* în paginile lucrării: *Tradiţie şi libertate în spiritualitatea ortodoxă",* Sibiu 1983. Dar Înalt Prea Sfinţia Sa l-a făcut cunoscut — pe acest monah român cu o integrală experienţă duhovnicească — şi peste hotare („Monastic Spirituality in Romania today", în „Eastern Churches Revew", London, vol. II nr. 4, 1969; şi în Almanahul „Credinţa", Detroit U. S. A., vol. XIX, nr. 7—8, 1969).

Părintele Cleopa ni se descoperă, pe cele 160 de pagini din cartea Prea Cuviosului Ierom. Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovniceşti,* Roman 1984, ca „o binecuvîntare a lui Dumnezeu pentru mînăstirile şi Biserica noastră", care cu autoritate şi siguranţă oferă răspunsuri convingătoare şi fără nici o ezitare la orice întrebare în legătură cu problema mîntuirii noastre. Aceste răspunsuri atît de categorice nu vin doar din cunoştinţe acumulate prin lecturi aprofundate în ani buni de retragere spirituală, ci ele răsar, mai ales, dintr-o trăire după voia lui Dumnezeu.

Prin cartea de predici, pe care ne propunem să o prezentăm, Părintele Cleopa, la venerabila vîrstă de 75 de ani ni se prezintă în dimensiunea sa de propovăduitor al cuvîntului lui Dumnezeu în duhul şi litera Sfinţilor Părinţi ai Bisericii noastre.

Această carte este prefaţată de către Prea Sfinţitul Eftimie, Episcopul Romanului şi Huşilor, care a dat şi binecuvîntarea acestei tipăriri apreciind utilitatea şi originalitatea predicilor Părintelui Cleopa.

Lucrarea de faţă intitulată *„Predici la praznice împărăteşti şi la sfinţi de peste an"* este structurată în trei secţiuni.

Partea întîia este compusă din 21 de predici la praznice împărăteşti, inclusiv la cele şase duminici dinainte şi după praznice. Aceste predici abordează, în gene-

ral, teme dogmatice-morale. Dar toate aceste ample predici care înfăţişează explicaţii cuprinzătoare ale învăţăturilor dogmatice revelate se întregesc prin dimensiunile lor morale practice pentru viaţa credincioşilor. De exemplu în predica Despre schimbarea la faţă a Domnului după ce vorbeşte despre evenimentul petrecut pe Tabor în prezenţa celor trei ucenici ai Mîntuitorului şi despre lumina cea din lumina cea necreată a Prea Sfintei Treimi, Părintele Cleopa precizează: „Dar Hristos s-a schimbat la faţă şi pentru a schimba faţa sufletelor noastre. Pentru că noi toţi suspinăm după lumină. Dar nu vom putea intra în lumină, de nu vom fi fii ai luminii... Nu ne vom putea mîntui, dacă mai întîi nu ne vom pocăi aici pe pămînt, adică dacă nu ne vom schimba viaţa, faptele şi cugetele minţii şi ale inimii. Deci să ne prefacem din răi în buni. Din oameni mîndri şi desfrînaţi, să ne schimbăm prin căinţă, în creştini smeriţi şi curaţi. Din oameni lacomi, nepăsători şi zgîrciţi, să ne schimbăm în creştini înfrînaţi, milostivi şi rîvnitori la fapte bune... Taborul închipuieşte Biserica". În final sînt adresate îndemnuri stăruitoare pentru rugăciunea neîncetată, făcută din „inimă înfrîntă şi smerită" căci aceasta revarsă peste noi „harul Duhului Sfînt şi ne schimbă la faţă".

A doua parte, paginile 173—388, cuprinde 33 de predici la prăznuirea sfinţilor cu priveghere şi polieleu de peste an, care se ţin mai ales la mănăstiri. Aceste cuvîntări bisericeşti au un conţinut aghiografic, sînt mai uşor de urmărit şi de aceea mai plăcute cerdincioşilor.Sfinţii pomeniţi în decursul anului bisericesc sînt înfăţişaţi de Părintele Cleopa ca nişte modele vii, demne de urmat de noi toţi. Astfel cele 33 de predici au un şi mai pronunţat caracter moral. După ce sînt înfăţişate, în mod foarte frumos şi plăcut, principalele momente din viaţa sfîntului, din învăţătura şi faptele lui finalul se prezintă ca o splendidă ancorare a cuvîntului în viaţa creştinului de azi. Iată cum îndeamnă în finalul predicii de la pomenirea Sf. Ierarh Vasile cel Mare: „Să urmăm şi noi lui Hristos şi sfinţilor Lui. Să urmăm după a noastră slabă putere credinţei, bărbăţiei, curajului, tăriei, răbdării, smereniei, milosteniei, înfrînării, postului şi rugăciunii Sfîntului Vasile cel Mare. Postul, rugăciunea şi viaţa curată au avut mare rol în creşterea duhovnicească a marelui ierarh. Să le iubim şi noi după putere. Apoi să adăugăm tăria credinţei, milostenia, ascultarea de păstorii Bisericii, cinstea, omenia şi ajutorarea săracilor. La formarea Sf. Vasile cel Mare a avut mare rol şi cunoaşterea cuvîntului lui Dumnezeu, hrana sufletului spre care cugeta ziua şi noaptea. Să ne hrănim şi noi sufletul cu ascultarea slujbelor Bisericii şi citirea Sfintei Scripturi şi a învăţăturilor Sfinţilor Părinţi. Cel puţin cîte un capitol, o pagină pe zi să citim din sfintele cărţi".

Tot în finalul acestor predici autorul-predicator arată cîteva biserici de seamă sau mănăstiri de la noi şi care poartă hramul sfîntului respectiv. De asemenea, se accentuează cinstirea sfinţilor prin purtarea numelui lor de către unii creştini.

Cele 54 de predici ale Părintelui Cleopa ni se înfăţişează ca nişte minunate file de acatist, ca nişte înălţătoare imne de laudă adresate lui Dumnezeu şi sfinţilor Săi. „Ziua de astăzi a sosit la noi cu lumină duhovnicească, cu bucurie sfîntă, fiindcă astăzi se naşte Maica luminii şi a bucuriei. Astăzi se vesteşte mila şi izbăvirea neamului omenesc, căci s-a născut Maica milei şi a milostivirii... Nu maică de împărat pămîntesc se naşte, ci însăşi Maica Domnului şi Dumnezeului slavei. Astăzi Împărăteasa făpturii şi Doamna lumii, din pîntece sterp şi neroditor a răsărit" (p. 63). Vorbind despre Sf. Dimitrie cel Nou autorul rosteşte: „Bucură-te astăzi Ţară Românească, că te-a binecuvîntat Dumnezeu cu cîmpii roditoare, cu munţi împodobiţi, cu păduri şi izvoare, cu fii binecredincioşi şi milostivi, cu biserici aşa de frumoase şi cu sfinte moaşte de mare preţ" (p. 203). Aceste predici se încheie cu formule identice cu cele ale acatistului: „Bucură-te Nicolae, mare făcător de minuni, roagă-te lui Dumnezeu pentru noi!" sau în 14 octombrie încheie: „Bucură-te, Paraschivo, mult folositoare!".

În predicarea Evangheliei mîntuirii, Părintele Cleopa foloseşte din abundenţă temeiuri biblice, dar acestea sînt completate şi explicate — unde situaţia o cere— prin cuvinte din Sf. Tradiţie. Aceasta deoarece predica ortodoxă este o tîlcuire a

Revelației dumnezeiești, o descoperire a mesajului divin la creștinii cărora predicatorul se adresează. Am notat că predica Părintelui Cleopa este o propovăduire în spiritul și în litera predicii Sfinților Părinți, și aceasta în două sensuri: mai întîi predica Părintelui Cleopa, ca și propovăduirea patristică, folosește masiv și intensiv citatele biblice, iar pe de altă parte Părintele Cleopa își întemeiază cuvîntul său și pe adevărurile de credință precizate și sistematizate de către Sfinții Părinți. Putem afirma că toate afirmațiile predicilor de care ne ocupăm sînt deplin fundamentate și întemeiate în adevărurile veșnice păstrate în cele două izvoare ale Revelației dumnezeiești: Sf. Scriptură și Sf. Tradiție. Citatele din operele Sf. Părinți sînt prezente în toate predicile Părintelui Cleopa. Întîlnim în aceste predici texte din operele Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nissa, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Efrem Sirul, Sf. Maxim Mărturisitorul, Sf. Irineu, Fer. Augustin, Sf. Ioan Damaschinul, Sf. Ioan Scăraru, Sf. Isaac Sirul, Sf. Simeon Noul Teolog ș. a.

Datorită acestui fapt și pentru că Părintele Cleopa vorbește dintr-o trăire autentic creștină, cu o deplină experiență spirituală adevărurile credinței ortodoxe — chiar și cele mai grele — sînt exprimate în mod foarte lămurit pentru luminarea conștiinței și pentru inserarea lor în viața noastră, pentru trăirea lor. În acest sens autorul-predicator folosește dialogul viu, se adresează auditoriului sau cititorului cu întrebări penetrante la care apoi le dă răspunsul pe baza temeiurilor revelate. Prin această formă interogativă cuvîntul predicii pătrunde în adîncurile ființei și conștiinței creștine determinînd la o viețuire autentic creștină: „Mare dar este neagoniseala și de multe primejdii și păcate scapă pe creștini în viață! Dar cine din noi o mai iubește? O, fericită sărăcie și negrijă, cine te mai prețuiește astăzi? Care din creștini mai întreabă de tine acum? Cine mai cunoaște astăzi prețul tău? Cine mai rîvnește la folosul tău? Cu adevărat, cel ce iubește sărăcia lui Hristos, așa cum au iubit-o sfinții și caută să și-o agonisească în viața sa, acela este un adevărat creștin, acela este un filozof al veacului de acum".

Tot în privința predicilor Părintelui Cleopa reținem și folosirea deasă a antitezei, care, de asemenea, sporește eficiența perdicării sau mai precis spus contribuie substanțial la rodirea cuvîntului propovăduit în viața credincioșilor. „Astăzi cînd S-a născut Hristos în peșteră, Ștefan Apostolul se duce la cer. Mîntuitorul vine la oameni să-i răscumpere din robia păcatului și sluga Lui se înalță cu sufletul la cer pentru a lua cununa biruinței. Mîntuitorul se face om pentru noi iar Ștefan îndumnezeit, fiind plin de Duh și de putere merge să stea înaintea Prea Sfintei Treimi. Hristos se smerește în pîntecele și în brațele Fecioarei Maria, iar Ștefan se smerește sub loviturile de moarte ale iudeilor necredincioși. Hristos se întrupează din dragoste pentru noi oamenii, iar Sf. Apostol Ștefan iese din trup cu moarte de martir, din dragoste pentru Hristos" (p. 266). În predica din 29 august predicatorul ține să precizeze: „Ne cutremurăm de cine și pe cine a ucis. Cel mai rău și mai preadesfrînat pe cel mai sfînt dintre oameni. Cel plin de toate păcatele, care mințea pe tot poporul, pe cel care trăia ca un înger pămîntesc și cheamă pe oameni le credință și pocăință. Cel ce se aseamănă prin viața sa cu diavolii, pe cel ce trăia și se ruga la un loc cu îngerii" (p. 381).

Predicile de care ne ocupăm au și un proeminent caracter misionar. Păstrarea dreptei credințe ortodoxe în fața prozelitismului neoprotestant și lămurirea credincioșilor noștri în probleme de credință este o preocupare a Părintelui Cleopa — și trebuie să fie pentru orice predicator — pentru apărarea și întărirea credincioșilor noștri în fața pericolului sectar. „Vă îndemn iarăși, fraților, să apărați sfînta și dreapta credință ortodoxă printr-o viață creștinească exemplară. Iubiți sfînta biserică și ascultați pe păstorii voștri pe care vi i-a rînduit Dumnezeu. Feriți-vă de adunările rele, de creștinii dezbinați și de sectanți, care s-au rupt de Biserica lui Hristos și care hulesc și defaimă Sfînta Cruce, sfintele icoane și pe Maica Domnului (p. 163). Apărarea dreptei credințe prin cuvînt și faptă este o datorie a creștinului fiindcă: „Acum s-au înmulțit sectele și proorocii mincinoși care răstălmăcesc Sf. Scriptură. Nu-i ascultați pe aceia. Ci ascultați de Biserică și de păstori, de preoții pe care vi i-a rînduit Hristos. Citiți mai ales Noul Testament, rostiți

zilnic Crezul, pe care sîntem datori să-l știm pe de rost și duceți o viață de creștini adevărați" (p. 188).

Părintele Cleopa face o legătură, în predicile sale, cu trecutul neamului nostru. Predicînd despre Sf. Împărați Constantin și Elena spune: „... am avut și noi românii mari domni creștini, care după exemplul lui (Sf. Constantin), au fost apărători de țară, iubitori de pace, păzitori ai dreptei credințe și neîntrecuți ctitori de biserici și mănăstiri. Dintre aceștia amintim pe Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Petru Rareș, Vasile Lupu și mulți alții. Ce sînt evlavioasele domnițe romînce ca Despina lui Neagoe, Teofana mama lui Mihai Viteazul, Elena lui Matei Basarab sau Ana lui Alexandru cel Bun, Elena lui Petru Rareș, Maria lui Ștefan cel Mare și Ruxandra lui Alexandru Lăpușneanu și atîtea altele, dacă nu urmașele Sfintei Împărătese Elena?" (p. 344).

Toate părțile finale ale predicilor Părintelui Cleopa se constituie ca niște veritabile aplicări ale mesajului divin la viața credincioșilor. Aceasta deoarece numai ajutați de lumina Evangheliei Domnului și de harul Sfintelor Taine creștinii pot urca la desăvîrșire, numai așa se pot îndrepta spre realizarea „măsurii vîrstei deplinătății lui Hristos, la starea bărbatului desăvîrșit" (Ef. 4, 13). Numai prin învățătura Evangheliei și prin harul Sf. Taine, săvîrșind fapte bune se înfăptuiește învierea omului din moartea păcatului la adevărata viață după voia lui Dumnezeu (p. 19).

Predicile Părintelui Cleopa au forța de a ține cu tărie atenția ascultătorilor luminînd conștiințele și chemînd la desființarea opacității morale nefirești și la înfăptuirea transparenței firești a omului ca chip și asemănare a divinului Creator. Aceste cuvîntări, ca de altfel tot ce a scris sau făptuiește și predică Părintele Cleopa, sînt tot atîtea apeluri adresate creștinilor pentru realizarea frumuseții spirituale.

Aceste cuvîntări bisericești sînt foarte sistematice, autorul-predicator reușind să tîlcuiască cu deplină fidelitate și cu multă limpezime mesajul revelat. Din predica Părintelui Cleopa se poate observa, cu pregnanță, caracterul duhovnicesc, ziditor al predicii în Biserica Ortodoxă, adică specificul propovăduirii creștine ortodoxe. Predica este cuvînt de învățătură care hrănește sufletele cu căldura credinței și cu dragostea de Dumnezeu și oameni, este cuvînt care luminează mintea, trezește conștiința și determină voința la o trăire cu adevărat creștină.

Fraza predicilor Părintelui Cleopa este scurtă și limpede, deseori avînd spiritul și forța apoftegmelor de pe paginile Patericului. Limba predicilor P. C. Arhim. Cleopa ni se oferă ca un „fagure de miere", exprimarea sa avînd ceva din graiul dulce al „vechilor cazanii".

Partea a treia a lucrării de față cuprinde un frumos florilegiu de cuvinte patristice și istorioare morale, alese cu multă grijă din Viețile Sfinților, din Proloage și din scrierile patristice sau alte cărți de spiritualitate creștină: Hristoitia, Mîntuirea păcătoșilor, Limonarul. Aceste fragmente: „Cuvinte de învățătură adunate de la Sfinții Părinți de folos sufletesc" au fost alese și diortosite de Prea Cuviosul Părinte Ierom. Ioanichie Bălan, cunoscut pentru vocația sa de a oferi credincioșilor și preoților cărți prea frumoase pentru edificare sufletească. Părțile alese din operele Sf. Părinți sau din cărțile de spiritualitate creștină sînt grupate în 5 secțiuni: trei cu referire la slujitorii bisericești, iar celelalte îndemnînd creștinii cum să se poarte la casele lor și să citească sfintele cărți.

Cartea de predici a Părintelui Cleopa va aduce, cu siguranță, un spor în zidirea sufletească a tuturor și va fi un prețios izvor de inspirație pentru slujitorii cuvîntului în elaborarea predicii personale

Pr. asist. *Nicolae Dura*

Pr. profesor Dr. Ion Bria, „PATRIARHIA ROMÂNĂ ŞI CONSILIUL ECUMENIC AL BISERICILOR", Geneva, 1986, 66 p.

În anul 1986 s-au împlinit 25 de ani de la intrarea Bisericii Ortodoxe Române ca membru activ în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, la a III-a Adunare Generală a acestuia care s-a ţinut la New Delhi. Întru cinstirea evenimentului P. C. Pr. Prof. Dr. Ion Bria, director al subunităţii C. E. B., „înnoire şi viaţă parohială" a editat o broşură intitulată „Patriarhia Română şi Consiliul Ecumenic al Bisericilor" care reprezintă o retrospectivă istorică a poziţiei Bisericii Ortodoxe Române faţă de mişcarea ecumenică în general şi o prezentare a activităţii ei concrete în cadrul acestui organism de la început şi pînă azi.

Părintele Profesor Dr. Ion Bria, autorul „Dicţionarului de teologie ortodoxă", ajuns deja la a II-a ediţie, este o personalitate bine cunoscută în lumea ecumenică datorită cărţilor şi studiilor sale publicate în mai multe limbi de circulaţie, datorită modului remarcabil în care face cunoscută în lumea ecumenică, Ortodoxia în general şi Ortodoxia românească în special. Ortodoxia română a fost dintotdeauna o voce clară şi distinctă în lumea ecumenică.

Născut la confluenţa a două civilizaţii, cea dacă şi cea romană, prin suprapunerea, sau mai bine zis prin însămînţarea elementului creştin în această îngemănare, poporul român a avut şi are o spiritualitate aparte, mult mai bogată decît a altor popoare. Astfel privind lucrurile, Ortodoxia românească constituie o experienţă unică în istoria popoarelor Europei fapt pentru care, prezenţa ei în cadrul Mişcării ecumenice, constituie un eveniment pe cît de remarcabil pe atît de necesar.

P. C. Pr. Prof. Ion Bria afirmă cu vigoare lucrul acesta în toate lucrările sale teologice. El este un mărturisitor, un propovăduitor, un apostol al Ortodoxiei româneşti într-o lume eterodoxă dornică de a ne cunoaşte. Conştient de valoarea tradiţiei şi spiritualităţii pe care o mărturiseşte, părintele Profesor Bria prin întreaga sa activitate, facilitează transmiterea acestor valori în lumea ecumenică, întrucît orice lucru cu adevărat valoros trebuie împărtăşit pentru a fi de un real folos celuilalt.

La acest nivel se situează şi studiul intitulat „Patriarhia română şi Consiliul Ecumenic al Bisericilor", acesta fiind o mărturie a modului în care Biserica Ortodoxă Română a înţeles să-şi aducă o contribuţie „pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici şi pentru unirea tuturor".

Din cele scrise de autor se vede că participarea Bisericii Ortodoxe Române la Mişcarea Ecumenică a urmat în general două mari linii directoare trasate de cele două mari personalităţi ale Ortodoxiei româneşti: Patriarhul Iustin Moisescu încă de pe cînd era Mitropolit al Moldovei şi Sucevei şi Patriarhul Justinian Marina.

Patriarhul Justin este cel care a pregătit efectiv intrarea Bisericii Ortodoxe Române în Consiliul Ecumenic al Bisericilor în 1961 la New Delhi cînd a şi fost ales membru în Comitetul Central al C. E. B., ca reprezentant al Bisericii noastre, împuternicit de Patriarhul Justinian. El a insistat mult asupra dimensiunii eclesiologice a dialogului ecumenic şi a accentuat necesitatea întăririi unităţii panortodoxe pentru ca aportul Ortodoxiei la Mişcarea Ecumenică să fie şi mai eficient.

Patriarhul Justinian a fost de asemenea un mare sprijinitor al ecumenismului. El considera că Bisericile au ajuns la maturitate, susţinea că unirea Bisericilor lui Hristos este posibilă şi necesară, de aceea el a deschis un drum Ortodoxiei româneşti spre a se întîlni cu celelalte Biserici în vederea unităţii.

Unul din marile evenimente ecumenice legate de Ortodoxia românească a fost vizita pe care a făcut-o la C. E. B. Patriarhul Justinian între 28—30 iunie 1966, cum de altfel eveniment la fel de important a fost şi vizita Patriarhului Justin la acelaşi Consiliu Ecumenic în octombrie 1981.

Pentru a ajunge la aceste două momente de primă importanţă în lumea ecumenică, momente pe care le subliniază îndelung, P. C. Pr. Prof. I. Bria în studiul său, face o incursiune în perioadele de început ale primelor contacte ale Bisericii Ortodoxe Române cu Mişcarea ecumenică perioade marcate uneori de îndoieli

şi rezervă, alteori de optimism şi deschidere. Astfel, sînt enumerate o serie de conferinţe ecumenice şi contacte ale Patriarhiei Române cu alte Biserici cum au fost: Conferinţele de la Stockholm (1925), Lausanne (1927) şi Oxford (1937), conferinţa teologilor anglicani şi români de la Bucureşti din 1—8 iunie 1935, al doilea Congres de teologie ortodoxă ţinut la Bucureşti în 1946, participarea delegaţilor Bisericii Ortodoxe Române la conferinţa interortodoxă de la Moscova din 1948 unde Pr. Prof. Ioan Coman a enunţat principiile ortodoxe ale ecumenismului, care aveau să influenţeze mult activitatea B. O. R. de mai tîrziu în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor etc.

De asemenea după descrierea în amănunt a momentului intrării Bisericii Ortodoxe Române în C. E. B., este subliniată participarea delegaţilor acesteia la Adunările Generale ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor din 1961 pînă la zi, precum şi la alte conferinţe şi consultaţii ecumenice ca cea a comisiei „Credinţă şi Constituţie" de la Montreal, Canada, 1963, cea a Departamentului „Biserica şi Societatea", Geneva, 1966, cea a Comisiei „Misiune şi Evanghelizare" de la Bangkok, Tailanda, 1972, etc. pînă la zi.

În contextul acestei participări active a Bisericii Ortodoxe Române la Mişcarea Ecumenică, în urma vizitelor făcute de cei doi patriarhi la Geneva, şi secretari generali ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dr. W. A. Visser't Hooft, Dr. Eugene Carson Blake, Dr. Philip Potter, Dr. Emilio Castro, au făcut vizite în România (p. 4), cu care prilej au putut cunoaşte mai îndeaproape viaţa Bisericii şi spiritualitatea ortodoxă română la ea acasă, făcînd aprecieri asupra teologiei româneşti, a ecumenismului local dintre cultele din ţara noastră, asupra contribuţiei române la Mişcarea ecumenică şi asupra altor realităţi prin care Biserica Ortodoxă Română s-a impus între celelalte Biserici din lume.

S-a recunoscut în mai multe rînduri că Biserica Ortodoxă Română „este o Biserică autentic apostolică, atît din punct de vedere al originii cît şi al modului său de a fi" (p. 22), că armonia dintre Biserică şi popor a fost în istorie şi este şi astăzi exemplară, remarcîndu-se şi apostolatul social desfăşurat de Biserică în rîndurile poporului, spiritualitatea monastică, orientarea liturgică a misiunii şi diaconiei, informarea şi educarea preoţilor şi credincioşilor în spiritul ecumenismului, valoarea învăţămîntului teologic şi a conferinţelor interconfesionale etc.

Sînt de asemenea menţionate principiile călăuzitoare ale ecumenismului românesc trasate de P. F. Părinte Patriarh Teoctist, referitoare în special la unitatea Bisericii lui Hristos şi la modul de viaţă şi acţiune ce decurge de aici.

Lucrarea P. C. prof. Dr. Ion Bria este întregită printr-un mare număr de note explicative ce au darul de a lămuri şi mai mult o serie de termeni şi idei din cuprins precum şi cu patru anexe constituite din scrisoarea adresată de Patriarhul Justinian al României, Preşedintele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române către Dr. W. A. Visser't Hooft, secretar general al C. E. B., din 15 septembrie 1961, din interviul acordat de Dr. Philip Potter, revistei R. O. C., cu prilejul vizitei sale în România în 1975, din declaraţia Patriarhului Justinian la C. E. B., Geneva, 29 iunie 1966 şi din prelegerea ţinută de Patriarhul Justin la C. E. B. în 21 octombrie 1981.

Studiul P. C. Pr. prof. Dr. Ion Bria este un document de valoare care reflectă poziţia Bisericii Ortodoxe Române faţă de problemele majore ale creştinismului contemporan, faţă de unitatea Bisericilor lui Hristos ca împlinire a rugăciunii Mîntuitorului, „ca toţi să fie una". El exprimă de asemenea deschiderea Bisericii Ortodoxe Române spre cunoaştere reciprocă precum şi spre toate celelalte acţiuni ce au în vedere împlinirea scopului suprem propus de Mişcarea ecumenică.

Studiul P. C. Pr. prof. Dr. Ion Bria este un act de comemorare, de mărturisire şi de propovăduire în acelaşi timp.

Pr. *Teodor Damian*

V. Voiculescu, GÎNDURI ALBE, Bucureşti, 1986, cu un cuvînt înainte de Şerban Cioculescu.

Cu Vasile Voiculescu, „acest doctor fără de arginţi" din zilele noastre, dar, în acelaşi timp, mare poet şi prozator, mulţi dintre noi, trebuie s-o recunoaştem, ne-am întîlnit mai puţin, ca să nu spunem că pînă mai ieri — alaltăieri ne era aproape necunoscut. Ştiam că a fost medic în mai multe circumscripţii medicale, în primele decenii ale veacului nostru, că, în acelaşi timp, era şi poet şi scriitor, dar nu ştiam că a fost şi un mare om al duhului, al vieţii lăuntrice, un fiu al Bisericii în cel mai deplin înţeles al cuvîntului.

Multora dintre noi, această latură a vieţii lui Vasile Voiculescu ne-a adus-o în atenţie P. Cuv. arhim. Bartolomeu Anania, într-un minunat articol: „Cultură şi spiritualitate în viaţa şi opera lui V. Voiculescu", apărut în Îndrumătorul bisericesc, misionar şi patriotic, editat de Episcopia Buzăului pe anul 1986, din care ne permitem să cităm: „Vasile Voiculescu a înţeles, în întîlnirea lui cu bogata literatură filocalică ... să se ridice deasupra culturii şi s-o prefacă într-un act de spiritualitate. Cu alte cuvinte, s-a angajat fiinţial în trăirea Filocaliei, iniţiindu-se în ceea ce se cheamă isihie, adică în dobîndirea acelei linişti lăuntrice, care este în acelaşi timp şi nelinişte ... S-a realizat în tăcere, în smerenie. De acum era om în vîrstă, nu mai profesa ca medic, se pensionase, locuia pe strada Dr. Staicovici din Bucureşti, unde îl vizitam destul de des... şi deci am putut să fiu martorul devenirii lui spirituale. Din medicul „cel fără de arginţi", aşa cum este numit şi astăzi în mod oficial, din medicul acesta care nu a luat un ban de la pacienţii săi, creştea acum un sihastru în context social..., care ajunsese la o trăire sprituală pe care puţini dintre noi, clericii, o avem... În persoana lui s-a realizat un „sfînt laic", afirmaţie pe care nu mă sfiesc cîtuşi de puţin s-o folosesc cu atît mai mult cu cît ea a fost pronunţată întîi de un alt om care a fost aproape de el... Va trebui să vină vremea cînd şi Biserica să se ocupe de persoana şi personalitatea lui Vasile Voiculescu" (p. 37—38).

Această bogăţie lăuntrică a lui Vasile Voiculescu, setea sa mistuitoare după Absolut, după Dumnezeu, este cît se poate de vădită în volumul pe care îl semnalăm preoţilor noştri. Intitulată „Gînduri albe", cartea, alcătuită de Victor Crăciun şi Radu Voiculescu, cuprinde în cele aproape 550 de pagini ale sale „scrierile sau cuvintele rostite de un mare poet şi prozator, dar rămase netipărite şi cvasiinedite", salvînd „de la uitare acele mărgăritare ale binelui, frumosului şi adevărului", cum atît de potrivit arată marele nostru critic Şerban Cioculescu în cuvîntul domniei sale înainte.

Cartea cuprinde într-adevăr multe mărgăritare spirituale şi regretăm că spaţiul nu ne permite să aducem în atenţia preoţilor noştri decît foarte puţine dintre ele.

Primul capitol al cărţii se intitulează: *„Problema interpretării"*, cuprinzînd articole ca: „Opinii despre artă", în care, între altele, ia atitudine împotriva abstractizării peste măsură a artei, cînd „arta ajunge un rebus pentru viaţa obişnuită, care n-o mai pricepe şi de care nu se mai interesează", „Arta şi naţionalitatea", „Lirica populară", o analiză edificatoare a acestui gen de creaţie populară, ciobanul fiind declarat „cel mai vechi, cel mai mare şi cel mai inspirat bard elegiac", lirică din care reţinem şi următoarele versuri cu iz de predică la Duminica înfricoşătoarei Judecăţi:

Frunză verde de pe spine,
Nu mă mai judece nime,
C-o veni ziua să mor
Şi-oi avea Judecător.
Mi-oi lua faptele-n braţă
Şi-oi sta cu ele de faţă;
Mi-oi lua faptele-n mînă
Şi-oi sta drept ca o lumină.

Capitolul cuprinde şi alte multe asemenea materiale de instruire obştească, multe dintre ele fiind rostite la radio, unde V. Voiculescu a activat mult timp,

materiale dintre care am mai amintit totuşi: „Popa Grigore din Măhaciu", făcînd parte „din aceea urîtă tagmă a preoţimii române, veşnic hulită de stăpînitori..., dar în sufletul lui ardea rîvna cea curată după mai bine şi se simţea dator şi în stare ca în satul lui să semene lumina", acest preot intrînd în istoria literaturii noastre ca un mare copist, „Bunătatea", în care afirmă că „cultură fără bunătate nu se poate" ş. a.

Al doilea capitol al cărţii se cheamă: *„Permanenţa culturii"*, în care, între altele, are cuvinte de aleasă şi îndreptăţită cinstire a marelui scriitor rus: L. N. Tolstoi, „acest mare om, prinţ al spiritului", autorul Gîndurilor albe deplîngînd „civilizaţia rău înţeleasă sau pripită", care „aduce cu ea o falsă cultură, o cultură mincinoasă, fără fond", subliniind că „religia, arta, moralitatea, credinţa în ideal sînt adevăratele puteri ale propăşirii omenirii". Tot la acest capitol întîlnim gînduri interesante despre „Adevărata cultură", care „închide cîrciuma şi din orice adunare face o şcoală de omenie"; „Pentru o cultură publică", „O lege a culturii", „Muzeele", „Monografia comunelor" ş. a.

„În ocolul ţării noastre" este al treilea capitol al cărţii în care de asemenea găsim observaţii demne de reţinut, ca de exemplu: „Vom fi un neam fericit pe un pămînt binecuvîntat, dacă vom fi chibzuiţi" (p. 169), precum şi un buchet de gînduri închinate frumuseţilor ţării noastre, în articole ca: „Muntele", „Florile", „Florile poporului", „Drumuri păstoreşti", „Biologia satului", „Transilvania", „piscul conştiinţei naţionale româneşti, ... maică a vieţii româneşti..., rădăcina României", care „s-a udat singură cu lacrimile ei, s-a îngroşat singură cu sîngele curs din ea, a supt seva puternică a răbdării şi a crescut aşteptînd" (p. 198).

Pentru slujitorii bisericeşti, o importanţă deosebită prezintă capitolul patru al cărţii pe care-o semnalăm, intitulat: *„De la primele la ultimele versuri"*, versuri scrise cu deosebire după al doilea război mondial, din care emană o vibrantă trăire religioasă, vădindu-l pe autor „ca pe cel mai mare poet religios pe care l-a dat literatura română de la Dosoftei încoace", cum în deplină cunoştinţă de cauză afirmă P. Cuv. Arhim. Anania în articolul din cartea specificată (p. 38).

Pentru a ne face o cît de cît imagine despre aceste ziditoare versuri care se întind pe aproape 50 de pagini (p. 271—316), vom veni doar cu cîteva exemplificări, lăsînd cititorul să le rumege în tihnă şi să se pronunţe asupra substanţei lor hrănitoare de suflet.

Ca oarecînd Iosif cel drept
Primindu-şi fraţii-n falnicu-i palat
Ştergea cu plîns mîrşavul lor păcat,
Îi dezmierda şi îi strîngea la piept.
Aşa-ntinzîndu-şi braţele în jos
Ne aşteaptă-n pragul de eternitate
Dumnezeiescul nostru frate,
Iisus Hristos

(Fratele, p. 273)

Sau:

Nu uita: Emmausul poate fi pe orice cale.
Domnul e pururi tainicul călător,
Se alătură în drum mîhnirilor tale,
Şi seara, la hanul sărac, ţi-e însoţitor.
Cunoaşte-l pe cel ce binecuvintează,
Pîinea duhului cu tine frîngînd.
El, surîzîndu-ţi, te ospătează
Cu neînvinsa Lui pace vitează
Şi pînă la moarte nu vei fi flămînd.

(Emmaus, p. 275)

Ori:

În coliba-ntunecoasă
Din carne și os lucrată,
A intrat Hristos deodată.
Nu făclie ce se stinge,
Nu icoană ce se frînge,
Preschimbat pentru făptură
Ci El însuși trup și sînge
Într-o scumpă picătură
Dulce cuminecătură.
Coliba cum l-a primit
S-a făcut cer strălucit
Pe bolta de mărgărit,
Iar în ea soare și stele
Cu arhangheli printre ele
În mijloc tron luminos
Care mult se bucura
Și, pe el, Domnul Hristos.
Duhul Sfînt s-alătura
Și acolo rămînea
Și acum și pururea.
Și noi Doamne ne-am sculat
Colibele-am curățat
Uși, ferestre, toate-s noi,
Doamne, intră și la noi!

(Colind I, p. 276)

Sau:

. . . .
Am gustat un strop din strălucitul sînge,
Mările luminii s-au vărsat în mine,
Inima le-ncape și nu le mai strînge.
Dănțuind în Cosmos, Doamne, -n drum spre Tine.
Simt că sînt un soare ce nu se mai stinge.

(Împărtășirea, p. 282)

Ori:

Am aflat cum s-a răpit Ilie,
Oarecînd în ceruri strămutat
Nu de fulgere cu alba vijelie
Nici pe volbura de nori purtat.

Ci l-a smuls din mijlocul mulțimii
Rugăciunea, carul cel de foc,
Căreia, vii flăcări, la un loc
Se-nhamară înșiși heruvimii.

(Marele vehicul, p. 285)

Sau:

Vin la altar c-un muc de ceară lină,
Sub lemnul zugrăvelii să-ți lipesc . . .
Încă vreo trei în fața Ta clipesc,
Ai Tu nevoie, Doamne, de lumină?

De ce nu pot icoana-ți din tărie,
Să o cobor, în inima-mi s-o prind,
Și veșnică, extatică făclie
În fundul negru, mintea-mi să-ți aprind.

(Făclia, p. 290)

Ori:

. . . .
O, Doamne, azi mă pipăi și nu mă dumiresc:
Ce vrajă se petrece de la un timp cu mine?
Doamne, pe măsură ce cresc și te iubesc
Îmbătrînesc în lume și-ntineresc în Tine.

(Ariciul, p. 292)

Sau:

Și-acum se plînge spinul că-mpletit,
Te-a sîngerat cu aspra lui coroană
Fără de voia lui, ci doar silit
De gîzi, în nebuneasca lor prigoană.

Dar eu nu-l cert c-a stat să-l împletească
Ci cînd și-nfipse ramurile-i crunte
Nu s-a-ndurat deodată să-nflorească
Acolo sus pe chinuita-ți frunte.

(Spinul, p. 301)

Ori:

Rîvnesc să fug în lume, nu-n pustii
Și nici în peșteri negre ca-n vechime,
Ci stîlpnic voi să mă strămut de viu
Sus, cît mai sus, în sfînta-ți înălțime.

Și nu vreau, Doamne, piatră ridicată,
Tu însuți să-mi fii stîlpu-amețitor.
Din piscul Tău de-ngădui, niciodată,
Pentru nimic să nu mă mai cobor.

(Stîlpnicul, p. 302)

Capitolul cinci, „*Proze*", cuprinde o seamă de fulgurații literare, odihnitoare și ele ca lecturi după o zi de alergături pe cărările zilnice ale îndatoririlor noastre, din care am reține: „Micul învățător", „Schitul de ceară", „Lupta cu îngerul", „Toiagul minunilor", „Mîntuirea smochinului" ș. a.

Ultimul capitol: „*Confesiuni*", se referă la o seamă de mărturisiri, multe cu caracter autobiografic, semnificative și ele pentru noi slujitorii bisericești, dacă ne gîndim că Viețile Sfinților au fost primul contact al autorului „Gîndurilor albe" cu literatura, dacă ne mai gîndim la rînduielile noastre creștinești legate de marile praznice ale anului, cu „deniile Paștilor, cu marea și minunata Vinere, cînd cîntam prohodul", că „cel mai plăcut joc al meu a fost de-a biserica", că „rugăciunea supremă se rostește mutește... cu buzele sufletului", toate aceste amintiri legate de spiritualitatea satelor noastre constituind „o comoară de unde am cheltuit și din care am trăit după ce am plecat de acasă", cum mărturisește V. Voiculescu, trăiri pe care, de altfel, mulți dintre noi le-am încercat și le încercăm adesea.

În lucrarea sa: „Cuvînt către tineri"; Sf. Vasile cel Mare îndemna pe tinerii creștini din vremea sa și din totdeauna ca în lecturile lor să fie întocmai ca albinele, care iau de la floare numai nectarul și ceea ce le folosește la fabricarea mierii.

Împrumutînd imaginea, putem spune că: „Gînduri albe", de V. Voiculescu, este o plantă bogat meliferă, asupra căreia zăbovind preoții noștri, studenții teologi, elevii seminariști pot culege mult nectar spiritual.

Arhid. *Gh. Papuc*

Treceri la cele veşnice

† Preotul profesor Dr. GRIGORIE MARCU

Miercuri, 21 ianuarie 1987, a adormit în Domnul, după o suferinţă destul de îndelungată, dar îndurată cu creştinească răbdare, *părintele profesor Dr. Grigorie Marcu.*

Durerosul eveniment a surprins pe cei ce-i fuseseră apropiaţi. Deşi cu puteri împuţinate, adormitul în Domnul a fost, pînă în ultimele zile ale vieţii sale, plin de încredere, nădăjduind să revină la masa de lucru, pentru a adăuga alte valoroase contribuţii bogatei sale opere teologice.

Trupul neînsufleţit al respectatului dascăl a fost depus în capela Institutului Teologic Universitar din Sibiu, unde, zi şi noapte, de miercuri după amiază pînă sîmbătă dimineaţa, a fost privegheat creştineşte, cu citiri din Sfintele Evanghelii şi din Psaltire, de profesori şi studenţi. În fiecare seară, în prezenţa profesorilor şi studenţilor Institutului, s-a săvîrşit slujba Panihidei, iar vineri şi sîmbătă dimineaţa s-a oficiat Sf. Liturghie pentru veşnica odihnă a celui plecat dintre noi.

Sîmbătă dimineaţa, la orele 10, în prezenţa Prea Sfinţitului Episcop Dr. Vasile Coman al Oradiei şi a tuturor ostenitorilor Institutului, s-a săvîrşit o bogată slujbă de pomenire în capelă, iar apoi sicriul a fost transportat, în îndoliată procesiune, în Catedrapa mitropolitană.

La orele 12 a început slujba înmormîntării, oficiată de un impunător sobor de preoţi şi diaconi — cadre didactice, consilieri arhiepiscopeşti, alţi slujitori bisericeşti —, condus de Prea Sfinţitul Episcop Vasile al Oradiei. În strana arhierească se afla şi Prea Sfinţitul Episcop Emilian Birdaş al Alba Iuliei. Din sobor au făcut parte şi P. C. pr. prof. Dr. Constantin Corniţescu, reprezentant al Institutului Teologic Universitar din Bucureşti, şi P. C. arhid. prof. Constantin Bradea, directorul Seminarului Teologic din Cluj-Napoca. Institutul Teologic Protestant, ramura Evanghelică-lutherană din Sibiu, a fost reprezentat de un grup de profesori, în frunte cu prorectorul Dr. Hermann Pitters. O numeroasă asistenţă, formată din angajaţi ai Institutului şi ai Centrului arhiepiscopesc, preoţi, studenţi teologi şi credincioşi, umplea catedrala.

În jurul sicriului, plîngeau plecarea adormitului în Domnul soţia Paraschiva, copiii Mihai şi Sanda cu familiile lor, celelalte rudenii.

Bogata slujbă a înmormîntării preoţilor, răscolitoarele cîntări, executate de corul studenţilor teologi, au mîngîiat inimile îndurerate ale tuturor celor prezenţi.

După terminarea slujbei, frumoase şi adînc simţite cuvîntări au omagiat viaţa de slujire şi împlinirile excepţionale ale Părintelui profesor Grigorie Marcu.

P. C. arhid. prof. Dr. Constantin Voicu, rectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu, dînd glas regretului profund trezit în inimile tuturor ostenitorilor venerabilei instituţii teologice sibiene de despărţirea de unul dintre cei mai devotaţi slujitori ai ei, a omagiat cu multă căldură şi cu cuvinte alese personalitatea marelui dascăl şi teolog, care, vreme de aproape o jumătate de veac, ca profesor şi o vreme ca rector al Institutului, n-a precupeţit nici un efort în slujba formării a zeci de serii de viitori preoţi ai Bisericii noastre. Părintele rector a subliniat, printre altele, că adormitul în Domnul le-a fost dascăl iubit şi venerat

tuturor profesorilor actuali ai Institutului. P. C. Sa a dat apoi citire telegramelor de condoleanțe adresate de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist Arapașul, de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală al Ardealului, aflat în misiune ecumenică peste hotare, și de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dr. Nicolae Corneanu al Banatului.

Pr. prof. Dr. Vasile Mihoc, urmaș al adormitului în Domnul la catedra de Studiul Noului Testament, a prezentat pe scurt excepționala activitate a acestuia ca profesor și teolog. După studii strălucite, în țară și peste hotare, părintele profesor Dr. Grigorie Marcu și-a oferit jertfa întregii vieți slujirii catedrei, altarului și amvonului, scrisului teologic. Cu adîncă emoție, vorbitorul a evocat chipul preotului luminat, al dascălului mult iubit și admirat, a omagiat bogata și prestigioasa operă a teologului și publicistului, subliniind că Preotul profesor Dr. Grigorie Marcu rămîne un mare model sub toate aspectele multiplei sale activități.

P. C. pr. prof. Dr. Constantin Cornițescu a adus un cald cuvînt de prețuire a adormitului în Domnul din partea Institutului Teologic din București. Evidențiind cîteva aspecte ale operei teologice a părintelui profesor Grigorie Marcu, P. C. Sa a evocat chipul luminos al marelui dascăl de teologie, iubit și apreciat în mod deosebit nu numai de colegii profesori, ci și de doctoranzii de la București care l-au avut îndrumător științific, de preoții și studenții care l-au cunoscut sau i-au urmărit scrisul înaripat.

P. C. pr. prof. onorar Dr. Nicolae Neaga, vorbind în numele foștilor colegi de profesorat, s-a referit mai întîi la perioada de început a activității părintelui prof. Grigorie Marcu, subliniind entuziasmul și competența deosebită care-l caracterizau pe tînărul de atunci și care s-au perpetuat pe parcursul întregii sale activități. A amintit apoi cîteva din lucrările sale mai importante, adevărate puncte de referință în scrisul teologic românesc, și a citat unele din principiile care i-au călăuzit întreaga viață de slujire a Bisericii și neamului.

Un cald și luminos cuvînt de mîngîiere și de elogioasă apreciere a activității adormitului în Domnul a rostit *Prea Sfințitul Episcop Dr. Vasile Coman al Oradiei*. Prea Sfinția Sa a amintit mai întîi moștenirea deosebită pe care o prelua în 1936 adormitul în Domnul, ca urmaș la catedra de Studiul Noului Testament al ilustrului profesor Nicolae Colan, ajuns episcop la Cluj și, mai tîrziu, mitropolit al Ardealului. Părintele profesor Grigorie Marcu a continuat și a îmbogățit această moștenire, sădind în mințile și în inimile a zeci de serii de studenți teologi comoara cea nesecată a învățăturii evanghelice. Prea Sfințitul Episcop Vasile a evocat apoi cîteva din împlinirile deosebite ale adormitului în Domnul, ca slujitor bisericesc, ca profesor și teolog etc. În încheiere, a adresat părintesc cuvînt de mîngîiere familiei îndoliate.

Sfîrșindu-se șirul cuvîntărilor, procesiunea mortuară s-a îndreptat spre cimitir, unde sicriul cu trupul adormitului în Domnul a fost înhumat. Pe crucea de marmură a mormîntului familial din cimitirul nou sînt înscrise cuvintele: „Odihnească-se de ostenelile lor." Citind, cu ochii înlăcrimați, aceste cuvinte ale Apocalipsei (14, 13), cei prezenți și-au adus aminte o dată mai mult de multele osteneli ale părintelui profesor Grigorie Marcu, prin care, o viață întreagă, ca „o jertfă vie, sfîntă, bine plăcută lui Dumnezeu" (Rom. 12, 1), s-a oferit Bisericii și neamului său și s-au rugat Părintelui ceresc pentru veșnica sa odihnă.

*

Preotul profesor Grigorie Marcu s-a născut la 7 decembrie 1911, într-o familie preoțească, în Broșteni, județul Sibiu. Surprinde plăcut alăturarea numelor celor doi părinți: Ioachim și Ana. Grigorie a fost nu numai cel mai mare dintre cei trei copii rămași în viață, ci și mîndria acestor părinți, cum va fi și mîndria școlilor prin care a trecut și a instituției căreia i-a dedicat slujirea de o viață.

Școala primară a urmat-o în satul natal. Liceul, început la Blaj (1921—1923), l-a continuat la Sibiu, la „Gheorghe Lazăr" (1923—1929), unde a terminat ca șef de promoție, susținîndu-și cu mult succes examenul de bacalaureat.

S-a înscris apoi la Facultatea de Teologie din București, în 1929, urmînd cursurile ei vreme de trei ani. În 1932 s-a transferat la Facultatea de Teologie din

Cernăuți, unde l-a avut profesor și pe marele teolog noutestamentar Dr. Vasile Gheorghiu, sub a cărui îndrumare își va lua doctoratul. Aici și-a luat licența, în 1933, cu teza intitulată: *Învățătura ortodoxă despre Biserică (Eclesiologie), cu specială privire la problema unirii Bisericilor.*

Eminentul student teolog anunța elocvent pe marele cărturar de mai tîrziu. Un singur exemplu este grăitor: ca student, numai în „Telegraful Român" a publicat 41 de articole, fără a mai socoti pe cele răspîndite prin alte publicații. Prin această activitate, cît și prin rezultatele excepționale la studii, s-a făcut remarcat de mitropolitul de atunci al Ardealului, Dr. Nicolae Bălan, care, îndată după terminarea facultății, l-a trimis la specializare în străinătate — la Atena (1933—1934), unde l-a avut ca îndrumător direct pe cunoscutul profesor și teolog Hristu Andrutsos, și apoi la Facultățile de Teologie protestantă și romano-catolică din Breslau, pe atunci în Germania (1934—1936), unde i-a audiat, printre alții, pe marii profesori Friedrich-Wilhelm Maier, Gustav Hoennicke, Ernst Lohmeyer și Herbert Preisker. Cei trei ani de studii în străinătate au fost deosebit de fructuoși. Cu hărnicie de albină, tînărul doctorand și-a agonisit o temeinică pregătire de specialitate. În această perioadă a continuat să publice studii și articole în „Telegraful Român", „Revista Teologică", „Viața Ilustrată" ș. a., semnătura sa impunîndu-se încă de pe atunci ca un autentic certificat de calitate. Rodul stăruitoarei munci de cercetare din acești ani se va concretiza nu numai într-o strălucită teză de doctorat — despre *Antropologia paulină*, susținută în 1939, cu „magna cum laude" —, ci și într-o serie întreagă de însemnate lucrări noutestamentare pe care le va publica în anii următori.

În 1936, tînărul și deosebit de sîrguinciosul teolog s-a întors la Sibiu, unde îl aștepta catedra rămasă vacantă prin alegerea ilustrului ei titular, profesorul Nicolae Colan, viitor academician, în scaunul vlădicesc al Vadului, Feleacului și Clujului. De acum înainte, vreme de 46 de ani (1936—1982), prestigioasa personalitate a preotului profesor Grigorie Marcu va cinsti catedra de Studiul Noului Testament de la venerabila școală teologică sibiană.

Ca profesor suplinitor (1936—1942), apoi titular definitiv (1942—1944), iar după ridicarea Academiei Teologice „Andreiane" la rang universitar, profesor agregat (1944—1946) și apoi profesor universitar titular (1946—1982) și o vreme rector al Institutului Teologic Universitar (1976—1979), părintele profesor Dr. Grigorie Marcu a fost mereu dascălul neîntrecut, ostenitorul zelos, devotat cu trup și suflet instituției pe care a slujit-o exemplar de-a lungul unei vieți întregi. Dacă ținem seama de faptul că și după pensionare a continuat, ca profesor onorar, să fie îndrumător de specialitate pentru doctorat și că ultima teză de doctorat pe care a condus-o în calitate de îndrumător științific principal a fost susținută în 1986, constatăm că activitatea sa de strălucit dascăl de Teologie se întinde exact pe parcursul unei jumătăți de veac (1936—1986).

An după an, prelegerile marelui profesor au luminat tainele Scripturilor Sfinte pentru mii și mii de viitori slujitori ai altarelor străbune. Cu o competență științific-teologică neîntrecută, cu o rară prestanță academică și cu exprimarea plină de farmec a unui veritabil talent literar, ilustrul profesor de Studiul Noului Testament își cucerea auditoriul, astfel încît esențialul prelegerilor sale se imprima adînc în mințile ucenicilor chiar din momentul predării.

În persoana preotului profesor Grigorie Marcu, studenții teologi au văzut întotdeauna chipul dascălului model, identificat deplin cu idealurile instituției pe care a slujit-o. Mereu prezent nu numai în viața Institutului, ci și în alte laturi ale vieții bisericești și culturale, a risipit cu generozitate din puterile cu care l-a dăruit Bunul Dumnezeu, semănînd peste tot bogate rodiri ale minții sale larg cuprinzătoare. Astfel, atît pentru studenți, cît și pentru preoții noștri, pentru credincioșii care l-au cunoscut la altar și la amvon (mai întîi ca diacon, hirotonit la 20 noiembrie 1936, iar de la 1 iunie 1947 ca preot), părintele profesor Grigorie Marcu a fost permanent nu numai excepțional dascăl de Teologie, ci și model de slujitor bisericesc, aureolat de harul credinței și de lumina învățăturii și pătruns de imensa responsabilitate a misiunii preoțești.

Un singur exemplu este grăitor: atunci cînd, în 1946, s-a creat, temporar, postul de predicator al Catedralei mitropolitane, acest post a fost încredințat, fără nici o ezitare, profesorului Grigorie Marcu, peste îndatoririle sale de pînă atunci. Alegerea se datora, desigur, excepționalei sale activități predicatoriale. Talentele de iscusit cuvîntător și le dezvăluise însă nu numai la amvon, ci și în seriile de conferințe, ținute nu numai la Sibiu, ci și în alte orașe transilvănene sau la București.

Totodată, încă din primii ani de profesorat, s-a afirmat rapid ca teolog de mare talie. Este uimitor ritmul în care scoate la iveală, în acești ani, excepționale lucrări de Teologie. Amintim, dintre cărțile sale: *Rătăciți neștiind Scripturile* (Sibiu, 1938, 30 p.); *Saul din Tars* (Sibiu, 1939, IX+128 p.); *Unde este și unde nu este Hristos?* (Sibiu, 1940, 16 p.); *Studii biblice* (Sibiu, 1940, 97 p.); *Antropologia paulină* (Sibiu, 1941, 315 p.), eminentă teză de doctorat în Teologie; *Mythos. De la Epistolele pastorale și pînă la Dl. Lucian Blaga* (Sibiu, 1942, 39 p.); *Fragmentul Muratori* (Sibiu, 1944, 26 p.); *Procesul Mîntuitorului — Studiu juridic și teologic*, în colaborare cu Dr. Ioan Fruma (Sibiu, 1945, 350 p.); *Din neamul lui Dumnezeu sîntem* (Sibiu, 1945, 19 p.); *O știință nouă: Istoria vremurilor neotestamentare* (Sibiu, 1946, 29 p.); *Iisus în fața științei*, traducere după L.-Cl. Fillion (Sibiu, 1946, XVI+100 p.); *Epistola Sfîntului Apostol Pavel către Tit. Introducere, text și comentar* (Sibiu, 1947, 47 p.). La acestea se adaugă, ceva mai tîrziu, manualul de *Studiul Noului Testament* pentru Institutele Teologice, alcătuit în colaborare cu alți profesori de specialitate și ajuns pînă acum la treia ediție (București, ed. I, 1954; ed. a II-a, 1977; ed. a III-a, 1983).

Opera de specialitate a pr. prof. Grigorie Marcu cuprinde apoi un foarte mare număr de studii, abordînd cele mai variate aspecte și probleme din domeniul nou-testamentar.

Amintim, în primul rînd, faptul că lui îi datorăm o serie de lucrări bibliografice și bio-bibliografice, de la bio-bibliografia mitropolitului Nicolae Bălan la cea a patriarhului Iustin Moisescu.

În mai multe studii, părintele Grigorie Marcu tratează despre Sfînta Scriptură, despre locul și rolul ei în credința și în viața Bisericii Ortodoxe, despre datoria credincioșilor și în special a preoților de a o cunoaște extensiv și intensiv, despre pericolul răstălmăcirii textelor scripturistice etc. Un loc important în preocupările sale îl ocupă problema traducerii cuvîntului lui Dumnezeu în grai românesc precum și prezentarea principalelor ediții românești ale Noului Testament sau ale Sf. Scripturi și a rolului acestora la dezvoltarea cultural-națională a poporului nostru. Un aport însemnat la bibliografia de specialitate îl reprezintă și cercetările asupra istoriei epocii Noului Testament, a istoriei textului și a edițiilor critice ale textului original, precum și în domeniul ermineuticii biblice.

Lucrările asupra Sfintelor Evanghelii, deși nu prea numeroase, sînt, toate, contribuții de mare valoare. În afară de numeroase articole de popularizare, sînt de amintit studii ca cele asupra textului din Matei 19, 24 și locurile paralele, asupra Sf. Luca medicul, ca istoric și evanghelist, și a contribuției sale specifice în ansamblul relatărilor evanghelice, asupra problemei autorului Evangheliei a patra sau a nunții din Cana Galileii. Preotul profesor Grigorie Marcu a scris, de asemenea, despre locul Mîntuitorului Iisus Hristos în Teologie, despre numele Său, despre nașterea, pruncia, procesul și Învierea Sa, despre persoana Sa divino-umană, despre parabolele evanghelice. În strînsă legătură cu persoana Mîntuitorului, a prezentat alte portrete evanghelice.

A publicat apoi însemnate lucrări asupra cărții Faptele Apostolilor, asupra vieții și activității Sfinților Apostoli. În mod deosebit se cuvine evidențiate cercetările sale asupra vieții și activității Sf. Apostol Pavel. În cîteva lucrări, se ocupă de colaboratorii Apostolului neamurilor, de rolul lor la răspîndirea Evangheliei și în general, la bunul mers al vieții creștine în epoca apostolică. În ce privește Epistolele pauline, numeroase studii tratează variate probleme isagogice, exegetice și teologice, aceste studii constituind o contribuție substanțială la aprofundarea moștenirii pauline. Epistola Sf. Iacov este și ea abordată într-un studiu remarcabil.

Considerabile prin numărul, varietatea tematică, valoarea ştiinţific-teologică şi actualitatea lor sînt şi lucrările pr. prof. Grigorie Marcu de Teologie a Noului Testament. Menţionăm mai întîi unele lucrări cu caracter general, care tratează despre disciplina teologiei biblice, despre teologia paulină, despre unitate şi diversitate în Noul Testament; apoi pe cele asupra antropologiei, eclesiologiei şi soteriologiei. În strînsă legătură cu eclesiologia, merită o subliniere specială lucrări ca cele asupra sensului termenului *diákonos*, asupra personalităţii religios-morale a păstorului de suflete, precum şi cele care apără — pe baza datelor noutestamentare — principiul sinodalităţii conducerii Bisericii, combătînd erezia romano-catolică a primatului papal.

Alte lucrări tratează despre aspectul practic al vieţii creştine. Pr. prof. Grigorie Marcu defineşte viaţa în Hristos, înfăţişînd modelul de vieţuire creştinească şi posibilitatea desăvîrşirii morale; tratează despre îndatorirea creştinilor de a se supune, din conştiinţă, autorităţii de stat, despre datoria muncii şi a luptei împotriva sărăciei, în lumina Noului Testament, despre pace, din perspectivă creştină (cu contribuţii însemnate la elaborarea unei teologii a păcii etc.

Preocupat de orientarea pastoral-misionară a Teologiei, pr. prof. Grigorie Marcu a trasat direcţii în această privinţă pentru exegeza noutestamentară. Totodată, urmărind să ofere interpretarea corectă a acelor texte biblice care sînt răstălmăcite de unii creştini, ne-a lăsat importante studii despre Sfînta Tradiţie, despre botezarea pruncilor, despre preacinstirea Maicii Domnului, cu combaterea erorii neoprotestante asupra aşa-numiţilor „fraţi" ai Domnului, despre serbarea Duminicii. În alte lucrări, combate interpretările eronate ale eshatologiei biblice, falsele manifestări harismatice etc.

Toate aceste lucrări au intrat definitiv în rîndul celor mai strălucite producţii ale studiului noutestamentar, constituind un aport hotărîtor la dezvoltarea Teologiei biblice româneşti şi impunîndu-l pe autorul lor ca pe unul dintre marii teologi ai vremii noastre.

Am amintit şi despre o altă latură a activităţii preotului prof. Grigorie Marcu, aceea de publicist. Distinsul dascăl sibian a condus pe rînd, în calitate de redactor responsabil, „Revista Teologică" (1936—1947), „Foaia Bunului Creştin" (1953—1955) şi „Mitropolia Ardealului" (1956—1976). A fost, de asemenea, colaborator deosebit de apreciat al multor altor reviste teologice şi culturale, publicînd sute şi sute de articole de popularizare a învăţăturii ortodoxe, predici şi cateheze, recenzii, redacţionale etc. Pentru a oferi imagine asupra volumului imens al acestor contribuţii, menţionăm că într-o teză de licenţă în Teologie dedicată vieţii şi operei pr. prof. Grigorie Marcu (autor: Gheorghe Longodor, Sibiu, 1983) fără pretenţia de a fi completă (cum ne previne însuşi subtitlul ei: *Selecţii* bio-bibliografice), simpla înşuşire a acestora ocupă mai mult de 140 de pagini mari. Ce evantai bogat de raze ţîşnite din lumina unei minţi şi din focul unei inimi!

Menţionăm, în sfîrşit, participarea pr. prof. Grigorie Marcu la întruniri intercreştine şi interortodoxe peste hotare, în R. F. G., R. D. G., Suedia şi Grecia, peste tot reprezentînd cu cinste Biserica noastră, Teologia românească.

Activitatea sa bogată şi multilaterală s-a bucurat de o deosebită apreciere din partea conducerii bisericeşti, fiind distins cu rangul de iconom-stavrofor şi cu crucea patriarhală.

Pentru rodnica sa activitate patriotic-cetăţenească, a fost distins cu medaliile: „25 de ani de la proclamarea Republicii" şi „30 de ani de la eliberarea României de sub dominaţia fascistă".

*

Săvîrşindu-şi „alergarea" pămîntească, părintele profesor Grigorie Marcu îşi perpetuează pilduitoarea-i prezenţă atît prin amintirea de neşters imprimată adînc în inimile tuturor celor ce l-au cunoscut şi l-au iubit, cît şi prin bogata moştenire pe care o lasă posterităţii.

Rămîne în viaţa Institutului Teologic din Sibiu, ca unul dintre cele mai strălucite modele de slujire neabătută a idealurilor mărețe ale Bisericii şi poporului nostru.

Rămîne prin întreg noianul de lumină pe care l-a sădit în minţile şi în inimile zecilor de serii de studenţi teologi, ale miilor de preoţi, care, cu toţii, vor păstra şi vor înmulţi darul unei inimi atît de generoase.

Este prezent şi va rămîne peste vremi prin bogata şi valoroasa sa operă teologică, prin întreg scrisul său, adevărat tezaur de lumină şi adevăr.

Adînc recunoscători pentru atît de multe şi frumoase daruri pe care părintele profesor Dr. Grigorie Marcu ni le lasă, Institutului nostru, generaţiei de azi şi generaţiilor viitoare de slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române, neîncetat îl vom pomeni în rugăciunile noastre, ca Domnul să-i dăruiască odihnă fericită în corturile drepţilor.

Pr. prof. *Vasile Mihoc*

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

VIAȚA BISERICEASCĂ

URME DIN TRECUT

ÎNSEMNĂRI, NOTE

RECENZII

TRECERI LA CELE VEȘNICE